

KATHOLIEKE
UNIVERSITEIT
LEUVEN

De transitie van het initieel beroepsonderwijs naar de arbeidsmarkt met speciale aandacht voor de ongekwalificeerde onderwijsverlaters

Hilde Creten
Veerle Van de Velde
Jan Van Damme
m.m.v. Dieter Verhaest

Een onderzoek in opdracht van de Vlaamse minister van Werkgelegenheid en Toerisme, in het kader van het VIONA-onderzoeksprogramma

Met ondersteuning van de administratie Werkgelegenheid en het ESF
ESF: de Europese bijdrage tot de ontwikkeling van de werkgelegenheid door inzetbaarheid, ondernemerschap, aanpasbaarheid en gelijke kansen te bevorderen en door te investeren in menselijke hulpbronnen

november 2002

ESF in VLAANDEREN 2000 - 2006

Stuurgroep Strategisch
Arbeidsmarktonderzoek

Hoger instituut
voor de arbeid

INHOUDSTAFEL

<u>Hoofdstuk 1 Voortijdig schoolverlaten en deeltijdse onderwijssystemen: probleemsituering</u>	1
1. <u>Inleiding</u>	1
2. <u>Voortijdig schoolverlaten: definities en cijfers</u>	2
2.1 <u>Definities</u>	2
2.2 <u>Cijfers</u>	7
3. <u>Voortijdig schoolverlaten: een verhaal van push en pull?</u>	13
3.1 <u>Invloed van kenmerken van de leerling zelf</u>	15
3.2 <u>Invloed van kenmerken van de opleiding</u>	15
3.3 <u>Invloed van de arbeidsmarkt</u>	16
3.4 <u>Push- en pull-benadering</u>	17
3.5 <u>Zin of onzin van typologieën</u>	18
4. <u>Deeltijdse onderwijssystemen: een (volwaardig) alternatief?</u>	19
4.1 <u>Troeven van alternerend leren</u>	19
4.2 <u>Deeltijdse systemen in Vlaanderen: cijfers en knelpunten</u>	21
5. <u>Het externe rendement van het initieel beroepsonderwijs</u>	25
6. <u>Besluit</u>	31
<u>Hoofdstuk 2 Onderzoeksvragen en plan van aanpak</u>	33
1. <u>Onderzoeksvragen</u>	33
2. <u>SONAR-project</u>	37
3. <u>LOSO-project</u>	39
3.1 <u>LOSO-gegevensbank</u>	39
3.2 <u>Bijkomende gegevensverzameling</u>	40

<u>Hoofdstuk 3 Vroege uitstromers uit het voltijds secundair onderwijs en de deeltijdse onderwijssystemen als alternatief</u>	41
<hr/>	
1. <u>Vroege uitstromers uit het voltijds secundair onderwijs</u>	42
1.1 <u>Wie zijn ze?</u>	42
1.2 <u>Wat waren hun motieven?</u>	47
1.3 <u>Wie heeft hun keuze mede beïnvloed?</u>	54
1.4 <u>Tevredenheid met hun beslissing</u>	57
2. <u>De deeltijdse onderwijssystemen als alternatief</u>	58
2.1 <u>Wie stroomt door naar de deeltijdse systemen?</u>	59
2.2 <u>Bekendheid met en beeldvorming over de deeltijdse systemen</u>	61
2.3 <u>Motieven om voor een deeltijds systeem te kiezen</u>	67
2.4 <u>Hinderpalen bij het zoeken naar een geschikte arbeidsplaats</u>	74
2.5 <u>Kwaliteit van de deeltijdse arbeidscomponent</u>	78
2.6 <u>Doorstroming doorheen de deeltijdse systemen</u>	83
3. <u>Het onderwijsrendement van de vroege uitstromers uit het voltijds secundair onderwijs</u>	87
4. <u>Besluit</u>	91
<u>Hoofdstuk 4 Het externe rendement van het initieel beroepsonderwijs</u>	97
<hr/>	
1. <u>Wie zijn de (on)gekwalificeerde onderwijsverlaters van het initieel beroepsonderwijs?</u>	101
2. <u>Wat is hun rendement op de arbeidsmarkt?</u>	106
2.1 <u>Succesvol intreden</u>	107
2.2 <u>Succesvol handhaven</u>	147
3. <u>Besluit</u>	184
<u>Hoofdstuk 5 Samenvatting en beleidsaanbevelingen</u>	193
<hr/>	
1. <u>Samenvatting</u>	193
1.1 <u>Oorzaken en beweegredenen om het voltijds secundair onderwijs voor de leeftijd van achttien jaar te verlaten</u>	195
1.2 <u>De deeltijdse onderwijssystemen als alternatief</u>	196
1.3 <u>De arbeidsmarktpositie van afgestudeerden van het initieel beroepsonderwijs</u>	199
2. <u>Beleidsaanbevelingen</u>	205
2.1 <u>Toeleiding naar de deeltijdse onderwijssystemen</u>	205
2.2 <u>De deeltijdse onderwijssystemen: een volwaardig alternatief?</u>	208
2.3 <u>Een startkwalificatie voor iedereen</u>	209

Bijlagen	221
Bijlage 1 / Vragenlijst/kalender	223
Bijlage 2 / LOSO-gegevensbank: afbakening doelgroep en verloop van de bijkomende dataverzameling	267
Bijlage 3 / Tabellen bij hoofdstuk 3	275
Bijlage 4 / Grafieken bij hoofdstuk 4	281
Bijlage 5 / Technische bijlage over de analyse van duurtijd - Kaplan-Meier-schatter	285
Bijlage 6 / Analyse van de werkervaring los van onderwijs- en opleidingsvorm	287
Bijlage 7 / De arbeidsmarktintrede van allochtone vrouwen en mannen vergeleken	289
<u>Bibliografie</u>	295

HOOFDSTUK 1

VOORTIJDIG SCHOOLVERLATEN EN DEELTIJDSE ONDERWIJSSYSTEMEN: PROBLEEMSITUERING

1. Inleiding

Reeds van bij de start van de Europese werkgelegenheidsstrategie in 1998 staat een vermindering van het aantal jongeren dat de school voortijdig verlaat als een belangrijke pijler voorop in het realiseren van een betere overgang van school naar werk en het verhogen van de inzetbaarheid van de bevolking. Om die doelstelling te bereiken - zo werd gesteld - moeten de lidstaten de kwaliteit van hun onderwijssysteem verbeteren. Vanaf 1999 werden de werkgelegenheidsrichtsnoeren gaandeweg verfijnd en werd aan de lidstaten ook gevraagd om concrete richtcijfers voorop te stellen. In haar Beleidsnota 1999-2004 was de minister van Onderwijs dan ook bijzonder ambitieus wanneer ze zichzelf tot doel stelde om tegen 2004 het aantal leerlingen aan het einde van de leerplicht zonder hetzij een diploma secundair onderwijs, hetzij een getuigschrift van het tweede jaar van de derde graad beroepssecundair onderwijs of van een volledige opleiding in het DBSO of van een BUSO opleidingsvorm 3 of van een VIZO-opleiding met twintig procent (!) te verminderen. De wegen via welke men deze doelstelling wilde bereiken, werden in de nota maar in beperkte mate aangegeven. Bovendien vroeg de Vlaamse Onderwijsraad (VLOR) zich af of men de focus op de ongekwalificeerde uitstroom niet diende te verruimen. Moet men er in eerste instantie niet naar streven om *alle* jonge schoolverlaters voldoende startkwalificaties mee te geven om in te stappen in de arbeidsmarkt en zich staande te houden in het maatschappelijke en persoonlijke leven?

De Europese Raad van Lissabon van maart 2000 herhaalde nogmaals dat de kwaliteit van de Europese onderwijs- en opleidingsstelsels moet verbeteren teneinde het '*... analfabetisme onder jongeren terug te dringen en hen de basisvaardigheden bij te brengen die sporen met de behoeften van de arbeidsmarkt en de basis leggen voor levenslang leren*'. Ditmaal engageerden de lidstaten zich gezamenlijk om tegen 2010 de ongekwalificeerde uitstroom uit het initieel onderwijs te halveren. Meer concreet beloofden de lidstaten maatregelen om het aantal 18-24-jarigen dat alleen lager middelbaar onderwijs heeft gevolgd én geen bijscholing meer krijgt te halveren. Het engagement aangegaan in Europese context is duidelijk minder ambitieus dan de Vlaamse beleidsnota.

In het actieplan *'Een leven lang leren in goede banen'* (2000) opgesteld door de Vlaamse regering ter ondersteuning van de gemaakte afspraken op de Top van Lissabon, werd het bewaken en versterken van het onderwijs terug opgenomen als een centrale krachtlijn. Belangrijke actiepunten binnen deze krachtlijn zijn o.a. het ontwerpen van krachtige en positieve leeromgevingen waarin geïndividualiseerde onderwijs- en leerstrategieën kunnen gebruikt; het zoeken naar een evenwicht tussen opleiding op school en in de concrete werksituatie op de werkvloer; en het bijstellen van het systeem van deeltijds leren met het oog op duidelijke afspraken inzake trajectbegeleiding, een éénduidig opleidingsstatuut en een combinatie tussen onderwijs én werkervaring. In het bijzonder m.b.t. de overgang van school naar werk werd gewezen op het belang van een goede kennis over de arbeidsmarkt en beroepen en - binnen het kader van een duidelijk geoperationaliseerde startkwalificatie en een transparant uitgebouwde opleidingsstructuur - op het belang van flexibel uit te tekenen schoolloopbanen.

In haar actieplan *'TSO-BSO/Onderwijs-arbeidsmarkt 2001-2004'* hernam de minister van Onderwijs een aantal van deze actiepunten meer in detail. Opnieuw werd gewezen op het belang van verschillende praktijkgerichte leerwegen die zijn aangepast aan de verschillende noden van de jongeren. Er werd gewezen op het belang van stages voor een succesvolle overgang tussen onderwijs en beroepenwereld en op een zinvolle invulling van de deeltijdse leerplicht. Alhoewel het begrip startkwalificatie opnieuw wordt opgevoerd, vernemen we ook hier evenmin wat we er precies moeten onder verstaan en via welke wegen/methodieken men dit met elke leerling kan bereiken.

2. Voortijdig schoolverlaten: definities en cijfers

2.1 Definities

In de inleiding werd reeds duidelijk dat verschillende definities voor voortijdig schoolverlaten circuleren. Een aanzet om deze definities zowel in binnenlandse als buitenlandse literatuur te ordenen, kan men vinden bij De Vries & De Jong (1988). Uitval wordt door deze auteurs gedefinieerd als *'het verlaten van een opleiding voor de bedoelde afronding ervan'*. 'Voor de bedoelde afronding' kan dan worden omschreven in termen van:

- het einde van de leerplicht (onderwijs verlaten voor het einde van de leerplicht);
- het bezit van een diploma (onderwijs verlaten zonder een gehomologeerd afsluitende diploma of tussentijds behaalde getuigschriften);
- het voltooien van een onderwijs- of schooltype waaraan men begonnen is.¹

Het behalen van een diploma (of tussentijdse getuigschriften) en het voltooien van de leerplicht zijn in Europa veel gehanteerde criteria en worden ook gebruikt bij internationale vergelijkingen door de OESO (zie verder).

¹ Voor een uitgebreide evaluatie van de verschillende definities verwijzen we naar Douterlungne M. et al. (2001), *Ongekwalficeerd: zonder paspoort? Een onderzoek naar de omvang, karakteristieken en aanpak van de ongekwalficeerde onderwijsverlaters*, HIVA, K.U.Leuven, Leuven, 183 p.

In Nederland verbindt men sedert 1993 ook een nieuwe dimensie aan de definiëring van voortijdig schoolverlaten, m.n. leerlingen die het onderwijs verlaten zonder een *primaire startkwalificatie*. Hieronder verstaat men dan een soort minimumpakket aan inzichten en vaardigheden die men nodig heeft om als volwaardig werknemer de arbeidsmarkt te kunnen betreden en om zich in bredere maatschappelijke sferen te kunnen handhaven. Concreet situeert men deze minimum startkwalificatie op het niveau aankomend vakmanschap of basisberoepsbeoefenaar, vergelijkbaar met het eindniveau primair leerlingwezen, het kmo, twee voltooide mbo-leerjaren, het havo of het vwo. Een mavo of vbo diploma volstaan dus niet als startkwalificatie. Een terechte bedenking bij dit startkwalificatieniveau is evenwel of iedereen dit niveau wel kan én ook behoeft te halen? Zo wordt erop gewezen dat heel wat bedrijfstakingen ook startkansen bieden aan lagere niveaus van beroepsopleiding. Van den Bosch, Dercksen & Hoefnagel (1994) merken in dit verband op dat een zinvol antwoord op de vraag naar het meest geëigende niveau ook afhankelijk moet gezien van de rechten en plichten die eraan verbonden worden. Zo onderscheiden zij drie modaliteiten van een beleid inzake startkwalificatie:

- Startkwalificatie als *leerrecht* waarbij iedere burger de mogelijkheid krijgt tot het behalen van zulke kwalificatie (het is een van de overheid afdwingbaar recht) maar niet gedwongen wordt dit recht te ‘consumeren’.
- Startkwalificatie als *leerplicht* waarbij in een uiterste variant iedere burger op grond van de Leerplichtwet de plicht krijgt zolang onderwijs te volgen tot het niveau van de startkwalificatie is behaald. In een minder vergaande variant krijgen werklozen een korting op hun sociale uitkering indien zij geen startkwalificatie bezitten en daartoe ook geen opleiding volgen.
- Startkwalificatie als *onderdeel van een activerend arbeidsmarktbeleid* waarbij het behalen van een startkwalificatie slechts één van de mogelijkheden is die wordt geboden aan schoolverlaters, werkenden en werklozen. Bij degenen aan wie verschillende mogelijkheden van uiteenlopende aard geboden worden en die helemaal niets accepteren, kan een sanctie overwogen worden.

In Nederland opteert men ervoor om het startkwalificatieniveau te verbinden aan een kwalificeringsrecht. Binnen dit model van leerrecht wordt een startkwalificatie op tenminste het niveau primair leerlingwezen een aangewezen niveau geacht. Ondanks het feit dat niet iedereen dit niveau kan behalen (ongeveer 15% van de bevolking) en dit niveau ook niet nodig is voor alle startfuncties, blijft de Nederlandse overheid er toch naar streven om zoveel mogelijk jongeren deze minimumstartkwalificatie te laten behalen. Sommigen opperen kritisch dat - alhoewel opleidingsinspanningen de kansen op een baan weliswaar verhogen - deze banen niet noodzakelijk grotere vaardigheden vereisen. Deze kritiek wordt door anderen dan weer weggewuifd door erop te wijzen dat via deze intredebanen jongeren - al dan niet via verdere scholing - hogerop kunnen komen. Met dit startkwalificatieniveau beoogt men immers niet alleen betere startkansen te creëren maar evenzeer een basis te leggen voor een leven lang leren. Onderzoek heeft immers aangetoond dat hoge scholingsniveaus ook later méér participeren aan vorming en opleiding dan lagere scholingsniveaus (zie o.a. Murray, Kirsch & Jenkins, 1997). Andere punten van discussie die we bij de introductie van dit concept zagen opduiken, hebben o.a. betrekking op de leeftijdsgrenzen waarbinnen dit recht kan worden opgeëist alsook op aspecten van organisatorische en financiële verantwoordelijkheidsverdeling. Vandaag wordt een voortijdige

schoolverlater in Nederland gedefinieerd als een persoon tot 23 jaar die niet in het bezit is van een startkwalificatie en het onderwijs heeft verlaten of langer dan twee maanden zonder geldige reden niet heeft gevolgd (zie o.a. Hövels, 1997; Algemene Rekenkamer, 2001).

Ook in Vlaanderen gaan stemmen op om een dergelijke recht op een startkwalificatie in te voeren. Zo pleit de Sociaal-Economische Raad van Vlaanderen (SERV) al sinds 1999 voor de invoering van dit recht.

“Elke onderwijsverlater moet voldoende competenties hebben om in te stappen in de arbeidsmarkt en zich staande te houden in het maatschappelijke en persoonlijk leven en om een leven lang te kunnen leren. Hij moet minstens over een bepaald deeldiploma kunnen beschikken waarmee hij of zij terecht kan in een startbaan of startfunctie en mits bijscholing kan doorstromen naar een andere of hogere functie.” (SERV, 1999)

Om dit recht te concretiseren, moet men echter kunnen beschikken over volledige beroepeninventarissen en -structuren aan de hand waarvan dan instapberoepen in kaart kunnen gebracht. Pas dan kan in overleg worden uitgemaakt welke opleidingen tot deze startkwalificatie kunnen leiden. De SERV werkt momenteel samen met de sociale partners en sectoren *beroepsprofielen en beroepenstructuren* voor Vlaanderen uit. Beroepsprofielen zijn beschrijvingen van de competenties die een ervaren beroepsbeoefenaar moet bezitten om zijn beroep naar behoren te kunnen uitoefenen. De competenties worden beschreven aan de hand van de uit te voeren taken (functionele of instrumentele vaardigheden) en de daarvoor nodige kennis, vaardigheden en specifieke attitudes. Sinds kort wordt in elk profiel ook aangegeven wat het takenpakket is en de kennis en vaardigheden waarover een beginnend beroepsbeoefenaar moet kunnen beschikken. Sinds 2000 werkt de SERV in samenwerking met de sectoren ook beroepenstructuren uit. Beroepenstructuren bestaan uit een gestructureerde ordening van kernberoepen per sector. Naast subsector, afdeling, productie-eenheid, ... worden de beroepen er ook geordend op basis van hun inhoudelijke verwantschap en gebruikte technologie/technieken. Het ordenen van beroepen op basis van hun inhoudelijke verwantschap en het recentelijk in de beroepsprofielen aangeven van wat een beginnend beroepsbeoefenaar moet kennen/kunnen, levert indicaties over het beheersingsniveau dat van een beginnend beroepsbeoefenaar wordt verwacht en over de plaatsing van de bijbehorende kwalificaties in een kwalificatiestructuur. Dit is een van de beroepenstructuur afgeleid schema van alle in niveaus geordende kwalificaties en deelkwalificaties met bijbehorende einddoelen.

De *eindtermen en specifieke eindtermen* als garanties voor een kwalitatieve invulling van de opdracht van het secundair onderwijs, zijnde persoonsvorming, voorbereiden op het beroepsleven en/of het hoger onderwijs én permanent leren, zouden in principe ook een afgeleide moeten zijn van de omschrijving van een startkwalificatie.

Vanaf 1 september 1997 werden de *eindtermen en ontwikkelingsdoelen* van de eerste graad van het secundair onderwijs ingevoerd en vanaf 1 september 2002 gaan ook de eindtermen voor de basisvorming van de tweede en derde graad van het secundair onderwijs gradueel in voege. Deze eindtermen of minimumdoelen moeten de noodzakelijke bagage weerspiegelen die nodig wordt geacht om te functioneren (1) in de samenleving en (2) als individu en (3) vanuit een

aantal doorstroomers voor het vervolgonderwijs. Zij werden ontwikkeld op initiatief van de overheid, geadviseerd door de VLOR, goedgekeurd door de Vlaamse regering en bij decreet bekrachtigd door het Vlaams Parlement. Alhoewel in principe enkel eindtermen worden bepaald op het einde van een graad, worden voor het beroepssecundair onderwijs (BSO) zowel eindtermen vastgelegd voor het tweede als derde leerjaar van de derde graad. Het formuleren van eindtermen op het moment van het einde van de leerplicht houdt niet alleen een valorisering in van hetgeen deze leerlingen op dat moment hebben bereikt maar reduceert bovendien (en vooral ook) de ongekwalificeerde uitstroom.

De *specifieke eindtermen van de tweede en derde graad secundair onderwijs* worden verworven via het specifieke gedeelte van de opleiding en geven de vaardigheden, de specifieke kennis, inzichten en attitudes aan waarover een leerling moet kunnen beschikken om vervolgonderwijs aan te vatten en/of als beginnend beroepsbeoefenaar te kunnen fungeren. Voor het vastleggen van de specifieke eindtermen stelt de regering dat voor het *decretaal vastgelegde gedeelte* men zich zal baseren op de studieprofielen (kenmerkende onderdelen van een bepaald wetenschapsdomein) en de beroepsprofielen van de SERV. De *afgeleide specifieke eindtermen* zullen - met de laatste stand van wetenschap, kunst en techniek - worden gededuceerd uit de decretaal vastgelegde specifieke eindtermen. Zij worden vastgelegd door de Vlaamse regering bij wijze van loutere bekrachtiging van een gezamenlijk en unaniem voorstel van de Vlaamse regering, de Raad van het Gemeenschapsonderwijs, de representatieve verenigingen van inrichtende machten die de betrokken opleidingen aanbieden en voor de opleidingen waar een beroepsprofiel ten grondslag ligt. Het decreet voorziet echter niet in een uitgewerkte procedure voor een correcte vertaling van de beroepsprofielen naar specifieke eindtermen. Een correcte onderwijskundige vertaling van de beroepsprofielen in onderwijsdoelen veronderstelt volgens de VLOR een allocatie van beroepsprofielen aan bepaalde opleidingen of studierichtingen. Dit kan maar gebeuren door middel van een opleidingenstructuur, d.i. de onderwijsorganisatorische vertaling van de beroepsprofielen en de beroepenstructuur. De huidige procedure wekt volgens de VLOR echter eerder de indruk dat de ontwikkeling van beroepsprofielen eenzijdig wordt gekoppeld aan de nu bestaande studierichtingen. Hierdoor legitimeren zij de bestaande opleidingenstructuur eerder dan ze kritisch te bevragen (zie VLOR-advies, 16 mei 2000). Eenzelfde bedenking lezen we ook in het SERV-advies. In tegenstelling tot de eindtermen worden de specifieke eindtermen enkel vastgelegd voor het einde van een opleiding. Concreet betekent dit dat deze zowel voor het tweede leerjaar van de derde graad ASO, TSO, KSO en BSO als voor het derde leerjaar van de derde graad BSO en het laatste leerjaar van de vierde graad BSO worden vastgelegd. Hiermee komt de regering o.a. tegemoet aan de SERV die van oordeel is dat elke BSO-leerling na zes jaren voldoende vorming moet hebben vergaard om als beginnend beroepsbeoefenaar te kunnen starten. Anderzijds stellen we vast dat de regering enkel de (specifieke) eindtermen van het derde jaar BSO sanctioneert met een diploma secundair onderwijs. Dit diploma fungeert tot op vandaag als bewijs dat voldoende vorming werd genoten om (1) kritisch-creatief te functioneren in de samenleving, een persoonlijk leven te kunnen uitbouwen en deel te nemen aan levenslang leren, (2) deel te nemen aan vervolgoopleidingen binnen het onderwijs, buiten het onderwijs en vorming in het kader van levenslang leren en (3) vlot in te treden in het beroepsleven. Verdedigers van deze lijn achten het weinig realistisch te

denken dat onderwijs in staat is om deze drie doelstellingen in alle onderwijsvormen binnen een opleidingsduur van zes jaren te realiseren. Zij pleiten dan ook veeleer voor een onderscheid tussen enerzijds een startkwalificatie en anderzijds een diploma secundair onderwijs. Een startkwalificatie wordt dan uitgereikt nadat voldoende vorming werd genoten om de doelen onder (1) en (3) te realiseren. Het themadecreet volgt deze lijn wanneer ze zowel (specifieke) eindtermen uitschrijft voor het tweede en derde leerjaar van de derde graad van het BSO maar enkel het laatste leerjaar sanctioneert met een diploma secundair onderwijs.

Specifiek m.b.t. het *deeltijds beroepssecundair onderwijs* kunnen we nog opmerken dat het themadecreet niet van toepassing is op deze onderwijsvorm. Als belangrijkste reden voor het weren van deze onderwijsvorm uit het themadecreet wordt gewezen op het feit dat het verplicht aanbieden van eindtermen aan de globale groep van deeltijds leerplichtigen in het DBSO de individuele trajectbegeleiding in het gedrang zou brengen. De minister van Onderwijs en Vorming pleit dan ook voor het vastleggen van aparte eindtermen waarbij ongetwijfeld zal moeten stilgegaan bij de vraag naar de plaats van dit onderwijs binnen het globaal aanbod van het secundair onderwijs. Sommigen opperen echter de vrees dat de formulering van aparte eindtermen voor het deeltijds beroepssecundair onderwijs de flexibele overgangen van deze leerlingen naar andere onderwijsvormen zal hypothekeren en zal leiden tot een tweederangsstatuut voor het DBSO.

Op voorstel van een visiegroep van experts, samengesteld door het Departement Onderwijs, opteert men er voorlopig in Vlaanderen voor om in zijn definitie van ongekwalficeerde onderwijsverlaters een koppeling te maken van dimensie één (leerplicht tot 18 jaar) en twee (bezit van diploma en/of getuigschriften). De definitie beoogt een meting op drie niveaus (zie Douterlungne et al., 2001):

Tot de ongekwalficeerde onderwijsverlaters behoren alle leerlingen vanaf 18 jaar die niet in het bezit zijn van:

Trap 1:

- Diploma en/of studiegetuigschrift van het zesde leerjaar van het secundair onderwijs

Trap 2:

- Getuigschrift van het derde jaar in de tweede graad van het BSO.
- Kwalificatiegetuigschrift van het DBSO.
- Attest vijfde jaar BUSO-OV3.
- Getuigschrift van de leertijd van het VIZO.

Trap3:

- Getuigschrift van de tweede graad TSO/BSO

Met deze drietrapsdefinitie wordt echter geen uitspraak gedaan over de mate waarin bovenaangehaalde diploma's en getuigschriften een afgeleide zijn van een startkwalificatie in de betekenis van voldoende vorming genoten hebben om vlot te kunnen intreden in het beroepsleven en kritisch-creatief te kunnen functioneren in de samenleving, een persoonlijk leven te kunnen uitbouwen en deel te nemen aan levenslang leren. In de definitie is evenmin sprake van een leeftijdsgrens waarbinnen deze diploma's en getuigschriften moeten behaald.

2.2 Cijfers

Hoe presteren - op het vlak van het voortijdig schoolverlaten - Vlaanderen en België in internationaal vergelijkend perspectief?

In de OESO-statistieken maakt men een onderscheid tussen enerzijds 'enrolment rates' en anderzijds 'upper secondary graduation rates'.

De zogenaamde 'enrolment rates' geven de participatie aan onderwijs weer voor een bepaalde leeftijdsgroep, afgezet tegen de totale leeftijdscohorte. Uit onderstaande tabel blijkt dat België internationaal gesproken een hoge participatiegraad kent voor de leeftijdsgroep van 15 tot 19 jaar (zie tabel 1.1). Deze percentages worden uiteraard beïnvloed door de leerplichtige leeftijd die per land varieert, maar ook wanneer we vergelijken met landen met een even lange leerplicht, m.n. Duitsland en Nederland, blijkt dat België hoog scoort qua deelname aan onderwijs. Toch moeten bij deze cijfers belangrijke kanttekeningen worden geplaatst. Zo geeft de leeftijdsgroep 15- tot 19-jarigen immers geen zuiver leeftijdsinterval weer doordat de participatiegraad op schooljaren wordt berekend; van de jongeren geboren in het kalenderjaar 1980, werd een belangrijk aandeel in het schooljaar 1999-2000 reeds 20 jaar. Het is daarom meer aangewezen de participatiegraad op 17 jaar te hanteren (i.c. jongeren geboren in 1982),² voor de helft van deze jongeren geldt dat zij tijdens het schooljaar 1999-2000 ook 18 jaar werden, wat in overeenstemming is met de leerplichtwetgeving. Deze bemerkingen indachtig, vinden we voor 17-jarigen van de Vlaamse en Franse gemeenschap een onderwijsparticipatie van 97,7%.³ Normaal gezien wordt in dit cijfer ook de Duitstalige Gemeenschap meegerekend, maar zij kon geen participatiecijfers aanleveren voor het schooljaar 1999-2000.

Omdat niet alle 17-jarigen die nog in het onderwijs zitten, ook daadwerkelijk een kwalificatie van het hoger secundair onderwijs behalen, berekent de OESO nog een andere maat, m.n. de 'upper secondary graduation rate'.

² De groep 17-jarigen wordt door de OESO gedefinieerd als de generatie die 17 jaar vóór 1999 werd geboren, d.i. in 1982.

³ Bron: Afdeling Begroting en Gegevensbeheer van het departement Onderwijs

Tabel 1.1 Enrolment rates, 2000

	Ending age of compulsory education	Students aged 15-19 As a percentage of the population of 15- to 19-year-olds
Australia	15	81,8
Austria	15	76,4
Belgium	18	90,5
Canada	16	74,2
Czech Republic	15	80,8
Denmark	16	80,4
Finland	16	84,8
France	16	86,4
Germany	18	88,3
Greece	14,5	87,4
Hungary	16	81,1
Iceland	16	78,9
Ireland	15	79,8
Italy	14	65,5
Japan	15	-
Korea	14	78,6
Luxembourg	15	73,7
Mexico	15	41,0
Netherlands	18	86,6
New Zealand	16	72,4
Norway	16	85,5
Poland	15	84,2
Portugal	14	80,3
Slovak Republic	15	-
Spain	16	79,5
Sweden	16	86,4
Switzerland	15	83,5
Turkey	14	28,4
United Kingdom	16	73,3
United States	17	73,9
Average	16	77,3

Bron: OECD, Education at a glance, 2002

Deze maat wordt jaarlijks gepubliceerd in 'Education at a Glance' en verwijst naar het percentage diploma's uitgereikt op het einde van het 'hogere secundair onderwijs' in verhouding tot de populatie op typische leeftijd. Hier wordt voor Vlaanderen als typische afstudeerleeftijd 18 à 19 jaar genomen en wordt duidelijk aangegeven welke diploma's en getuigschriften worden gelijkgesteld met de internationale categorie 'hogere secundair onderwijs' (ISCED3).⁴ Naast het diploma secundair onderwijs worden hiertoe ook de studiegetuigschriften na het tweede leerjaar van de derde graad beroepssecundair onderwijs en na beëindiging van het DBSO en de leertijd

⁴ De International Standard Classification of Education (ISCED) is door de UNESCO ontwikkeld met als doel de diverse nationale onderwijssystemen vergelijkbaar te maken.

van het VIZO gerekend evenals de getuigschriften uitgereikt na de hogere leergangen van het secundair onderwijs voor sociale promotie. Het BUSO werd niet opgenomen.

Tabel 1.2 Upper secondary graduation rates: percentage of upper secondary graduates to total population at typical age of graduation (2000)

	Total (unduplicated)	General programmes	Pre-vocational/vocational programmes
Australia	m	m	m
Austria	m	m	m
Belgium	m	36	54
Canada	m	m	m
Czech Republic	47	8	41
Denmark	m	52	54
Finland	87	53	72
Flemish community	m	32	61
France	84	31	67
Germany	91	33	58
Greece	58	56	26
Hungary	97	26	70
Iceland	67	47	36
Ireland	74	59	20
Italy	75	29	64
Japan	94	69	26
Korea	m	60	37
Luxembourg	66	26	40
Mexico	m	28	4
Netherlands	m	37	57
New Zealand	m	m	m
Norway	m	64	52
Poland	90	32	67
Portugal	m	m	m
Slovak Republic	90	18	79
Spain	61	46	22
Sweden	75	42	32
Switzerland	m	m	m
Turkey	m	20	16
United Kingdom	m	m	m
United States	74	m	m
Average	77	40	45

Bron: OECD, Education at a glance, 2002/ Afdeling Begroting en Gegevensbeheer van het departement Onderwijs

Een moeilijkheid bij deze berekeningswijze is dat niet alle landen diploma's uitreiken. Sommige landen kennen geen afsluitend examen aan het einde van het secundair onderwijs en reiken hoogstens een certificaat voor deelname aan het onderwijs uit. Bovendien ontbreekt voor heel wat landen ook het totale cijfer (zie kolom 2 in tabel 1.2) omwille van problemen met dubbeltellingen in de cijfers (leerlingen die meer dan één kwalificatie behalen). Doordat landen zelf

bepalen hoe hun nationale onderwijsstelsels zich verhouden tot de door de OESO omschreven ISCED-niveaus,⁵ moet men er zich bij de interpretatie van deze gegevens ook van bewust zijn dat er grote verschillen tussen landen blijven bestaan.

Deze beperkingen indachtig kunnen we uit bovenstaande tabel afleiden dat in de OESO-landen gemiddeld 40% van de referentiepopulatie een diploma of getuigschrift hoger secundair onderwijs behaalt in een algemeen vormende richting en 45% in een (technische of) beroepsrichting. Wat de diploma's in het algemeen vormend onderwijs betreft, zien we dat België, i.c. Vlaanderen, iets lager scoort dan het gemiddelde. Met betrekking tot afgestudeerden in het (technisch en) beroepsonderwijs behoort België, i.c. Vlaanderen, tot de kopgroep.⁶ Vergelijken we enkel met landen met een even lange leerplicht als in België, dan stellen we vast dat de resultaten voor Duitsland, Nederland en België/Vlaanderen zeer gelijkend zijn.

Een laatste indicator die we hier bespreken en die bij internationale vergelijkingen ook veelvuldig wordt gebruikt, is het percentage van de bevolking dat al dan niet hoger secundair onderwijs voltooid heeft. Hiertoe kan een beroep worden gedaan op de jaarlijkse Enquête naar de Arbeidskrachten (EAK) waarin o.a. ook gegevens worden verzameld m.b.t. het hoogste behaalde onderwijsdiploma.⁷ Onduidelijk is evenwel welke kwalificatie- en getuigschriften ressorteren onder de respectievelijke categorieën (bv. in welke mate werden kwalificatiegetuigschriften DBSO, getuigschriften van de leertijd van het VIZO en getuigschriften van het zesde leerjaar BSO gelijkgesteld met een diploma hoger secundair onderwijs?). Hiertoe werden geen bijzondere instructies meegegeven met de enquêteur zodat we ook dit cijfermateriaal niet zonder ruis kunnen interpreteren. Men mag aannemen dat in andere landen waar de EAK wordt afgenomen, zich soortgelijke problemen voordoen.

Uit volgende tabel kunnen we afleiden dat het aandeel inwoners met minimum een diploma hoger secundair onderwijs stijgt bij de jongere leeftijdsgroep. Vooral in Vlaanderen is deze stijging spectaculair. Terwijl de 55-64 jarigen met 33% afgestudeerden op het niveau hoger secundair Europees slechts de tiende plaats innemen, behalen de 25-34-jarigen met 77% een zesde plaats.

⁵ De OESO is op de hoogte welke diploma's/getuigschriften door de respectievelijke landen bij elk ISCED-niveau worden gerekend, maar er blijven grote verschillen tussen landen bestaan.

⁶ Dit is mede te verklaren doordat het onderwijs voor sociale promotie hierin werd opgenomen.

⁷ Hiertoe wordt gebruik gemaakt van volgende categorisering: lager onderwijs (of geen diploma), algemeen lager secundair onderwijs, lager technisch, kunst- of beroepssecundair onderwijs, algemeen hoger secundair onderwijs, hoger technisch onderwijs, hoger kunstsecundair onderwijs, hoger beroepssecundair onderwijs, hoger beroepssecundair onderwijs, post-secundair niet-hoger onderwijs, hoger onderwijs van het korte type, hoger onderwijs van het lange type, universitair onderwijs (licentiaatsdiploma of gelijkwaardig), universitair-voortgezette opleidingen, doctoraat met proefschrift.

Tabel 13 Percentage van de bevolking dat minstens hoger secundair onderwijs voltooid heeft, naar leeftijdsgroep - internationale vergelijking

	25-34 jaar	55-64 jaar
Duitsland	88	76
Zweden	87	60
Denemarken	85	67
Oostenrijk	84	56
Finland	84	41
Vlaams gewest	77	33
Frankrijk	75	41
Nederland	74	50
België	73	34
Ierland	67	31
Griekenland	66	22
Verenigd Koninkrijk	63	53
Italië	55	19
Spanje	53	12
Portugal	29	12

Bron: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Vlaamse onderwijsindicatoren in internationaal perspectief, Editie 2000

In het kader van de monitoring van de Europese werkgelegenheidsrichtsnoeren wordt aan de hand van de gegevens uit de EAK ook jaarlijks opgevolgd hoeveel 18-24-jarigen zonder een diploma hoger secundair onderwijs de schoolbanken verlaten (zie tabel 1.4).

Tabel 14 Percentage van de bevolking tussen 18 en 24 jaar met ten hoogste een diploma lager secundair onderwijs, dat verder geen onderwijs volgt

		1997	1998	1999
Vlaams Gewest	V	10,1	12,3	9,5
	M	15,0	17,7	14,1
	M+V	12,6	15,1	11,9
Waals Gewest	V	13,4	15,6	12,7
	M	18,3	20,7	19,7
	M+V	15,9	18,2	16,3
Brussels Gewest	V	18,4	22,3	17,1
	M	20,7	21,9	25,3
	M+V	19,5	22,1	21,2
België	V	12,0	14,4	11,3
	M	16,6	19,1	17,0
	M+V	14,3	16,8	14,2

Bron: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Vlaams actieplan Europese werkgelegenheidsrichtsnoeren 2001/EAK-NIS

Met 12% ongekwalificeerde uitstroom bevindt Vlaanderen zich op hetzelfde niveau als de buurlanden en wordt de achterstand ten opzichte van de Scandinavische landen (<10%

ongekwalificeerde uitstroom) langzaam ingehaald. De gevraagde halvering van de vroegtijdige uitstroom tegen 2010 ligt echter minder voor de hand; de cijfers in tabel 1.4 laten zien dat het percentage zich de afgelopen jaren eerder stabiliseert.

In recent afgerond onderzoek werd ook gepoogd om de voorgestelde drietrapsdefinitie voor Vlaanderen te kwantificeren aan de hand van twee gegevensbanken, met name de LOSO- en SONAR-gegevensbank.

In de *LOSO-gegevensbank* werden van een generatie leerlingen (n=6 411) die in september 1990 waren gestart in het eerste leerjaar van het secundair onderwijs al hun secundaire schoolloopbaanposities in kaart gebracht.⁸ Aan de hand van deze gegevens kon o.m. worden berekend dat:⁹

- 82,0% van deze instroomcohort kan worden beschouwd als gekwalificeerd volgens trap 1 van de definitie, d.i. in het bezit zijnde van een diploma en/of getuigschrift van het zesde leerjaar van het secundair onderwijs. Als aan het behalen van dit diploma of getuigschrift echter een leeftijdsgrens van maximum 18 jaar wordt gekoppeld, dan daalt dit percentage weliswaar tot 52% van de instroomcohort.
- Als aan trap 1 ook de jongeren worden toegevoegd die erin slaagden een getuigschrift van het derde jaar van de tweede graad van het BSO, een kwalificatiegetuigschrift van de derde graad van het DBSO, een attest van het vijfde jaar BUSO-OV3 of een getuigschrift van de leertijd van het VIZO te behalen, dan stijgt het percentage gekwalificeerde uitstromers nog licht tot 85,8%.
- Worden tenslotte ook nog de jongeren toegevoegd die erin slaagden een getuigschrift van de tweede graad TSO/BSO te behalen, dan loopt het percentage gekwalificeerde uitstromers nog verder op tot 90,8% van deze instroomcohort.

Van 1,5% van de bestudeerde instroomcohort was de eerste postsecundaire positie voornamelijk onbekend op het ogenblik van de analyses.

In het *SONAR-onderzoek* werd bij een a-selecte representatieve steekproef van 3 000 jongeren van 23 jaar de overgang van onderwijs naar arbeidsmarkt in kaart gebracht.¹⁰ Op basis van de gegevens in deze databank kon worden berekend dat:

- Volgens de eerste trap 87,1% van de jongeren voldoet aan de voorwaarden van een gekwalificeerde onderwijsverlater.
- Wanneer ook jongeren met een (studie- of kwalificatie)getuigschrift van het DBSO, de leertijd van het VIZO of het vijfde jaar BuSO worden meegerekend als gekwalificeerde

⁸ Voor meer toelichting bij deze gegevensbank verwijzen we naar paragraaf 2 in hoofdstuk 2.

⁹ Douterlungne M. et al. (2001) *Ongekwalificeerd: zonder paspoort? Een onderzoek naar de omvang, karakteristieken en aanpak van de ongekwalificeerde onderwijsverlaters*, HIVA, K.U.Leuven, Leuven, 183 p.

¹⁰ Voor meer toelichting bij deze gegevensbank verwijzen we naar paragraaf 3 in hoofdstuk 2.

- onderwijsverlaters (trap 2 van de definitie) dan stijgt het percentage gekwalificeerde uitstromers verder tot 92%.¹¹
- Beschouwen we in de derde trap tenslotte ook de jongeren mee die erin slaagden succesvol de tweede graad TSO/BSO af te ronden, dan loopt het percentage nog verder op tot 96,7% gekwalificeerde onderwijsverlaters.

Deze percentages, die gebaseerd zijn op zelfregistratie door de jongeren, liggen duidelijk hoger dan in de LOSO-gegevensbank.

Uit bovenstaand overzicht kunnen we concluderen dat afhankelijk van de gehanteerde definitie, berekeningswijze en gegevensbron, het aantal jongeren dat het onderwijs verlaat zonder een diploma of getuigschrift van het hoger secundair onderwijs schommelt rond de 10%. De vraag hoe goed we met deze cijfers in internationaal vergelijkend perspectief presteren, valt echter moeilijker te beantwoorden. Indien we voortgaan op de OESO-cijfers dan behoren we - afhankelijk van de gehanteerde definitie en berekeningwijze - tot de middengroep. Gegeven de talrijke kanttekeningen die kunnen geplaatst bij de berekeningwijzen en de kwaliteit van de opgeleverde gegevens door de landen, kan men zich echter ernstige vragen stellen bij het gebruik van deze cijfers voor een internationale benchmarking. Baseren we ons op de EAK dan bevindt Vlaanderen zich met 12% ongekwalificeerde onderwijsverlaters op hetzelfde niveau als de buurlanden en haalt ze haar achterstand ten opzichte van de Scandinavische landen langzaam in; zij het wel dat dit percentage zich de afgelopen jaren stabiliseert. Ook m.b.t. de EAK dient echter opgemerkt dat niet ondubbelzinnig kan worden uitgemaakt welke studie- en kwalificatiegetuigschriften al dan niet werden gelijkgesteld met een diploma hoger secundair onderwijs. Méér duidelijkheid hierover is bij een toekomstige dataverzameling zeker ook gewenst.

3. Voortijdig schoolverlaten: een verhaal van push en pull?

“Voortijdig schoolverlaten is een normatieve opvatting, geredeneerd vanuit het systeem en niet vanuit de leerling. De leerling ziet zichzelf niet als voortijdige schoolverlater.”
(‘Alle wegen leiden naar een startkwalificatie’, MDW, 2000).

In onderzoek naar motieven en oorzaken van vroegtijdig uitstromen uit het onderwijssysteem kan men algemeen drie benaderingen of perspectieven onderscheiden (Lokman & Nieuwenhuis, 1990; den Boer & Meesterberends-Harms, 1992; Hövels, 1997):

- de systeemtheoretische benadering waarbij oorzaken in het schoolsysteem worden gezocht (studieaanbod, klasgrootte, jaarklassensysteem, evaluatiesysteem, ...);

¹¹ In de SONAR-gegevensbank werden getuigschriften van het derde jaar van de tweede graad SO niet expliciet opgevraagd en bijgevolg ook niet mee gerekend. Er is evenmin informatie voorhanden over de gevolgde opleidingsvorm in het buitengewoon onderwijs zodat alle behaalde getuigschriften van het buitengewoon onderwijs werden mee geteld. Bij de registratie van getuigschriften in het DBSO werd geen verder onderscheid gemaakt tussen studie- en kwalificatiegetuigschriften.

- de klinische benadering waarbinnen het accent ligt op kenmerken van de leerling (belemmeringen in de situatie, motivatie, attitude, ...);
- de economische of rendementsbenadering waarbij de opleiding gezien wordt als een investering van de leerling voor toekomstig inkomen.

Vooraf deze laatste benadering blijkt een vruchtbare invalshoek voor de verklaring van voortijdig schoolverlaten (Lokman & Nieuwenhuis, 1990). De leerling wordt gezien als rationele beslisser, die bij de keuze voor het afbreken of voortzetten van een opleiding een kosten-batenanalyse maakt:

- Als baten worden vooral aspecten van de toekomstige baan opgevoerd: de inhoud, complexiteit, status, loopbaanperspectieven, arbeidsmarktsituatie, salaris,
- Als kosten worden een aantal karakteristieken van het onderwijssysteem gezien: uitstel van zelfstandigheid, het uitvoeren van leeractiviteiten, de relevantie van de opleiding voor een adequate uitoefening van het beroep en voor het vinden van werk,

Vooraf de intentie waarmee de leerling aan de opleiding begint (gericht op leren of gericht op werken) blijkt in belangrijke mate van invloed te zijn op de beslissing al dan niet de school te verlaten evenals de leeftijd (indicator voor de succesvolheid van de schoolloopbaan). Leerlingen die gericht zijn op leren blijven vaker op school, leerlingen die gericht zijn op werken verlaten vaker de school voortijdig; oudere leerlingen willen minder investeren in een opleiding dan jongere. In termen van een kosten-baten model bepaalt de attitude (gerichtheid op leren of op werken) wat kosten zijn en wat baten zijn. Voor de 'leergerichte' student, die kiest voor een opleiding omdat hij/zij de opleiding interessant vindt, zijn de opleidingsactiviteiten tegelijkertijd kosten en baten: de te leveren inspanningen zijn te beschouwen als kosten, de inhoud van de opleiding als baten. Aan het (toekomstig) beroep zijn voor deze leerlingen geen baten verbonden. De 'werkgerichte' leerling kiest voor een opleiding omdat het daarmee te bereiken beroep hem/haar aantrekt en zal de opleidingsactiviteiten als kosten opvatten en het toekomstige beroep als (verwachte) baten (inhoud van het werk, status, loon, ...).

De attitude van de leerlingen en hun verwachtingen rond onderwijs en werken wordt door verschillende factoren op verschillende niveaus beïnvloed: enerzijds door factoren op het niveau van de leerling (persoonskenmerken, de achtergrond van de jongere, ...) en anderzijds door factoren op school- en arbeidsmarktniveau. Overeenkomstig is in veel nationaal en internationaal onderzoek de volgende groepering van oorzaken voor het fenomeen van voortijdig schoolverlaten terug te vinden (zie o.a. Voncken et al., 2000; MDW, 2000; Hövels, Bock & Eimers, 1991; De Wit & Dekkers, 1994; Douterlungne, 1994; Lokman & Nieuwenhuis, 1990; Uerz, Portengen & Dekkers, 1999; De Vries, 1993a):

- Individueelgebonden oorzaken: hierbij gaat het zowel om beïnvloedbare (motivatie, discipline, taalvaardigheid, enz.) als om niet-beïnvloedbare factoren (intellectuele vermogen, sociaal-economische positie van het gezin, e.d.);
- Opleidingsgebonden oorzaken: hierbij gaat het met name om de kwaliteit, de inhoud en de vorm van een opleiding;
- Arbeidsmarktgebonden oorzaken: hierbij gaat het om de mogelijkheid die de arbeidsmarkt aan jongeren biedt om op korte termijn een inkomen te verwerven.

In het hierna volgend overzicht van kenmerken die van invloed worden geacht op het voortijdig schoolverlaten hebben we ons bij deze indeling aangesloten; evenwel met de kanttekening dat de verschillende kenmerken die er in worden toegelicht doorgaans niet op zichzelf staan maar in onderlinge interactie het voortijdig schoolverlaten beïnvloeden en bepalen. Voortijdig schoolverlaten kent meestal een reeks van gelijktijdige oorzaken, die voor een deel bij de jongere zelf liggen, voor een deel bij de opleiding en voor een deel bij de aantrekkingskracht van de arbeidsmarkt. Alhoewel reeds heel wat bekend is over relaties tussen kenmerken en voortijdig schoolverlaten, blijft het wat betreft het relatieve gewicht van de verschillende factoren en de causaliteit van de verschillende relaties nog steeds eerder bij speculaties.

3.1 Invloed van kenmerken van de leerling zelf

Met betrekking tot individugebonden oorzaken wordt algemeen aangenomen dat er een verband is tussen de schoolloopbaan en uitval. Een problematische schoolloopbaan, gekenmerkt door zittenblijven, afstroom, spijbelen, ... verhoogt het risico op voortijdig schoolverlaten. Ook motivatie en/of gedragsproblemen blijken vaak een rol te spelen (Hövels, Bock & Eimers, 1991; De Vries, 1993a; Douterlungne, 1994; Uerz et al., 1999). Onderzoek naar de relatie tussen persoonlijkheidskenmerken en voortijdig schoolverlaten toont aan dat er zowel risicofactoren zijn die de kans op drop-out doen toenemen als een reeks van beschermende factoren. Tot de risicofactoren behoren o.a. normoverschrijdend en onaangepast gedrag; tot de beschermende factoren behoren o.a. sociale betrokkenheid en zich gesteund weten door de ouders (Voncken et al., 2000). Voortijdige schoolverlaters zijn vaak ook niet goed op de hoogte van de mogelijke opleidingswegen om een eventuele beroepswens te realiseren. Het ontbreken van een duidelijke beroepskeuze of het tegenvallen van een bepaalde beroeps- of opleidingsverwachting is vaak aanleiding om vervroegd te stoppen (Voncken et al., 2000).

Bovenal blijkt uit onderzoeksliteratuur dat schoolverlaters in een achterstandspositie een grotere kans hebben op schooluitval. Zij kunnen zich in een achterstandspositie bevinden wat sociale herkomst, geslacht en etniciteit betreft. Deze drie factoren kunnen elkaar nog versterken. Uit verscheidene onderzoeken komt naar voor dat het gezin een cruciale schakel is. Ouders van voortijdige schoolverlaters hebben relatief vaker een laag opleidings- en beroepsniveau, hebben lagere aspiraties en een korte termijn-horizon en zijn minder betrokken bij de onderwijsloopbaan van hun kinderen. Ook is bij voortijdige uitvallers méér sprake van een discrepantie tussen de communicatie, opvoeding en discipline in de thuissituatie en de waarden en normen van de school. Hun thuissituatie wordt vaker gekenmerkt door grote gezinnen, éénoudergezinnen, werkloosheid van de vader en materiële belemmeringen (zie o.a. Hövels, Bock & Eimers, 1991; De Vries, 1993a; de Wit & Dekkers, 1994; Uerz et al., 1999; Voncken et al., 2000).

3.2 Invloed van kenmerken van de opleiding

Opleidingen verschillen op een groot aantal aspecten en de dominante redenen voor voortijdig schoolverlaten zijn dan ook opleidingsspecifiek. Toch zijn er op het niveau van de school algemene kenmerken te onderkennen die verband houden met voortijdig schoolverlaten en die te

relateren zijn aan onderzoek naar kenmerken van de 'effectieve school'. Voor een belangrijk deel gaat het om de vraag in hoeverre dat wat de school te bieden heeft, overeenstemt met de behoeftenstructuur van de leerling. Aspecten als de sfeer op school, wisselwerking tussen leerling en leerkracht en het aanbod van didactische en organisatorische werkvormen zijn in dit verband van belang.

Zo wordt in onderzoek naar de invloed van kenmerken van de opleiding op voortijdige uitval onder meer vastgesteld dat een goed schoolklimaat leerlingen ervan weerhoudt de opleiding te staken (den Boer & Meesterberends-Harms, 1992; Voncken, 2000; MDW, 2000). Naast onderwijskundig management, aandacht voor voortijdige uitval (door o.m. goede registratie, leerlingvolgsysteem, geringe lesuitval/tussenuren, goede studie- en beroepskeuzebegeleiding, ...) is natuurlijk ook de inhoud en het aanbod van de opleiding van invloed. Individueel maatwerk, intensieve begeleiding en kleinschaligheid zijn kenmerken van succesvolle programma's waarin doorlopende leerwegen kunnen worden gerealiseerd. Ook variatie in het aanbod van didactische werkvormen is een belangrijke preventieve voorwaarde om voortijdige uitval tegen te gaan. Bovendien moet gewezen worden op het mogelijke belang van een adequate arbeidsoriëntatie in het onderwijskundig beleid van de school, waarin een reëel beeld van de beroepsperspectieven en -situaties wordt geschetst.

3.3 Invloed van de arbeidsmarkt

De aantrekkingskracht van de arbeidsmarkt op bepaalde leerlingen wordt in veel literatuur gesignaleerd, maar dat gebeurt niet eenduidig. De relatie tussen (de conjuncturele ontwikkelingen op) de arbeidsmarkt en voortijdig schoolverlaten blijkt complex te zijn: de arbeidsmarkt bestaat uit een aantal soms overlappende deelmarkten en verschilt naar regio, bedrijfstak, sector, vak, niveau en kent wisselende verhoudingen tussen vraag en aanbod. Jeugdwerkloosheid kan - zeker in de beginfase - een belangrijke stimulans zijn om opleiding te blijven volgen. Werkgarantie (i.c. de arbeidsmarktrelevantie van een opleiding) kan echter evenzeer een belangrijk argument zijn om te blijven studeren. De vraag is evenwel in welke mate garantie op een (geschoolde) job als aantrekkingsfactor kan blijven functioneren in tijden van hoogconjunctuur. De gangbare opvatting dat ongediplomeerden eerder/vaker werkloos zijn dan andere schoolverlaters is niet steeds correct. In sommige bedrijfstakken krijgen we bijvoorbeeld aanwijzingen dat de relatie tussen het bezit van formele kwalificaties en het verloop van de verdere arbeidsloopbaan verre van éénduidig is en de voltooiing van de opleiding niet altijd nodig is voor een verkrijgen van een arbeidsplaats of adequate beroepsuitoefening. In de huidige hoogconjunctuur bestaat dan ook de vrees dat jongeren van de schoolbanken worden 'weggelokt' door de enorme vraag op de arbeidsmarkt; dit fenomeen wordt 'groenpluk' of 'onderwijsafroomeffect' genoemd. Over de mate waarin groenpluk zich voordoet, zijn in de beschikbare statistieken en onderzoeksliteratuur weinig harde bewijzen voor handen. Toch moet dit fenomeen met de nodige bekommernis worden opgevolgd, temeer omdat de effecten op langere termijn onduidelijk zijn. Op korte termijn, zeker in een tijd van bloeiende werkgelegenheid, komen voortijdige schoolverlaters uit het beroepsonderwijs meestal goed terecht en zijn deze jongeren ook tevreden over hun beslissing (geen spijt van schoolverlaten, opluchting na een moeilijke periode). Bij een krimpende

arbeidsmarkt zijn zij echter de meest kwetsbare groep: zij hebben meestal laaggeschoold werk uitgevoerd waarbij weinig of niet werd geïnvesteerd in scholing en ook weinig mogelijkheden werden aangeboden om een arbeidsmarktrelevant profiel op te bouwen. Bovenop vindt deze groep ook vaak moeilijker de weg terug naar het onderwijs, niet zozeer omdat zij dat niet zouden willen, maar omdat het hen ontbreekt aan zicht op mogelijkheden, wensen en alternatieven. Opdat ook deze categorie van jongeren vooralsnog een startkwalificatie kunnen behalen, is het belangrijk dat het aanbod van mogelijkheden tot afwerking van een onderbroken leerweg sluitend en zeer toegankelijk is (zie o.a. van Batenburg, 1998; Doets & Westerhuis, 2000).

3.4 Push- en pull-benadering

Zojuist werd een overzicht gegeven van de voornaamste kenmerken die van invloed kunnen zijn op het voortijdig onderwijsverlaten. Een interessante benadering om motieven te bestuderen die door de jongeren zelf worden aangegeven om de school voortijdig te verlaten is de push- en pull-benadering waarin een onderscheid wordt gemaakt tussen enerzijds ‘push-factoren’, ofwel afstotingsmechanismen en anderzijds ‘pull-factoren’, ofwel aantrekkingsmechanismen. Deze benadering is interessant niet alleen omdat ze het perspectief van de jongere centraal stelt maar evenzeer omdat ze niet uitgaat van één dominante push- of pull-factor maar van combinaties van push- en pull-factoren. In deze benaderingswijze gaat men er vanuit dat push- en pull-factoren individueel bepaald zijn: ze gelden niet voor alle jongeren en niet voor alle jongeren in dezelfde mate. De factoren worden meestal bepaald via een reconstructie van redenen die door de voortijdige onderwijsverlaters achteraf worden gegeven.

Een belangrijke beperking is evenwel dat op het niveau van de individuele jongere een aanzienlijke lijst van push- en pull-factoren te onderkennen is waarbij het onderscheid tussen push- en pull-factoren niet altijd ondubbelzinnig te maken is. Over pull-factoren blijkt de literatuur tamelijk eenduidig; het betreft hier meestal factoren buiten het onderwijs, die een zuigende werking hebben op leerlingen. De invloed van deze pull-factoren wordt echter vaak medebepaald door andere remmende of faciliterende invloeden. Zo kan het sociaal milieu of gezin fungeren als tegengewicht maar evenzeer als facilitator (bv. omdat andere gezinsleden het onderwijs al verlaten hebben of tevreden zijn met ongediplomeerd werk). Ook met betrekking tot de arbeidsmarkt kunnen niet alleen mechanismen van aantrekking maar ook van afstoting werkzaam zijn. Jeugdwerkloosheid evenals werkgarantie kunnen een push-factor zijn om te blijven studeren. De arbeidsmarkt kan echter ook een pull-factor zijn, onder meer zichtbaar in het fenomeen van groenpluk, waarbij de pull-factor niet alleen een (betaalde) baan is, maar ook een baan die in het verlengde van de gevolgde opleiding ligt (zie eerder).

Push-factoren kunnen door verschillende auteurs geheel anders worden opgevat. Bij de ene auteur gaat het om individuele kenmerken en situaties, zoals bijvoorbeeld het gebrek aan capaciteiten, tegenvallende prestaties, verveling of demotivatie. Andere auteurs verwijzen ook naar zaken als een (gebrekkige) aansluiting tussen theorie en praktijk, een gebrekkige voorlichting e.d. (zie o.a. Hövels, Bock & Eimers, 1991; De Vries, 1993a; de Wit & Dekkers, 1994; MDW, 2000; Uerz et al., 1999; Voncken et al., 2000).

Tot slot kan nog samen met Voncken et al. (2000) worden opgemerkt dat ondanks de talrijke onderzoeken naar voortijdig schoolverlaten, niet veel rechtstreekse informatie over push- en pull-factoren voorhanden is. Er is vaak nog een vertaalslag nodig van de kenmerken die van invloed worden geacht (zie onder 3.1 t.e.m. 3.3) naar push- en pull-factoren. Uit haar studie blijkt overigens dat jongeren in het algemeen veel vaker push- dan pull-factoren aandragen als reden om een opleiding voortijdig te verlaten. Bij de push-factoren op het individuele niveau is er sprake van meer problematische schoolloopbanen, minder graag naar school gaan, weinig vrienden op school hebben en minder steun van thuis ondervinden. Voor veel voortijdige schoolverlaters zijn echter push-factoren met betrekking tot kenmerken van de opleiding nog van groter belang. De inhoud van de opleiding, de zwaarte ervan alsook de klachten over de beroepspraktijkvorming (slechte aansluiting tussen opleiding en stage, onvoldoende begeleiding op de stageplek, ...) blijken de hoofdredenen voor uitval te zijn. Bovendien blijken problemen met de beroepskeuze een belangrijke aanleiding te zijn om een opleiding voortijdig te stoppen. Niet weten welke opleiding kiezen, tegenvallen van de opleiding waarvoor gekozen werd, het gekozen beroep dat bij nader inzien toch niet het beroep van hun keuze blijkt te zijn. De arbeidsmarkt en meer bepaald het hebben of aangeboden krijgen van betaald werk, bleek voor slechts enkele schoolverlaters het belangrijkste motief te zijn om het onderwijs te verlaten en te gaan werken. Voor het fenomeen 'groenpluk' werd in dit onderzoek vooralsnog geen ondersteuning gevonden.

3.5 Zin of onzin van typologieën

In verschillende onderzoeken worden, in een poging om de complexe problematiek van voortijdig schoolverlaten enigszins te reduceren, typologieën van voortijdige onderwijsverlaters opgesteld. Voorbeelden van dergelijke typologieën vinden we o.a. bij De Vries (1993a) die op basis van de redenen voor uitval een vierdeling construeerde:

- klassieke uitvallers als gevolg van een mislukte schoolloopbaan;
- werk- en gezinsgerichte uitvallers;
- schoolafwijzende uitvallers;
- allochtone uitvallers (als gevolg van gebrekkige gezinsondersteuning of culturele isolatie).

Harkink et al. (1995) construeerde op basis van diepte-interviews bij voortijdige schoolverlaters een typologie op basis van kenmerken die te maken hebben met de huidige leefomstandigheden en perspectieven:

- *'de succesvolle ongeschoolde ambachtswerker'*: 'als ze met hun handen kunnen werken, zijn ze gelukkig';
- *'de werkloze schoolverlater'*: heeft spijt over voortijdig schoolverlaten, m.n. omdat hij/zij nu ervaart dat het zonder diploma moeilijk is om een job te vinden;
- *'de problematische schoolverlater'*: werkloos en persoonlijke problemen (psychisch, financieel, drugs, ...);
- *'de twijfelaar'*: vaak spijt over voortijdig schoolverlaten, maar niet in staat keuzen te maken over de eigen toekomst;
- *'de geldverdiener'*: geld is belangrijk, soort werk doet er niet toe;
- *'de loopbaanplanner'*: duidelijke ideeën over opleiding en werk.

Uerz et al. (1999) onderzochten of bij een cohorte schoolverlaters, die vier jaar later het onderwijs verlieten dan de cohorte uit het onderzoek van Harkink et al. (1995), dezelfde types van schoolverlaters konden worden onderscheiden. Vrijwel alle respondenten konden worden ondergebracht in de types 'succesvolle ambachtswerker' of 'geldverdiener'. Slechts enkele respondenten werden als 'problematische schoolverlater', 'loopbaanplanner' of 'twijfelaar' gekarakteriseerd. Het type 'werkloze schoolverlater (moeilijk plaatsbaar op de arbeidsmarkt) werd niet teruggevonden; mogelijk valt dit te verklaren vanuit de gunstige arbeidsmarkt ten tijde van de dataverzameling.

Critici van dergelijke typologieën merken op dat ze vaak gebaseerd zijn op theoretische of statistische constructies waardoor ze vaak overlappend zijn en niet aansluiten bij de realiteit van de complexe problematiek van voortijdige schoolverlaters (jongeren die niet tot een bepaald type behoren, worden buiten beschouwing gelaten). Bovendien wordt erop gewezen dat ze vaak ook stigmatiserend werken naar de jongeren toe.

4. Deeltijdse onderwijssystemen: een (volwaardig) alternatief?

Het verlaten van het voltijds secundair onderwijs voor de leeftijd van 18 jaar hoeft vanuit het gezichtspunt van 'een startkwalificatie voor iedereen' geen probleem te zijn, wanneer deze schoolverlaters via een duale leerweg alsnog hun startkwalificatie kunnen behalen. Diverse problemen bemoeilijken de realisatie van de deeltijdse onderwijssystemen als een volwaardig alternatief in Vlaanderen. We schetsen allereerst de troeven van alternerend leren en de positieve resultaten van duale onderwijssystemen in het buitenland. Vervolgens bespreken we de knelpunten in de Vlaamse deeltijdse systemen en de voorgestelde bijstellingen vanuit het beleid.

4.1 Troeven van alternerend leren

Met de wet van 29 juni 1983 werd de leerplicht in België opgetrokken van 14 tot 18 jaar. Met deze verlenging wilde de regering vooral de maatschappelijke integratie van (laaggeschoolde) jongeren en hun participatie aan de arbeidsmarkt verhogen. De hoge jeugdwerkloosheid en de relatie tussen werkloosheid en lage scholing was één van de doorslaggevende redenen voor de invoering van de leerplichtverlenging. Bij de uitwerking van de wet werd rekening gehouden met het feit dat voor sommige jongeren een leven op de schoolbanken tot 18 jaar niet optimaal zou zijn en daarom werd de leerplicht ook gemoduleerd. Met de invoering van de nieuwe wet is er een voltijdse leerplicht tot 16 jaar (of tot 15 jaar voor wie de eerste twee jaren secundair onderwijs heeft gevolgd) en een deeltijdse leerplicht tot men 18 jaar wordt. Vanaf 15 of 16 jaar kunnen jongeren dus kiezen voor een deeltijds onderwijssysteem, waarin theorie gecombineerd wordt met een praktijkopleiding. Hiervoor kunnen zij terecht bij de leertijd van het VIZO, het deeltijds beroepssecundair onderwijs of deeltijdse vorming. Deze systemen proberen via een eigen inhoud en methodieken tegemoet te komen aan de behoeften van de leerlingen die geen alternatief vinden in het voltijds onderwijs. De deeltijdse onderwijssystemen hebben als troef dat zij belangrijke pedagogische alternatieven aanbieden ten opzichte van het voltijds onderwijs.

Eenzijds kunnen in deze systemen jongeren terecht die ‘anders’ willen leren; die een beroep willen aanleren op de werkvloer. Daarnaast kunnen bepaalde beroepen overigens beter aangeleerd worden ‘al doende’. Door hun specifieke didactische aanpak kunnen deeltijdse systemen bovendien een zinvol aanbod vormen voor jongeren die in het voltijds secundair onderwijs ‘zijn vastgelopen’ (omwille van verkeerde keuze, zittenblijven, schoolmoeheid, externe factoren, ...) (zie ook Douterlungne et al., 1997).

Van bij het begin gingen beide deeltijdse systemen uit van het concept van ‘alternerend leren’ of ‘dual leren’: jongeren moesten hun opleiding kunnen combineren met een deeltijdse tewerkstelling. Voor de leertijd van het VIZO is dat trouwens een evidentie: hier kan men geen opleiding volgen zonder een aanvullende werkervaring bij een patroon. In het DBSO krijgen de jongeren echter niet automatisch een job aangeboden. Hier proberen de centra voor deeltijds onderwijs te bemiddelen voor hun leerlingen; de overheid van haar kant probeert tewerkstelling te stimuleren via het industrieel leerlingwezen en via financiële tegemoetkomingen

In de literatuur wordt gewezen op vier belangrijke troeven van de formule van alternerend leren (zie o.a. Sollogoub & Ulrich, 1999; Plug & Groot, 1998; Bonnal, Mendes & Sofer, 2000):

- Een eerste troef betreft *de match tussen geleerde vaardigheden en de vraag op arbeidsmarkt*. Zo zouden afgestudeerden uit voltijds secundair onderwijs minder vaardigheden bezitten om opgedane theoretische en praktische kennis te kunnen koppelen, terwijl jongeren in een alternerend systeem voortdurend de link leggen tussen wat zij leren in de opleiding en wat zij moeten doen op de werkvloer. Tevens zou de match tussen de technische capaciteiten van jongeren en noden van bedrijven meer gegarandeerd zijn in een systeem van leren en werken.
- Een tweede troef heeft betrekking op *de ‘transfereerbaarheid’ van de geleerde vaardigheden*. In duale systemen worden naast specifieke bekwaamheden ook werkhoudingen, arbeidsattitudes aangeleerd. Voor bedrijven die behoefte hebben aan gespecialiseerde werknemers, hebben jongeren uit een deeltijds onderwijssysteem gecombineerd met werkervaring dus een voorsprong. Wanneer echter vooral vraag is naar werknemers die verschillende, uiteenlopende taken kunnen uitoefenen, dan komen eerder jongeren uit het voltijds onderwijs in aanmerking omdat zij over kennis beschikken die beter overdraagbaar is naar andere taken, beroepen en/of sectoren.
- Een derde troef betreft de *(on)zekerheid over de kwaliteit van de schoolverlaters*. Voor werkgevers zijn de capaciteiten van een onderwijsverlater/sollicitant moeilijk in te schatten. Bij de afgestudeerde is er eveneens onzekerheid over het soort job dat het best bij zijn of haar kunde en interesses past. Voor jongeren in het alternerend systeem is deze onzekerheid kleiner doordat tijdens de opleiding die afstemming constant wordt gemeten. Wanneer een jongere na de opleidingsperiode in dezelfde organisatie kan blijven werken, weten beide partijen duidelijk wat ze mogen verwachten. Of wanneer de jongere overstapt naar een ander bedrijf, kan veel specifiekere informatie over de bekwaamheden worden meegegeven.
- Tenslotte wordt er ook op gewezen dat - omdat de overgang van school naar werk in een alternerend onderwijssysteem gradueel verloopt - er *een soepelere afstemming is tussen arbeidsvraag en -aanbod*, wat resulteert in een lagere jeugdwerkloosheid. Internationaal

vergelijkend onderzoek toont aan dat de jeugdwerkloosheid in landen waar het leerlingwezen een relatief sterke positie inneemt ongeveer vier procent lager ligt. Over het algemeen worden de beste arbeidsmarkt cijfers, in termen van lage jeugdwerkloosheid, hoge werkzaamheidsgraad bij jongvolwassenen en lage cijfers van langdurige jeugdwerkloosheid, geboekt in landen als Duitsland, Zwitserland, Oostenrijk, Denemarken en Noorwegen, waar een aanzienlijke proportie jongeren via duaal leren de arbeidsmarkt betreedt (25% tot zelfs 55% apprenticeships in het beroepsonderwijs) (OESO, 1999). Ook op microniveau toont onderzoek aan dat de werkloosheid onder schoolverlaters vanuit het leerlingwezen minder hoog is dan onder afgestudeerden van het voltijds beroepssecundair onderwijs (zie o.a. de Koning, 2000; van der Velden & Lodder, 1994; Sollogoub & Ulrich, 1999; Bonnal, Mendes & Sofer, 2000; Plug & Groot, 1998). Het gevolgd hebben van een ‘apprenticeship’ blijkt een belangrijk positief effect te hebben op de duur van de intredewerkloosheid, zeker voor mannen. Dit positief effect zou voornamelijk merkbaar zijn bij de beginperiode van de arbeidsmarktintrede; velen worden binnen de twee maanden aangeworven in het bedrijf waar zij tijdens hun opleiding werkten. Maar zelfs indien zij niet in dezelfde organisatie aan de slag kunnen, doen afgestudeerden uit de deeltijdse systemen het vaak beter dan hun studiegenoten uit het voltijds beroepsonderwijs. Zij vinden sneller jobs na het afstuderen, hebben vaker een vast contract en zijn minder vaak werkloos. Voor vrouwen zijn de voordelen op de arbeidsmarkt evenwel kleiner. Op lange termijn blijken de effecten van ‘apprenticeships’ echter negatiever uit te vallen. Zo blijkt o.a. dat afgestudeerden uit Duitse ‘apprenticeships’ vaak beperktere carrièremogelijkheden hebben (Winkelmann, 1994). Ook bij Nederlandse afgestudeerden uit het duale systeem werd vastgesteld dat hun promotiekansen kleiner zijn dan van afgestudeerden uit het voltijds beroepsonderwijs en zij meer risico lopen om in zogenaamde ‘dead-end jobs’ terecht te komen (Lodder & van der Velden, 1994). Ook een Franse studie (Bonnal, Mendes & Sofer, 2000) bevestigt dat ‘apprenticeships’, in tegenstelling tot de gunstige effecten op het snel vinden van een baan (vaak in het bedrijf waar de opleiding werd genoten), een nadelige invloed hebben op de verdere werkkansen van jongeren.

4.2 Deeltijdse systemen in Vlaanderen: cijfers en knelpunten

De leertijd van het VIZO heeft de langste traditie en trok binnen de deeltijdse onderwijssystemen lange tijd de meeste leerlingen aan, maar recent is een dalende trend zichtbaar. Vóór de leerplichtverlenging was het aantal leerovereenkomsten stijgende: tussen 1981 en 1987 zien we een evolutie van 10 810 naar 13 198. Daarna nam het aantal leerovereenkomsten van de middenstand gestaag af en is, uitgezonderd in 1994 t.e.m. 1996, deze dalende trend zich blijven verder zetten. In 1999 telt men nog 8 318 leerlingen in de leertijd, in 2000 daalt dat tot 7 186 en in 2001 telt men 6 161 jongeren in de VIZO-leertijd (Statistisch Jaarboek van het Vlaams Onderwijs 2000-2001, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs).

Het deeltijds beroepssecundair onderwijs (DBSO) kende tijdens de eerste vijf jaren van haar bestaan een enorme groei (van 500 naar 4 000 leerlingen) maar hun aantal stabiliseerde daarna. De afgelopen tien jaar kan echter terug een licht stijgende trend worden waargenomen. In het

schooljaar 1999-2000 waren er 5 723 leerlingen in het DBSO, in 2000-2001 waren dat er 5 950; dit is een toename van bijna 5% (Statistisch Jaarboek van het Vlaams Onderwijs 2000-2001, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs).

In verhouding tot de totale schoolbevolking in het secundair onderwijs tijdens het schooljaar 2000-2001 is 1,4% van de Vlaamse jongeren een leerovereenkomst van het VIZO aangegaan en volgt 1,3% DBSO.¹² (Statistisch Jaarboek van het Vlaams Onderwijs 2000-2001, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs).

In het licht van de positieve doorstroomresultaten die in het buitenland, kunnen we ons vragen stellen bij het eerder bescheiden succes van de deeltijdse onderwijssystemen in Vlaanderen (amper 3% deeltijds lerenden tegenover 25 à 55% in landen als Duitsland, Zwitserland, Oostenrijk en Denemarken). Verklaringen hiervoor dienen niet alleen gezocht in een verschillende onderwijsomgeving, maar eveneens in de wijze waarop de arbeidsmarkt is georganiseerd.

Een drietal belangrijke oorzaken voor de beperkte doorstroom naar de deeltijdse systemen werden in eerder onderzoek reeds beschreven (zie Douterlungne et al., 1997). In deze studie werd o.m. gewezen op de negatieve beeldvorming die bestaat over alternerend leren. Vaak wordt de deeltijdse systemen gepercipieerd als de laagste trap binnen het cascadesysteem en geassocieerd met probleemgroepen (schoolmoëe leerlingen, maatschappelijk kwetsbaren, spijbelaars). Hierdoor gebeurt de oriëntering naar de deeltijdse systemen niet altijd in functie van de noden en behoeftes van de jongeren en is ze te vaak gebaseerd op negatieve gronden (doorverwijzing op basis van falen).

Een bijkomend probleem dat het welslagen van een duaal onderwijssysteem bemoeilijkt, is dat het concept 'alternerend leren' binnen het DBSO slechts in beperkte mate wordt waargemaakt, zoals blijkt uit onderstaande tabel. Lang niet voor alle jongeren is de combinatie van leren en werken gerealiseerd (aantal jongeren zonder een arbeids- of werkervaringsplaats schommelt rond de 45%, zie tabel 1.5).

Tabel 15 Totaal aantal deeltijds lerenden in het DBSO met en zonder een arbeids- of werkervaringsplaats

	'96-'97 (n=5 405)	'97-'98 (n=5 664)	'98-'99 (n=5 672)	'99-'00 (n=5 725)	'00-'01 (n=5 950)
Zonder arbeids- of werkervaringsplaats	47,3	45,3	45,0	47,7	44,7
Met arbeids- of werkervaringsplaats	52,7	54,7	55,0	52,3	55,3
Totaal aantal DBSO-leerlingen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Bron: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Administratie Onderwijs (in Jaarboek WAV, 2000); DBO

¹² Het gewoon voltijds secundair onderwijs telde in het schooljaar 2000-2001 413 343 leerlingen, tesamen met 15 763 leerlingen in het buitengewoon secundair onderwijs, 5 950 in het DBSO en 6 161 in de leertijd, maakt dat 441 217 leerlingen.

Wanneer we enkel de groep van leerplichtige DBSO-leerlingen (15-18 jarigen) beschouwen dan combineerde tijdens het schooljaar 2000-2001 niet meer dan 36% van deze leerlingen zijn deeltijdse opleiding met een tewerkstelling in een industriële leerovereenkomst of in een deeltijds arbeidscontract (zie tabel 1.6). Nog eens 17% van de jongeren realiseerde een voltijdse invulling van de opleiding in een ander statuut (via een brugproject, een voortraject, als helper thuis, ...). Dit betekent dat bijna de helft (of 47%) van de DBSO-leerlingen tussen 15 en 18 jaar in schooljaar 2000-2001 enkel het schoolse gedeelte opnam.

Tabel 1.6 Aantal leerplichtige DBSO-leerlingen (15 - 18 jarigen) naar invulling van de niet-schoolse tijd

Onderwijstype	Invulling van de niet-schoolse tijd	n	%
DBSO	Industriële leerovereenkomst	721	13,2
DBSO	Deeltijds arbeidscontract	1 010	18,5
DBSO	Andere*	817	15,0
DBSO	Geen	2 368	43,3
DBSO i.s.m. erkende vormingsinstelling	Industriële leerovereenkomst	125	2,3
DBSO i.s.m. erkende vormingsinstelling	Deeltijds arbeidscontract	106	1,9
DBSO i.s.m. erkende vormingsinstelling	Andere*	106	1,9
DBSO i.s.m. erkende vormingsinstelling	Geen	215	3,9
		5 468	100,0

* 'Andere' omvat: tewerkstelling in een brugproject, helpers thuis, overeenkomsten tewerkstelling-opleiding, overeenkomsten beroepsopleiding in een onderneming

Bron: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs, schooljaar 2000-2001.

Verklaringen voor het niet invullen van de niet-schoolse tijd met een tewerkstelling worden o.m. gezocht in problemen met het profiel van sommige jongeren, in een tekort aan geschikte arbeidsplaatsen alsook in de afwezigheid van elke wettelijke verplichting voor de centra om als bemiddelende instantie op te treden bij het zoeken naar werk.

Tenslotte wordt ook nog gewezen op problemen met het statuut van deeltijds werkenden.

- Wat het profiel van de jongeren betreft, is er sprake van een afroomeffect: vooral leerlingen met relatief goede arbeidsmarktkenmerken (met als discriminerende factoren o.a. leeftijd, geslacht, etniciteit en vooropleiding) kunnen aan de slag. Daarnaast speelt ook de zogenaamde 'arbeidsrijpheid' van de jongeren mee: sommigen zijn nog niet toe aan een beroepskeuze, missen de nodige arbeidshoudingen, hebben te veel (persoonlijke) problemen,
- Wat betreft het werkaanbod situeert het probleem zich niet zozeer op het vlak van een tekort aan arbeidsplaatsen maar wel aan 'geschikte' arbeidsplaatsen. Er wordt in dit verband gewezen op een discrepantie tussen vraag en aanbod: de beschikbare jobs zijn niet altijd de meest interessante jobs, ze sluiten niet aan bij de opleiding/interesses van de jongeren of er is een probleem qua mobiliteit. Daarbij komt nog dat er in het DBSO geen institutioneel kader voorhanden is dat vastlegt wie de verantwoordelijkheid voor de bemiddeling voor deeltijds lerenden moet opnemen.

- Een derde hinderpaal die wordt gesignaleerd, heeft betrekking op de ingewikkelde regelgeving omtrent de verschillende statuten waarin jongeren kunnen worden tewerkgesteld en de fiscale implicaties die er aan verbonden zijn. In de verschillende deeltijdse opleidingen gelden andere regels en vooral de ondoorzichtigheid ervan en de administratieve rompslomp die ermee gepaard gaat, maakt het een ingewikkelde kwestie voor jongeren, ouders, werkgevers en opleidingsinstanties (zie o.a. Douterlungne et al., 1997).

Vanuit het Vlaams beleid worden verschillende bijstellingen voorgesteld om de knelpunten in de deeltijdse onderwijssystemen aan te pakken (zie o.m. Beleidsnota werkgelegenheid 2000-2004; Beleidsnota onderwijs en vorming 2000-2004; Actieplan 'Een leven lang leren in goede banen', 2000; 'Vlaams actieplan Europese werkgelegenheidssnoeren', 2001). Als uitgangspunt wordt gesteld dat alternerend leren een voltijds engagement moet inhouden opdat een startkwalificatie kan worden verworven. In verschillende beleidsteksten wordt ervoor gepleit om voor de leerlingen een verplichting in te bouwen om hun schoolse opleiding te combineren met een andere opleiding/vorming en/of werkervaring. De optimale invulling van de niet-schoolse tijd in het DBSO blijft een tewerkstelling, inhoudelijk aansluitend bij de opleiding die wordt gevolgd. Een alternatief voor (zwakkere) leerlingen, voor wie reguliere tewerkstelling om diverse redenen nog te hoog gegrepen is, wordt gevonden in de brugprojecten waarin, via praktijkgerichte vorming op de werkvloer, aan sociale vaardigheden wordt gesleuteld. Voor een restgroep moet echter een voortraject worden voorzien (voorlopig op een beperkt aantal plaatsen als aanbod voorzien). Voortrajecten dienen erop gericht de sociale vaardigheden, motivatie en keuzecompetenties van jongeren te stimuleren. In diverse beleidsteksten wordt ervoor gepleit om het concept van trajectbegeleiding, in het bijzonder een onafhankelijke trajectbegeleiding, een ruimere en meer geconsolideerde ingang te doen vinden bij de begeleiding van deeltijds lerenden. Hiervoor zijn duidelijke afspraken nodig tussen de bestaande toeleiders (Centra voor Deeltijds Onderwijs, VIZO, lokale werkwinkels, consortia, sectorconsulenten, ...). Voor de periode oktober 1999 - september 2002 werd een tijdelijk project rond trajectbegeleiding in het deeltijds beroepssecundair onderwijs uitgevoerd. Dit project zou in de nabije toekomst ook een vervolg krijgen, zij het dat het geheel blijft georganiseerd op projectmatige basis zonder verdere structurele inbedding. Op 12 maart 2001 werd door de Vlaamse ministers van Onderwijs en Werkgelegenheid ook een samenwerkingsakkoord afgesloten met het oog op een betere trajectbegeleiding,- begeleiding en toeleiding voor deeltijds leerplichtigen in het DBSO. In dit akkoord werd een optimalisering van de trajectwerking via de inschakeling van de lokale werkwinkels afgesproken. In de overeenkomst stond de professionalisering van de trajectbegeleiding voorop door een betere afstemming van de methodieken en procedures van lokale werkwinkels, VDAB, Centra voor Deeltijds Onderwijs en CLB's. In functie van de uitbouw van kwaliteitsvolle werkervaringsplaatsen wordt er in de beleidsteksten eveneens voor gepleit de paritaire leercomités uit te breiden in zoveel mogelijk sectoren, tewerkstelling bij de overheid mogelijk te maken en bij de opmaak van tewerkstellingsprogramma's ook meer oog te hebben voor deze doelgroep. Met betrekking tot de gesignaleerde complexiteit van de regelgeving wordt bovendien onderzocht of een eenduidiger opleidingsstatuut met dezelfde fiscale en sociale voordelen voor alle werkgevers en alle jongeren realiseerbaar is.

5. Het externe rendement van het initieel beroepsonderwijs

Diploma's worden tot op vandaag nog steeds beschouwd als een belangrijk toegangsbewijs voor de arbeidsmarkt (en ook op andere maatschappelijke terreinen). Alhoewel in een recente studie werd aangetoond dat in tijden van schaarste op de arbeidsmarkt bedrijven minder hoge eisen stellen inzake scholingsniveau, kon in dezelfde studie niet worden verheeld dat laaggeschoolden - ook in tijden van turbulentie op de arbeidsmarkt - het nog steeds moeilijk te verduren hebben (in bijna één op vier gevallen wordt nog steeds een kandidaat aangeworven met een hoger diploma dan gevraagd) (Delmotte et al., 2001). Deze sleutelpositie die onderwijs tot op heden blijft innemen, wordt vaak ook aangeduid als 'het pedagogisch regiem', daarmee doelend op de schaduwzijde ervan: hogere opleidingen bieden geen garantie meer op betere banen. De stijging in het onderwijsniveau van de bevolking loopt maar voor een deel samen met een daadwerkelijke stijging in vereiste kwalificaties voor jobs. Door een groter aanbod aan hoger gekwalificeerde onderwijsverlaters treedt diploma-inflatie en verdringing van lager opgeleiden op. Hierdoor zijn de consequenties voor de ongekwalificeerde onderwijsverlaters ook ernstiger dan voorheen, omdat de kloof tussen 'doorleerders' en 'afhakers' relatief groter wordt.

De verklaring voor de waarde van diploma's in de huidige maatschappij en het negatief effect van het ongekwalificeerd onderwijsverlaten op de arbeidsmarktkansen van jongeren kan door verschillende theorieën worden onderbouwd.

- Zo stelt de *human capital theorie* dat scholing de belangrijkste investering is in zogenaamd menselijk kapitaal. Door te investeren in scholing kan men een hoger toekomstig inkomen verwerven. Diegenen die besluiten voortijdig te stoppen met hun opleiding kunnen op korte termijn qua inkomen beter af zijn; de tijd die wordt besteed aan leren kan immers niet worden gebruikt om inkomsten te verwerven. Door te investeren in scholing wordt men volgens deze theorie echter productiever en door een hogere productiviteit kan men gederfde inkomsten later gemakkelijk terugverdienen. De voortdurende groei van het onderwijs komt volgens deze theorie voort uit het feit dat op de arbeidsmarkt steeds meer hogere functies en steeds minder lagere functies worden aangeboden. De veronderstelling dat er op de arbeidsmarkt een onverzadigbare behoefte aan hoger opgeleiden zou bestaan, werd de laatste jaren echter tegengesproken door de feitelijke ontwikkelingen. De human capital theorie heeft dan ook sterk aan populariteit ingeboet. De laatste jaren maken vooral de wachtrijtheorie van de arbeidsmarkt en de screeningstheorie furore.
- Volgens de *wachtrijtheorie* van de arbeidsmarkt zijn werkgevers geïnteresseerd in het aanwerven van werknemers die zonder veel kosten kunnen worden ingezet in het productieproces. Hiervoor rangschikken zij kandidaten aan de hand van de verwachte trainingskosten in een denkbeeldige wachtrij. De verwachte trainingskosten zijn echter niet direct waarneembaar en worden daarom bepaald op basis van achtergrondkenmerken als geslacht, leeftijd en behaald opleidingsniveau. Degenen in het begin van de wachtrij krijgen de beste banen toebedeeld, degenen achteraan in de rij de minste aantrekkelijke jobs. Ook deze theorie voorspelt een minder gunstige arbeidsmarktpositie voor ongediplomeerde onderwijsverlaters. Tevens geeft ze een verklaring voor het feit dat het onderwijsniveau sneller blijkt te stijgen dan functieniveaus dat noodzakelijk maken. De wachtrijtheorie

- impliceert immers dat wanneer lager opgeleiden zich inzetten om een hogere kwalificatie te verwerven, hoger opgeleiden dat ook doen en zo schuift de hele onderwijsverdeling een stukje omhoog. Uiteindelijk krijgen de hoger opgeleiden weer de beste banen.
- Volgens de *screenings- of signaaltheorie* worden werknemers geselecteerd op hun bekwaamheid. Bij selectiebeslissingen hebben werkgevers echter weinig informatie over potentiële werknemers om op grond daarvan de beste te kiezen. Daarom baseren zij zich op factoren als diploma, status van de huidige functie en promotiesnelheid als signalen voor de bekwaamheid van een persoon. Voortijdige (ongediplomeerde) schoolverlaters beschikken niet over dit signaal voor een werkgever en zullen daardoor minder snel een goede arbeidsmarktpositie bekleden.

Een meerderheid van de studies die het extern rendement van opleidingen evalueren, beperken zich tot een evaluatie van de arbeidsmarktintrede van de afgestudeerden op korte termijn. In het licht van een startkwalificatie wordt echter niet alleen een succesvolle arbeidsmarktintrede nagestreefd op korte én lange termijn, maar evenzeer handhaving in het maatschappelijk en persoonlijk leven, alsook het opbouwen van een basis(houding) voor levenslang leren. Deze laatste aspecten krijgen in de meeste studies echter heel wat minder aandacht. Bovendien gebeurt de evaluatie meestal aan de hand van een beperkt set van indicatoren.

Uit internationaal vergelijkend onderzoek weten we nochtans dat voor de meting van zowel korte als lange termijn-effecten van schoolcarrières op de arbeidsmarktintrede en -loopbaan, alsook op het engagement voor levenslang leren, het vooreerst belangrijk is dat schoolloopbanen worden getypeerd naar studietype, -niveau en -domein, alsook naar de behaalde kwalificaties. Daarnaast is het evenzeer van belang dat ook combinaties van leren en werken tijdens de studies worden mee beschouwd aangezien ook deze de overgang van school naar werk kunnen beïnvloeden.

Omwille van het dynamische, graduele karakter van de transitie van onderwijs naar arbeidsmarkt, is het tevens aangewezen dat de arbeidsmarktintrede en -loopbaan aan de hand van meerdere indicatoren wordt beschreven (Hannan & Werquin, 1999; OECD, 1999; Raffe, 2000). Daarbij dient men niet alleen de lengte van de transitieperiode maar ook het aantal en de aard van de verschillende overgangen in rekening te brengen (Hannan, 1996; Müller et al., 1999). Om de beroepsloopbaan adequaat te karakteriseren, worden bij voorkeur ook volgende jobkenmerken mee beschouwd, met name (1) deeltijds en/of tijdelijk werk versus voltijds en/of vast werk, (2) verloning, (3) beroepsstatus, sector, arbeidsmarktsegment en (4) mogelijkheden tot opleiding binnen of buiten de job, mobiliteit en overeenstemming tussen opleiding en jobniveau alsook jobinhoud. Indicatoren met betrekking tot werkloosheid of inactiviteit beschrijven bij voorkeur zowel de duurtijd (zoektocht tot de eerste job, korte versus lange periode, aantal werkloosheidsperiodes, ...) als de aard van de inactiviteit (uitkeringsgerechtigd werkloos, ziekte/invaliditeit, familieverantwoordelijkheden opnemen, ...) (Müller et al., 1999; OECD, 1999; de Broucker et al., 2000; Freysson, 2000; Raffe, 2000; Sweet, 2000; Ryan, 2001).

Vanhaverbeke et al. (1992) maken bij de studie van de transitie van school naar werk een onderscheid tussen kwantitatieve en kwalitatieve indicatoren. Kwantitatieve indicatoren geven een beeld van de snelheid waarmee schoolverlaters werk vinden (bv. de intredewerkloosheid, de

duur van de werkloosheid als het percentage van de duur dat men voor de arbeidsmarkt beschikbaar was, de duur van de eerste baan, ...). Kwalitatieve indicatoren daarentegen hebben betrekking op de kwaliteit van de gevonden tewerkstellingen. Voorbeelden hiervan zijn onder meer het percentage dat in een aansluitende functie werkt; het percentage dat onder/boven zijn of haar scholingsniveau werkt/wordt betaald; het percentage werkenden dat tevreden is en/of ander werk wenst.

Twee belangrijke gegevensbronnen waarop we in Vlaanderen kunnen terugvallen om de arbeidsmarktintrede van afgestudeerden uit het initieel beroepsonderwijs te evalueren, zijn de jaarlijkse VDAB-schoolverlatersenquête en de jaarlijks uitgevoerde Enquête naar de Arbeidskrachten (EAK).

In de VDAB-schoolverlatersenquête - waar vanaf juni tot en met oktober de inschrijvingen van schoolverlaters maandelijks worden opgevolgd en een jaar later worden vergeleken met het werkzoekendenbestand - worden per regio, studieniveau, studiegebied, studierichting en geslacht zowel restpercentages als concurrentie-indicatoren berekend. Op basis van het restpercentage (of het percentage nog werkzoekenden één jaar na het afstuderen) kunnen o.m. gunstige en ongunstige studiegebieden of -richtingen onderscheiden worden. Een concurrentie-indicator geeft per ingeschreven schoolverlater het aantal werkzoekenden (<36 jaar) met een gelijkaardig profiel aan. Naast deze statische indicatoren wordt de uitstroom uit de werkloosheid ook dynamisch geanalyseerd door per maand na te gaan of een schoolverlater zich al dan niet nog in het werkzoekendenbestand voorkomt. Op deze manier kan worden bepaald hoeveel schoolverlaters tenminste één of meerdere maanden hebben gewerkt, ook al zijn ze na één jaar opnieuw werkzoekend geworden. Het aantal werkzoekenden dat alle maanden in het werkzoekendenbestand voorkomt, wordt dan als 'werkzoekende zonder beweging' geklasseerd. Deze cijfers brengen een belangrijke nuancering aan met betrekking tot het restpercentage. Door rekening te houden met het aantal werkzoekenden dat het afgelopen jaar toch heeft gewerkt, zakt bijvoorbeeld het algemeen restpercentage voor de afgestudeerden tussen juni-oktober 2000 van 15,2% naar 8,7% (zie tabel 1.7). Deze 8,7% kan als de harde kern inzake de schoolverlatersproblematiek worden beschouwd, namelijk de afgestudeerden die er niet in slaagden tussen hun inschrijving en juni 2001 een eerste werkervaring op te doen.

Tabel 1.7 Nog werkzoekende VDAB-schoolverlaters na 1 jaar per studieniveau: toestand in juni 2001

Studieniveau	Ingeschreven VDAB Aantal	Nog werkzoekend na 1 jaar			Concurrentie-indicator
		Totaal % inschrijvingen	Zonder beweging		
			% werkzoekend	% inschrijvingen	
Lager onderwijs	2 642	32,8	59,1	19,4	10,8
Middenstandsopleiding	1 124	11,8	22,6	2,7	3,4
ASO 2e graad	181	29,3	58,5	17,1	4,1
TSO 2e graad	660	18,3	44,6	8,2	4,6
BSO 2e graad	2 525	29,6	46,4	13,7	6,2
KSO 2e graad	38	39,5	66,7	26,3	4,5
ASO 3e graad	2 565	24,1	66,2	16,0	3,0
TSO 3e graad	7 470	15,6	61,6	9,6	2,2
BSO 3e graad	8 970	14,5	50,5	7,3	2,4
KSO 3e graad	251	33,9	55,3	18,7	3,7
Totaal	44 413	15,2	57,2	8,7	2,8

De situatie van de schoolverlaters die slechts het niveau van het lager onderwijs¹³ haalden, is het minst rooskleurig: één op drie is na één jaar nog werkloos. Zij ondervinden ook de grootste concurrentie wanneer zij op de arbeidsmarkt intreden: elke ingeschrevene wordt hier geconfronteerd met 11 andere werkzoekenden met een gelijkaardig profiel. Binnen de groep van werkzoekende schoolverlaters met te hoogste een diploma of getuigschrift van het hoger secundair onderwijs, is de percentage dat na één jaar nog werkzoekend is het meest gunstig voor afgestudeerden van leertijd van het VIZO. Slechts 2,7% van de afgestudeerden hier is één jaar ononderbroken werkzoekend geweest. Binnen elk studieniveau doen werkzoekende schoolverlaters met maximum een getuigschrift van de tweede graad het minder goed dan werkzoekende schoolverlaters met een diploma/getuigschrift van de derde graad; zij het dat dit voor afgestudeerden van het ASO en TSO minder uitgesproken is. Vooral de arbeidsmarktpositie van werkzoekende schoolverlaters uit het KSO en ASO blijkt bijzonder zwak te zijn; zo blijkt de arbeidsmarktpositie van werkzoekende schoolverlaters met een kwalificatie van de derde graad KSO en ASO zelfs slechter te zijn dan die van jongeren met ten hoogste een getuigschrift van de tweede graad TSO.

Bekijken we dezelfde cijfers voor de verschillende studiegebieden in de derde graad van het BSO dan stellen we vast dat vooral werkzoekende schoolverlaters uit de studiegebieden mechanica-elektriciteit, hout, koeling en warmte, land- en tuinbouw, auto, voeding en bouw goede perspectieven hebben. Voor schoolverlaters uit de studiegebieden lichaamsverzorging, decoratieve technieken, grafische technieken, juwelen en vooral kleding zijn de perspectieven heel wat minder rooskleurig (zie tabel 1.8). Een gelijkaardig beeld krijgen we wanneer we de cijfers voor dezelfde studiegebieden maar dan in de derde graad TSO bekijken (alleen de

¹³ Dit zijn schoolverlaters die niet meer schoolplichtig zijn en niet slaagden in een tweede graad secundair onderwijs.

werkzoekende schoolverlaters van het studiegebied 'Koeling en warmte' presteren hier ook slecht, d.i. onder de gemiddelde cijfers voor de gehele derde graad TSO).

Tabel 18 Nog werkzoekende VDAB-schoolverlaters van de derde graad BSO na 1 jaar per studiegebied: toestand in juni 2001

Studieniveau	Ingeschreven VDAB		Nog werzoekend na 1 jaar		Concurrentie-indicator
	Aantal	% t.o.v. inschrijvingen	Zonder beweging		
Mechanica-elektriciteit	1 304	8,8	42,6		1,6
Hout	881	10,0	50,0		1,7
Koeling en warmte	279	11,5	50,0		1,9
Land- en tuinbouw	207	11,6	41,7		1,8
Auto	571	11,7	53,7		1,8
Voeding	663	12,7	50,0		2,3
Bouw	405	13,1	43,4		1,8
Personenzorg	1 665	14,7	44,3		2,4
Handel	1 906	17,2	55,4		2,5
Lichaamsverzorging	414	18,4	51,3		3,5
Decoratieve technieken	161	24,2	66,7		1,4
Grafische technieken	74	28,4	42,9		5,6
Juwelen	21	28,6	66,7		3,6
Kleding	403	31,0	55,2		7,2
Totaal derde graad BSO	8 970	14,5	50,5		2,4

Alhoewel bovenstaande VDAB-cijfers een indicatieve waarde hebben m.b.t. het externe rendement van de verschillende studierichtingen en -gebieden op de arbeidsmarkt, dient men toch duidelijk ook de beperkingen van deze cijfers voor ogen te houden. Zo zeggen deze cijfers enkel iets over de schoolverlaters die zich als werkzoekende hebben ingeschreven (en dit aantal is de laatste jaren sterk gedaald door een meer rechtstreekse intrede op de arbeidsmarkt). Bovendien zeggen de VDAB-cijfers ook enkel maar iets over de in- en uitstroom uit de werkloosheid binnen het eerste jaar na het schoolverlaten. Over de bestemming van de schoolverlater is niets bekend (uitgestroomd naar een job of andere activiteit?). Ook langere termijneffecten vallen buiten de focus van de VDAB-enquêtes. Alhoewel voor de indeling in studieniveaus en -gebieden recentelijk aansluiting werd gezocht bij de gangbare classificaties van het Departement Onderwijs, worden ook in de laatste schoolverlatersenquête VDAB-cijfers nog steeds niet verder gespecificeerd naar DBSO/VIZO, zevende leerjaren, buitengewoon secundair onderwijs, vierde graad beroepssecundair onderwijs,

Een aantal van deze beperkingen worden ondervangen door de jaarlijks uitgevoerde Enquête naar de Arbeidskrachten (EAK). De bedoeling van deze enquête is jaarlijks voor de gehele Belgische bevolking op actieve leeftijd (≥ 15 jaar) en opgesplitst naar personen met een betrekking, werklozen en inactieven een aantal beschrijvende en verklarende karakteristieken te

verzamelen.¹⁴ Naast een aantal demografische gegevens worden in deze enquête ook gegevens verzameld over de arbeidssituatie in de referentieweek, kenmerken van hun huidige (en vorige of laatst uitgeoefende) betrekking, hun arbeidssituatie één jaar terug en over het zoeken naar een andere betrekking. M.b.t. het genoten onderwijs wordt geïnformeerd naar het niveau van het hoogste diploma (+jaar waarin dit werd behaald) en de genoten opleiding tijdens de afgelopen vier weken (in welk kader, doel en duur). Belangrijkste beperkingen hebben betrekking op het feit dat de groep van recente schoolverlaters niet exact kan worden afgebakend en de gehanteerde categorieën voor hoogst behaalde diploma erg ruim (niet gedetailleerd naar studiedomein of richting) en ook niet altijd ondubbelzinnig zijn gedefinieerd (zie eerder onder 2.2). Een aantal van deze beperkingen werden éénmalig ondervangen door in het tweede kwartaal van 2000 een speciale module ‘Overgang van school naar beroepsleven’ toe te voegen aan de standaardvragenlijst. Deze module had de bedoeling om van alle personen tussen 15 en 34 jaar die tussen 1990 en 2000 het onderwijs voor het eerst hadden verlaten de overgang van onderwijs naar eerste belangrijke baan in kaart te brengen (periodes van tewerkstelling, werkloosheid en inactiviteit tot aan de eerste belangrijke baan van minimum 6 maanden in een voltijds of deeltijds arbeidstelsel). Gegeven het gering aantal respondenten waarvan deze speciale module werd afgenomen,¹⁵ is het aantal gekruiste tabellen waarover wordt gerapporteerd zeer beperkt (zie NIS, 2001, p. 200).

Tabel 19 Jongeren tussen 15 en 34 jaar naar eerste belangrijke baan

Eerste belangrijke baan	15-19 jaar	20-24 jaar	25-29 jaar	30-34 jaar	Totaal
Huidige baan	41,9	52,0	49,6	47,4	49,7
Nooit gehad	50,9	22,1	10,2	5,4	15,3
Afgelopen	7,2	25,9	40,2	47,1	34,9
Totaal	100	100	100	100	100
N	52 990	400 141	553 817	178 647	1 185 595

Bron: EAK, 2000

Uit tabel 1.9 kunnen we afleiden dat iets meer dan de helft van de jongeren tussen 15 en 19 jaar (en die het onderwijs al verlaten hebben) nog steeds geen job hebben uitgeoefend. Bij de 30-34jarigen daalt dit percentage naar 5%. Deze cijfers krijgen echter maar betekenis wanneer ze ook worden gekruist met het opleidingsniveau van de jongeren en met het tijdstip waarop men beschikbaar werd voor de arbeidsmarkt. Deze gegevens zijn echter (voorlopig?) niet beschikbaar.

Eén van de laatste studies waarin de arbeidsmarktintrede van afgestudeerden uit het TSO en BSO uitgebreid werd geëvalueerd, dateert van 1995 (zie Van Dorpe et al., 1995). Dit onderzoek

¹⁴ De totale steekproef bestaat uit 47 840 huishoudens of 89 381 personen.

¹⁵ De module werd afgenomen van 2 930 respondenten, geëxtrapoleerd naar een geschatte bevolking van 1 185 597 personen tussen 15 en 34 jaar die het onderwijs hebben verlaten tussen 1990 en 2000.

is gebaseerd op 803 mondelinge enquêtes waarin de school- en arbeidsloopbaan chronologisch werd opgevraagd, waarbij de eerste en laatste tewerkstelling gedetailleerd aan bod kwamen. In vergelijking met de VDAB- en EAK-cijfers werd in dit onderzoek een ruimer scala aan gegevens verzameld. Hierdoor kan de arbeidsmarktintrede van schoolverlaters grondig worden geanalyseerd, aan de hand van zowel kwantitatieve (bv. intredewerkloosheid) als kwalitatieve indicatoren (bv. statuut, contract, arbeidsregime van eerste job), gebruikmakend van zowel statische als dynamische analyses. Op kwantitatief vlak werden amper verschillen tussen TSO en BSO opgemerkt; op kwalitatief vlak echter wel: TSO-afgestudeerden doen het beter dan BSO-afgestudeerden wat het loon, contract en aansluiting van de functie betreft. Globaal genomen stellen de onderzoekers ook vast dat zevendejaars niet beter scoren op de arbeidsmarkt dan zesdejaars. De enige uitzondering is dat zevendejaars vaker terechtkomen in functies die goed aansluiten bij de gevolgde opleiding. Tussen de kwantitatieve en kwalitatieve arbeidsintegratie blijkt een sterke band te bestaan; vooral dan bij mannen. Drie vierde van de mannelijke schoolverlaters combineert een sterke kwantitatieve met een sterke kwalitatieve arbeidsmarktintegratie; bij vrouwen is dat slechts één op drie.

6. Besluit

De Europese werkgelegenheidsrichtsnoeren stellen een vermindering van het aantal jongeren dat de school ongekwalificeerd verlaat, als een belangrijke pijler voorop in het realiseren van een betere overgang van school naar werk. Op de Europese Raad van Lissabon van maart 2000 engageerde België zich samen met de andere lidstaten om tegen 2010 de ongekwalificeerde uitstroom uit het initieel onderwijs te halveren. Afhankelijk van de gehanteerde definitie, berekeningswijze en gegevensbron schommelt het aantal jongeren dat vandaag in Vlaanderen het onderwijs verlaat zonder een diploma of getuigschrift van het hoger secundair onderwijs rond de 10%. Voortgaand op de OESO-cijfers behoort Vlaanderen hiermee tot de middengroep; alhoewel heel wat kanttekeningen kunnen geplaatst bij de kwaliteit en het gebruik van OESO-cijfers bij een internationale benchmarking. In opvolging van de gemaakte afspraken op de Top van Lissabon werden door de Vlaamse regering heel wat initiatieven aangekondigd om de ongekwalificeerde uitstroom te reduceren. Belangrijk bij al deze initiatieven is dat deze ook rekening houden met de oorzaken en motieven die door de jongeren zelf worden aangehaald voor het vroegtijdig uitstromen uit het onderwijssysteem. Zo weten we uit onderzoek dat jongeren meestal een reeks van gelijktijdige oorzaken aanhalen die voor een deel bij henzelf worden gesitueerd, voor een deel bij de opleiding en voor een deel bij de aantrekkingskracht van de arbeidsmarkt. Onderzoek vanuit de push- and pull-benadering geeft echter aan dat jongeren in het algemeen veel vaker push- dan pull-factoren aandragen als reden om een opleiding voortijdig te verlaten. Bij de push-factoren op individueel niveau is vooral sprake van meer problematische schoolloopbanen, minder graag naar school gaan, weinig vrienden op school hebben en minder steun van thuis ondervinden. Voor veel voortijdige schoolverlaters zijn echter push-factoren met betrekking tot kenmerken van de opleiding nog van groter belang. De inhoud van de opleiding, de zwaarte ervan alsook de klachten over de beroepspraktijkvorming blijken de hoofdredenen voor uitval te zijn. Bovendien blijken problemen met de beroepskeuze een belangrijke aanleiding te zijn

om een opleiding voortijdig te stoppen. De arbeidsmarkt en het aangeboden krijgen van betaald werk blijkt slechts voor enkelen het belangrijkste motief te zijn om het onderwijs te verlaten.

Het verlaten van het voltijds secundair onderwijs voor de leeftijd van 18 jaar hoeft echter geen probleem te zijn in de mate dat deze schoolverlaters erin slagen om via een duale leerweg alsnog een (start)kwalificatie te behalen. Belangrijke troeven van de formule van ‘alternerend leren’ hebben o.m. betrekking op een betere match tussen de geleerde vaardigheden en de vraag op de arbeidsmarkt, een hogere transfereerbaarheid van de geleerde vaardigheden, méér zekerheid over de kwaliteit van de schoolverlaters/meest passende job en een soepeler afstemming tussen de arbeidsvraag en -aanbod (geringere jeugdwerkloosheid). Gegeven dat jaarlijks toch een aanzienlijke groep jongeren het voltijds onderwijs verlaat zonder enige formele kwalificatie, is het des te verwonderlijker dat (in tegenstelling tot in het buitenland) niet meer jongeren doorstromen naar de deeltijdse onderwijssystemen. Verklaringen hiervoor worden gezocht in de negatieve beeldvorming die bestaat over het duaal leren, het feit dat het concept ‘alternerend leren’ binnen het DBSO maar in beperkte mate wordt gerealiseerd en de ingewikkelde regelgeving m.b.t. de verschillende statuten waarin jongeren kunnen tewerkgesteld (en hieraan verbonden de verschillende fiscale implicaties).

Momenteel bestaat in Vlaanderen ook heel wat discussie over welke uitstapniveaus uit het secundair onderwijs kunnen worden beschouwd als een afgeleide van een startkwalificatie in de betekenis van voldoende vorming hebben genoten om vlot te kunnen intreden in het beroepsleven en kritisch-creatief te kunnen functioneren in de samenleving, een persoonlijk leven uit te bouwen en deel te nemen aan levenslang leren. Deze discussie wordt samen gevoerd met de formulering en de invoering van de (specifieke) eindtermen en daaraan verbonden het toekennen van diploma’s en getuigschriften in het secundair onderwijs. Een meerderheid van de studies die het externe rendement van het initieel onderwijs evalueren, beperken zich echter tot een evaluatie van de arbeidsmarktintrede van de afgestudeerden op korte termijn. In het licht van een startkwalificatie wordt echter niet alleen een succesvolle arbeidsmarktintrede nagestreefd op korte én lange termijn, maar evenzeer handhaving in het maatschappelijk en persoonlijk leven, alsook het opbouwen van een basis(houding) voor levenslang leren. Deze laatste aspecten krijgen in de meeste studies heel wat minder aandacht. Bovendien gebeurt de evaluatie meestal aan de hand van een beperkt set van indicatoren.

HOOFDSTUK 2

ONDERZOEKSVRAGEN EN PLAN VAN AANPAK

In het vorige hoofdstuk werd reeds aangegeven dat het verbeteren van de transitie van school naar werk een belangrijk politieke prioriteit is. De Europese werkgelegenheidsrichtsnoeren stellen een vermindering van het aantal jongeren dat de school ongekwalificeerd verlaat, als een belangrijke pijler voorop in het realiseren van een betere overgang van school naar werk. Om die doelstelling te bereiken, moeten de lidstaten de kwaliteit van hun onderwijssysteem verbeteren. Zij moeten er voor zorgen dat het aanpassingsvermogen van de jongeren aan de technologische en economische veranderingen wordt vergroot en dat de jongeren kwalificaties verwerven die sporen met de behoeften van de arbeidsmarkt.

Tegen deze beleidsachtergrond en mede geïnspireerd door de probleemsituering in hoofdstuk 1, willen wij ons in dit onderzoek concentreren op volgende onderzoeksvragen.

1. Onderzoeksvragen

- A) Welke oorzaken en beweegredenen liggen aan de basis om het voltijds secundair onderwijs voor de leeftijd van 18 jaar te verlaten?

Alhoewel de verlenging van de leerplicht ongetwijfeld heeft bijgedragen tot een verhoging van de scholingsgraad van de jongeren, is het aantal jongeren dat aan het einde van hun leerplicht het onderwijs verlaten zonder formele kwalificatie nog veel te hoog. Afhankelijk van de definitie die men hanteert, schommelt hun aantal nog steeds rond de 10%. Omdat het scholingsniveau de intrede op de arbeidsmarkt in sterke mate bepaalt en ook de basis legt voor een gunstig loopbaanverloop, is het belangrijk méér inzicht te verwerven in de motieven waarom jongeren het voltijds onderwijs verlaten voor de leeftijd van 18 jaar. De push- en pull-benadering is hiertoe een interessante benadering, niet alleen omdat ze het perspectief van de jongere centraal stelt maar ook omdat ze niet uitgaat van één dominante maar van combinaties van push- en pull-factoren. De invloed van volgende *push-factoren* interesseert ons hierbij in het bijzonder:

- factoren die te maken hebben met schoolmoeheid;
- factoren die te maken hebben met kenmerken van de opleiding en leermoeilijkheden;
- in deze groep van push-factoren zal waar mogelijk nog een onderscheid worden gemaakt tussen oorzaken die te maken hebben met verschillende aspecten van de opleiding, namelijk de zwaarte, de inhoud, het sociaal klimaat van de opleiding;

- factoren die te maken hebben met externe omstandigheden (persoonlijke, familiale omstandigheden, gezondheid, ...).

Bij de *pull-factoren* zijn we geïnteresseerd in:

- enerzijds factoren die te maken hebben met de aantrekkingskracht van de arbeidsmarkt en de drang naar zelfstandigheid; en
- anderzijds in factoren die te maken hebben met de aantrekkingskracht van andere opleidingen, o.a. van alternerend leren.

Op het gevaar af onrecht te doen aan de complexiteit van de problematiek, zal ook worden getracht een typologie van schoolverlaters te construeren zowel in termen van schoolverleden als in termen van motieven.

- B) In welke mate komen de deeltijdse onderwijssystemen tegemoet aan de behoeften van de jongeren waarvoor het voltijds secundair onderwijs geen alternatief is?

Gegeven dat jaarlijks een niet onaanzienlijke groep jongeren het voltijds onderwijs verlaat zonder enige formele kwalificatie, is het verwonderlijk dat niet meer jongeren doorstromen naar de deeltijdse onderwijssystemen. Vooral tegen de achtergrond van de positieve doorstroomresultaten van duaal onderwijs in het buitenland kunnen we ons vragen stellen bij het eerder bescheiden succes van de deeltijdse systemen in Vlaanderen. Uit internationaal vergelijkend onderzoek blijkt immers dat de jeugdwerkloosheid ongeveer vier procent lager ligt in landen waar het leerlingwezen een relatief sterke positie inneemt. Ook op microniveau toont onderzoek aan dat alternerend onderwijs een positief effect heeft op de beroepsloopbaan van jongeren, voornamelijk dan in de beginperiode van de arbeidsmarktintrede. In het licht van de eerder in dit hoofdstuk geciteerde knelpunten met betrekking tot deeltijdse onderwijssystemen in Vlaanderen, rijzen o.i. twee cruciale vragen m.n. in welke mate de geringe participatie aan de deeltijdse systemen kan worden toegeschreven aan een gebrekkige toeleiding naar dit type onderwijs alsook aan de arbeidscomponent die maar in beperkte mate wordt gerealiseerd. Meer concreet zouden we bij de groep van jongeren die voor de leeftijd van 18 jaar het voltijds secundair onderwijs hebben verlaten, het volgende willen nagaan:

- *In welke mate was men bekend met de verschillende deeltijdse onderwijssystemen?*
De bedoeling is hier na te gaan in welke mate deze jongeren op de hoogte waren van de verschillende mogelijkheden om deeltijds te leren en via welke personen men hiervan op de hoogte was gesteld. Daarnaast zijn we ook geïnteresseerd in de beeldvorming die leeft bij deze jongeren over de deeltijdse onderwijssystemen.
- *Welke waren de motieven om al dan niet voor een deeltijds onderwijssysteem te kiezen?*
Om deze vraag te beantwoorden, zal gebruik gemaakt van een categorisering die in vroeger onderzoek werd uitgewerkt en waarbij drie profielen van jongeren werden onderscheiden die kiezen voor de deeltijdse systemen (Nijsmans, 1996; Douterlungne et al., 1997):

- jongeren die op een andere manier willen leren dan in het voltijds onderwijs, d.i. al doende op de werkvloer;
 - jongeren die kiezen voor een specifiek beroep dat alleen maar kan worden aangeleerd via het systeem van alternerend leren;
 - jongeren die nog enkel deeltijds school willen lopen (en zo vlug mogelijk geld verdienen).
- Naast meer algemene motieven om voor deeltijds leren (en werken) te kiezen, zijn we ook geïnteresseerd in de specifieke motieven om voor een bepaald deeltijds systeem te kiezen (DBSO of de leertijd van het VIZO).
- *Welke hinderpalen ondervonden jongeren in het DBSO bij de bemiddeling naar een geschikte arbeidsplaats?*
Het welslagen van een duaal onderwijssysteem hangt in sterke mate af van de mate waarin de combinatie van werken en leren kan worden gerealiseerd. Voor bijna de helft van de leerlingen in het DBSO blijkt dit evenwel een probleem te zijn. Daarom peilen we ook graag naar de redenen die door jongeren zelf worden aangehaald voor het niet-werken tijdens de deeltijdse leerplicht. Naast werkbereidheid zal ook worden gepolst naar problemen bij het vinden van een geschikte job en naar de financiële consequenties die mogelijk hebben meegespeeld bij de beslissing.
 - *Wat was de kwaliteit van de deeltijdse arbeidscomponent in termen van aangeleerd vakmanschap en wisselwerking tussen werk en opleiding?*
Met deze vraag willen we tenslotte ingaan op de kwaliteit van het werkplekleren en de aansluiting van de deeltijdse tewerkstelling (i.c. de alternering) op de schoolse opleiding. Vooral in het licht van de evaluatie van de tewerkstellingseffecten na het verlaten van een deeltijds onderwijssysteem, wordt ook deze informatie belangrijk geacht.
- C) In welke mate zijn jongeren die het initieel beroepsonderwijs verlaten voldoende uitgerust om de arbeidsmarkt als volwaardige deelnemers te betreden? M.a.w. hoe verloopt de arbeidsmarktintrede van afgestudeerden van het TSO, van het BSO, van de deeltijdse systemen en van de uitstromers zonder formele kwalificatie van het secundair onderwijs?

Een belangrijk streefdoel van de verlenging van de leerplicht is alle jongeren minimale startkwalificaties te bezorgen opdat zij zich zouden kunnen aanbieden als volwaardige deelnemers op de arbeidsmarkt. Zoals eerder reeds aangegeven, bestaat heel wat discussie over welke uitstapniveaus uit het secundair onderwijs kunnen worden beschouwd als een afgeleide van een startkwalificatie. Deze discussie wordt momenteel samen gevoerd met de formulering en de invoering van de eindtermen en specifieke eindtermen en daaraan verbonden het toekennen van diploma's en getuigschriften in het secundair onderwijs (zie ook eerder).

De centrale kwestie draait vooral rond het al dan niet diplomeren na het tweede jaar van de derde graad in alle onderwijsvormen. Hierdoor zou een diploma een zekere standaard vertegenwoordigen en zouden alle normaal vorderende leerlingen, inclusief in het BSO, hun opleiding kunnen voltooien binnen de leerplichtperiode. Sommigen zijn er echter van overtuigd dat het weinig realistisch is te denken dat onderwijs in staat is om over alle onderwijsvormen heen de

drie doelstellingen waarvoor een diploma secundair onderwijs vandaag staat te realiseren binnen een opleidingsduur van zes jaar, m.n. (1) kritisch-creatief functioneren in de samenleving en een persoonlijk leven uitbouwen, participeren aan LLL, (2) deelname aan vervolgoopleidingen binnen en buiten het onderwijs, (3) vlot intreden in het beroepsleven. Zo stellen sommigen zich vragen bij de realisatie van doelstelling drie na zes jaar ASO; anderen stellen zich dan weer vragen bij de realisatie van doelstelling twee na zes jaar BSO en blijven in dit verband pleiten voor het behoud van een extra zevende specialisatiejaar. Over de arbeidsmarktwaarde van een extra zevende jaar zijn de resultaten in elk geval niet onverdeeld positief (zie o.a. Van Dorpe et al., 1995). En dan stelt zich tenslotte nog de vraag naar de plaats van de deeltijdse onderwijssystemen binnen dit geheel. In welke mate beantwoorden ook de studie en/of kwalificatiegetuigschriften van het DBSO en de leertijd van het VIZO aan doelstellingen één en drie van een diploma en kunnen ze minstens worden gelijkgesteld met een getuigschrift van het voltijds BSO? Het is tegen de achtergrond van deze discussie dat we in dit onderzoek wensen na te gaan in welke mate afgestudeerden van het voltijds technisch en beroepssecundair onderwijs (zesde- en zevendejaars) alsook van de deeltijdse onderwijssystemen (DBSO en leertijd van het VIZO) erin slagen om zich een toegang tot de arbeidsmarkt te verschaffen, zich er te handhaven en vervolgens ook verder te ontwikkelen. Op deze manier pogen we een antwoord te formuleren op de vraag welke uitstapniveaus uit het secundair onderwijs kunnen worden beschouwd als een afgeleide van een startkwalificatie in de betekenis van voldoende competenties hebben verworven om in te stappen in de arbeidsmarkt en er zich staande te houden. Op de vraag in welke mate jongeren uit de verschillende uitstapniveaus zich ook staande weten te houden in het breder maatschappelijk en persoonlijk leven en participeren aan een leven lang leren, zal in het kader van dit onderzoek niet verder worden ingegaan.

Bij de analyse van de arbeidsmarktintrede van de afgestudeerden uit het initieel onderwijs willen we in het bijzonder nagaan:

- *In welke mate werkervaring tijdens de deeltijdse opleiding de arbeidsmarktintrede bevordert?*
Eerder onderzoek toonde immers aan dat DBSO-leerlingen die werkervaring opdoen tijdens de opleiding ook betere kansen hebben op tewerkstelling achteraf (Nijsmans, 1996). De vraag stelt zich uiteraard ook in termen van de kwaliteit van de gevonden jobs (statuut, contract, arbeidsregime, promotiemogelijkheden, ...).
- *In welke mate de intrede van afgestudeerden uit de deeltijdse systemen vlotter verloopt dan van afgestudeerden uit het voltijds TSO of BSO?*
Uit buitenlands onderzoek krijgen we immers aanwijzingen dat de arbeidsmarktintrede van afgestudeerden uit het voltijds secundair onderwijs aanvankelijk minder stabiel zou verlopen in termen van meer intredewerkloosheid en meer mobiliteit tussen verschillende jobs. Leerlingen uit alternerende onderwijssystemen beschikken daarentegen over een aantal extra troeven die hun arbeidsmarktkansen positief beïnvloeden. Zij beschikken over meer vaardigheden om opgedane theoretische en praktische kennis te kunnen koppelen, waardoor zij vlotter de link kunnen leggen tussen wat zij leren in de opleiding en wat zij moeten doen op de werkvloer. Naast specifieke bekwaamheden hebben zij zich bovendien de nodige

werkhoudingen en arbeidsattitudes kunnen eigen maken en hebben, in tegenstelling tot jongeren uit het voltijds onderwijs, meestal al een duidelijk zicht op de richting die zij verder willen uitgaan op de arbeidsmarkt. De verschillen in arbeidsmarktkansen tussen leerlingen uit het voltijds en deeltijds onderwijs zouden op lange termijn echter uitvlakken. Kansen op opwaartse mobiliteit zouden bij afgestudeerden uit het voltijds secundair onderwijs hoger liggen dan bij leerlingen uit een deeltijds onderwijssysteem, die vaker terechtkomen in zogenaamde ‘dead-end’- jobs en die bovendien ook kwetsbaarder zijn voor ontwikkelingen op de arbeidsmarkt (zie eerder).

- *In welke mate stage-ervaringen in het voltijds TSO en BSO en ook werkervaringen verworven buiten de schooluren een positief effect hebben op de arbeidsmarktintrede?* Eerder uitgevoerd onderzoek over de aansluitingsproblematiek van afgestudeerden TSO en BSO in Vlaanderen stelde o.m. vast dat het volgen van één of meerdere stages vooral een gunstig effect bleek te hebben op de aansluiting in termen van intredewerkloosheid en tewerkstellingsgraad maar veel minder in termen van een vast contract en een hoger loon (Van Dorpe et al., 1995).

Voor de vergelijking van de arbeidsmarktintrede van afgestudeerden uit het initieel beroepsonderwijs met de intrede van jongeren zonder een formele kwalificatie van het secundair onderwijs, zal de groep van jongeren die voor hun 18 jaar het voltijds secundair onderwijs hebben verlaten en er niet in geslaagd zijn een kwalificatie van het secundair onderwijs te behalen (d.i. een diploma secundair onderwijs of een getuigschrift van het zesde leerjaar BSO of van een opleiding in het DBSO of van de leertijd in het VIZO) worden verruimd met jongeren die minstens tot hun 18 jaar in het voltijds secundair onderwijs zijn gebleven maar er evenmin in zijn geslaagd een kwalificatie te verwerven. Eerder geciteerd onderzoek leverde met betrekking tot deze vergelijking aanwijzingen dat jongeren zonder formele kwalificatie niet alleen langer moeten zoeken naar een eerste job maar omwille van deze langere zoektijd en hun laag kwalificatieniveau ook vaker terechtkomen in kwalitatief slechtere jobs die ze op hun beurt weer moeilijker kunnen behouden. In dit onderzoek willen we dan ook in het bijzonder nagaan in welke mate dit - zichzelf versterkend - mechanisme zich ook in Vlaanderen manifesteert.

Om op de drie grote onderzoeksvragen en al hun subvragen een antwoord te formuleren, zal een beroep worden gedaan op twee bestaande gegevensbanken, m.n. de gegevensbank van het SONAR- project en de gegevensbank van het LOSO-project.

2. SONAR-project

Met de financiering uit het Programma Beleidsvoorbereidend Onderzoek wordt door de SONAR-studiegroep gewerkt aan de uitbouw van een instrumentarium dat de overgangprocessen van meerdere cohorten op meerdere meetmomenten in de tijd in kaart tracht te brengen. Het doel is de uitbouw van een gegevensbank die toelaat inzicht te verwerven in de dynamiek en de processen die de eerste fase na de post-leerplichtperiode kenmerken. Als eerste

stap in de uitbouw van deze databank werd een survey georganiseerd bij een a-selecte representatieve steekproef van 3 000 jongeren van 23 jaar. In de periode van oktober 1999 tot en met februari 2000 werden zij via mondelinge interviews bevraagd over de wijze waarop men de overgang van het onderwijs naar de arbeidsmarkt had gemaakt. Hiertoe werd gebruik gemaakt van een activiteitenkalender en een vragenlijst:

- In de activiteitenkalender worden de bezigheden van de jongeren sinds hun start in het secundair onderwijs geregistreerd:
 - In een eerste rubriek van de kalender wordt de schoolloopbaan in kaart gebracht en worden ook de opleidingen geregistreerd die werden gevolgd in het kader van het DBSO, de leertijd, het Onderwijs voor Sociale Promotie, de VDAB-beroepsopleidingen of die verband hielden met de job- of beroepskwalificatie.
 - In een tweede rubriek wordt via een maandelijkse registratie de arbeidsloopbaan gereconstrueerd aan de hand van een aantal kenmerken van de uitgeoefend jobs (statuut, arbeidscontract, voltijds/deeltijds uurrooster).
 - In een derde en vierde rubriek worden tenslotte de periodes van niet-werken geregistreerd en een aantal gebeurtenissen op persoonlijk en familiaal vlak.
- In de vragenlijst wordt op een aantal aspecten van de transitieperiode dieper ingegaan:
 - In een eerste blok worden nog een aantal bijkomende gegevens over de schoolloopbaan opgevraagd (o.m. gegevens over stage- en andere werkervaringen buiten de schooluren, over hun studiekeuze, aanvankelijke loopbaanverwachtingen en zoekgedrag).
 - In een tweede blok wordt dieper ingegaan op de kenmerken van de eerste en laatste job (vindkanaal, jobinhoud, arbeidsvoorwaarden en omstandigheden, deelname aan additionele scholing, jobtevredenheid en loopbaanperspectieven).
 - Een derde blok heeft betrekking op de niet-werkenden (o.m. vragen over zoekgedrag, offerbereidheid, loopbaanperspectieven en arbeidsmotivatie).
 - Een laatste blok gaat in op een aantal achtergrondgegevens (o.m. sociaal en etnische herkomst, opleidingsniveau ouders, ...).

Ondanks het feit dat deze gegevensbank de individuele transitie op een vrij gedetailleerde wijze in kaart brengt, vertoont ze toch een aantal belangrijke leemten m.b.t. onze onderzoeksvragen:

- Geen gegevens over de motieven om het voltijds secundair onderwijs voor zijn 18 jaar te verlaten.
- Geen gegevens over de toeleiding naar de deeltijdse systemen en over de deeltijdse arbeidscomponent.

Een aantal van deze beperkingen kunnen ondervangen worden door bijkomend een beroep te doen op de gegevens verzameld in het kader van het LOSO-project.

3. LOSO-project

3.1 LOSO-gegevensbank

Het LOSO-project is een onderzoeksproject dat in 1989 werd gestart op initiatief van de Minister van Onderwijs en waarin sinds september 1990 een generatie leerlingen (n=6 411) werd gevolgd tijdens hun loopbaan doorheen het secundair onderwijs. De bedoeling van het project is studieloopbanen van leerlingen uit het secundair onderwijs te beschrijven en te verklaren om also de impact van verschillende beleidsmaatregelen te evalueren. In dat kader werden verschillende (schriftelijke) bevragingen opgezet waaronder:

- een continue bevraging van de studieloopbanen van alle leerlingen bij het begin en op het einde van elk schooljaar; en
- een oudervragenlijst tijdens het eerste leerjaar.

In het kader van het Programma Beleidsgericht Onderzoek werd ook getracht de vervolgloopbaan van deze jongeren in het hoger onderwijs en/of arbeidsmarkt in kaart te brengen. Hiertoe werd gebruik gemaakt van een schriftelijke vragenlijst waarin zoveel mogelijk afstemming werd nagestreefd met de instrumenten ontwikkeld in het kader van het SONAR-project. In een eerste ronde werden enkel de jongeren bevraagd die zonder vertraging het voltijds secundair onderwijs waren uitgestroomd (schooljaar '95-'96) of die voor de leeftijd van achttien jaar het voltijds secundair onderwijs hadden verlaten.

De LOSO-databank heeft als belangrijke pluspunten dat:

- Men kan beschikken over vrij gedetailleerde en betrouwbare gegevens over de schoolloopbaan.
- De aantallen vroege voltijdse uitstromers en deeltijdsen in de steekproef aanzienlijk groter zijn.
- Ook de ouders van de leerlingen werden bevraagd naar sociale en etnische achtergrondkenmerken.

Beperkingen hebben evenwel betrekking op het feit dat:

- Ook hier geen gegevens werden opgevraagd over motieven om het voltijds secundair onderwijs te verlaten voor de leeftijd van 18 jaar en evenmin gegevens werden opgevraagd over de toeleiding naar de deeltijdse onderwijssystemen en de arbeidscomponent tijdens de deeltijdse leerplicht.
- De schriftelijke vragenlijst beperkter van opzet was waardoor vooral werd ingezoomd op kenmerken van eerste en laatste job. Bovendien bedroeg de respons op deze vragenlijst bij jongeren die voor hun 18 jaar het voltijds secundair onderwijs hadden verlaten amper 13%.

3.2 Bijkomende gegevensverzameling

In het licht van de beperkingen van de LOSO- en SONAR-gegevensbanken werd daarom beslist een bijkomende dataverzameling te organiseren bij de groep van jongeren in de LOSO-gegevensbank die voor hun achttien jaar het voltijds secundair onderwijs hadden verlaten.

Gegeven de hoge non-respons op de eerder verzonden schriftelijke vragenlijst naar deze groep, werd geopteerd voor face-to-face interviews van maximum één uur. Bij het opstellen van de nieuwe enquête werd een maximale afstemming nagestreefd met de LOSO- en SONAR-enquête. Volgende aspecten werden bijkomend bevraagd:^{16 17}

- Registratie van de motieven om de school voortijdig te verlaten.
- Bekendheid met en motieven om al dan niet voor deeltijds leren (leertijd van het VIZO of het DBSO) te kiezen.
- Registratie en evaluatie van de deeltijdse arbeidscomponent tijdens de deeltijdse leerplicht.

Voor het verloop van de gegevenverzameling en een evaluatie van de representativiteit, verwijzen naar bijlage 2.

¹⁶ De vragenlijst met kalender is opgenomen in bijlage 1.

¹⁷ Het gaat uiteraard om een retrospectieve bevraging. Hierbij kunnen we opmerken dat mogelijke gebeurtenissen die zich in tussentijd hebben voorgedaan de keuzemotieven en evaluatie kunnen kleuren.

HOOFDSTUK 3

VROEGE UITSTROMERS UIT HET VOLTIJDS SECUNDAIR ONDERWIJS EN DE DEELTIJDSE ONDERWIJSSYSTEMEN ALS ALTERNATIEF

In dit hoofdstuk willen we in eerste instantie meer zicht krijgen op de oorzaken en beweegredenen van jongeren om het voltijds secundair onderwijs voor de leeftijd van 18 jaar te verlaten. Vervolgens willen we ook evalueren in welke mate de deeltijdse onderwijssystemen door deze jongeren worden beschouwd als een volwaardig alternatief voor het voltijds secundair onderwijs. In welke mate was men bekend met de verschillende deeltijdse systemen bij de uitstroom uit het voltijds onderwijs? Wat waren de motieven om al dan niet voor een bepaald deeltijds systeem te kiezen? Welke hinderpalen ondervond men bij de bemiddeling naar een beschikte arbeidsplaats? En hoe beoordeelt men de kwaliteit van de deeltijdse arbeidscomponent in termen van aangeleerd vakmanschap en wisselwerking tussen werk en opleiding? Al deze vragen zullen worden benaderd vanuit het perspectief van de jongeren zelf. Hiertoe werden 596 jongeren uit de LOSO-gegevensbank die in 1990 startten in het eerste jaar van het secundair onderwijs en voor hun 18 jaar het voltijds secundair onderwijs verlieten, 11 jaar later opnieuw benaderd met een mondelinge vragenlijst (d.i. 9,3% van de oorspronkelijke intredecohort). Van 301 jongeren kon ook daadwerkelijk een interview worden afgenomen (d.i. van 50,5% van onze doelgroep).¹⁸ Een meerderheid hiervan is van het mannelijk geslacht (71%), spreekt thuis uitsluitend Nederlands (72%)¹⁹ en komt uit een laaggeschoold milieu (46% van de moeders heeft ten hoogste een diploma van het lager onderwijs) (zie tabel 3.1).

Wanneer we de bereikte groep van 301 voltijds secundair onderwijsverlaters met betrekking tot geslacht, voertaal thuis en sociale achtergrond vergelijken met de potentiële doelgroep (N=596) blijkt de representativiteit met betrekking tot deze achtergrondkenmerken te zijn gewaarborgd.

¹⁸ Voor meer toelichting bij de steekproef en de respons verwijzen we naar hoofdstuk 1 en bijlage 4.

¹⁹ De jongeren van de bereikte doelgroep die thuis geen Nederlands spreken, hebben de volgende nationaliteiten: 54% Turk, 12% is Belg, 11% Italiaan, 6% Marokkaan, 3% Spanjaard, 1% Thai, 1% Syriër en van 12% is de nationaliteit onbekend. Van de Nederlandssprekende jongeren heeft er één de Duitse en drie de Italiaanse nationaliteit.

Tabel 3.1 Voltijds secundair onderwijsverlaters: potentiële en bereikte doelgroep naar een aantal achtergrondkenmerken (respectievelijk N=596 en N=301)

	Potentiële doel- groep (N=596) %	Bereikte doel- groep (N=301) %
Geslacht		
Mannen	68,8	70,8
Vrouwen	31,2	29,2
Voertaal thuis		
Uitsluitend Nederlands	74,3	72,4
Geen Nederlands	25,7	27,6
Sociale achtergrond: opleidingsniveau moeder¹		
Lager onderwijs	46,3	46,2
Lager secundair onderwijs	36,8	37,3
Diploma of getuigschrift hoger secundair onderwijs of hoger onderwijs	16,9	16,4

1 Voor 69 respondenten van de potentiële doelgroep en 9 respondenten van de bereikte doelgroep is het opleidingsniveau van de moeder onbekend.

1. Vroege uitstromers uit het voltijds secundair onderwijs

1.1 Wie zijn ze?

De groep van voltijds onderwijsverlaters in de LOSO-gegevensbank hebben gemeen dat zij in het schooljaar 1990-1991 allemaal startten in het eerste leerjaar secundair onderwijs en het voltijds onderwijs (voor de eerste keer)²⁰ verlieten vóór het einde van de leerplicht, d.i. voor het einde van het schooljaar in het burgerlijk jaar waarin zij 18 jaar werden.²¹ Bekijken we echter de schoolcarrière (in termen van zittenblijven en cascade) die vooraf ging aan hun beslissing om het voltijds secundair onderwijs te verlaten, dan zien we toch meteen belangrijke verschillen opduiken (zie tabel 3.2). Van bijna 36% van de jongeren kan de voltijdse secundaire schoolloopbaan worden getypeerd als een homogene loopbaan, zonder cascade en zittenblijven. Van telkens ongeveer een kwart van de voltijds secundair onderwijsverlaters wordt de voltijdse secundaire schoolloopbaan echter gekenmerkt door hetzij zittenblijven, hetzij een waterval- of cascade-effect; 15% kreeg met beide fenomenen af te rekenen. Van de zittenblijvers (40% in het totaal) is 35% eenmaal en 5% tweemaal blijven zitten. Wat het watervaleffect betreft, blijkt vooral

²⁰ De definiëring van de doelgroep van voltijdse onderwijsverlaters is gebaseerd op het eerste moment waarop zij het voltijds onderwijs verlieten. Sommigen zijn later nog teruggekeerd naar het voltijds onderwijs (zie verder).

²¹ Van bij de start van dit onderzoek lag de wet van 29 juni 1983 betreffende de leerplicht aan de basis van de afbakening van de doelgroep en wordt deze ook gehanteerd bij de analyses. Ondertussen is de wetgeving wel gewijzigd (sinds 1 maart 2002) in die zin dat de leerplicht eindigt bij het bereiken van de leeftijd van 18 jaar, i.c. in het kalenderjaar waarin de leeftijd van 18 jaar wordt bereikt eindigt de leerplicht hetzij op 30 juni (einde schooljaar) voor die leerlingen die reeds 12 jaren onderwijs hebben doorlopen, hetzij op de dag van de 18e verjaardag zelf in de andere gevallen.

de overgang van het eerste gemeenschappelijke leerjaar A naar het beroepsvoorbereidend leerjaar (BVL) een populaire overstap te zijn. Opvallend is nog dat bij een vergelijking van de schoolcarrières naar geslacht, voertaal thuis en sociale achtergrond van de jongeren, er geen significante verschillen opduiken.

Tabel 3.2 Voltijds secundair onderwijsverlaters naar hun schoolcarrière in termen van zittenblijven en cascade tijdens het voltijds secundair onderwijs (N=301)

Schoolloopbaan in het voltijds secundair onderwijs	N	%
Homogene loopbaan	108	35,9
Enkel zittenblijven	76	25,2
Enkel cascade	72	23,9
Zittenblijven én cascade	45	15,0

Kijken we vervolgens concreter naar de laatste schoolloopbaanpositie²² van waaruit men (voor de eerste keer) is uitgestroomd in het voltijds secundair onderwijs, dan stellen we vast dat 17% het voltijds onderwijs heeft verlaten in (d.i. tijdens of op het einde van) een tweede leerjaar, 33% in een derde leerjaar, 35% in een vierde leerjaar en 10% in een vijfde leerjaar (zie tabel 3.3). Naar onderwijsvorm zien we dat meer dan 70% van de voltijds onderwijsverlaters een eindpositie in het BVL of het BSO had (56%); 22% zette de stap vanuit een TSO-richting. Bijna de helft van de voltijdse onderwijsverlaters stroomde uit vanuit een derde of vierde leerjaar BSO (49%).

Telkens ongeveer een derde van de jongeren stroomde uit op 17 jaar, 16 jaar en jonger dan 16 jaar. In lijn met de verwachtingen konden we vaststellen dat hoe ouder men was bij het uitstromen,²³ hoe verder men ook gevorderd was in het voltijds secundair onderwijs (zie tabel 3.3). Een meerderheid die vóór 16 jaar het voltijds onderwijs verlaten had, zat voordien in het BVL of in een derde jaar BSO (65%, $\chi^2(18,299)=103,364$, $p=0,000$). Toch bevonden zich onder deze groep ook 18% jongeren die reeds tot in een vierde leerjaar TSO of BSO waren geraakt. Van de uitstromers op 16 jaar had het grootste aandeel maximaal een derde of vierde leerjaar BSO (49%) of TSO (25%) bereikt; 9% toch ook reeds een vijfde leerjaar. Ook van de uitstromers op 17-jarige leeftijd was meer dan de helft afkomstig uit een derde of vierde leerjaar BSO (53%) en 16% afkomstig uit een derde of vierde TSO; bijna één op vier verliet reeds vanuit een vijfde leerjaar (TSO of BSO) het voltijds onderwijs (24%).

²² De uitstroompositie geeft het leerjaar en de onderwijsvorm weer waarin de jongere zat op het ogenblik dat het voltijds onderwijs werd verlaten.

²³ De uitstroomleeftijd is berekend op basis van de geboortedatum en de maand en het jaar waarop men is uitgestroomd uit het voltijds secundair onderwijs. Er werden aanvankelijk ook analyses uitgevoerd met het kenmerk 'aantal schooljaren doorgebracht in het secundair onderwijs'. Omdat de correlatie met de uitstroompositie nog sterker was dan met uitstroomleeftijd, werd beslist dit kenmerk niet meer verder te betrekken bij de analyses (voegde weinig toe).

Tabel 3.3 Voltijds secundair onderwijsverlaters naar uitstroomleeftijd en -positie in het voltijds secundair onderwijs (N=299)

Uitstroompositie voltijds SO	Uitstroomleeftijd voltijds SO			Totaal
	<16 jaar	16 jaar	17 jaar	
2 ^e leerjaar A	7,0	0,9	-	2,7
BVL	31,0	9,9	1,1	14,4
3TSO	8,0	11,7	2,3	7,7
4TSO	6,0	13,5	13,6	11,0
5TSO	-	2,7	6,8	3,0
3BSO	34,0	27,0	13,6	25,4
4BSO	12,0	21,6	39,8	23,7
5BSO	-	6,3	17,0	7,4
ASO	1,0	4,5	3,4	3,0
BuSO	1,0	1,8	2,3	1,7
Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0
N	100	111	88	299
Totaal	33,4	37,1	29,4	100,0

- 1 Voor 2 personen kan de uitstroompositie in het voltijds onderwijs niet worden afgeleid wegens het ontbreken van gegevens.
- 2 In de groep 4 TSO zitten ook 2 respondenten met een uitstroompositie in 4 KSO.

In tegenstelling tot de schoolcarrière (zittenblijven en/of cascade) blijkt de uitstroompositie wel degelijk samen te hangen met het geslacht, de voertaal thuis en de sociale achtergrond van de jongeren (zie tabel 3.4). Naar geslacht stellen we vast dat de uitstroompositie van vrouwen globaal genomen hoger ligt dan van mannen: vrouwen verlaten vaker het voltijds onderwijs vanuit een TSO- of ASO- richting; mannen daarentegen zijn oververtegenwoordigd in de uitstroomposities in het BSO (uitgezonderd in 5BSO) ($\chi^2(9,299)=16,686$, $p<0,05$). Jongeren die thuis uitsluitend Nederlands spreken, blijken verhoudingsgewijs méér uit te stromen vanuit een positie in het ASO of TSO; jongeren die thuis geen Nederlands spreken stromen vooral uit vanuit het BSO ($\chi^2(9,299)=20,996$, $p=0,01$). Naar sociale achtergrond ($\chi^2(18,290)=33,144$, $p<0,05$) kunnen we vaststellen dat méér dan 30% van de jongeren met een hoger geschoolde moeder (lager secundair onderwijs of hoger) uitstromen vanuit een ASO- of TSO-positie; bij jongeren met een laag geschoolde moeder (lager onderwijs) bedraagt dit percentage amper 13%. Achtenveertig procent van deze jongeren stroomt uit vanuit het BVL of een derde leerjaar BSO (bij jongeren met hoger geschoolde moeders, schommelt dit rond de 30%).

Tabel 3.4 Voltijds secundair onderwijsverlaters naar een aantal achtergrondkenmerken en uitstroompositie in het voltijds secundair onderwijs

		Uitstroompositie in het voltijds secundair onderwijs										Totaal	N
		2 ^e lj A	BVL	3TSO	4TSO	5TSO	3BSO	4BSO	5BSO	ASO	BuSO		
Geslacht	Mannen	2,4	14,7	7,6	10,0	3,3	28,4	24,6	5,2	1,4	2,4	100,0	211
	Vrouwen	3,4	13,6	8,0	13,6	2,3	18,2	21,6	12,5	6,8	-	100,0	88
Voertaal thuis	Nederlands	2,8	12,9	9,2	14,7	3,7	22,6	22,6	6,0	3,7	1,8	100,0	217
	Geen Nederlands	2,4	18,3	3,7	1,2	1,2	32,9	26,8	11,0	1,2	1,2	100,0	82
Sociale achtergrond ¹	Moeder LO	2,2	17,2	3,7	6,7	0,7	31,3	27,6	7,5	2,2	0,7	100,0	134
	Moeder LSO	3,7	13,0	9,3	19,4	3,7	21,3	16,7	7,4	3,7	1,9	100,0	108
	Moeder HSO	2,1	10,4	14,6	6,3	6,3	18,8	29,2	4,2	4,2	4,2	100,0	48
Totaal		2,7	14,4	7,7	11,0	3,0	25,4	23,7	7,4	3,0	1,7	100,0	299

1 Opleidingsniveau moeder: LO (lager onderwijs), LSO (lager secundair onderwijs), HSO (hoger secundair of hoger onderwijs)

Eén van de belangrijke verklaringen voor de geringe doorstroom naar de deeltijdse systemen wordt gezocht in het feit dat het vaak wordt gepercipieerd als de laagste trap binnen het cascadesysteem en de oriëntering te veel gebaseerd is op negatieve gronden (doorverwijzing op basis van falen). Wanneer we de uitstroompositie combineren met het laatste behaalde attest in het voltijds secundair onderwijs, moeten we inderdaad vaststellen dat 67% het voltijds secundair onderwijs verlaten heeft met een C-attest²⁴ en 9% met een B-attest op zak ($\chi^2(2,298)=39,097$, $p=0,000$) (zie tabel 3.5). Zowel vanuit het tweede leerjaar, als vanuit ASO, TSO en BSO stroomt de meerderheid uit met een C-attest. Van de onderwijsverlaters uit het technisch onderwijs stroomt echter ook een kwart uit met B-attest. Uit het tweede leerjaar of BSO stroomt een aanzienlijk aandeel (respectievelijk 36% en 25%) uit met een A-attest. In welke mate deze jongeren ook doorstroomden naar de deeltijdse systemen, wordt in paragraaf 2 van dit hoofdstuk verder nagegaan.

Naar attest merken we nog op dat jongeren die thuis geen Nederlands spreken significant méér uitstromen met een C-attest, namelijk 79% tegenover 62% bij Nederlandssprekenden thuis ($\chi^2(2,301)=8,171$, $p<0,05$). Bij Nederlandssprekende uitstromers komen meer A- en B-attesten voor (27% A- en 11% B-attesten tegenover 17% A- en 4% B-attesten bij niet-Nederlandssprekenden thuis). Er konden geen significante samenhangen worden opgetekend met het geslacht en de sociale achtergrond van deze jongeren.

Tabel 3.5 Voltijds secundair onderwijsverlaters naar uitstroompositie in het voltijds onderwijs (vereenvoudigd) en het laatst behaalde attest in het voltijds secundair onderwijs (N=298)

Uitstroompositie voltijds SO	Laatst behaalde attest voltijds SO			Totaal	N
	A-attest	B-attest	C-attest		
2 ^e leerjaar	36,0	8,0	56,0	100,0	50
TSO	10,8	24,6	64,6	100,0	65
BSO	25,4	3,0	71,6	100,0	169
ASO	11,1	11,1	77,8	100,0	9
BuSO	60,0	-	40,0	100,0	5
Totaal	24,2	8,7	67,1	100,0	289

* Leerlingen die tijdens het schooljaar het voltijds onderwijs verlieten, worden bij de C-attesten gerekend.

Wat de uitstroomleeftijd betreft, stellen we alleen een significante samenhang vast met de voertaal van de jongeren ($\chi^2(2,301)=13,669$, $p=0,001$) (zie tabel 3.6). Jongeren die thuis geen Nederlands spreken, stromen gemiddeld op latere leeftijd uit het voltijds secundair onderwijs (82% op 16- of 17-jarige leeftijd tegenover 60% op 16 of 17 jaar bij de Nederlandssprekenden thuis).

²⁴ Leerlingen die tijdens het schooljaar het voltijds onderwijs verlieten, worden bij de C-attesten gerekend.

Tabel 3.6 Voltijds secundair onderwijsverlaters naar voertaal thuis en uitstroomleeftijd in het voltijds secundair onderwijs (N=301)

Uitstroomleeftijd voltijds SO	Voertaal thuis		Totaal
	Nederlands	Geen Nederlands	
< 16 jaar	39,9	18,1	33,9
16 jaar	34,9	42,2	36,9
17 jaar	25,2	39,8	29,2
Totaal	100,0	100,0	100,0
N	218	83	301

1.2 Wat waren hun motieven?

Uit de vorige paragraaf werd duidelijk dat heel wat jongeren - die uitstromen uit het voltijds secundair onderwijs voor de leeftijd van 18 jaar - een weinig homogene schoolloopbaan achter de rug hebben. Méér dan zeven op tien leerlingen kregen te maken met zittenblijven en/of cascade en ook bijna zeven op tien jongeren sloten hun voltijds onderwijs af met een C-attest. De vraag is echter of (en in welke mate) jongeren dit ook als problematisch beleefden en dit (mede) aan de basis lag van hun beslissing om het voltijds secundair onderwijs te verlaten. Om dit na te gaan, werd gebruik gemaakt van een itembatterij van 29 mogelijke motieven om het voltijds secundair onderwijs te verlaten. Voor de opmaak van deze itembatterij hebben we ons geïnspireerd op drie grote blokken van motieven die in hoofdstuk 1 werden beschreven (kenmerken van de persoon, van de opleiding en van de arbeidsmarkt). De betrokkenen moesten telkens aangeven in welke mate het aangeboden motief van invloed was geweest op hun uitstroombeslissing (geen invloed, eerder niet, eerder wel, sterke invloed). Op die manier trachtten we een zicht te krijgen op en de mate waarin de verschillende motieven - al dan niet als push- of pullfactor - een invloed hadden gehad op hun beslissing (zie tabel 3.7).

Tabel 3.7 Motieven om het voltijds secundair onderwijs voortijdig te verlaten (N=301)

Item	(eerder) geen invloed	(sterke) invloed
1 Ik ging niet graag naar school	27,7	72,3
23 Ik wilde zelf geld verdienen	32,5	67,5
19 Ik wilde een opleiding volgen waar ik zowel kon werken als leren	32,8	67,2
2 Ik wilde méér op eigen benen staan	33,8	66,2
20 Ik wenste andere vormen van onderwijs te volgen	35,6	64,4
4 De vakken op school interesseerden me niet	43,2	56,8
14 De manier van lesgeven verveelde me	46,1	53,9
15 Wat ik leerde op school had ik niet nodig om een goede job te vinden	58,1	41,9
3 De opleiding sloot niet aan bij de praktijk van het beroep dat ik wilde uitoefenen	59,6	40,4
5 Het beroep waarvoor ik leerde, interesseerde me niet meer	61,9	38,1
7 Wat ik leerde op school was zinloos	62,0	38,0
12 Ik moest teveel studeren	62,5	37,5
24 De opleiding was niet wat ik ervan verwacht had	65,6	34,4
17 Ik had zicht op werk	67,5	32,5
18 De school was net een gevangenis	67,9	32,1
16 Ik had problemen met leerkrachten op school	68,0	32,0
22 Ik had geen diploma nodig om een goede job te vinden	68,4	31,6
9 De theoretische vakken waren te zwaar	68,6	31,4
6 Ik had problemen met mijn gedrag op school	68,8	31,2
26 Ik leerde weinig bij op school	69,9	30,1
28 Ik kon niet goed volgen op school	78,9	21,1
21 Ze wilden me niet langer op school hebben	79,1	20,9
8 Ik had teveel persoonlijke problemen	79,2	20,8
27 Er waren teveel familiale problemen	84,9	15,1
13 Ik wilde of moest voor thuis mee geld verdienen	89,0	11,0
25 Ik moest thuis mee helpen	89,3	10,7
11 Ik wenste een gezin te stichten	92,7	7,3
29 Ik had teveel gezondheidsproblemen (ziekte, drugsverslaving, ongeluk, ...)	94,1	5,9
10 Ik had weinig vrienden op school	94,2	5,8

Gegeven de veelheid aan motieven werd - aan de hand van een factoranalyse - nagegaan in welke mate deze motieven ook onderling samenhangen en een lineaire combinatie zijn van onderliggende gemeenschappelijke (push- of pull-) factoren. Aan de hand van een hoofdcomponentenanalyse werd in een eerste stap onderzocht hoeveel onderliggende dimensies konden worden onderscheiden. Vervolgens werd aan de hand van een varimax-rotatie bepaald welke items tot welke onderliggende hoofdcomponenten behoren; items met een hoge factorlading op eenzelfde hoofdcomponent werden tot eenzelfde factor gerekend. Het benoemen van de onderliggende factoren gebeurde op basis van de interpretatie van de items die ertoe behoren.

Uit de factoranalyses kwam een oplossing met vijf factoren als beste oplossing uit de bus.

Tabel 3.8 Factoranalyse op de motieven om het voltijds secundair onderwijs te verlaten: vijf factoren-oplossing met factorladingen na varimax-rotatie (N=301)

	<i>Factorlading</i>
<i>Factor 1: Schoolmoeheid, zich uitend in (gedrags)problemen op school (Cronbach $\alpha=0,88$)</i>	
16 Ik had problemen met leerkrachten op school	0,80
6 Ik had problemen met mijn gedrag op school	0,77
21 Ze wilden me niet langer op school hebben	0,69
14 De manier van lesgeven verveelde me	0,60
18 De school was net een gevangenis	0,59
7 Wat ik leerde op school was zinloos	0,54
15 Wat ik leerde op school had ik niet nodig om een goede job te vinden	0,47
1 Ik ging niet graag naar school	0,42
<i>Factor 2: Aantrekkingskracht arbeidsmarkt/andere opleidingen/onafhankelijkheid (Cronbach $\alpha=0,84$)</i>	
19 Ik wilde een opleiding volgen waar ik zowel kon werken als leren	0,74
23 Ik wilde zelf geld verdienen	0,68
2 Ik wilde méér op eigen benen staan	0,64
20 Ik wenste andere vormen van onderwijs te volgen	0,60
17 Ik had zicht op werk	0,55
22 Ik had geen diploma nodig om een goede job te vinden	0,40
<i>Factor 3: Persoonlijke en familiale omstandigheden (Cronbach $\alpha=0,81$)</i>	
27 Er waren teveel familiale problemen	0,80
8 Ik had teveel persoonlijke problemen	0,79
25 Ik moest thuis mee helpen	0,62
10 Ik had weinig vrienden op school	0,55
13 Ik wilde of moest voor thuis mee geld verdienen	0,49
29 Ik had teveel gezondheidsproblemen (ziekte, drugsverslaving, ongeluk, ...)	0,48
<i>Factor 4: Inhoud van de opleiding (tegenvallende studiekeuze) (Cronbach $\alpha=0,79$)</i>	
5 Het beroep waarvoor ik leerde, interesseerde me niet meer	0,76
3 De opleiding sloot niet aan bij de praktijk van het beroep dat ik wilde uitoefenen	0,60
26 Ik leerde weinig bij op school	0,48
4 De vakken op school interesseerden me niet	0,46
24 De opleiding was niet wat ik ervan verwacht had	0,44
11 Ik wenste een gezin te stichten	0,30
<i>Factor 5: Zwaarte, moeilijkheidsgraad van de opleiding (Cronbach $\alpha=0,43$)</i>	
9 De theoretische vakken waren te zwaar	0,81
28 Ik kon niet goed volgen op school	0,75
12 Ik moest teveel studeren	0,55

De vijf factoren zijn inhoudelijk duidelijk te benoemen en ook ondubbelzinnig te herkennen als push- of pull- factor, respectievelijk aantrekkings- of afstotingmechanismen:

- Een eerste factor groepeert items die verwijzen naar schoolmoeheid, demotivatie of (gedrags)problemen op school. De betreffende items verwijzen zowel naar persoonsgebonden oorzaken als naar oorzaken die in het onderwijssysteem liggen. Deze factor kunnen we als een duidelijke push-factor vanuit onderwijs bestempelen, met name afstotingsmechanismen die maken dat de leerling het voltijds onderwijs wil verlaten.
- Een tweede factor heeft te maken met de wens te willen veranderen naar een andere aantrekkelijke situatie, m.n. naar een situatie waarin men meer zelfstandig op eigen benen kan staan, geld verdienen en werken of naar een andere (alternerende) opleiding. Deze dimensie

omvat items die te maken hebben met de aantrekkingskracht van andere opleidingen, het werkend leren en de arbeidsmarkt, een duidelijke pull-factor dus.

- Een derde factor heeft betrekking op persoonlijke en/of familiale omstandigheden die als push-factoren fungeren om het voltijds onderwijs te verlaten.
- Een vierde dimensie omvat items die betrekking hebben op de tegenvallende, oninteressante inhoud van de actuele opleiding en kan eveneens als push-factor worden getypeerd om het voltijds onderwijs te verlaten.
- Tenslotte kan nog een vijfde push-factor worden geïdentificeerd, bestaande uit items die betrekking hebben op de zwaarte, de moeilijkheidsgraad van de gevolgde opleiding.

De meeste factoren kenmerken zich ook door een hoge Cronbach alpha wat tevens wijst op een hoge interne consistentie tussen de items. Enkel item 11 laadt minder hoog op factor 4 ‘inhoud van de opleiding’ en laat zich inhoudelijk ook moeilijker interpreteren. Daarom werd dit item bij de analyses niet verder opgenomen.

Om nu de impact van elk van de vijf onderscheiden factoren op de beslissing om het voltijds onderwijs te verlaten te evalueren, werden per respondent de scores op de items die ressorteren onder de pull- en vier push-factoren gesommeerd en vervolgens gedeeld door het totaal aantal items dat tot elk van deze factoren behoort. Hoe hoger de score op een factor, hoe groter dus de impact van deze factor op de uitstroombeslissing²⁵ (zie tabel 3.9).

Tabel 3.9 De impact van de vijf onderscheiden factoren op de beslissing om het voltijds secundair onderwijs te verlaten (gemiddelde schaalscores met een minimum van 1 en een maximum van 4).

Factoren	N	Gemiddelde	Standaard-deviatie
Schoolmoeheid	272	2,2001	0,7580
Aantrekkingskracht arbeidsmarkt/andere opleidingen	270	2,5685	0,7533
Persoonlijke/familiale omstandigheden	272	1,3768	0,5260
Inhoud van de opleiding	270	2,2369	0,7479
Zwaarte van de opleiding	275	1,9170	0,8249

De ‘aantrekkingskracht van de arbeidsmarkt en/of andere opleidingen’ blijkt (gemiddeld gesproken) de sterkste impact te hebben gehad op de beslissing van jongeren om het voltijds onderwijs te verlaten. De push-factoren ‘inhoud van de opleiding’ en ‘schoolmoeheid’ worden respectievelijk als tweede en derde belangrijkste factor aangegeven. De ‘zwaarte van de opleiding’ en ‘persoonlijk en familiale omstandigheden’ spelen volgens de jongeren het minst een rol. Er bestaat een beperkte positieve samenhang tussen de verschillende factoren (Pearson correlatiecoëfficiënt varieert meestal rond .30). De samenhang tussen ‘schoolmoeheid’ en ‘inhoud van de opleiding’ is het hoogst (.45); de samenhang tussen de ‘aantrekkingskracht

²⁵ Voor 31 respondenten konden de scores op de factoren niet worden berekend omwille van een te grote nonrespons op de items.

arbeidsmarkt/andere opleidingen' en 'zwaarte van de opleiding' het zwakst (Pearson correlatiecoëfficiënt is .19). De factor 'persoonlijke en familiale omstandigheden' hangt met geen enkele factor duidelijk samen.

Alhoewel de hierboven aangegeven rangorde van factoren op basis van hun impact op de uitstroombeslissing zowel bij mannen als vrouwen onveranderd blijft, hebben de factoren 'aantrekkingskracht arbeidsmarkt/andere opleidingen', 'inhoud van de opleiding' en 'schoolmoeheid' bij mannen toch significant sterker op hun uitstroombeslissing gewogen dan bij vrouwen (zie tabel 3.10). Bij vrouwen heeft dan weer de factor 'persoonlijke en familiale omstandigheden' sterker doorgewogen op hun uitstroombeslissing. De invloed van de verschillende factoren/motieven blijkt niet significant te variëren met de voertaal en de sociale achtergrond van de leerlingen.

Tabel 3.10 Voltijds secundair onderwijsverlaters naar geslacht en de impact van de verschillende motieven op hun uitstroombeslissing (gemiddelde schaalscore) (N=275)

	Man	Vrouw	Totaal
Schoolmoeheid	2,31 ²	1,93 ²	2,20
Aantrekkingskracht arbeidsmarkt/andere opleidingen	2,69 ²	2,27 ²	2,57
Persoonlijke/familiale omstandigheden	1,34 ¹	1,48 ¹	1,38
Inhoud van de opleiding	2,30 ¹	2,07 ¹	2,24
Zwaarte van de opleiding	1,94	1,85	1,92
N	197	78	275

¹ significant op $p < 0,05$ -niveau

² significant op $p < 0,000$ -niveau

Naar kenmerken van de schoolloopbaan van de jongeren (zittenblijven, cascade, uitstroomleeftijd en -positie, laatst behaalde attest), blijkt enkel de uitstroompositie een significant effect te hebben op de impact van de verschillende factoren. Vooral de push-kracht van 'schoolmoeheid' en de pull-kracht van de 'arbeidsmarkt/ andere opleidingen' blijken bij uitstromers uit het tweede en derde leerjaar TSO/ BSO en het vierde leerjaar BSO significant sterker te hebben gewogen op hun uitstroombeslissing dan bij uitstromers uit de andere leerjaren (zie tabel 3.11).

Tabel 3.11 Voltijds secundair onderwijsverlaters naar hun uitstroompositie in het voltijds secundair onderwijs en de impact van de verschillende motieven op hun uitstroombeslissing (gemiddelde schaalscore) (N=274)

	Uitstroompositie in het voltijds secundair onderwijs								Totaal
	2 ^e lj	3TSO	4TSO	5TSO	3BSO	4BSO	5BSO	Andere	
Schoolmoeheid	2,32 ¹	2,25 ¹	1,99 ¹	1,86 ¹	2,34 ¹	2,25 ¹	1,62 ¹	2,05 ¹	2,20
Aantrekkingskracht arbeidsmarkt/andere opleidingen	2,77 ²	2,66 ²	2,18 ²	2,13 ²	2,70 ²	2,63 ²	1,98 ²	2,49 ²	2,57
Persoonlijke/familiale omst.	1,48	1,44	1,31	1,21	1,33	1,32	1,47	1,47	1,38
Inhoud van de opleiding	2,33	2,42	2,21	1,95	2,29	2,18	1,90	2,26	2,24
Zwaarte van de opleiding	1,97	2,30	1,81	1,63	1,89	1,95	1,69	1,87	1,92
N	48	21	31	8	70	65	18	13	274

¹ significant op p<0,01-niveau

² significant op p<0,001-niveau

Eén van de doelstellingen van dit onderzoek was te komen tot een typologie van voltijds secundair onderwijsverlaters op grond van hun motieven om het voltijds secundair onderwijs te verlaten. Hiertoe werd in eerste instantie een hiërarchische clusteranalyse uitgevoerd op de factorscores van de respondenten op de vijf factoren. Omdat deze analyse weinig eenduidige en moeilijk interpreteerbare oplossingen opleverde, werden de voltijds secundair onderwijsverlaters in een volgende stap gegroepeerd op basis van de factor/het motief dat de meeste invloed had uitgeoefend op hun uitstroombeslissing. Alhoewel tussen de verschillende factoren/motieven een beperkte positieve samenhang bestaat, stellen we toch vast dat bij een indeling van de uitstromers naar hun belangrijkste motief, dit motief toch een afgetekende score heeft ten opzichte van de andere motieven (zie tabel 3.12).

Tabel 3.12 Voltijds secundair onderwijsverlaters naar hun belangrijkste motief om het voltijds secundair onderwijs te verlaten en de impact van de verschillende motieven op hun uitstroombeslissing (gemiddelde schaalscore) (N=275)

Belangrijkste motief	Impact van de verschillende motieven				
	School- moeheid	Aantrekking AM/ andere opl.	Persoonlijke/ familiale omst.	Inhoud opl.	Zwaarte opl.
Schoolmoeheid	2,95	2,20	1,32	2,15	1,72
Aantrekking AM/andere opl.	2,01	3,05	1,27	2,02	1,69
Persoonlijke/familiale omst.	1,56	1,79	2,45	1,39	1,51
Inhoud van de opleiding	2,05	2,27	1,28	2,99	1,73
Zwaarte van de opleiding	2,11	2,25	1,41	2,21	3,07
Combinatie van motieven	2,36	2,65	1,50	2,30	2,13
Totaal	2,20	2,57	1,38	2,24	1,92

Voor bijna 40% van de uitstromers was vooral ‘de aantrekkingskracht van de arbeidsmarkt/andere opleidingen’ het belangrijkste motief om het voltijds onderwijs te verlaten

(zie tabel 3.13). Voor respectievelijk 18% en 17% van de jongeren was dit de ‘inhoud van de opleiding’ en ‘schoolmoeheid’. Bij 14% van de jongeren speelde vooral de ‘zwaarte van de opleiding’ een rol; bij 5% voornamelijk persoonlijke en familiale omstandigheden.

Tabel 3.13 Voltijds secundair onderwijsverlaters naar hun belangrijkste motief om het voltijds secundair onderwijs te verlaten (N=275)

Belangrijkste motief	N	%
Schoolmoeheid	47	17,1
Aantrekkingskracht arbeidsmarkt/andere opleidingen	106	38,5
Persoonlijke en familiale omstandigheden	14	5,1
Inhoud van de opleiding	49	17,8
Zwaarte van de opleiding	38	13,8
Combinatie van motieven	21	7,6
Totaal	275	100,0

Naar geslacht ($\chi^2(5,275)=12,861$, $p<0,05$) stellen we vast dat mannen vooral uitstromen omwille van een ‘aantrekkende arbeidsmarkt of andere opleidingen’ (42%) of ‘schoolmoeheid’ (18%) (zie tabel 3.14). Bij een belangrijk aandeel vrouwen (37%) speelde vooral de ‘inhoud’ of de ‘zwaarte van de opleiding’ mee (bij mannen 29%). Bij 11% van de vrouwen beïnvloedden vooral ‘persoonlijke en familiale omstandigheden’ hun keuze (bij mannen amper 2%). Naar voertaal thuis en sociale achtergrond van de leerlingen konden we opnieuw geen significante effecten optekenen.

Tabel 3.14 Voltijds secundair onderwijsverlaters naar geslacht en belangrijkste motief om het voltijds secundair onderwijs te verlaten (N=275)

Belangrijkste motief	Man	Vrouw	Totaal
Schoolmoeheid	18,3	14,1	17,1
Aantrekkingskracht arbeidsmarkt/andere opleidingen	42,1	29,5	38,5
Persoonlijke/familiale omstandigheden	2,5	11,5	5,1
Inhoud van de opleiding	16,8	20,5	17,8
Zwaarte van de opleiding	12,7	16,7	13,8
Combinatie van motieven	7,6	7,7	7,6
Totaal	100,0	100,0	100,0
N	197	78	275

Ook met kenmerken van de schoolloopbaan van de jongeren konden we ditmaal geen significante samenhangen registreren. Wel zien we een trend waarbij uitstromers uit het BSO in verhouding tot de totale populatie uitstromers iets meer behoren tot de groep van jongeren die vooral omwille van de ‘aantrekkingskracht van de arbeidsmarkt/andere opleidingen’ zijn

uitgestroomd; uitstromers uit het TSO behoren verhoudingsgewijs iets meer tot de groep die omwille van de ‘inhoud’ of de ‘zwaarte van de opleiding’ zijn uitgestroomd (zie tabel 3.15).

Tabel 3.15 Voltijds secundair onderwijsverlaters naar uitstroompositie in het voltijds secundair onderwijs en belangrijkste motief om het voltijds secundair onderwijs te verlaten (N=274)

	Uitstroompositie in het voltijds secundair onderwijs								Totaal
	2 ^e lj	3TSO	4TSO	5TSO	3BSO	4BSO	5BSO	Andere	
Schoolmoeheid	18,8	9,5	22,6	12,5	20,0	18,5	11,1	-	17,1
Aantrekkingskracht AM/andere opl.	43,8	28,6	16,1	37,5	42,9	41,5	33,3	53,8	38,5
Persoonlijke/familiale omst.	4,2	4,8	6,5	12,5	1,4	4,6	16,7	7,7	5,1
Inhoud van de opleiding	12,5	23,8	32,2	37,5	17,1	9,2	22,2	23,1	17,8
Zwaarte van de opleiding	12,5	28,6	19,4	-	8,6	18,5	5,6	7,7	13,8
Combinatie van motieven	8,3	4,8	3,2	-	10,0	7,7	11,1	7,7	7,6
Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
N	48	21	31	8	70	65	18	13	274

1.3 Wie heeft hun keuze mede beïnvloed?

Evaluëren we ook in welke mate ouders, familie, vrienden, school en CLB een impact hebben gehad op de beslissing van jongeren om het voltijds secundair onderwijs voor het einde van de leerplicht te verlaten, dan geeft maar 2% (of N=5) van de onderzochte populatie aan zijn of haar beslissing met niemand te hebben besproken.

Driekwart van de jongeren raadpleegde zijn of haar ouders en hiervan gaf vier vijfde ook te kennen dat zij hun beslissing matig tot sterk hadden beïnvloed. Meer dan een kwart van de jongeren sprak ook met vrienden of kennissen en hiervan gaf opnieuw vier vijfde van de jongeren te kennen dat zij hun beslissing mee hadden beïnvloed (zie tabel 3.16). Zestien procent zei ook overlegd te hebben met directie en/of leerkrachten; niet meer dan 11% ook met het CLB. Hun invloed op de beslissing werd als eerder ‘matig’ beoordeeld.

Tabel 3.16 Voltijds secundair onderwijsverlaters naar personen van invloed op de uitstroombeslissing (N=301)

	Gesproken met		Uitstroombeslissing beïnvloed		
	N	% (t.o.v. N=301)	Niet	Matig	Sterk
Ouders	228	75,7	19,3	19,7	61,0
Vrienden	84	27,9	20,2	36,9	42,9
School	49	16,3	32,7	40,8	26,5
Familie	35	11,6	31,4	51,5	17,1
CLB	33	11,0	33,3	45,5	21,2
Toekomstige werkgever	29	9,6	27,6	44,8	27,6
Anderen	21	7,0	42,9	28,5	28,6

Met uitzondering van geslacht hangen de overige achtergrondkenmerken van de jongeren significant samen met de mate waarin ook andere personen werden geraadpleegd bij hun uitstroombeslissing (zie tabel 3.17).

Naar voertaal kunnen we vaststellen dat jongeren die thuis geen Nederlands spreken veel minder vaak overlegden met hun ouders dan jongeren die wel Nederlands spreken thuis (59% versus 83%) ($\chi^2(1,301)=19,197$, $p<0,000$). Zij raadpleegden ook significant minder het CLB of een toekomstige werkgever dan Nederlandssprekende jongeren thuis (respectievelijk $\chi^2(1,301)=3,178$, $p<0,05$ en $\chi^2(1,301)=6,871$, $p<0,005$), maar wendden zich dan weer vaker tot andere personen.²⁶ De overige personen (vrienden, leerkrachten of directie, familie) werden ongeveer even vaak door Nederlandssprekende als door niet-Nederlandssprekende jongeren thuis betrokken bij de uitstroombeslissing.

Naar sociale achtergrond stellen we vast dat jongeren met een laaggeschoolde moeder (lager onderwijs) significant minder overleg pleegden met hun ouders, het CLB of een toekomstige werkgever (respectievelijk $\chi^2(2,292)=10,104$, $p<0,01$; $\chi^2(2,292)=9,239$, $p<0,01$; $\chi^2(2,292)=7,244$, $p<0,05$).

Naar impact van de geraadpleegde personen op de uitstroombeslissing registreren we enkel een significant verband met het opleidingsniveau van de moeder. Jongeren van laaggeschoolde moeders geven significant minder aan dat het CLB van invloed is geweest op hun uitstroombeslissing ($\chi^2(2,227)=19,477$, $p<0,05$).

²⁶ Hier wordt bijvoorbeeld melding gemaakt van een leersecretaris van het CMO, iemand van Bijzondere Jeugdzorg, een psycholoog, ...

Tabel 3.17 Voltijds secundair onderwijsverlaters naar personen van invloed op de uitstroombeslissing en naar een aantal achtergrondkenmerken (N=301)

	Ouders	Vrienden	School	Gesproken met		Werk- gever	Anderen	N
				Familie	CLB			
Voertaal thuis								
Nederlands	83,0	28,0	17,4	10,6	13,3	12,4	7,3	218
Geen Nederlands	59,0	28,9	13,3	14,5	6,0	2,4	16,9	83
Sociale achtergrond								
Moeder LO	68,1	27,4	13,3	11,1	5,9	5,9	12,6	135
Moeder LSO	85,3	26,6	22,0	12,8	18,3	15,6	9,2	109
Moeder HSO	79,2	27,1	10,4	10,4	10,4	6,3	4,2	48
Totaal	75,5	27,9	16,3	11,6	11,0	9,6	7,0	301

1 Significante verschillen zijn in vet aangeduid.

2 De percentages sommeren niet tot 100% omdat meerdere antwoorden konden gegeven worden op de vraag met wie men over de uitstroombeslissing heeft gesproken.

Met welke personen over de uitstroombeslissing wordt gesproken, blijkt ook te variëren met de schoolcarrière (in termen van zittenblijven en cascade) en de uitstroomleeftijd (zie tabel 3.18). Zo stellen we vast dat vooral zittenblijvers (zonder cascade) en in tweede en derde instantie jongeren met een homogene loopbaan of enkel cascade overlegden met leerkrachten en directie (26%, 16% en 12%; $\chi^2(3,301)=9,446$, $p<0,05$). Van de jongeren die werden geconfronteerd met zittenblijven én met cascade overlegde amper 7% met iemand van de school. Zittenblijven en/of cascade hangt verder niet samen met het al dan niet betrekken van ouders, vrienden, familie, CLB, toekomstige werkgever of anderen in de uitstroombeslissing. Hoe jonger men het voltijds secundair onderwijs verlaat, hoe vaker men ook overleg pleegde met zijn of haar ouders ($\chi^2(2,301)=8,989$, $p=0,01$); op de andere categorieën heeft de uitstroomleeftijd geen effect. Evenmin heeft de uitstroombeslissing van jongeren, noch het laatst behaalde attest een significant effect op het betrekken van de bepaalde personen bij de uitstroombeslissing.

Tabel 3.18 Voltijds secundair onderwijsverlaters naar personen van invloed op de uitstroombeslissing en naar zittenblijven en/of cascade en uitstroomleeftijd in het voltijds secundair onderwijs

	Ouders	Vrienden	School	Gesproken met			Anderen	N
				Familie	CLB	Werk-gever		
Zittenblijven/ cascade								
Homogene loopbaan	79,6	22,2	15,7	12,0	10,2	6,5	9,3	108
Enkel zittenblijven	77,6	36,8	26,3	7,9	13,2	14,5	6,6	76
Enkel cascade	73,6	31,9	12,5	19,4	11,1	12,5	13,9	72
Zittenblijven én cascade	71,1	22,2	6,7	4,4	11,1	4,4	11,1	45
Uitstroomleeftijd voltijds SO								
<16 jaar	84,3	29,4	13,7	9,8	15,7	11,8	7,8	102
16 jaar	77,5	31,5	18,0	13,5	8,1	9,0	11,7	111
17 jaar	65,9	22,7	17,0	11,4	10,2	8,0	10,2	88
Totaal	75,5	27,9	16,3	11,6	11,0	9,6	7,0	301

1 Significante verschillen zijn in vet aangeduid.

2 De percentages sommeren niet tot 100% omdat meerdere antwoorden konden gegeven worden op de vraag met wie men over de uitstroombeslissing heeft gesproken.

1.4 Tevredenheid met hun beslissing

Wanneer we tenslotte de voltijds secundair onderwijsverlaters zelf laten evalueren in welke mate men toen en ook nu nog tevreden is over de beslissing om het voltijds secundair onderwijs voor het einde van de leerplicht te verlaten, dan antwoordt hierop een meerderheid (54%) positief (zie tabel 3.19). Anderzijds geeft toch ook een belangrijke groep aan toen wel maar nu niet langer meer tevreden te zijn over deze beslissing (39%). We registreren geen significant verband tussen enerzijds tevredenheid over de beslissing en anderzijds het geslacht, de voertaal thuis en de sociale achtergrond van de jongeren.

Tabel 3.19 Voltijds secundair onderwijsverlaters naar tevredenheid met de uitstroombeslissing (N=275)

	N	%
Toen tevreden met beslissing - nu geen spijt	147	53,8
Toen tevreden met beslissing - nu spijt	106	38,8
Toen niet tevreden met beslissing - nu geen spijt	6	2,2
Toen niet tevreden met beslissing - nu spijt	14	5,1

Naar kenmerken van de schoolloopbaan van de jongeren noteren we enkel een significant verband tussen tevredenheid met de beslissing en de schoolcarrière van de jongeren in termen van zittenblijven en cascade ($\chi^2(9,273)=16,899$, $p=0,05$) (zie tabel 3.20). Vooral jongeren met een homogene schoolloopbaan of een loopbaan die werd gekenmerkt door zittenblijven én cascade blijken het meest tevreden over hun beslissing, toen en ook nu nog (respectievelijk 59% en 56%). Vooral zittenblijvers blijken achteraf beschouwd niet meer tevreden te zijn over hun beslissing

(43% tegenover 39% in de totale onderzoekspopulatie). Veertien procent van de jongeren met een cascade-loopbaan waren toen en ook nu niet tevreden met hun uitstroombeslissing; 37% heeft achteraf spijt gekregen van zijn beslissing.

Tabel 3.20 Voltijds secundair onderwijsverlaters naar zittenblijven en/of cascade in het voltijds secundair onderwijs en hun tevredenheid met de uitstroombeslissing (N=275)

	Homogene loopbaan	Zittenblijven	Cascade	Zittenblijven én cascade	Totaal
Toen tevreden - nu geen spijt	59,4	52,2	45,3	56,4	53,8
Toen tevreden - nu spijt	37,6	43,5	37,5	35,9	38,8
Toen niet tevreden - nu geen spijt	1,0	2,9	3,1	2,6	2,2
Toen niet tevreden - nu spijt	2,0	1,4	14,1	5,1	5,1
Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
N	101	69	64	39	275

2. De deeltijdse onderwijssystemen als alternatief

Het verlaten van het voltijds secundair onderwijs vóór het einde van de leerplicht hoeft geen probleem te zijn in de mate dat deze jongeren erin slagen de weg te vinden naar de deeltijdse systemen en daar een kwalificatie behalen. In de vorige paragraaf werd duidelijk dat verschillende motieven een rol spelen bij de beslissing om het voltijds onderwijs te verlaten: naast schoolmoeheid en de aantrekkingskracht van de arbeidsmarkt en/of andere opleidingen spelen vaak ook de inhoud/zwaarte van de opleiding en persoonlijke of familiale omstandigheden een rol.

De impact van elk van deze motieven varieert niet alleen met de achtergrondkenmerken van de jongeren, maar ook met hun schoolverleden. Mannen blijken vooral uit het voltijds secundair onderwijs te stromen omwille van de aantrekkingskracht van de arbeidsmarkt en/of andere opleidingen en schoolmoeheid. Voor vrouwen zijn de inhoud of moeilijkheidsgraad van de voltijdse opleiding en persoonlijke of familiale omstandigheden vaker doorslaggevend. De pull-kracht van de arbeidsmarkt en/of andere opleidingen blijkt ook vooral een rol spelen bij jongeren uit het tweede leerjaar of uit het beroepsonderwijs. Uitstromers uit het technisch onderwijs duiden verhoudingsgewijs frequenter de tegenvallende inhoud of de zwaarte van de voltijdse opleiding als belangrijkste oorzaak aan.

De deeltijdse systemen trachten via een eigen inhoud en methodieken tegemoet te komen aan de behoeften van deze jongeren. Hier kunnen niet alleen jongeren terecht die ‘anders’ wil leren (al doende op de werkvloer) maar - door de specifieke didactische aanpak - ook jongeren die om diverse redenen zijn ‘vastgelopen’ in het secundair onderwijs (verkeerde keuzes, schoolmoeheid, externe factoren, ...). In welke mate de deeltijdse systemen erin slagen deze ambities ook waar te maken, wordt in de volgende paragrafen onderzocht.

2.1 Wie stroomt door naar de deeltijdse systemen?

Van alle voltijdse onderwijsverlaters vindt 96% of 289 jongeren de weg naar een deeltijds onderwijsstelsel. Twaalf jongeren stroomden niet door naar een deeltijds stelsel; de meeste (N=9) van hen stapten enkele maanden voor het einde van de leerplicht uit het voltijds onderwijs; bij drie jongeren viel dat moment samen met hun achttiende verjaardag.²⁷ Deze groep van 12 voortijdige onderwijsverlaters (d.i. voor het einde van het schooljaar in het burgerlijk jaar waarin zij 18 jaar werden het onderwijs verlaten) heeft geen duidelijk onderscheiden profiel naar achtergrondkenmerken of schoolverleden.

Bijna vier op tien jongeren kiest voor het DBSO (38% of N=109); zes op tien opteert voor de leertijd van het VIZO (62% of N=180). Vergelijken we deze doorstroomcijfers met de verhouding tussen het totaal aantal leerlingen in het DBSO en de leertijd van het VIZO in het schooljaar 2000-2001 (5 950 DBSO-leerlingen versus 6 161 leerlingen in de leertijd, of 49% versus 51%), zien we een oververtegenwoordiging van instromers in de leertijd in onze onderzoekspopulatie. Deze vertekening kan onder meer worden toegeschreven aan de regionaal vertekende steekproef.²⁸

Er zijn duidelijke verschillen merkbaar in de doorstroming naar het DBSO of de leertijd in functie van de achtergrondkenmerken van de voltijds secundair onderwijsverlaters. Tussen het geslacht en de keuze voor DBSO of de leertijd is geen samenhang merkbaar; naar voertaal en sociale achtergrond van de jongere wel. Zo kunnen we vaststellen dat van de jongeren die thuis Nederlands spreken bijna driekwart (72%) doorstroomt naar de leertijd; driekwart van de niet-Nederlandsprekende jongeren thuis kiest daarentegen voor een DBSO-opleiding ($\chi^2(1,289)=54,881, p<0,000$). Jongeren met een moeder met niveau lager secundair onderwijs of hoger komen verhoudingsgewijs meer in de leertijd terecht (drie op vier) dan jongeren met een laaggeschoolde moeder (LO). Van de jongeren met een laaggeschoolde moeder stroomt meer dan de helft door naar het DBSO ($\chi^2(2,280)=26,531, p<0,000$).

Of een voltijdse onderwijsverlater kiest voor het DBSO of de leertijd hangt ook duidelijk samen met karakteristieken van zijn of haar schoolloopbaan in het voltijds secundair onderwijs. Met zittenblijven en/of cascade in de voltijdse schoolcarrière is er geen significante samenhang. Wat uitstroompositie betreft, blijkt wel duidelijk dat uitstromers uit het technisch onderwijs vooral terecht komen in de leertijd van het VIZO (in het totaal 77% van de uitstromers uit TSO); dit percentage daalt evenwel naarmate men vanuit een hoger TSO-leerjaar instroomt (zie tabel 3.21). Van de uitstromers uit het beroepsonderwijs komt eveneens een meerderheid terecht in de leertijd (in het totaal 59%), maar hier ligt het aandeel dat doorstroomt naar het DBSO toch opmerkelijk hoger ($\chi^2(36,287)=121,501, p<0,000$). Naar instroomleerjaar in het DBSO en de leertijd zijn duidelijk de effecten van de toelatingsvoorwaarden van de deeltijdse onderwijsstelsels zichtbaar. Een voltijds secundair uitstroomer start in principe in de tweede

²⁷ Deze drie jongeren hebben volgens de nieuwe wetgeving voldaan aan de leerplicht.

²⁸ Zie bijlage 2.

graad DBSO, maar kan in de derde graad starten wanneer hij/zij minimaal het vierde jaar voltijds onderwijs voltooide (met een A- of B-attest). Ook voor doorstroming naar de leertijd van het VIZO zijn, afhankelijk van het niveau en de relevantie van de vooropleiding, alsook de reeds opgedane praktijkervaring, vrijstellingen voor één of meerdere opleidingsjaren mogelijk.

Tabel 3.21 Voltijds secundair onderwijsverlaters naar uitstroompositie in het voltijds secundair onderwijs en instroompositie in het deeltijdse systeem (N=287)

Uitstroompositie voltijds SO	Instroom in DBSO		Instroom in leertijd VIZO			Totaal	N
	2 ^e graad	3 ^e graad	1 ^e jaar	2 ^e jaar	Onbekend		
2 ^e leerjaar A	12,5	-	87,5	-	-	100,0	8
BVL	51,2	-	44,2	-	4,7	100,0	43
3TSO	17,4	-	65,2	17,4	-	100,0	23
4TSO	16,7	6,7	56,7	20,0	-	100,0	30
5TSO	-	37,5	25,0	25,0	12,5	100,0	8
3BSO	41,3	-	57,3	1,3	-	100,0	75
4BSO	20,6	17,6	38,2	22,1	1,5	100,0	68
5BSO	5,3	42,1	42,1	10,5	-	100,0	19
ASO	25,0	-	50,0	25,0	-	100,0	8
BuSO	40,0	-	60,0	-	-	100,0	5
Totaal	28,6	8,7	50,2	11,1	1,4	100,0	287

Ook tussen de uitstroomleeftijd in het voltijds onderwijs en de doorstroom naar hetzij het DBSO, hetzij de leertijd bestaat er een significant verband ($\chi^2(8,289)=35,611$, $p<0,000$). Het aandeel jongeren dat doorstroomt naar de leertijd van het VIZO neemt af naarmate men op latere leeftijd het voltijds onderwijs heeft verlaten. Van de jongste groep uitstromers (<16 jaar) kiest 73% voor de leertijd; bij de 16- en 17-jarigen is dat respectievelijk 61% en 51%.

De meeste jongeren die naar de deeltijdse systemen overstappen, hebben het laatste leerjaar voltijds secundair onderwijs verlaten met een C-attest op zak²⁹ (66%); 25% rondde het laatste jaar voltijds onderwijs af met een A-attest, 9% met een B-attest. Bij jongeren met een A- of C-attest ligt de verhouding tussen het aantal jongeren dat kiest voor hetzij DBSO, hetzij de leertijd in dezelfde richting als de globale trend: ongeveer 40% kiest voor DBSO, ongeveer 60% voor de leertijd. De uitstromers met een B-attest komen echter bijna allemaal in de leertijd terecht (in het totaal 92%, $\chi^2(8,286)=36,104$, $p<0,000$, zie tabel 3.22).

²⁹ Leerlingen die tijdens het schooljaar het voltijds secundair onderwijs verlieten, werden bij de C-attesten gerekend.

Tabel 3.22 Voltijds secundair onderwijsverlaters naar laatst behaalde attest in het voltijds secundair onderwijs en instroompositie in het deeltijdse systeem (N=287)

Laatst behaalde attest voltijds SO	Instroom in DBSO		Instroom in leertijd VIZO			Totaal	N
	2 ^e graad	3 ^e graad	1 ^e jaar	2 ^e jaar	Onbekend		
A-attest	21,1	19,7	38,0	18,3	2,8	100,0	71
B-attest	3,8	3,8	76,9	11,5	3,8	100,0	26
C-attest	34,9	5,3	50,8	8,5	0,5	100,0	189
Totaal	28,7	8,7	50,0	11,2	1,4	100,0	286

* Leerlingen die tijdens het schooljaar het voltijds secundair onderwijs verlieten, worden bij de C-attesten gerekend.

Opmerkelijk is dat de beweegredenen om het voltijds onderwijs te verlaten voor jongeren die kozen voor het DBSO toch enigszins anders lagen dan voor jongeren die terechtkwamen in de leertijd ($\chi^2(5,269)=12,577$, $p<0,05$, zie tabel 3.23). Uitstromers die de zwaarte van de voltijdse opleiding, de aantrekkingskracht van de arbeidsmarkt en/of andere opleidingen of persoonlijke/familiale omstandigheden als belangrijkste beweegreden aanduiden, kiezen vaker voor de leertijd. Jongeren die voornamelijk omwille van schoolmoeheid, de inhoud van de voltijdse opleiding of een combinatie van motieven uitstroomden, komen verhoudingsgewijs vaker in het DBSO terecht.

Tabel 3.23 Voltijds secundair onderwijsverlaters naar belangrijkste motief om het voltijds secundair onderwijs te verlaten en instroompositie in het deeltijdse systeem (N=269)

Belangrijkste motief verlaten voltijds SO	Instroompositie in het deeltijdse systeem			N
	DBSO	Leertijd VIZO	Totaal	
Schoolmoeheid	50,0	50,0	100,0	46
Aantrekkingskracht arbeidsmarkt /andere opleidingen	34,3	65,7	100,0	105
Persoonlijke en familiale omstandigheden	35,7	64,3	100,0	14
Inhoud van de opleiding	42,6	57,4	100,0	47
Zwaarte van de opleiding	16,2	83,3	100,0	37
Combinatie van motieven	50,0	50,0	100,0	20
Totaal	37,2	62,8	100,0	269

2.2 Bekendheid met en beeldvorming over de deeltijdse systemen

Een belangrijke verklaring voor het feit dat slechts een beperkt aandeel jongeren in het initieel beroepsonderwijs doorstroomt naar de deeltijdse systemen, wordt gezocht in de gebrekkige toeleiding en de negatieve beeldvorming die bestaat rond het duaal leren. Deeltijds leren wordt vaak gepercipieerd als de laagste trap binnen het cascadesysteem en geassocieerd met probleemgroepen (schoolmoeë leerlingen, maatschappelijk kwetsbaren, spijbelaars). Hierdoor gebeurt de oriëntering niet altijd in functie van de noden en behoeftes van de jongeren en is ze te vaak gebaseerd op negatieve gronden (doorverwijzing op basis van falen). Eerder konden we

reeds vaststellen dat driekwart van de doorstromers naar een deeltijdse opleiding dit doet na een B- of C-attest. Vooraleer echter te onderzoeken in welke mate deze negatieve beeldvorming ook leeft bij de uitgestroomde jongeren, willen we in eerste instantie nagaan hoe bekend men was met de verschillende deeltijdse systemen op het moment van uitstromen.

Een meerderheid van alle doorstromers naar het DBSO had ook van de leertijd van het VIZO gehoord (71%); toch zegt slechts 11% hiervan die mogelijkheid ook te hebben overwogen bij hun keuze. Van de jongeren die doorstroomden naar de leertijd van het VIZO zegt 68% ook bekend te zijn met het DBSO; slechts 7% zegt het DBSO ook als optie te hebben overwogen. Van de 12 jongeren die niet doorstroomden naar de deeltijdse systemen zegt de helft ooit iets gehoord te hebben van het DBSO en de leertijd van het VIZO; de andere helft heeft de betreffende vragen niet beantwoord.

Er bestaat geen significante samenhang tussen de bekendheid met beide deeltijdse systemen en achtergrond- of schoolloopbaankenmerken van de jongeren. De weinige jongeren die zeggen het andere deeltijdse onderwijssysteem ook te hebben overwogen bij hun keuze, verschillen op deze kenmerken ook niet statistisch significant van de jongeren die dit niet hebben overwogen. Het enige opvallende is dat van de DBSO-starters significant meer thuis Nederlandssprekende jongeren ook de leertijd hebben overwogen ($\chi^2(1,97)=4,863, p<0,05$).

Ongeacht voor welk deeltijds systeem uiteindelijk werd gekozen, vernemen jongeren vooral via vrienden iets over de deeltijdse onderwijssystemen (55% over DBSO, 49% over VIZO). Van de jongeren die zijn ingestroomd in het DBSO is de school het tweede belangrijkste kanaal; voor instromers in de leertijd zijn dat de ouders. De andere kanalen - familie, CLB, toekomstige werkgever en andere personen (bijvoorbeeld: leersecretaris van het VIZO, advertentie in de krant, klasgenoten, ...) - worden door telkens niet meer dan 12% van de respondenten vermeld (zie tabel 3.24).

Tabel 3.24 Voltijds secundair onderwijsverlaters naar instroompositie in het deeltijdse systeem en de kanalen waarlangs zij over het DBSO of de leertijd van het VIZO hadden gehoord (resp. N=216 en N=278)

	Instroompositie in het deeltijdse systeem	
	DBSO (N=216)	Leertijd VIZO (N=278)
Via vrienden	54,6	49,3
Via school	26,6	19,4
Via ouders	14,8	24,8
Via familie	11,6	10,1
Via CLB	9,3	8,6
Via anderen	8,3	4,7
Via toekomstige werkgever	1,4	5,4
N	216	278

* De percentages sommeren niet tot 100% omdat meerdere antwoorden konden worden gegeven op de vraag van wie men informatie had gekregen.

Om te peilen naar de beeldvorming die bij de uitgestroomde jongeren leeft rond de deeltijdse onderwijssystemen, werd gebruik gemaakt van acht stellingen waarmee men zich (op een 4-puntenschaal) al dan niet akkoord kon verklaren. De stellingen werden enkel voorgelegd aan jongeren die ooit van deeltijds onderwijs hadden gehoord.

Tabel 3.25 Voltijds secundair onderwijsverlaters naar beeldvorming over de deeltijdse systemen (N=240)

Item	(eerder) geen invloed	(sterke) invloed
7 Leerlingen kiezen voor deeltijds onderwijs omdat ze leren en werken willen combineren	15,6	84,4
8 Deeltijds onderwijs is gemakkelijker	26,9	73,1
5 In het deeltijds onderwijs kunnen leerlingen precies leren wat in bedrijven nodig is	23,8	76,3
1 Leerlingen kiezen voor deeltijds onderwijs o.w.v. voorkeur voor praktische opleiding	24,1	75,9
3 Via het deeltijds onderwijs kan men gemakkelijker aan werk geraken	34,7	65,3
2 In het deeltijds onderwijs komen vooral probleemleerlingen terecht	52,7	47,3
4 Deeltijds onderwijs kiest men als men in het voltijds is mislukt	54,4	45,6
6 Als men niets kan, gaat men naar het deeltijds onderwijs	83,7	16,3

Een hoofdcomponentenanalyse toonde aan dat twee dimensies konden worden onderscheiden. Na een varimax-rotatie werd duidelijk welke items bij elkaar hoorden en kon een inhoudelijke interpretatie gebeuren. Een eerste factor groepeerde duidelijk uitspraken over de deeltijdse systemen als geschikte opleidingsvorm voor praktijkgerichte leerlingen, onderwijs dat heel arbeidsmarktgericht is. De tweede factor verwijst naar het negatieve imago van de deeltijdse systemen: deeltijds onderwijs als opvangnet voor (probleem)leerlingen waarvoor het voltijds onderwijs te zwaar is.

Tabel 3.26 Factoranalyse op de beeldvorming over de deeltijdse systemen: twee factorenoplossing met factorladingen na varimax-rotatie (N=240)

<i>Factor 1: Positief beeld over de deeltijdse systemen (Cronbach $\alpha=0,62$)</i>		<i>Factorlading</i>
5	In het deeltijds onderwijs kunnen leerlingen precies leren wat in bedrijven nodig is	0,71
3	Via het deeltijds onderwijs kan men gemakkelijker aan werk geraken	0,70
7	Leerlingen kiezen voor deeltijds onderwijs omdat ze leren en werken willen combineren	0,67
1	Leerlingen kiezen voor deeltijds onderwijs o.w.v. voorkeur voor praktische opleiding	0,64
<i>Factor 2: Negatief beeld over de deeltijdse systemen (Cronbach $\alpha=0,61$)</i>		
6	Als men niets kan, gaat men naar het deeltijds onderwijs	0,76
4	Deeltijds onderwijs kiest men als men in het voltijds is mislukt	0,69
2	In het deeltijds onderwijs komen vooral probleemleerlingen terecht	0,62
8	Deeltijds onderwijs is gemakkelijker	0,59

Voor elke respondent werden de scores op de items van de twee factoren gesommeerd en vervolgens gedeeld door het aantal items. Hoe hoger de score op een factor, hoe meer de jongere instemt met het positieve respectievelijk negatieve beeld over de deeltijdse systemen. Gemiddeld genomen gaan jongeren meer akkoord met het positief beeld dan met het negatief beeld over deeltijds leren (zie tabel 3.27). De onderlinge samenhang tussen de twee factoren is licht negatief (Pearson correlatiecoëfficiënt $-0,11$): hoe meer men zich aansluit bij het positieve beeld over deeltijds onderwijs, hoe minder men akkoord gaat met het negatieve beeld (en omgekeerd).

Tabel 3.27 De beeldvorming over de deeltijdse systemen (gemiddelde schaalscores met een minimum van 1 en een maximum van 4) (N=239)

Factoren	N	Gemiddelde	Standaarddeviatie
Positief beeld	239	3,0858	0,6771
Negatief beeld	237	2,3660	0,7009

Op basis van de gemiddelde schaalscore van respondenten op de positieve en negatieve beeldvormingsfactor, werd een categorisering van vier groepen geconstrueerd. Hoe hoger de score op een factor, hoe sterker dit beeld leeft bij de jongere; het gehanteerde cutt-off-point is een gemiddelde schaalscore van 2 (op een 4-puntenschaal).³⁰

³⁰ Een gemiddelde schaalscore tot en met 2 (op een 4-puntenschaal) betekent dat de jongere niet akkoord gaat; een gemiddelde schaalscore groter dan 2 betekent dat de jongere akkoord gaat met (de items van) deze beeldvormingsfactor.

Tabel 3.28 Voltijds secundair onderwijsverlaters naar beeldvorming over de deeltijdse systemen en de sterkte van de verschillende factoren (gemiddelde schaalscore) (N=234)

Beeldvorming over de deeltijdse systemen	Sterkte van de verschillende factoren	
	Positief beeld	Negatief beeld
Gecombineerd beeld	3,15	2,77
Uitgesproken positief beeld	3,28	1,69
Uitgesproken negatief beeld	1,64	3,00
Noch positief/noch negatief	1,56	1,44
Totaal	3,09	2,37

Meer dan de helft van de jongeren (54%) heeft een gecombineerd beeld van de deeltijdse onderwijssystemen: zij menen dat deeltijds onderwijs zowel staat voor arbeidsmarktrelevant, praktijkgericht onderwijs (positief beeld) als voor onderwijs geschikt voor jongeren die in het voltijdse systeem zijn vastgelopen (negatief beeld) (zie tabel 3.29). Daarnaast zijn er 38% jongeren met een overwegend positief beeld, die niet instemmen met stellingen over de deeltijdse systemen als opvangnet voor probleemleerlingen uit het voltijds onderwijs. Een kleine groep (6%) is net dit negatieve imago van deeltijds leren toegedaan en scoort laag op de positieve beeldvorming over de deeltijdse systemen. Tot slot zijn er vier respondenten die noch een uitgesproken positief noch een uitgesproken negatief beeld hebben over de deeltijdse systemen.

Tabel 3.29 Voltijds secundair onderwijsverlaters naar beeldvorming over de deeltijdse systemen (N=234)

Beeldvorming over de deeltijds systemen	N	Totaal
Gecombineerd beeld	127	54,3
Uitgesproken positief beeld	89	38,0
Uitgesproken negatief beeld	14	6,0
Noch positief/noch negatief	4	1,7
Totaal	234	100,0

* Voor vijf jongeren ontbreken één of beide gemiddelde schaalscores, waardoor zij niet in de categorisering kunnen worden ondergebracht.

We vinden geen statistisch significante samenhang tussen de beeldvorming van jongeren over de deeltijdse systemen en hun geslacht, voertaal of sociale achtergrond. Met kenmerken van de schoolloopbaan in het voltijds secundair onderwijs vinden we daarentegen wel duidelijke samenhangen. Vooral onder zittenblijvers (al dan niet gecombineerd met cascade) bevinden zich verhoudingsgewijs iets minder jongeren met een gecombineerd ten voordele van iets méér jongeren met een uitgesproken positief beeld over deeltijdse opleidingen. Onder jongeren met een cascadeloopbaan bevinden zich dan weer verhoudingsgewijs iets meer jongeren met een gecombineerde of uitgesproken negatieve kijk. Jongeren met een homogene loopbanen hangen vooral een gecombineerd beeld aan ($\chi^2(9,234) = 17,686, p < 0,05$; zie tabel 3.30).

Tabel 330 Voltijds secundair onderwijsverlaters naar zittenblijven en/of cascade in het voltijds secundair onderwijs en beeldvorming over de deeltijdse systemen (N=234)

Beeldvorming over de deeltijdse systemen	Homogene loopbaan	Zittenblijven	Cascade	Zittenblijven én cascade	Totaal
Gecombineerd beeld	59,3	43,3	61,0	50,0	54,3
Uitgesproken positief beeld	38,3	45,0	25,4	47,1	38,0
Uitgesproken negatief beeld	2,5	6,7	11,9	2,9	6,0
Noch positief/noch negatief	-	5,0	1,7	-	1,7
Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
N	81	60	59	34	234

Ook naar uitstroompositie in het voltijds secundair onderwijs zijn er verschillen te merken in het beeld dat jongeren hebben over deeltijds onderwijs ($\chi^2(21,234)= 4,246, p<0,05$, zie tabel 3.31). Jongeren die vanuit een tweede of derde leerjaar doorstromen naar een deeltijds onderwijssysteem hebben haast uitsluitend een gecombineerd of positief beeld over deze onderwijsvorm. Met uitzondering van 4BSO stellen we vast dat in de hogere uitstroomleerjaren het aandeel jongeren met een uitgesproken negatieve kijk op deze onderwijsvorm toeneemt (in 4TSO met 17% het meest uitgesproken).

Tabel 331 Voltijds secundair onderwijsverlaters naar uitstroompositie in het voltijds secundair onderwijs en beeldvorming over de deeltijdse systemen (N=234)

Beeldvorming over de deeltijdse systemen	Uitstroompositie in het voltijds secundair onderwijs								Totaal
	2 ^e lj	3TSO	4TSO	5TSO	3BSO	4BSO	5BSO	Andere	
Gecombineerd beeld	68,2	57,9	41,4	50,0	60,0	49,1	20,0	72,7	54,3
Uitgesproken positief beeld	25,0	42,1	41,4	37,5	40,0	39,6	66,7	18,2	38,0
Uitgesproken negatief beeld	4,5	-	17,2	12,5	-	7,5	13,3	-	6,0
Noch positief/noch negatief	2,3	-	-	-	-	3,8	-	9,1	1,7
Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
N	44	19	29	8	55	53	15	11	234

De uitstroomleeftijd of het laatst behaalde attest in het voltijds onderwijs vertonen geen significante samenhang met de beeldvorming over de deeltijdse systemen. Er bestaat echter wel een significante samenhang met de instroompositie in het DBSO of de leertijd van het VIZO ($\chi^2(3,228)=34,246, p<0,05$). Bij starters in de leertijd komt vaker een gecombineerd of uitgesproken positief beeld voor. Bij de DBSO-starters heeft verhoudingsgewijs een grotere proportie een uitgesproken negatief beeld van de deeltijdse onderwijssystemen (12% tegenover 3%).

Tabel 3.32 Voltijds secundair onderwijsverlaters naar instroompositie in het deeltijdse systeem en beeldvorming over de deeltijdse systemen (N=228)

Beeldvorming over de deeltijdse systemen	Instroompositie in het deeltijdse systeem		
	DBSO	Leertijd VIZO	Totaal
Gecombineerd beeld	50,0	58,4	55,7
Uitgesproken positief beeld	35,1	37,7	36,8
Uitgesproken negatief beeld	12,2	3,2	6,1
Noch positief/noch negatief	2,7	0,6	1,3
Totaal	100,0	100,0	100,0
N	74	154	228

De beeldvorming over deeltijdse opleidingen hangt ook duidelijk samen met de voornaamste reden voor het uitstromen uit het voltijds secundair onderwijs ($\chi^2(15,233)=25,806$, $p<0,05$, zie tabel 3.33). De meerderheid van de voltijds onderwijsverlaters met als belangrijkste uitstroomreden de pull-kracht van de arbeidsmarkt en/of andere opleidingen heeft een uitgesproken positief beeld over de deeltijdse onderwijssystemen (50%). Jongeren die schoolmoeheid of de zwaarte van de opleiding als voornaamste reden opgaven, hebben dan weer in meerderheid een genuanceerde kijk op deeltijds onderwijs (60% respectievelijk 75%). Van de jongeren die vooral omwille van de inhoud van de opleiding uitstroonden, heeft verhoudingsgewijs een hoog percentage een uitgesproken negatief beeld op het deeltijds (11%).

Tabel 3.33 Voltijds secundair onderwijsverlaters naar het belangrijkste motief om het voltijds secundair onderwijs te verlaten en beeldvorming over de deeltijdse systemen (N=233)

Beeldvorming over de deeltijdse systemen	Schoolmoeheid	Belangrijkste motief om voltijds onderwijs te verlaten				Totaal
		Aantrekking AM/andere opl.	Persoonlijke/familiale omst.	Inhoud opl.	Zwaarte opl.	
Gecombineerd beeld	60,0	45,6	33,3	52,3	75,0	54,5
Uitgesproken positief beeld	30,0	50,0	44,4	36,4	21,9	37,8
Uitgesproken negatief beeld	7,5	2,2	22,2	11,4	-	6,0
Noch positief/noch negatief	2,5	2,2	-	-	-	1,7
Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
N	40	90	9	44	32	233

2.3 Motieven om voor een deeltijds systeem te kiezen

Eerder werd reeds gepeild naar de motieven om het voltijds secundair onderwijs te verlaten. Hier gaan we meer specifiek in op de motieven om voor een deeltijds onderwijssysteem te kiezen. In

eerder onderzoek (Nijsmans, 1996; Douterlungne et al., 1997) kwam men in dit verband tot volgende drie profielen, namelijk:

- Jongeren die op een andere manier willen leren dan in het voltijds onderwijs, d.i. al doende op de werkvloer.
- Jongeren die kiezen voor een specifiek beroep dat alleen maar kan worden aangeleerd via het systeem van alternerend leren.
- Jongeren die nog enkel deeltijds school willen lopen (en zo vlug mogelijk geld willen verdienen).

Aan jongeren die kozen voor een deeltijds onderwijssysteem werden 14 motieven voorgelegd met de vraag aan te geven in welke mate ze een impact hadden gehad op hun keuze voor deeltijds leren. Hierbij werd opnieuw gebruik gemaakt van een 4-puntenschaal (geen invloed, eerder wel, eerder niet, sterke invloed).

Tabel 3.34 Keuzemotieven voor een deeltijds systeem (N=265)

Item	(eerder) geen invloed	(sterke) invloed
2 Ik wilde gaan werken	17,0	83,0
11 Ik wilde tegelijk werken en leren	24,4	75,6
1 Ik wilde leren op het werk zelf	24,9	75,1
6 Ik was nog leerplichtig en moest minstens nog halftijds naar school gaan	28,0	72,0
9 Ik wilde geld verdienen	28,5	71,5
8 Ik wilde op een betere manier een beroep leren	36,6	63,4
3 Ik wilde zelfstandige worden	50,2	49,8
12 Ik wilde meer tijd om met andere dingen bezig te zijn	53,2	46,8
14 Het werd mij aangeraden	60,4	39,6
4 Het was de enige mogelijkheid om een bepaald beroep te leren	63,4	36,6
13 Ik had een job gevonden die ik kon combineren	61,4	38,6
5 Mijn vrienden hadden dit ook gevolgd	67,3	32,7
10 Ik wilde thuis helpen	78,5	21,5
7 Ik wilde mijn ouders opvolgen in de zaak	92,5	7,5

Om te achterhalen in welke mate de eerder aangehaalde profielen ook konden herkend in onze gegevens werd wederom een factoranalyse uitgevoerd op de items in tabel 3.34. De best passende oplossing bleek een model met drie dimensies te zijn, dat inhoudelijk sterk aansluit bij bovenstaande indeling. In tabel 3.35 worden de items gegroepeerd naar de factoren waarop de items na rotatie het hoogst scoorden.

Tabel 335 Factoranalyse op de keuzemotieven voor een deeltijds systeem: drie-factorenoplossing met factorladingen na varimax-rotatie (N=265)

<i>Factor 1: Al doende leren en werken (Cronbach $\alpha=0,78$)</i>		<i>Factorlading</i>
2	Ik wilde gaan werken	0,79
11	Ik wilde tegelijk werken en leren	0,74
1	Ik wilde leren op het werk zelf	0,74
9	Ik wilde geld verdienen	0,67
8	Ik wilde op een betere manier een beroep leren	0,64
3	Ik wilde zelfstandige worden	0,52
<i>Factor 2: Specifiek beroep willen leren (Cronbach $\alpha=0,41$)</i>		
7	Ik wilde mijn ouders opvolgen in de zaak	0,81
10	Ik wilde thuis helpen	0,61
4	Het was de enige mogelijkheid om een bepaald beroep te leren	0,49
<i>Factor 3: Deeltijds schoollopen (Cronbach $\alpha=0,51$)</i>		
5	Mijn vrienden hadden dit ook gevolgd	0,73
12	Ik wilde meer tijd om met andere dingen bezig te zijn	0,56
6	Ik was nog leerplichtig en moest minstens nog halftijds naar school gaan	0,51
14	Het werd mij aangeraden	0,47
13	Ik had een job gevonden die ik kon combineren	0,42

De eerste factor sluit grotendeels aan bij het profiel van jongeren die al doende willen leren. Daarnaast behoren tot deze factor eveneens items als ‘willen werken’, ‘willen geld verdienen’, ‘willen zelfstandige worden’. Bij Nijsmans (1996) werden deze aspecten eerder onder het derde profiel (deeltijds schoollopen) geklasseerd. Lage ladingen op de andere factoren en een hoge Cronbach alpha-waarde van de eerste factor wijzen echter op een hoge interne consistentie en samenhang tussen de items op deze factor. De tweede factor verwijst naar de keuze voor een specifiek beroep (van de ouders) en sluit aan bij het tweede profiel. De derde factor tenslotte verwijst eerder naar een negatieve keuze voor een deeltijds systeem (ik was nog deeltijds leerplichtig, wilde met andere zaken bezig zijn, het werd me aangeraden, ...).

Tabel 336 Keuzemotieven voor een deeltijds systeem (gemiddelde schaalscores met een minimum van 1 en een maximum van 4)

Factoren	N	Gemiddelde	Standaarddeviatie
Al doende leren en werken	264	2,9698	0,7628
Specifiek beroep leren	265	1,7088	0,7169
Deeltijds schoollopen	265	2,3232	0,7169

Ook hier werden per respondent de scores op de items die behoren tot de drie factoren gesommeerd en vervolgens gedeeld door het totaal aantal items van elke factor. Hoe hoger de score op een factor, hoe hoger dus de impact van het motief op de keuze voor een deeltijds onderwijssysteem. Gemiddeld genomen heeft voor de hele steekproef het motief ‘al doende leren en werken’ de keuze voor een systeem van deeltijds onderwijs het sterkst gestuurd, gevolgd door

het motief ‘deeltijds schoollopen’ (zie tabel 3.36). Het motief dat men een specifiek beroep wilde leren, speelt gemiddeld de minst belangrijke rol bij de keuze. Er bestaat een beperkte positieve samenhang tussen de factoren onderling (Pearson correlatiecoëfficiënt varieert van .25 tot .30).

De impact van de verschillende motieven op de keuze voor een deeltijds systeem varieert met de achtergrond- en schoolloopbaan kenmerken van de jongeren. De hierboven aangegeven rangorde van motieven blijft evenwel behouden. Bij mannen blijken echter vooral de motieven ‘al doende leren en werken’ en ‘deeltijds schoollopen’ zwaarder door te wegen op hun keuze voor een deeltijdse opleiding dan bij vrouwen (zie tabel 3.37). Naar voertaal blijkt bij de niet-Nederlandssprekenden de impact van de keuzemotieven ‘deeltijds schoollopen’ en ‘een specifiek beroep leren’ dan weer sterker door te wegen (zie tabel 3.37). Naar sociale achtergrond van de jongeren werden geen significante samenhangen geregistreerd.

Tabel 3.37 Voltijds secundair onderwijsverlaters naar hun keuzemotieven voor een deeltijds systeem, geslacht en voertaal (gemiddelde schaalscore) (N=265)

Keuzemotieven deeltijds systeem	Geslacht		Totaal
	Man	Vrouw	
Al doende leren en werken	3,03 ¹	2,82 ¹	2,97
Specifiek beroep leren	1,74	1,64	1,71
Deeltijds schoollopen	2,39 ¹	2,16 ¹	2,32
N	187	78	265

Keuzemotieven deeltijds systeem	Voertaal thuis		Totaal
	Nederlands	Geen Nederlands	
Al doende leren en werken	2,96	2,99	2,97
Specifiek beroep leren	1,65 ¹	1,87 ¹	1,71
Deeltijds schoollopen	2,21 ²	2,65 ²	2,32
N	197	68	265

¹ significant op p<0,05-niveau

² significant op p<0,000-niveau

De mate waarin de verschillende motieven meespelen bij de keuze voor een deeltijdse opleiding hangt ook samen met de uitstroombestand en het laatst behaalde attest in het voltijds secundair onderwijs (zie tabel 3.38). De impact van het keuzemotief ‘deeltijds schoollopen’ blijkt vooral in de lagere leerjaren (2e en 3e leerjaar) sterker door te wegen; de impact van het keuzemotief ‘specifiek beroep leren’ speelt het minst mee in de beslissing van jongeren uit 4 en 5BSO. Naar laatst behaalde attest stellen we vast dat de impact van het keuzemotief ‘deeltijds schoollopen’ significant meer doorweegt op de beslissing van jongeren met een C-atteest. Naar schoolloopbaan in termen van zittenblijven en/of cascade en naar uitstroomleeftijd konden geen significante samenhangen worden waargenomen.

Tabel 338 Voltijds secundair onderwijsverlaters naar hun keuzemotieven voor een deeltijds systeem, uitstroompositie en laatst behaalde attest in het voltijds secundair onderwijs (gemiddelde schaalscore) (N=264)

Keuzemotieven deeltijds systeem	Uitstroompositie in het voltijds secundair onderwijs								Totaal
	2 ^e lj	3 TSO	4TSO	5TSO	3 BSO	4 BSO	5 BSO	Andere	
Al doende leren en werken	3,17	3,17	2,72	2,50	2,97	3,01	2,70	2,76	2,96
Specifiek beroep leren	1,95	1,85 ¹	1,63 ¹	1,72 ¹	1,75 ¹	1,50 ¹	1,43 ¹	1,85 ¹	1,70
Deeltijds schoollopen	2,61	2,34 ³	1,97 ³	1,97 ³	2,45 ³	2,28 ³	2,07 ³	2,05 ³	2,32 ³
N	49	20	64	29	66	17	6	13	264

Keuzemotieven Deeltijds systeem	Laatst behaalde attest voltijds SO			Totaal
	A-attest	B-attest	C-attest	
Al doende leren en werken	3,02	3,05	2,92	2,96
Specifiek beroep leren	1,65	1,72	1,72	1,70
Deeltijds schoollopen	2,12 ²	2,10 ²	2,43 ²	2,32
N	67	23	173	263

1 significant op p<0,05-niveau

2 significant op p<0,005-niveau

3 significant op p<0,001-niveau

Categoriseren we ook hier de jongeren op basis van het motief dat het zwaarst heeft doorgewogen op hun keuze voor een deeltijds onderwijsstelsel dan stellen we vast dat dit motief bij de vier onderscheiden categorieën opnieuw een duidelijk afgetekende score heeft ten opzichte van de andere motieven (zie tabel 3.39).

Tabel 339 Voltijds secundair onderwijsverlaters naar hun belangrijkste keuzemotief voor een deeltijds systeem en de impact van de verschillende keuzemotieven (gemiddelde schaalscore) (N=264)

Belangrijkste keuzemotief deeltijds systeem	Impact van de verschillende motieven		
	Al doende leren en werken	Specifiek beroep leren	Deeltijds schoollopen
Al doende leren en werken	3,21	1,65	2,20
Specifiek beroep leren	2,45	3,00	1,91
Deeltijds schoollopen	2,22	1,54	2,81
Combinatie van motieven	2,78	2,42	2,49
Totaal	2,97	1,77	2,32

Voor meer dan 70% van de deeltijds lerenden was het belangrijkste motief dat men op een andere manier wilde leren dan in het voltijds onderwijs en/of een stap wilde zetten naar de arbeidsmarkt (zie tabel 3.40). Voor bijna 20% van de leerlingen speelden vooral negatieve keuzemotieven een rol. De groep die koos voor het deeltijds onderwijs omdat men in de eerste plaats een specifiek beroep wilde leren omvat niet meer dan 3% van de jongeren. Tot slot rest er nog 6% bij wie meerdere factoren een even sterke rol hebben gespeeld.

Tabel 3.40 Voltijds secundair onderwijsverlaters naar hun belangrijkste keuzemotief voor een deeltijds systeem (N=264)

Belangrijkste keuzemotief deeltijds systeem	N	Totaal
Al doende leren en werken	190	72,0
Specifiek beroep leren	7	2,7
Deeltijds schoollopen	52	19,7
Combinatie van motieven	15	5,7
Totaal	264	100,0

Naar achtergrondkenmerken van de jongeren stellen we enkel een significante samenhang vast met de voertaal van de jongeren ($\chi^2(3,264)=19,889$, $p<0,000$). Jongeren die thuis geen Nederlands spreken behoren verhoudingsgewijs iets meer tot de categorie jongeren waarvan ‘deeltijds schoollopen’ of een ‘combinatie van motieven’ het sterkst doorwogen op hun keuze voor een deeltijdse opleiding.

Tabel 3.41 Voltijds secundair onderwijsverlaters naar hun voertaal thuis en belangrijkste keuzemotief voor een deeltijds systeem (N=264)

Belangrijkste keuzemotief deeltijds systeem	Nederlands	Voertaal thuis		Totaal
		Geen Nederlands		
Al doende leren en werken	76,5	58,8		72,0
Specifiek beroep leren	3,6	-		2,7
Deeltijds schoollopen	17,3	26,5		19,7
Combinatie van motieven	2,6	14,7		5,7
Totaal	100,0	100,0		100,0
N	196	68		264

Naar schoolloopbaan en uitstroompositie noteren we enkel een significante samenhang met het laatst behaalde attest ($\chi^2(6,262)=13,405$, $p<0,05$, zie tabel 3.42). Jongeren met een A-attest kiezen verhoudingsgewijs meer voor een deeltijdse opleiding omwille van de factor ‘al doende leren en werken’; C-attesters kiezen verhoudingsgewijs iets meer vanuit negatieve keuzemotieven voor een deeltijds systeem; B-attesters tenslotte zijn iets talrijker vertegenwoordigd binnen de categorie ‘combinatie van motieven’.

Tabel 3.42 Voltijds secundair onderwijsverlaters naar hun laatst behaalde attest in het voltijds secundair onderwijs en belangrijkste keuzemotief voor een deeltijds systeem (N=262)

Belangrijkste keuzemotief deeltijds systeem	Laatst behaalde attest voltijds SO			Totaal
	A-attest	B-attest	C-attest	
Al doende leren en werken	84,8	73,9	66,5	72,0
Specifiek beroep leren	3,0	4,3	2,3	2,7
Deeltijds schoollopen	10,6	8,7	24,9	19,7
Combinatie van motieven	1,5	13,0	6,4	5,7
Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0
N	66	23	173	262

Er is ook een duidelijk verband tussen de beweegredenen van jongeren om het voltijds secundair onderwijs te verlaten en hun keuzemotieven voor een deeltijdse opleiding ($\chi^2(15,260)=25,653$, $p<0,05$). Zo kiezen jongeren die omwille van de pull-kracht van de arbeidsmarkt/andere opleidingen het voltijds onderwijs hebben verlaten vooral voor deeltijds leren omdat zij al doende willen leren en werken (82% tegenover 72% in de populatie). Tot diegenen voor wie schoolmoeheid, de inhoud van de opleiding of een combinatie van motieven doorslaggevend waren voor het voltijds onderwijsverlaten, behoren verhoudingsgewijs dan weer méér jongeren die vanuit eerder negatieve motieven kozen voor een deeltijdse opleiding ('deeltijds schoollopen') (rond de 30% tegenover 20% in de populatie).

Tabel 3.43 Voltijds secundair onderwijsverlaters naar hun belangrijkste motief om het voltijds secundair onderwijs te verlaten en belangrijkste keuzemotief voor een deeltijds systeem (N=260)

Belangrijkste keuzemotief deeltijds systeem	Schoolmoeheid	Belangrijkste motief om voltijds onderwijs te verlaten				Totaal
		Aantrekking AM/andere opl.	Persoonlijke/familiale omst.	Inhoud opl.	Zwaarte opl.	
Al doende leren en werken	60,9	82,2	66,7	60,0	65,0	72,0
Specifiek beroep leren	4,3	1,0	-	4,4	-	2,7
Deeltijds schoollopen	30,4	11,9	8,3	28,9	30,0	19,7
Combinatie van motieven	4,3	5,0	25,0	6,7	5,0	5,7
Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
N	46	101	12	45	20	260

Het belangrijkste keuzemotief voor een deeltijdse opleiding hangt ook samen met de beeldvorming van jongeren over deeltijds leren ($\chi^2(9,224)=17,461$, $p<0,05$, zie tabel 3.44). Van de jongeren met een uitgesproken positief beeld geeft méér dan driekwart het motief 'al doende leren en werken' op als belangrijkste motief om voor een deeltijds systeem te kiezen (tegenover 71% in de populatie); van de jongeren met een uitgesproken negatief beeld geeft 30% het motief 'deeltijds schoollopen' op als belangrijkste motief (tegenover 21% in de populatie).

Tabel 3.44 Voltijds secundair onderwijsverlaters naar hun beeldvorming over en belangrijkste keuzemotief voor een deeltijds systeem (N=224)

Belangrijkste keuzemotief deeltijds systeem	Beeldvorming over het deeltijds onderwijs				Totaal
	Gecombineerd beeld	Positief beeld	Negatief beeld	Noch positief noch negatief	
Al doende leren en werken	64,5	84,5	53,8	66,7	71,4
Specifiek beroep leren	3,2	3,6	-	-	3,1
Deeltijds schoollopen	27,4	10,7	30,8	33,3	21,4
Combinatie van motieven	4,8	1,2	15,4	-	4,0
Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
N	124	84	13	3	224

Wanneer we het belangrijkste motief om voor een deeltijdse opleiding te kiezen ventileren naar de instroompositie in het deeltijdse systeem zien we dat jongeren die in de eerste plaats al doende willen leren/werken of een specifiek beroep willen leren vaker in de leertijd instromen (in het totaal 70% en 86%, $\chi^2(12,264)= 38,314$, $p<0,000$). Voltijdse onderwijsverlaters wiens keuze voor deeltijds leren voornamelijk gestuurd werd door negatieve drijfveren (deeltijds schoollopen) of een combinatie van redenen, zijn vaker terug te vinden in het DBSO (in het totaal respectievelijk 56% en 67%) (zie tabel 3.45).

Tabel 3.45 Voltijds secundair onderwijsverlaters naar hun belangrijkste keuzemotief voor een deeltijds systeem en instroompositie in het deeltijdse systeem (N=264)

Belangrijkste keuzemotief deeltijds systeem	Instroom in DBSO		Instroom in leertijd VIZO			Totaal	N
	2 ^e graad	3 ^e graad	1 ^e jaar	2 ^e jaar	Onbekend		
Al doende leren en werken	22,1	7,9	56,8	12,1	1,1	100,0	190
Specifiek beroep leren	-	14,3	42,9	28,6	14,3	100,0	7
Deeltijds schoollopen	50,0	5,8	36,5	7,7	-	100,0	52
Combinatie van motieven	46,7	20,0	33,3	-	-	100,0	15
Totaal	28,4	8,3	51,1	11,0	1,1	100,0	264

2.4 Hinderpalen bij het zoeken naar een geschikte arbeidsplaats

Zowel het DBSO als de leertijd van het VIZO gaan uit van het concept ‘alternerend leren’; jongeren moeten hun opleiding kunnen combineren met een deeltijdse tewerkstelling. Het welslagen van een opleiding wordt in sterke mate bepaald door de mate waarin de combinatie van werken en leren kan worden gerealiseerd. Voor de leertijd is deze combinatie een evidentie; hier kan men maar starten in een opleiding wanneer deze kan gecombineerd met een aanvullende werkervaring. In het DBSO daarentegen is werken niet verplicht; bijna één op vijf starters in het DBSO gaf dan ook te kennen zijn opleiding niet te willen combineren met een tewerkstelling (zie tabel 3.46).

Op de vraag in welke mate men bij de start in de deeltijdse opleiding zelf gezocht heeft naar werk, antwoordt meer dan de helft van de jongeren positief. Dit aandeel ligt bij de starters in de leertijd nog iets hoger dan bij de starters in het DBSO (65% tegenover 49%). Een kwart van de starters in de leertijd geeft evenwel aan nooit zelf te hebben moeten zoeken omdat men reeds een job of aanbieding had; bij het DBSO geldt dit slechts voor 11% van de jongeren. Eén op vijf DBSO-starters verwacht dat de school een bemiddelende taak opneemt (in de leertijd verwacht slechts één op tien jongeren dat de leersecretaris als bemiddelaar optreedt).

Tabel 3.46 Deeltijds lerenden naar mate waarin zelf gezocht naar werk bij de overstap naar een deeltijds systeem en instroompositie in het deeltijdse systeem (N=271)

Zelf gezocht naar werk	Instroompositie in het deeltijdse systeem		
	DBSO	Leertijd VIZO	Totaal
Ja, van in het begin	42,4	61,0	51,6
Ja, in het begin niet maar later wel	7,1	4,1	5,6
Nee, ik had reeds werk bij een werkgever	3,0	14,0	8,5
Nee, ik ben ingegaan op een aanbod van een werkgever	8,1	11,0	9,6
Nee, dat is de taak van de leersecretaris/school	20,2	9,9	15,1
Nee, ik wou niet gaan werken	19,2	-	-
Totaal	100,0	100,0	100,0
N	99	172	271

Van de 109 leerlingen die bij hun overstap startten in het DBSO vervulde 43% tijdens het eerste jaar alleen het schoolse gedeelte; 57% combineerde de eerste deeltijdse opleiding met werk.³¹ Dit aantal wijkt niet sterk af van de cijfers van het Departement Onderwijs, waaruit blijkt dat 47% van alle DBSO-leerlingen in het schooljaar 2000-2001 de deeltijdse opleiding niet combineerde met een tewerkstelling. Significant meer vrouwen en jongeren met een moeder met niveau lager secundair onderwijs zijn werkloos tijdens hun eerste jaar DBSO (59% vrouwen versus 36% mannen, $\chi^2(1,109)=4,880$, $p<0,05$; 35% moeder LO, 65% moeder LSO en 42% moeder \geq HSO, $\chi^2(2,104)=6,549$, $p<0,05$).

In de literatuur worden verschillende verklaringen gesuggereerd voor het niet invullen van de niet-schoolse tijd met een tewerkstelling. Naast problemen met het profiel van sommige jongeren (arbeidsrijpheid) wordt ook gewezen op een tekort aan geschikte arbeidsplaatsen, op de afwezigheid van een institutioneel kader dat de verantwoordelijkheid voor de bemiddeling klaar en duidelijk vastlegt alsook op problemen verbonden aan de verschillende statuten waarin men kan tewerkgesteld. Om na te gaan in welke mate dit ook zo worden beleefd door niet-werkende jongeren in het eerste jaar DBSO, werden 20 mogelijke redenen ter beoordeling voorgelegd. Op

³¹ Het gaat om al dan niet tewerkgesteld zijn tijdens het **eerst gevolgde schooljaar** deeltijds onderwijs.

een 4-puntenschaal moest telkens worden aangegeven in welke mate deze redenen ook van toepassing waren op zijn of haar persoonlijke situatie.³²

Tabel 3.47 DBSO-starters naar redenen voor niet werken tijdens het eerste jaar DBSO (N=34)

Item	(eerder) niet van toepassing	(eerder) van toepassing
2 De school ondernam te weinig inspanningen om werk te zoeken	50,0	50,0
12 Ik deed te weinig inspanningen om werk te zoeken	64,7	35,3
3 Werkgevers waren niet geïnteresseerd in jongeren zoals ik	70,6	29,4
1 Ik wist niet hoe ik moest solliciteren	73,5	26,5
18 Er was te weinig werk	73,5	26,5
4 Ik had geen zin om te gaan werken	73,5	26,5
14 Er waren geen jobs die me aanspraken	76,5	23,5
8 Ik had geen goede opleiding	79,4	20,6
6 Jobs waarvoor ik in aanmerking kwam, waren te slecht betaald	82,4	17,6
20 Werkgevers stelden te hoge eisen	84,8	15,2
10 Ik moest thuis meehelpen	85,3	14,7
13 Het gezin verloor dan vervangingsinkomen (o.a. kinderbijslag)	85,3	14,7
5 Ik had teveel familiale problemen (o.a. kinderopvang, ...)	88,2	11,8
19 Ik mocht niet werken van mijn ouders	88,2	11,8
16 Jobs waarvoor ik in aanmerking kwam, waren qua afstand te ver	88,2	11,8
11 Jobs waarvoor ik in aanmerking kwam, sloten niet aan bij mijn opleiding	88,2	11,8
17 Ik werkte reeds in het zwart	88,2	11,8
15 Ik had teveel persoonlijke problemen	91,2	8,8
7 Werkgevers waren wantrouwig omwille van mijn kleding en voorkomen	94,1	5,9
9 Ik had teveel gezondheidsproblemen	97,1	2,9

Opvallend is dat de meeste redenen vaker niet dan wel 'van toepassing' werden bevonden. Gegeven de veelheid aan redenen werd opnieuw - aan de hand van een factoranalyse - nagegaan in welke mate deze redenen lineaire combinaties zijn van onderliggende gemeenschappelijke factoren. Aangezien de factoranalyse werd uitgevoerd op de antwoorden van een beperkt aantal respondenten, moet de resultaten met het nodige voorbehoud worden geïnterpreteerd. Na varimax-rotatie kwam uit de hoofdcomponentenanalyse volgende oplossing als beste uit de bus (zie tabel 3.48).

³² De non-respons op deze vraag is vrij groot: van de 47 jongeren die tijdens het eerste jaar DBSO niet werkten, vulden 34 de betreffende vraag in, meestal te verklaren door het feit dat het criterium 'werk tijdens de eerste deeltijdse opleiding' niet in acht werd genomen.

Tabel 348 Factoranalyse op redenen voor niet werken tijdens het eerste jaar DBSO: vier-factorenoplossing met factorladingen na varimax-rotatie (N=34)

	<i>Factorlading</i>
<i>Factor 1: Persoonlijke en familiale omstandigheden (Cronbach a=0,94)</i>	
5 Ik had teveel familiale problemen (o.a. kinderopvang,...)	0,96
15 Ik had teveel persoonlijke problemen	0,94
19 Ik mocht niet werken van mijn ouders	0,94
10 Ik moest thuis meehelpen	0,83
13 Het gezin verloor dan vervangingsinkomen (o.a. kinderbijslag, ...)	0,81
<i>Factor 2: Ongunstige arbeidsmarktkenmerken (Cronbach a=0,75)</i>	
3 Werkgevers waren niet geïnteresseerd in jongeren zoals ik	0,84
20 Werkgevers stelden te hoge eisen	0,83
8 Ik had geen goede opleiding	0,70
1 Ik wist niet hoe ik moest solliciteren	0,54
<i>Factor 3: Gebrek aan (geschikte) jobs/bemiddeling (Cronbach a=0,70)</i>	
16 Jobs waarvoor ik in aanmerking kwam, waren qua afstand te ver	0,93
6 Jobs waarvoor ik in aanmerking kwam, waren te slecht betaald	0,64
2 De school ondernam te weinig inspanningen om werk te zoeken	0,61
18 Er was te weinig werk	0,57
11 Jobs waarvoor ik in aanmerking kwam, sloten niet aan bij mijn opleiding	0,52
<i>Factor 4: Niet beschikbaar voor de arbeidsmarkt (Cronbach a=0,38)</i>	
9 Ik had teveel gezondheidsproblemen	0,87
7 Werkgevers waren wantrouwig omwille van mijn kleding en voorkomen	0,85
17 Ik werkte reeds in het zwart	0,65
<i>Factor 5: Zwakke werkbereidheid (Cronbach a=0,59)</i>	
12 Ik deed te weinig inspanningen om werk te zoeken	0,84
4 Ik had geen zin om te gaan werken	0,82
14 Er waren geen jobs die mij aanspraken	0,44

Een eerste factor omvat redenen die betrekking hebben op persoonlijke en familiale omstandigheden die het werken bemoeilijken of onmogelijk maken. Een tweede factor heeft betrekking op arbeidsmarktkenmerken van de jongere die ongunstig worden ingeschat (geen goede opleiding, niet geïnteresseerd in jongeren zoals ik, te hoge eisen, ...). Een derde factor verwijst naar een tekort aan arbeidsplaatsen in het algemeen en aan geschikte arbeidsplaatsen in het bijzonder (afstand, loon, aansluiting met opleiding, ...). Ook het item dat wijst op een gebrek aan ondersteuning en bemiddeling vanuit de school bij het zoeken naar (geschikt) werk, laadt het hoogst op deze factor. Een vierde factor verwijst naar onbeschikbaarheid voor de arbeidsmarkt. Opvallend is dat ook item 7 hoog laadt op deze factor (werkgevers wantrouwig omwille van mijn uiterlijkheid); dit item werd voor de verdere analyses niet weerhouden. Een laatste factor tenslotte omvat redenen die eerder verwijzen naar een zwakke werkbereidheid.

Tabel 3.49 Redenen voor niet werken tijdens het eerste jaar DBSO (gemiddelde schaalscores met een minimum van 1 en een maximum van 4)

Factoren	N	Gemiddelde	Standaarddeviatie
Persoonlijke en familiale omstandigheden	34	1,3235	0,7596
Ongunstige arbeidsmarktkenmerken	34	1,6894	0,8363
Gebrek aan (geschikte) jobs/bemiddeling	34	1,7235	0,7237
Niet beschikbaar voor de arbeidsmarkt	34	1,1667	0,4438
Zwakke werkbereidheid	34	1,3529	0,6250

Opvallend is dat de verschillende factoren enkel maar van elkaar verschillen in de mate dat ze minder of helemaal niet van toepassing waren (gemiddelde kleiner dan 2 op een 4-puntenschaal). Een verklaring hiervoor kan niet alleen worden gevonden in het feit dat de helft van deze jongeren reeds eerder te kennen gaf niet te willen werken. Wanneer we de gemiddelde schaalscores van deze jongeren op de vier factoren vergelijken met de schaalscores van de jongeren die wel wilden werken, dan blijken ‘ongunstige arbeidskenmerken’, ‘gebrek aan (geschikte) jobs/ bemiddeling’ en ‘niet beschikbaar voor de arbeidsmarkt’ vooral niet van toepassing te zijn bij niet-werkwillige jongeren. ‘Persoonlijke en familiale omstandigheden’ en een ‘zwakkere werkbereidheid’ zijn vooral niet van toepassing bij de werkwillige jongeren. Enkel het verschil naar ‘gebrek aan (geschikte) jobs/bemiddeling’ is significant (zie tabel 3.50). Zowel bij de werkwillige als niet-werkwillige jongeren blijken de gevonden factoren echter niet tot eerder niet van toepassing te zijn geweest. Tussen de factoren ‘persoonlijke/familiale omstandigheden’ en ‘niet beschikbaar voor de arbeidsmarkt’ bestaat een licht positieve samenhang (Pearson correlatiecoëfficiënt is .36).

Tabel 3.50 DBSO-starters naar werkwilligheid en redenen voor niet werken tijdens het eerste jaar DBSO (gemiddelde schaalscore) (N=34)

Redenen voor niet werken tijdens het eerste jaar DBSO	Werkwillig	Niet werkwillig	Totaal
Persoonlijke en familiale omstandigheden	1,26	1,39	1,32
Ongunstige arbeidsmarktkenmerken	1,88	1,51	1,69
Gebrek aan (geschikte) jobs/bemiddeling	2,05 ¹	1,40 ¹	1,72
Niet beschikbaar voor de arbeidsmarkt	1,25	1,08	1,17
Zwakke werkbereidheid	1,22	1,58	1,35
N	17	17	34

¹ significant op p<0,05-niveau

2.5 Kwaliteit van de deeltijdse arbeidscomponent

Van de 109 leerlingen die doorstroomden naar het DBSO, combineerde uiteindelijk 57% zijn of haar eerste deeltijdse opleiding met werk. In deze paragraaf trachten we een antwoord te formuleren op de vraag hoe deze jongeren de kwaliteit van hun eerste tewerkstelling evalueerden, zowel in termen van aangeleerd vakmanschap als in termen van wisselwerking tussen werk en

opleiding. Een belangrijke troef van de deeltijdse systemen is immers dat jongeren voortdurend de link leren leggen tussen wat zij leren in de opleiding en wat zij moeten doen op de werkvloer. Bovendien krijgen ze er - naast specifieke beroepsbekwaamheden - ook werkhoudingen en arbeidsattitudes aangeleerd. Om de kwaliteit van de deeltijdse arbeidscomponent te evalueren, werden aan deze jongeren in eerste instantie 16 stellingen ter beoordeling voorgelegd. Voor elk van deze stellingen moesten zij op een 4-puntenschaal aangeven in welke mate zij hiermee akkoord gingen (zie tabel 3.51).

Tabel 3.51 Starters in de deeltijdse systemen naar kenmerken van de tewerkstelling tijdens de eerste deeltijdse opleiding (N=240)

Item	(eerder) niet akkoord	(eerder) akkoord
2 Het was werk waarbij ik nieuwe dingen kon leren	13,8	86,2
15 Het was werk waarbij problemen steeds konden worden opgelost	16,5	83,5
5 Het was afwisselend werk	19,8	80,2
10 Het was werk dat voortdurend aandacht vroeg bij de uitvoering ervan	21,1	78,9
6 Het was werk waarbij ik voldoende tijd kreeg om de taken uit te voeren/af te werken	21,3	78,7
1 Het werk dat ik moest uitvoeren, paste bij het beroep dat ik wilde leren	25,3	74,7
16 Het was werk dat veel lichamelijke inspanning vroeg	29,7	70,3
11 Het was werk waarbij ik kennis uit de opleiding kon gebruiken	45,9	54,1
7 Het was werk waarbij ik steeds moeilijkere opdrachten kreeg toevertrouwd	46,1	53,9
13 Het was werk waarbij ik zelf het werktempo kon bepalen	47,6	52,4
3 Het was werk waarbij ik zelf kon beslissen op welke wijze ik het deed	53,0	47,0
8 Het was werk onder tijdsdruk	61,5	38,5
12 Het was werk waarbij ik veel overuren moest maken	63,4	36,6
14 Het was werk waarvoor geen enkele opleiding was vereist	65,5	34,5
9 Het was werk waarbij ik teveel zelfstandig moest werken zonder begeleiding	74,8	25,2
4 Het was werk waarbij ik teveel alleen moest werken, zonder hulp van collega's	77,4	22,6

Aan de hand van een hoofdcomponentenanalyse en een varimax-rotatie werden vier factoren onderscheiden waaraan volgende interpretatie kon gegeven worden.

Een eerste factor groepeerde jobkenmerken die gericht zijn op het aanleren van vakmanschap ('nieuwe dingen leren', 'steeds moeilijkere opdrachten') en een goede wisselwerking tussen werk en opleiding ('kennis uit de opleiding kunnen gebruiken', 'past bij het beroep dat ik wil leren'). Een tweede factor omvat items die te maken hebben met de mate waarin de jongere autonoom functioneert op de werkvloer en zelf het werktempo en de werkdruk kan regelen. Een derde factor bestaat uit kenmerken die wijzen op een belastende, veeleisende job ('lichamelijke inspanning', 'overuren', 'concentratie'). Tot slot kon nog vierde factor worden geïdentificeerd die verwijst naar een gebrek aan begeleiding bij het uitvoeren van de job (zie tabel 3.52).

Tabel 3.52 Factoranalyse op kenmerken van de tewerkstelling tijdens de eerste deeltijdse opleiding: vier-factorenoplossing met factorladingen na varimax-rotatie (N=230)

<i>Factor 1: Vakmanschap (mogelijkheid om bekwamer te worden) en wisselwerking (Cronbach $a=0,49$)</i>		<i>Factorlading</i>
2	Het was werk waarbij ik nieuwe dingen kon leren	0,78
1	Het werk dat ik moest uitvoeren, paste bij het beroep dat ik wilde leren	0,76
7	Het was werk waarbij ik steeds moeilijkere opdrachten kreeg toevertrouwd	0,65
14	Het was werk waarvoor geen enkele opleiding was vereist	-0,61
5	Het was afwisselend werk	0,60
11	Het was werk waarbij ik kennis uit de opleiding kon gebruiken	0,56
<i>Factor 2: Autonomie en regelcapaciteit (Cronbach $a=0,34$)</i>		
13	Het was werk waarbij ik zelf het werktempo kon bepalen	0,84
6	Het was werk waarbij ik voldoende tijd kreeg om de taken uit te voeren/af te werken	0,74
15	Het was werk waarbij problemen steeds konden worden opgelost	0,62
8	Het was werk onder tijdsdruk	-0,54
3	Het was werk waarbij ik zelf kon beslissen op welke wijze ik het deed	0,42
<i>Factor 3: Belastend werk (Cronbach $a=0,48$)</i>		
16	Het was werk dat veel lichamelijke inspanning vroeg	0,76
12	Het was werk waarbij ik veel overuren moest maken	0,63
10	Het was werk dat voortdurend aandacht vroeg bij de uitvoering ervan	0,50
<i>Factor 4: Zwakke begeleiding (Cronbach $a=0,46$)</i>		
4	Het was werk waarbij ik teveel alleen moest werken, zonder hulp van collega's	0,80
9	Het was werk waarbij ik teveel zelfstandig moest werken zonder begeleiding	0,73

Om nu na te gaan in welke mate de gevonden clusters van jobkenmerken van aanwezig zijn in de jobs van jongeren in het DBSO of in de leertijd werden per respondent de scores op de items die ressorteren onder de vier factoren gesommeerd en vervolgens gedeeld door het totaal aantal items dat tot elk van deze factoren behoort. Hoe hoger de score op een factor, hoe sterker dit kenmerk aanwezig is in de job die de jongere uitoefent (bv. hoe hoger de gemiddelde schaalscore op factor 4, hoe meer sprake is van een zwakke begeleiding op de werkvloer).

De jobs die deeltijds lerenden tijdens hun eerste jaar uitoefenen, scoren volgens de jongeren gemiddeld vrij hoog op de factor 'vakmanschap/ wisselwerking' en 'autonomie en regelcapaciteit' (respectievelijk 2,86 en 2,70 op een 4-puntenschaal); tegelijkertijd geven de jongeren ook aan dat het eerder belastend en veeleisend werk is (2,76). Van een gebrek aan begeleiding is in mindere mate sprake. Er bestaat een beperkte positieve samenhang tussen de factoren (Pearson correlatiecoëfficiënt varieert rond .30).

Tabel 3.53 Kenmerken van de tewerkstelling tijdens de eerste deeltijdse opleiding (gemiddelde schaalscores met een minimum van 1 en een maximum van 4)

Factoren	N	Gemiddelde	Standaarddeviatie
Vakmanschap en wisselwerking	231	2,8592	0,5833
Autonomie en regelcapaciteit	231	2,7063	0,5459
Belastend werk	232	2,7644	0,7629
Zwakke begeleiding	228	1,9474	0,8193

De mate waarin jongeren in het DBSO en de leertijd van het VIZO deze kenmerken terugvinden in hun eerste deeltijdse tewerkstelling verschilt significant van elkaar (zie tabel 3.54). Jongeren in de leertijd beoordelen hun eerste tewerkstelling in sterkere mate als werk waarin men vakmanschap leert en waar er sprake is van wisselwerking; anderzijds ervaren zij hun job ook meer als belastend.

Tabel 3.54 Instromers in de deeltijdse systemen naar kenmerken van de tewerkstelling tijdens de eerste deeltijdse opleiding (gemiddelde schaalscore) (N=228)

Kenmerken werk tijdens deeltijdse opleiding	Instroompositie in het deeltijdse systeem		
	DBSO	Leertijd VIZO	Totaal
Vakmanschap en wisselwerking	2,60 ²	2,95 ²	2,86
Autonomie en regelcapaciteit	2,65	2,73	2,71
Belastend werk	2,48 ¹	2,87 ¹	2,76
Zwakke begeleiding	2,00	1,93	1,95
N	61	167	228

¹ significant op p<0,001-niveau

² significant op p<0,000-niveau

Gaan we na in welke mate kenmerken van de eerste deeltijdse tewerkstelling variëren met de achtergrond en de voltijdse schoolloopbaan van de jongeren, dan stellen we voor het DBSO enkel vast dat leerlingen afkomstig uit het tweede leerjaar of uit het TSO hun job gemiddeld genomen gunstiger beoordelen op het vlak van 'autonomie en regelcapaciteit' (zie tabel 3.55). Jongeren die vanuit het TSO doorstromen naar het DBSO wijzen ook het minst op een 'gebrek aan begeleiding' op de werkvloer.

Tabel 3.55 DBSO-starters naar uitstroompositie in het voltijds secundair onderwijs en kenmerken van het eerste werk tijdens de DBSO-opleiding (gemiddelde schaalscore) (N=60)

Kenmerken werk tijdens DBSO	Uitstroompositie voltijds secundair onderwijs				Totaal
	2 ^e leerjaar	TSO	BSO	ASO	
Vakmanschap en wisselwerking	2,78	2,40	2,55	2,75	2,59
Autonomie en regelcapaciteit	2,70 ²	2,72 ²	2,65 ²	2,60 ²	2,67
Belastend werk	2,43	1,96	2,58	2,67	2,46
Zwakke begeleiding	2,03 ¹	1,94 ¹	2,00 ¹	2,00 ¹	2,00
N	14	9	35	2	60

¹ significant op p<0,05-niveau

² significant op p<0,005-niveau

In de leertijd van het VIZO wordt de eerste tewerkstelling door mannen sterker ervaren als werk waarin men zich kan bekwamen en waar er sprake is van wisselwerking, anderzijds ervaren zij hun werk ook sterker als belastend.

Tabel 3.56 Starters in de leertijd van het VIZO naar geslacht en kenmerken van het eerste werk tijdens de leertijd (gemiddelde schaalscore) (N=167)

Kenmerken werk tijdens leertijd VIZO	Man	Vrouw	Totaal
Vakmanschap en wisselwerking	3,01 ¹	2,80 ¹	2,95
Autonomie en regelcapaciteit	2,72	2,74	2,73
Belastend werk	2,96 ²	2,62 ²	2,87
Zwakke begeleiding	1,88	2,05	1,93
N	122	45	167

¹ significant op p<0,05-niveau

² significant op p<0,005-niveau

Naar schoolloopbaan in het voltijds secundair onderwijs registreren we enkel een significante samenhang tussen kenmerken van het eerste werk tijdens de leertijd en de uitstroomleeftijd (zie tabel 3.57). Jongeren die op 16-jarige leeftijd aan de leertijd begonnen, zijn het meest positief over de mate waarin zij zelfstandig het werk(tempo) konden bepalen. Naarmate jongeren op een latere leeftijd in de leertijd van het VIZO stapten, neemt hun ervaring van ‘belastend werk’ af. Eenzelfde trend (hoewel niet significant) is zichtbaar met betrekking tot (het gebrek aan) begeleiding op de werkvloer: leerlingen die op latere leeftijd instroomden in de leertijd gaan minder akkoord met een gebrek aan begeleiding.

Tabel 3.57 Starters in de leertijd van het VIZO naar uitstroomleeftijd uit het voltijds secundair onderwijs en kenmerken van het eerste werk tijdens de leertijd (gemiddelde schaalscore) (N=167)

Kenmerken werk tijdens leertijd VIZO	Uitstroomleeftijd voltijds secundair onderwijs			
	<16 jaar	16 jaar	17 jaar	Totaal
Vakmanschap en wisselwerking	3,04	2,93	2,83	2,95
Autonomie en regelcapaciteit	2,59 ²	2,92 ²	2,64 ²	2,73
Belastend werk	3,01 ¹	2,82 ¹	2,67 ¹	2,87
Zwakke begeleiding	2,00	1,94	1,77	1,92
N	169	62	37	167

¹ significant op p<0,05-niveau

² significant op p<0,01-niveau

Jongeren werden ook meer specifiek bevraagd over de mate waarin er volgens hen sprake was van wisselwerking tussen hun opleiding en eerste werk. Vooral jongeren uit het DBSO waren hierover het minst positief ($\chi^2(3,233)=25,387$, $p<0,000$, zie tabel 3.58). Bekijken we de cijfers voor alle werkende jongeren, dan spreekt niet meer dan één derde van de jongeren over een wisselwerking vanuit beide kanten (in de opleiding wordt rekening gehouden met de beroepspraktijk en in de beroepspraktijk wordt teruggekoppeld naar de opleiding). Nog bijna één derde van de jongeren spreekt echter van een volledige afwezigheid van enige wisselwerking. Dit aandeel is binnen de DBSO-groep nog iets hoger (37%).

Naar achtergrondkenmerken of karakteristieken van de voltijdse schoolloopbaan van de jongere worden geen significante verschillen geregistreerd in de mate waarin er sprake is van wisselwerking tussen de deeltijdse opleiding en de tewerkstelling.

Tabel 3.58 Starters in de deeltijdse systemen naar mate van wisselwerking tussen werk en opleiding (N=233)

Wisselwerking tussen opleiding en werk	Instroompositie in het deeltijdse systeem		
	DBSO	Leertijd VIZO	Totaal
In beide richtingen	25,0	38,7	35,2
Enkel vanuit opleiding	28,3	24,3	25,3
Enkel vanuit werk	10,0	8,1	8,6
Geen	36,7	28,9	30,9
Totaal	100,0	100,0	100,0
N	60	173	233

2.6 Doorstroming doorheen de deeltijdse systemen

Van de instromers in het DBSO heeft 57% zijn eerste deeltijdse opleiding (al dan niet succesvol) afgerond, van de instromers in de VIZO-leertijd 65%. Aan zij die hun eerste deeltijdse opleiding niet voltooiden, werden 17 redenen voorgelegd met de vraag aan te geven in welke mate ze een

impact hadden gehad op hun beslissing. Hierbij werd opnieuw gebruik gemaakt van een 4-puntenschaal (geen invloed, eerder wel, eerder niet, sterke invloed).

Tabel 3.59 Redenen voor het niet afronden van de eerste deeltijdse opleiding (N=91)

Item	(eerder) niet akkoord	(eerder) akkoord
11 Ik wilde meer geld gaan verdienen	43,3	56,7
7 Ik wilde voltijds gaan werken	45,6	54,4
2 Wat ik er leerde had ik niet nodig om een goede job te vinden	68,9	31,1
16 Ik leerde geen nieuwe dingen bij	70,8	29,2
17 Ik had geen getuigschrift nodig om een goede job te vinden	71,6	28,4
15 De opleiding was zinloos	71,9	28,1
1 De opleiding in de school of het centrum was niet wat ik ervan verwacht had	72,5	27,5
4 Het beroep interesseerde me niet meer	74,4	25,6
14 Ik had teveel familiale problemen (o.a. kinderopvang, ...)	77,8	22,2
5 De opleiding sloot niet aan bij de praktijk van het beroep dat ik wilde gaan uitoefenen	80,0	20,0
8 Ik had problemen met mijn werkgever	80,0	20,0
9 Ik had persoonlijke problemen	81,1	18,9
3 Ik had gezondheidsproblemen	85,7	14,3
13 Het werk was niet wat ik ervan verwacht had	86,4	13,6
10 Ik wilde terug voltijds gaan leren	87,6	12,4
6 Ze wilden me niet langer hebben op de school of het centrum	88,9	11,1
12 Ik had geen werk tijdens mijn opleiding	88,9	11,1

Opvallend is dat de meeste redenen hier opnieuw vaker niet dan wel ‘van invloed’ werden bevonden. Een factoranalyse toonde aan dat er 5 dimensies kunnen worden onderscheiden. Na een varimax-rotatie werd duidelijke welke items bij elkaar horen en kon een inhoudelijke interpretatie gebeuren (zie tabel 3.60).

De eerste factor omvat redenen die wijzen op ontevredenheid van de jongere met de opleiding (niet arbeidsmarktrelevant, leerde geen nieuwe dingen bij, beantwoordde niet aan de verwachtingen, zinloos). Een tweede factor heeft betrekking op het tegenvallen van de werkcomponent in de deeltijdse opleiding of het niet aansluiten van de opleiding bij het beroep dat men wil leren. Opvallend is dat op deze factor ook item 3 hoog laadt (ik had gezondheidsproblemen). Omwille van inhoudelijke coherentie werd dit item in de verdere analyses niet weerhouden (Cronbach alpha stijgt dan tot 0,78). De derde factor heeft betrekking op de aantrekkingskracht van de arbeidsmarkt, het voltijds willen gaan werken en geld verdienen. Item 10 (terug voltijds willen gaan leren) werd om dezelfde reden geweerd uit de verdere analyses (Cronbach alpha verhoogt hier tot 0,77). De vierde factor omvat redenen die betrekking hebben op persoonlijke en familiale omstandigheden die het volgen/afronden van de opleiding bemoeilijken of onmogelijk maken. De laatste factor tenslotte omvat redenen die te maken hebben met problemen op school, het centrum of met de werkgever. Ook het feit van geen werk te hebben tijdens de deeltijdse opleiding laadt het hoogst op deze factor.

Tabel 3.60 Factoranalyse op de redenen voor het niet afronden van de eerste deeltijdse opleiding: vijf-factorenoplossing met factorladingen na varimax-rotatie (N=90)

<i>Factor 1: Ontevredenheid over opleidingsgedeelte (Cronbach $\alpha=0,79$)</i>		<i>Factorlading</i>
16	Ik leerde geen nieuwe dingen bij	0,82
15	De opleiding was zinloos	0,78
17	Ik had geen getuigschrift nodig om een goede job te vinden	0,74
2	Wat ik er leerde had ik niet nodig om een goede job te vinden	0,64
1	De opleiding in de school of het centrum was niet wat ik ervan verwacht had	0,49
<i>Factor 2: Ontevredenheid over praktijkgedeelte (Cronbach $\alpha=0,65$)</i>		
13	Het werk was niet wat ik ervan verwacht had	0,77
4	Het beroep interesseerde me niet meer	0,74
5	De opleiding sloot niet aan bij de praktijk van het beroep dat ik wilde gaan uitoefenen	0,66
3	Ik had gezondheidsproblemen	0,44
<i>Factor 3: Voltijds willen werken/geld verdienen (Cronbach $\alpha=0,35$)</i>		
7	Ik wilde voltijds gaan werken	0,85
11	Ik wilde meer geld gaan verdienen	0,84
10	Ik wilde terug voltijds gaan leren	-0,42
<i>Factor 4: Persoonlijke en familiale problemen (Cronbach $\alpha=0,68$)</i>		
9	Ik had persoonlijke problemen	0,84
14	Ik had teveel familiale problemen (o.a. kinderopvang, ...)	0,83
<i>Factor 5: Problemen met school/centrum/werk(gever) (Cronbach $\alpha=0,38$)</i>		
6	Ze wilden me niet langer hebben op de school of het centrum	0,75
12	Ik had geen werk tijdens mijn opleiding	0,62
8	Ik had problemen met mijn werkgever	0,57

Voor elke respondent werden de scores op de items van de vijf dimensies berekend; hoe hoger de score op een factor, hoe sterker de invloed van deze factor op de beslissing de eerste deeltijdse opleiding vervroegd af te breken. Opvallend is dat vier van de vijf factoren enkel maar van elkaar verschillen in de mate dat ze minder of helemaal niet van invloed waren (gemiddelde kleiner dan 2 op een 4-puntenschaal). Enkel op de reden 'voltijds willen gaan werken/geld verdienen' wordt gemiddeld genomen bevestigend geantwoord. Tussen de factoren 'ontevredenheid opleidingsgedeelte' en 'ontevredenheid praktijkgedeelte' enerzijds en 'voltijds willen werken/geld verdienen' anderzijds bestaat een beperkte positieve samenhang (Pearson correlatiecoëfficiënt varieert van .25 tot .40).

Tabel 3.61 Redenen voor het niet afronden van de eerste deeltijdse opleiding (gemiddelde schaalscores met een minimum van 1 en een maximum van 4)

Factoren	N	Gemiddelde	Standaarddeviatie
Ontevredenheid over opleidingsgedeelte	88	1,9409	0,8421
Ontevredenheid over praktijkgedeelte	88	1,6629	0,8658
Voltijds willen werken/geld verdienen	90	2,6222	1,2300
Persoonlijke/familiale problemen	90	1,6056	0,9256
Problemen met school/centrum/werk(gever)	89	1,4569	0,6284

Vooraf bij jongens en niet-Nederlandssprekenden blijkt de impact van de reden ‘voltijds willen werken/geld verdienen’ significant méér uitgesproken te zijn op de beslissing de deeltijdse opleiding niet af te ronden.

Tabel 3.62 Starters in de deeltijdse systemen naar hun geslacht en voertaal en redenen voor het niet afronden van de eerste deeltijdse opleiding (gemiddelde schaaftcore) (N=89)

Redenen niet afronden deeltijdse opleiding	Geslacht		Totaal
	Man	Vrouw	
Ontevredenheid over opleidingsgedeelte	1,92	1,97	1,94
Ontevredenheid over praktijkgedeelte	1,69	1,59	1,66
Voltijds willen werken/geld verdienen	2,90 ¹	2,07 ¹	2,62
Persoonlijke/familiale problemen	1,50	1,82	1,60
Problemen met school/centrum/werk(gever)	1,46	1,45	1,46
N	60	29	89

Redenen niet afronden deeltijdse opleiding	Voertaal thuis		Totaal
	Nederlands	Geen Nederlands	
Ontevredenheid over opleidingsgedeelte	1,92	1,97	1,94
Ontevredenheid over praktijkgedeelte	1,56	1,82	1,66
Voltijds willen werken/geld verdienen	2,39 ²	3,00 ²	2,62
Persoonlijke/familiale problemen	1,68	1,48	1,60
Problemen met school/centrum/werk(gever)	1,46	1,45	1,46
N	55	34	89

¹ significant op p<0,005-niveau

² significant op p<0,05-niveau

Slechts sporadisch stappen jongeren van het ene deeltijdse systeem over naar het andere: 5% van de jongeren maakten na het verlaten van het voltijds secundair onderwijs aanvankelijk de overstap naar de leertijd, maar kozen later nog voor het DBSO; bij 2% respondenten verliep dit omgekeerd. Ook terugkeren naar het voltijds secundair onderwijs is zeldzaam: 6,6% van de starters in de leertijd en 6,4% van de starters in het DBSO stroomden later nog terug naar het voltijds onderwijs. Van de 12 voortijdige onderwijsverlaters die niet overstapten naar een deeltijds onderwijssysteem (zie paragraaf 2.1) keerde slechts één later nog terug naar het voltijds onderwijs.

Tabel 3.63 Schoolcarrière na het voltijds secundair onderwijsverlaten naar doorstroming doorheen de deeltijdse systemen en terugkeer naar het voltijds secundair onderwijs (N=301)

Schoolcarrière na het voltijds secundair onderwijsverlaten	N	%
Steeds in DBSO	97	32,2
Overstap van DBSO naar de leertijd van het VIZO	5	1,7
Terugkeer van DBSO naar voltijds onderwijs	7	2,3
Steeds in de leertijd van het VIZO	154	51,2
Overstap van de leertijd van het VIZO naar DBSO	14	4,7
Terugkeer van de leertijd van het VIZO naar voltijds onderwijs	12	4,0
Geen deeltijdse opleiding, terugkeer naar voltijds onderwijs	1	0,3
Geen deeltijdse opleiding, geen terugkeer naar voltijds onderwijs	11	3,6
Totaal	301	100,0

3. Het onderwijsrendement van de vroege uitstromers uit het voltijds secundair onderwijs

We sluiten dit hoofdstuk af met een evaluatie van het onderwijsrendement van de vroege uitstromers uit het voltijds secundair onderwijs, met name wat is het bereikte eindresultaat, enerzijds in termen van de leerplicht en anderzijds in termen van kwalificatie?

Met betrekking tot de leerplicht werd nagegaan hoeveel van de 301 voltijds secundair onderwijsverlaters ook daadwerkelijk ‘voortijdige uitstromers’ zijn, hier gedefinieerd als jongeren die vóór het einde van de leerplicht het (voltijds/deeltijds) onderwijs verlaten hebben. In het totaal zijn er 53 jongeren (18% van de steekproef) van wie de schoolloopbaan vóór het einde van de leerplicht een hiaat vertoont waarin geen enkele vorm van onderwijs werd gevolgd (zie tabel 3.64). Bij nadere studie van de onderwijsloopbanen van deze jongeren, observeren we voor 10 jongeren een onderbreking van slechts enkele maanden. Vaak gaat het hier om jongeren die bij hun overstap van het voltijds naar een deeltijds onderwijssysteem enkele maanden onderwijs hebben gemist (bv. in april het voltijds onderwijs stopgezet, in september gestart in een deeltijdse opleiding). Deze jongeren hebben, na een korte onderbreking van hun studies, wél allen terug onderwijs gevolgd tot aan het einde van hun leerplicht (of langer). Brengen we deze jongeren in mindering dan bevinden zich onder de resterende 14% ook nog 16 jongeren die hun schoolcarrière stopzetten rond hun achttiende verjaardag.³³ Wanneer we ook deze jongeren in mindering brengen, blijven nog 9% voortijdige uitstromers over. Hiervan hebben 18 jongeren het onderwijs één tot zes maanden voor het einde van hun leerplicht verlaten (en dit terwijl ze nog (bijna) geen 18 jaar waren). De overige 9 jongeren (3%) kunnen we als de ‘harde kern’ van de voortijdige uitstroomproblematiek beschouwen omdat in hun schoolloopbaan tot aan het einde van de leerplicht minstens een volledig schooljaar ontbrak.

³³ Deze jongeren zouden aldus aan de nieuwe leerplicht voldoen.

Tabel 3.64 Afbakening voortijdige uitstromers uit het voltijds secundair onderwijs

	N	% t.o.v. N=301
Hiaat in de onderwijsloopbaan vóór het einde van de leerplicht	53	17,6
<i>Verminderd met:</i>		
Onderbreking van enkele maanden (maar daarna terug onderwijs gevolgd tot einde leerplicht)	43	14,3
<i>Verminderd met:</i>		
Rond 18e verjaardag uitgestroomd uit het onderwijs	27	9,0
<i>Verminderd met:</i>		
1 à 6 maanden voor einde leerplicht uitgestroomd uit het onderwijs	9	3,0
<i>Verminderd met:</i>		
Minstens een volledig schooljaar voor einde leerplicht uitgestroomd uit het onderwijs	0	

Met betrekking tot de kwalificaties werd in eerste instantie nagegaan welke studiebewijzen de voltijds secundair onderwijsverlaters alsnog via de deeltijdse systemen hebben kunnen behalen.

Van de jongeren die na het voltijds onderwijsverlaten doorstroomden naar het DBSO (N=109) heeft 31% de derde graad met succes kunnen afronden, hetzij met een kwalificatiegetuigschrift³⁴ (29%), hetzij met een studiegetuigschrift (2%). Meer dan 40% kon de volledige DBSO-opleiding niet afronden met succes maar behaalde wel een studiegetuigschrift van de tweede graad en/of het attest van verworven bekwaamheden. Van de vijf jongeren die na instroom in het DBSO nog overstapten naar de leertijd behaalden er vier nog een getuigschrift daar. Niettemin verliet meer dan een kwart van de jongeren die in het DBSO waren gestart deze opleiding zonder enige kwalificatie van deze onderwijsvorm (zie tabel 3.65).

Van de voltijds secundair onderwijsverlaters die starten in de leertijd van het VIZO rondde bijna twee derde de opleiding af met een getuigschrift. Van de 14 instromers in de leertijd die daarna nog doorstroomden naar het DBSO behaalden er vijf een kwalificatiegetuigschrift (3% van de leertijd-starters) en 10 een studiegetuigschrift van de tweede graad en/of een attest van verworven bekwaamheden. In het totaal sloot 29% van de starters in de leertijd hun onderwijs carrière af zonder enige kwalificatie.

³⁴ Het kwalificatiegetuigschrift van het DBSO kan niet worden behaald zonder het opleidingsgedeelte van de derde graad met succes te hebben volbracht. Het studiegetuigschrift van de derde graad DBSO kan enkel behaald worden indien men al (of tegelijkertijd) het kwalificatiegetuigschrift behaalde.

Tabel 3.65 Starters in de deeltijdse systemen naar behaalde getuigschriften/attesten en instroompositie in het deeltijdse systeem (N=289)

	Instroompositie in het deeltijdse systeem		
	DBSO (N=109)	Leertijd VIZO (N=180)	Totaal (N=289)
Studiegetuigschrift 2 ^e graad DBSO	18,5	-	7,0
Studiegetuigschrift 3 ^e graad DBSO	1,9	-	0,7
Attest van verworven bekwaamheden DBSO	22,2	3,9	10,8
Kwalificatiegetuigschrift DBSO	28,7	2,8	12,6
Getuigschrift van de leertijd van het VIZO	3,7	64,6	41,6
Geen kwalificatie van een deeltijdse opleiding	25,0	28,7	27,3

Wanneer we naast de starters in de deeltijdse systemen ook de 12 voltijds secundair onderwijsverlaters in rekening brengen die niet doorstroomden naar een deeltijdse opleiding, dan kan een totaalbeeld worden opgemaakt van het onderwijsrendement van de vroege uitstromers uit het voltijds onderwijs. Als ‘gekwalificeerd’ beschouwen we jongeren met hetzij een diploma of getuigschrift van het voltijds secundair onderwijs, hetzij een kwalificatiegetuigschrift of studiegetuigschrift van de derde graad DBSO, hetzij een getuigschrift van de leertijd van het VIZO.

Van de 20 vroege uitstromers die nog terugkeerden naar het voltijds secundair onderwijs, behaalden er zes nog een getuigschrift of diploma (2% van de totale proefgroep). Dertien procent van de voltijds secundair onderwijsverlaters beëindigde zijn of haar schoolloopbaan met een kwalificatiegetuigschrift of studiegetuigschrift van de derde graad DBSO en bijna 40% met een getuigschrift van de leertijd. Meer dan 45% van de voltijds secundair onderwijsverlaters voor hun achttien slaagden er evenwel niet in om het onderwijs alsnog gekwalificeerd te verlaten.

Tabel 3.66 Voltijds secundair onderwijsverlaters naar hoogst behaalde diploma/getuigschrift in het voltijds en deeltijds onderwijs (N=301)

	N	Totaal
Diploma of getuigschrift voltijds secundair onderwijs	6	2,0
Kwalificatie- of studiegetuigschrift 3 ^e graad DBSO	38	12,6
Getuigschrift leertijd van het VIZO	119	39,5
Geen diploma of getuigschrift van het voltijds of deeltijds onderwijs	138	45,8
Totaal	301	100,0

* Eén persoon met het kwalificatiegetuigschrift DBSO, heeft ook het getuigschrift van de leertijd behaald.

Of men al dan gekwalificeerd het initieel beroepsonderwijs verlaat, blijkt duidelijk samen te hangen met de achtergrond- en schoolloopbaanmerken van de jongere. Geslacht blijkt geen invloed te hebben maar voertaal thuis en sociale achtergrond van de jongere wel.

Wat voertaal betreft ($\chi^2(3,301)=42,535$, $p<0,000$) hebben voltijds secundair onderwijsverlaters die thuis geen Nederlands spreken een duidelijk grotere kans om het onderwijs zonder kwalificatie te verlaten (72% tegenover 34% bij de Nederlandssprekenden, zie tabel 3.67). Bij de Nederlandssprekende voltijds secundair onderwijsverlaters behaalde de helft het getuigschrift van de leertijd (tegenover 11% bij de niet-Nederlandssprekenden); bij deze laatste groep treffen we iets meer getuigschriften van het DBSO aan (16% tegenover 11% bij de Nederlandssprekenden).

Tabel 3.67 Voltijds secundair onderwijsverlaters naar hun voertaal en hoogst behaalde diploma/getuigschrift in het voltijds en deeltijds onderwijs (N=301)

	Voertaal thuis		Totaal
	Nederlands	Geen Nederlands	
Diploma of getuigschrift voltijds secundair onderwijs	2,3	1,2	2,0
Kwalificatie- of studiegetuigschrift 3 ^e graad DBSO	11,5	15,7	12,6
Getuigschrift leertijd van het VIZO	50,5	10,8	39,5
Geen diploma of getuigschrift van het voltijds of deeltijds onderwijs	35,8	72,3	45,8
N	218	83	301

Naar sociale achtergrond toe stellen we vast dat bij jongeren met een moeder met niveau lager onderwijs de grootste proportie ongekwalificeerden terug te vinden is: 54% tegenover ongeveer 38% bij de twee andere categorieën ($\chi^2(6,292)=12,292$, $p<0,05$). Verhoudingsgewijs komen in de groep van jongeren met de laagst opgeleide moeders ook meer getuigschriften van het DBSO en minder getuigschriften van de leertijd voor dan in de overige categorieën.

Tabel 3.68 Voltijds secundair onderwijsverlaters naar hun sociale achtergrond en hoogst behaalde diploma/getuigschrift in het voltijds en deeltijds onderwijs (N=292)

	Sociale achtergrond			Totaal
	Moeder LO	Moeder LSO	Moeder HSO	
Diploma of getuigschrift voltijds secundair onderwijs	1,5	2,8	2,1	2,1
Kwalificatie- of studiegetuigschrift 3 ^e graad DBSO	14,8	11,0	8,3	12,3
Getuigschrift leertijd van het VIZO	29,6	46,8	52,1	39,7
Geen diploma of getuigschrift van het voltijds of deeltijds onderwijs	54,1	38,4	37,5	45,9
N	135	109	48	292

Ook de eindpositie van waaruit de jongere het voltijds onderwijs heeft verlaten, beïnvloedt zijn of haar kansen om al dan niet gekwalificeerd de schoolloopbaan af te sluiten ($\chi^2(12,299)=26,312$, $p=0,01$). Van de voltijds secundair onderwijsverlaters uit een tweede leerjaar of een

BSO-leerjaar stroomt meer dan de helft ongekwalificeerd uit; bij de onderwijsverlaters uit het TSO is dat ongeveer een kwart. Bij de TSO-uitstromers komen opvallend veel getuigschriften van de leertijd voor (65%); bij BSO-uitstromers komen gemiddeld genomen meer DBSO-getuigschriften voor dan in de andere groepen (15%).

Tabel 3.69 Voltijds secundair onderwijsverlaters naar hun uitstroompositie in het voltijds secundair onderwijs en hoogst behaalde diploma/getuigschrift in het voltijds en deeltijds onderwijs (N=299)

	Uitstroompositie voltijds secundair onderwijs				
	2 ^e leerjaar	TSO	BSO	ASO	Totaal
Diploma of getuigschrift voltijds secundair onderwijs	-	3,1	2,4	-	2,0
Kwalificatie- of studiegetuigschrift 3 ^e graad DBSO	9,8	6,2	14,8	11,1	12,0
Getuigschrift leertijd van het VIZO	33,3	64,6	32,5	44,4	39,8
Geen diploma of getuigschrift van het voltijds of deeltijds onderwijs	56,9	26,2	50,3	44,4	46,2
N	51	65	169	9	292

4. Besluit

In dit hoofdstuk werd in eerste instantie getracht een antwoord te formuleren op de vraag *welke oorzaken en beweegredenen* aan de basis lagen van de beslissing van jongeren om het *voltijds secundair onderwijs te verlaten voor de leeftijd van 18 jaar*. Hiertoe werd gebruik gemaakt van de LOSO-gegevensbank waarin sinds september 1990 een generatie leerlingen (n=6 411) wordt gevolgd tijdens hun loopbaan doorheen het secundair onderwijs. Van deze intredecohort verlieten 596 jongeren (of 9,3%) voor hun 18 jaar het voltijds secundair onderwijs. Van 301 van deze jongeren (of 50,5%) kon 11 jaar na hun start in het secundair onderwijs opnieuw een mondelinge vragenlijst worden afgenomen. Naar geslacht, voertaal thuis en sociale achtergrond blijkt de representativiteit van deze groep met de potentiële doelgroep (n=596) gewaarborgd.

- Wanneer we inzoomen op de vraag wie de jongeren eigenlijk zijn die voor hun 18 jaar het voltijds secundair onderwijs verlaten, dan stellen we vast dat weinigen onder hen een homogene schoolloopbaan achter de rug hebben. Méér dan zeven op tien van deze jongeren kreeg te maken met zittenblijven en/of cascade en sloot zijn voltijds secundair onderwijs af met een C-attest. De helft stroomde uit vanuit een tweede of derde leerjaar; méér dan 70% vanuit het BVL/BSO.
- De ‘aantrekkingskracht van de arbeidsmarkt en/of andere opleidingen’ blijkt gemiddeld de sterkste impact gehad te hebben op de beslissing van jongeren om het voltijds secundair onderwijs te verlaten. Voor bijna 40% van de uitstromers was dit ook het belangrijkste motief om het voltijds onderwijs te verlaten. De push-factoren ‘inhoud van de opleiding’ en ‘schoolmoeheid’ blijken gemiddeld de tweede en derde meeste impact te hebben gehad op de beslissing. Voor 18 en 17% van de jongeren waren dit ook de belangrijkste motieven. De

- ‘zwaarte van de opleiding’ en ‘persoonlijke en familiale omstandigheden’ spelen volgens de jongeren het minst een rol. Bij 14% was toch de ‘zwaarte van de opleiding’ en bij 5% ‘de persoonlijke en familiale omstandigheden’ het belangrijkste motief om uit te stromen. Jongens stromen vooral uit omwille van een ‘aantrekkelijke arbeidsmarkt en/of andere opleidingen’ of omwille van ‘schoolmoeheid’; meisjes vooral omwille van de ‘inhoud’ of ‘zwaarte van de opleiding’. Bij meisjes spelen ook vaker ‘persoonlijke en familiale omstandigheden’ een rol.
- Vooral ouders en vrienden blijken de uitstroombeslissing van jongeren te beïnvloeden. Drie op vier jongeren raadpleegden hun ouders en van deze jongeren gaven ook vier op vijf jongeren te kennen dat zij hun beslissing matig tot sterk hadden beïnvloed. Méér dan één op vier sprak ook met vrienden of kennissen waarvan opnieuw vier op vijf jongeren te kennen gaf dat zij hun beslissing mee hadden beïnvloed. Met directie en/of leerkrachten en met het CLB wordt heel wat minder overlegd; niet meer dan 16% respectievelijk 11% van de jongeren raadpleegde deze partijen en hun invloed op de uitstroombeslissing wordt eerder als ‘matig’ beoordeeld. Niet-Nederlandsprekenden thuis overleggen significant minder met hun ouders en het CLB; het CLB heeft ook significant minder impact op de beslissing van jongeren met een laaggeschoolde moeder. Jongeren met een turbulente schoolloopbaan (=zittenblijven én cascade) overleggen ook opvallend minder met directie en/of leerkrachten (amper 7%).
 - Iets méér dan de helft (54%) van de jongeren was toen en is ook nu nog altijd tevreden over zijn beslissing om het voltijds secundair onderwijs te verlaten. Bijna vier op tien jongeren is echter nu niet langer meer tevreden over zijn beslissing. Vooral jongeren met een homogene of een turbulente schoolloopbaan blijven het meest tevreden over hun uitstroombeslissing (59 en 52%).

Het verlaten van het voltijds secundair onderwijs voor het einde van de leerplicht hoeft geen probleem te zijn in de mate dat deze jongeren erin slagen de weg te vinden naar de *deeltijdse systemen* en daar een kwalificatie behalen. De deeltijdse systemen trachten immers via een eigen inhoud en methodieken tegemoet te komen aan de behoeften van jongeren die ‘anders’ willen leren (al doende op de werkvloer) of die om diverse redenen zijn ‘vastgelopen’ in het secundair onderwijs (verkeerde keuzes, schoolmoeheid, externe redenen, ...). In welke mate de deeltijdse systemen erin slagen deze ambities waar te maken, werd eveneens onderzocht in dit hoofdstuk. Meer concreet werd nagegaan (1) in welke mate de voltijds secundair onderwijsverlaters bekend waren met de verschillende deeltijdse onderwijssystemen, (2) wat hun motieven waren om al dan niet voor een deeltijds onderwijssysteem te kiezen, (3) welke hinderpalen werden ondervonden bij de bemiddeling naar een geschikte arbeidsplaats en (4) wat de kwaliteit was van de deeltijdse arbeidscomponent in termen van aangeleerd vakmanschap en wisselwerking tussen werk en opleiding. Tenslotte werd ook de doorstroming doorheen het deeltijds geëvalueerd en het uiteindelijke rendement in termen van leerplicht en behaalde kwalificaties nagegaan.

- Van alle voltijds secundair onderwijsverlaters in dit onderzoek vond 96% zijn weg naar de deeltijdse systemen. Van de 12 jongeren die niet doorstroomden, waren er 9 op enkele maanden voor het einde van hun leerplicht uitgestapt. Van de instromers in een deeltijdse opleiding kwam 38% terecht in het DBSO en 62% in de leertijd van het VIZO. In

vergelijking met het in het schooljaar 2000-2001 totaal aantal leerlingen in het DBSO en de leertijd van het VIZO betekent dit een lichte oververtegenwoordiging van instromers in de leertijd, mogelijk toe te schrijven aan de regionaal vertekende steekproef. Of een voltijds onderwijsverlater kiest voor het DBSO of de leertijd blijkt niet alleen samen te hangen met de voertaal van de jongere en het scholingsniveau van de moeder (niet-Nederlandstaligen en jongeren van laaggeschoolde moeders komen vaker terecht in het DBSO) maar evenzeer met kenmerken van de voltijdse secundaire schoolloopbaan. Zo stromen jongeren vanuit het TSO meer door naar de leertijd van het VIZO (77% t.o.v. 59% vanuit het BSO); alhoewel dit percentage daalt naarmate men vanuit een hoger TSO-leerjaar instroomt. Het aandeel jongeren dat doorstroomt naar de leertijd daalt overigens naarmate men ook op latere leeftijd het voltijds onderwijs verlaat. Enkel bij jongeren met een B-attest wijkt de verhouding tussen het aantal jongeren dat kiest voor het DBSO of de leertijd significant af van de globale trend; hiervan komt méér dan drie op vier terecht in de leertijd. Instromers in het DBSO hebben het voltijds onderwijs vooral verlaten omwille van 'schoolmoeheid' en 'inhoud van de opleiding'; instromers in de leertijd vooral omwille van de 'zwaarte van de opleiding', de 'aantrekkingkracht van de arbeidsmarkt/andere opleidingen' en 'persoonlijke en familiale omstandigheden'. Een belangrijke verklaring voor het feit dat slechts een gering aandeel jongeren in het initieel beroepsonderwijs doorstroomt naar de deeltijdse systemen, wordt gezocht in de gebrekkige toeleiding naar en de negatieve beeldvorming die bestaat rond het alternerend leren. M.b.t. *de gebrekkige toeleiding* werd in dit onderzoek nagegaan hoe bekend de voltijds onderwijsverlaters waren met de verschillende deeltijdse onderwijssystemen op het moment van uitstromen. Telkens ongeveer zeven op tien doorstromers naar het DBSO en naar de leertijd gaven aan ook weet te hebben van het bestaan van het andere deeltijdse systeem maar hooguit één op tien gaf ook te kennen dit systeem als optie te hebben overwogen. Jongeren vernemen vooral via vrienden iets over de deeltijdse systemen. De school fungeert vooral bij DBSO-instromers als tweede belangrijkste informatiekanal; bij de instromers in de leertijd zijn dit vooral de ouders. M.b.t. *de beeldvorming* wordt in de literatuur vaak gewezen op het deeltijds onderwijs als laagste trap binnen het cascadesysteem en wordt de onderwijsvorm herhaaldelijk geassocieerd met probleemgroepen. Hierdoor gebeurt de oriëntering te vaak vanuit negatieve gronden; doorverwijzing vanuit falen in plaats vanuit de noden en behoeftes van de jongeren. Alhoewel drie kwart van de doorstromers naar een deeltijdse opleiding dit doet vanuit een B- of C-attest, is toch slechts een kleine minderheid (6%) dit negatieve imago toegedaan. Bij méér dan de helft van de voltijds onderwijsverlaters (54%) leeft een gecombineerd beeld van de deeltijdse systemen; zij menen dat deeltijds onderwijs zowel staat voor arbeidsmarktrelevant, praktijkgericht onderwijs (positief beeld) als voor opvangnet voor probleemleerlingen uit het voltijds onderwijs (negatief beeld); 38% heeft een overwegend positief beeld van de deeltijdse opleidingen. Naar kenmerken van de secundaire schoolloopbaan stellen we vast dat vooral onder de zittenblijvers zich verhoudingsgewijs méér jongeren bevinden met een uitgesproken positief beeld, bij de jongeren met enkel een cascadeverleden iets méér jongeren met een gecombineerd of uitgesproken negatief beeld. Ook bij uitstromers uit hogere leerjaren neemt het aantal jongeren met een uitgesproken negatief beeld toe. Starters

- in de leertijd hebben vaker een gecombineerd of uitgesproken positief beeld van de deeltijdse systemen; DBSO-starters dan weer vaker een uitgesproken negatief beeld (12% t.o.v. 3%). De beeldvorming over deeltijdse opleidingen hangt overigens ook samen met de uitstroommotieven van de jongeren met dien verstande dat jongeren die vooral uitstroomden omwille van de pull-kracht van de arbeidsmarkt en/of andere opleidingen overwegend een positief beeld hebben; onder jongeren die vooral omwille van ‘schoolmoeheid’ of de ‘zwaarte van de opleiding’ uitstroomden, tellen we dan weer verhoudingsgewijs méér jongeren met een genuanceerde kijk op de deeltijdse opleidingen; uitstromers omwille van de ‘inhoud van de opleiding’ tellen verhoudingsgewijs méér jongeren met een uitgesproken negatieve kijk.
- Jongeren kunnen vanuit heel *verschillende motieven kiezen voor een deeltijdse opleiding*. In eerder uitgevoerd onderzoek werden in dit verband drie profielen van jongeren onderscheiden; m.n. jongeren die al doende op de werkvloer willen leren, jongeren die kiezen voor een specifiek beroep dat alleen maar kan aangeleerd via een systeem van alternerend leren en jongeren die nog enkel deeltijds willen schoollopen (en zo vlug mogelijk geld willen verdienen). Deze drie profielen konden ook in dit onderzoek worden teruggevonden met dit onderscheid dat aspecten als ‘willen werken’, ‘willen geld verdienen’ en ‘willen zelfstandige worden’ hier ook ressorteerden onder het eerste profiel. Jongeren in dit onderzoek geven aan dat vooral het motief ‘al doende leren en werken’ hun keuze voor een deeltijds onderwijssysteem heeft gestuurd (bij 70% van de jongeren het belangrijkste motief), in tweede instantie gevolgd door het motief ‘deeltijds schoollopen’ (bij 20% het belangrijkste motief). Het ‘leren van een specifiek beroep’ speelde slechts in geringe mate een rol (bij niet meer dan 3% was dit het belangrijkste keuzemotief). Alhoewel deze rangorde behouden blijft, blijken bij jongens de eerste twee motieven méér uitgesproken door te wegen op hun keuze dan bij meisjes; bij de niet-Nederlandssprekenden wegen dan weer de laatste twee motieven méér uitgesproken door op hun keuze. Naar kenmerken van de schoolloopbaan blijkt de impact van het keuzemotief ‘deeltijds schoollopen’ vooral in de lagere leerjaren en bij uitstromers met een C-attest significant sterker door te wegen. Voltijds onderwijsverlaters wiens keuze vooral werd gestuurd door negatieve drijfveren (deeltijds schoollopen) of door een combinatie van redenen zijn vaker terug te vinden in het DBSO.
 - Het welslagen van een deeltijdse opleiding wordt in sterke mate bepaald door de mate waarin de *combinatie van werken en leren* kan worden gerealiseerd. Voor de leertijd is deze combinatie een evidentie maar in het DBSO is werken niet verplicht. Bijna één op vijf starters gaf hier dan ook te kennen zijn opleiding niet te willen combineren met een tewerkstelling. Uiteindelijk vervulde 43% tijdens het eerste jaar alleen het schoolse gedeelte. Hiertoe behoren significant meer meisjes en jongeren van laaggeschoolde moeders. Méér dan de helft van de starters in een deeltijdse opleiding heeft bij zijn start zelf gezocht naar werk (49% van de starters in het DBSO en 65% van de starters in de leertijd). Eén op vijf starters in het DBSO verwachtte echter dat de school een bemiddelende taak op zich zou nemen (in de leertijd was dat slechts één op tien jongeren). In de literatuur worden verschillende verklaringen gesuggereerd voor *het niet invullen van de niet-schoolse tijd* met een tewerkstelling. Naast problemen met het profiel van sommige jongeren (arbeidsrijpheid) wordt ook gewezen op een tekort aan geschikte arbeidsplaatsen, op de afwezigheid van een institutioneel kader dat de verantwoordelijkheid voor de bemiddeling klaar en duidelijk

vastlegt alsook op problemen verbonden aan de verschillende statuten waarin men kan tewerkgesteld. Om na te gaan in welke mate dit ook zo wordt ervaren door de niet-werkende jongeren tijdens het eerste jaar DBSO werden een twintigtal mogelijke redenen voor het niet-werken ter beoordeling voorgelegd. Opvallend was de hoge non-respons op deze vragen (28%). Bovendien verschilden de antwoordpatronen op de verschillende redenen maar in de mate dat ze minder of helemaal niet van toepassing werden bevonden. Hierbij konden geen significante verschillen worden opgetekend tussen werkwillige en niet-werkwillige jongeren.

- Een belangrijke troef van de deeltijdse systemen is dat jongeren voortdurend de *link leren leggen tussen wat zij leren in de opleiding en wat zij moeten doen op de werkvloer*. De jobs die deeltijds lerenden tijdens hun eerste jaar uitoefenen, worden over het algemeen vrij positief beoordeeld op het vlak van vakmanschap (mogelijkheid om bekwamer te worden) en wisselwerking tussen werk en opleiding (kennis uit de opleiding kunnen gebruiken, werk past bij beroep dat men wil leren). Anderzijds geven zij ook aan dat het werk eerder belastend en veeleisend is (lichamelijke inspanning, overuren, concentratie). Van een gebrek aan begeleiding op de werkvloer is veel minder sprake. Deze vaststellingen gelden in sterkere mate voor jongeren in de leertijd dan in het DBSO. Naarmate jongeren in de leertijd op een latere leeftijd instappen, neemt ook hun ervaring met ‘belastend werk’ echter af. Jongeren die op 16 jaar in de leertijd stromen zijn het meest positief over de ‘autonomie en de regelcapaciteit’ in het werk (autonoom kunnen werken, zelf werktempo en werkdruk kunnen bepalen).

Een méér expliciete evaluatie van de wisselwerking tussen werk en opleiding maakt echter duidelijk dat slechts één derde van de jongeren spreekt over een wisselwerking vanuit beide kanten, d.i. in de opleiding wordt rekening gehouden met de beroepspraktijk en in de beroepspraktijk wordt eveneens teruggekoppeld naar de opleiding. Ook bijna één derde spreekt echter van een volledige afwezigheid van enige wisselwerking en dit aandeel blijkt binnen de DBSO-groep nog iets groter te zijn. Als er al wisselwerking is, dan is de kans groter dat dit gebeurt vanuit onderwijs eerder dan vanuit de werkgever.

Evalueren we tenslotte de *doorstroming doorheen de deeltijdse systemen en het rendement in termen van leerplicht en behaalde kwalificaties* dan kunnen we allereerst vaststellen dat 57% van de instromers in het DBSO en 65% van de instromers in de leertijd erin slaagden hun eerste opleiding (al dan niet succesvol) af te ronden. De voornaamste reden voor het afbreken van de deeltijdse opleiding blijkt ‘het voltijds willen gaan werken en geld verdienen’. Vooral bij jongens en niet-Nederlandssprekenden speelde dit argument sterk mee in hun beslissing. Slechts sporadisch stappen jongeren van het ene deeltijdse systeem over naar het andere (in totaal 7% van de starters in de deeltijdse systemen waarvan 5% van de leertijd naar het DBSO). Ook terugkeren naar het voltijds onderwijs is eerder uitzonderlijk (6% van de starters in het DBSO en 7% in de leertijd).

- Van 18% van de jongeren die voor het einde van de leerplicht het voltijds secundair onderwijs verlieten, vertoont de schoolloopbaan ergens een hiaat waarin geen enkele vorm van onderwijs werd gevolgd. Brengen we echter de jongeren in mindering die kort rond hun

- 18e verjaardag uitstroomden of waarvan de schoolloopbaan een korte onderbreking vertoont dan daalt dit percentage tot 9%. Drie procent van deze jongeren kunnen worden beschouwd als de ‘harde kern’ van de voortijdige uitstroomproblematiek; in hun schoolloopbaan tot aan het einde van de leerplicht ontbreekt minstens een volledig schooljaar.
- Evalueren we niet alleen het rendement in termen van leerplicht maar ook in termen van behaalde kwalificaties dan moeten we vaststellen dat van de DBSO-starters een kwart de deeltijdse opleiding verliet zonder enige vorm van kwalificatie; 31% slaagde er evenwel wel in een derde graad DBSO af te ronden met een kwalificatie- of studiegetuigschrift en 4% behaalde ook een getuigschrift van de leertijd. Opvallend is dat ook in de leertijd 29% van de instromers zijn onderwijs carrière afsloot zonder enige kwalificatie. Hier rondde evenwel ook 64% zijn deeltijdse opleiding af met een getuigschrift van de leertijd en nog eens 3% met een studiegetuigschrift van de derde graad DBSO. Wanneer we jongeren als gekwalificeerd beschouwen wanneer ze erin slagen hetzij een diploma of getuigschrift van het voltijds secundair onderwijs te behalen, hetzij een kwalificatiegetuigschrift of studiegetuigschrift van de derde graad DBSO, hetzij een getuigschrift van de leertijd dan kunnen 65% van de jongeren die voor de leeftijd van 18 jaar het voltijds secundair onderwijs verlieten, zich alsnog kwalificeren. Niet zozeer geslacht maar de voertaal thuis en het scholingsniveau van de moeder blijken de kwalificatiekansen sterk te beïnvloeden; voltijds secundair onderwijsverlaters die thuis geen Nederlands spreken en van moeders met ten hoogste een diploma van het lager onderwijs blijken uitgesproken minder kansen te hebben om het onderwijs alsnog gekwalificeerd te verlaten (72% tegenover 34% en 54% tegenover 38%). Van de voltijds secundair onderwijsverlaters die vanuit een tweede leerjaar of vanuit een BSO-leerjaar uitstromen, behaalt nauwelijks de helft een kwalificatie.

HOOFDSTUK 4

HET EXTERNE RENDEMENT

VAN HET INITIEEL BEROEPSONDERWIJS

In dit hoofdstuk willen we nagaan in welke mate het initieel beroepsonderwijs erin slaagt jongeren voldoende uit te rusten om de arbeidsmarkt als volwaardige deelnemers te betreden. Men spreekt in dit verband vaak van een startkwalificatie in de betekenis van voldoende competenties hebben verworven om in te stappen in de arbeidsmarkt en zich staande te houden in het maatschappelijk en persoonlijk leven en om een leven lang te leren. In Vlaanderen bestaat momenteel heel wat discussie over welke uitstapniveaus uit het secundair onderwijs als een afgeleide van een dergelijke startkwalificatie kunnen worden beschouwd. De centrale kwestie draait vooral rond het al dan niet diplomeren na het tweede jaar van de derde graad in alle onderwijsvormen, waardoor alle normaal vorderende leerlingen, inclusief in het (D)BSO, hun opleiding in principe zouden kunnen voltooien binnen de leerplichtperiode. In het licht van deze discussie wensen we in dit hoofdstuk na te gaan in welke mate afgestudeerden van het voltijds technisch en beroepssecundair onderwijs (zesde- en zevendejaars) alsook van de deeltijdse onderwijssystemen (DBSO en leertijd van het VIZO) erin slagen om zich een toegang tot de arbeidsmarkt te verschaffen, zich er te handhaven en vervolgens ook verder te ontwikkelen. Op andere deelaspecten van een startkwalificatie, m.n. de mate waarin jongeren uit de verschillende uitstapniveaus zich ook staande weten te houden in het breder maatschappelijk en persoonlijk leven en participeren aan een leven lang leren, zal in het kader van dit onderzoek niet verder worden ingegaan. Wel zal bijzondere aandacht worden besteed aan de mate waarin werkervaring tijdens de deeltijdse opleiding, evenals werkervaring en/of stages tijdens de voltijdse studies de arbeidsmarktintrede bevorderen.

Voor de evaluatie van het rendement van het initieel beroepsonderwijs werd in dit hoofdstuk niet alleen gebruik gemaakt van gegevens van de LOSO-gegevensbank maar kon eveneens een beroep worden gedaan op gegevens van het SONAR-project.³⁵ Hierdoor konden we de in hoofdstuk 2 bestudeerde LOSO-groep van jongeren die vóór 18 jaar het voltijds secundair onderwijs verlieten, verruimen met jongeren uit de SONAR-gegevensbank die maximaal een kwalificatie van het initieel beroepsonderwijs hadden behaald.³⁶ Een moeilijkheid bij de integratie van beide gegevensbestanden was evenwel dat in het LOSO-onderzoek een instroomcohort in

³⁵ Zie hoofdstuk 2 voor een beschrijving van beide gegevensbanken.

³⁶ Om de vergelijkingsgroepen zuiver te houden, werden jongeren die nog ooit aan het hoger onderwijs waren begonnen hier buiten beschouwing gelaten.

het secundair onderwijs werd bestudeerd (jongeren die in het schooljaar 1990- 1991 startten in het eerste leerjaar secundair onderwijs), terwijl de SONAR-proefgroep bestaat uit een leeftijdscohort (jongeren geboren in 1976) (zie tabel 4.1).

Tabel 4.1 LOSO- en SONAR-steekproef naar geboortjaar en instroomjaar in secundair onderwijs (N=1 391)

	Geboortjaar	Instroomjaar in secundair onderwijs						Totaal	
		1987	1988	1989	1990	1991	1992		1994
LOSO	1975	-	-	-	1	-	-	-	1
	1976	-	-	-	10	-	-	-	10
	1977	-	-	-	111	-	-	-	111
	1978	-	-	-	177	-	-	-	177
	1979	-	-	-	1	-	-	-	1
SONAR	1976	10	831	219	24	5	1	1	1 091
Totaal		10	831	219	324	5	1	1	1 391

Om de arbeidsmarktintrede van de twee cohorten op een betrouwbare manier met elkaar te kunnen vergelijken, werden intredecohorten op de arbeidsmarkt geconstrueerd. Hiertoe werd voor elke jongere in het LOSO- en SONAR-bestand het moment bepaald waarop hij of zij voor de eerste keer het onderwijssysteem had verlaten, d.i. het eerste moment waarop de studies werden onderbroken voor minstens zes maanden (exclusief zomermaanden).³⁷ Op deze manier konden vier grote intredecohorten worden onderscheiden, m.n. jongeren die in 1994, 1995, 1996 of 1997 de transitie van school naar werk maakten (N=1 300).³⁸ De andere intredecohorten zijn te klein om op een zinvolle manier te kunnen worden betrokken in de analyses³⁹ (zie tabel 4.2).

³⁷ Indien de jongere voor minder dan zes maanden de studies onderbrak en het daarop volgend schooljaar opnieuw onderwijs volgde, werd hij of zij niet als onderwijsverlaten beschouwd.

³⁸ De overgrote meerderheid van de onderscheiden intredecohortes (meer dan 85%) maakte de overgang naar de arbeidsmarkt in de maand juli (onderwijssysteem verlaten in juni).

³⁹ De groep die niet voor analyse werd weerhouden omvat 59 SONAR-respondenten en 32 LOSO-respondenten. Naar hoogst behaalde kwalificatie is hun verdeling als volgt: 4% 7TSO, 4% 6TSO, 20% 7BSO, 4% 6BSO, 11% DBSO, 26% leertijd en 30% ongekwalificeerden. Binnen deze groep zijn vooral de zesdejaars onder- en de afgestudeerden van de leertijd oververtegenwoordigd.

Tabel 4.2 Afgestudeerden van het initieel beroepsonderwijs naar jaar van intrede op de arbeidsmarkt (N=1 391)

	N	%
1990	2	0,1
1992	5	0,4
1993	20	1,4
1994	352	25,3
1995	455	32,7
1996	356	25,6
1997	137	9,8
1998	42	3,0
1999	17	1,2
2000	3	0,2
2001	2	0,1
Totaal	1 391	100,0

Deze instroomcohorten laten toe volgende afgestudeergroepen te vergelijken: afgestudeerden van het voltijds technisch en beroepssecundair onderwijs (zesde- en zevendejaars), afgestudeerden van de deeltijdse onderwijssystemen (DBSO en leertijd van het VIZO) en uitstromers uit het initieel beroepsonderwijs zonder enige formele kwalificatie (zie tabel 4.3). Afgestudeerden van 7TSO en DBSO zijn de kleinste groepen (4% en 8%); ongekwalificeerde onderwijsverlaters de grootste groep (28%). Het aandeel van de overige vergelijkingsgroepen schommelt rond 15%.

Tabel 4.3 Afgestudeerden van het initieel beroepsonderwijs naar hoogst behaalde kwalificatie (N=1 300)

	N	%
7TSO	59	4,5
6TSO	176	13,5
7BSO	231	17,8
6BSO	220	16,9
Kwalificatie- of studiegetuigschrift 3e graad DBSO	107	8,3
Getuigschrift leertijd van het VIZO	147	11,3
Geen diploma/getuigschrift SO	360	27,7
Totaal	1 300	100,0

Als we de groep jongeren zonder diploma of getuigschrift van het (voltijds of deeltijds) secundair onderwijs, de ongekwalificeerde onderwijsverlaters, verder differentiëren naar hun laatste uitstroombestand uit het secundair onderwijs, dan stellen we vast dat een meerderheid afkomstig is uit het beroepssecundair onderwijs (zie tabel 4.4).

Tabel 4.4 Ongekwalificeerde onderwijsverlaters uit het initieel beroepsonderwijs naar uitstroompositie uit het onderwijs (N=353)

	N	%
ASO	5	1,3
TSO	47	13,3
KSO	8	2,3
BSO	108	30,6
BuSO	20	5,7
DBSO	103	29,1
Leertijd van het VIZO	62	17,6
Totaal	353	100,0

Omdat de duur van de observatieperiode in de activiteitenkalender varieert van twee jaar (cf. intredecohort 1997, kalenderregistratie tot 1999) tot zeven jaar (cf. intredecohort 1994, kalenderregistratie tot 2001) kon voor alle intredecohorten een maximale gemeenschappelijke observatieperiode van twee jaar na (de eerste keer) onderwijsverlaten worden afgebakend.

Tabel 4.5 Afgestudeerden van het initieel beroepsonderwijs naar hoogst behaalde kwalificatie en jaar van intrede op de arbeidsmarkt (N=1 300)

Einddatum observatieperiode	Intredecohorten op de arbeidsmarkt				Totaal
	1994	1995	1996	1997	
1999	76,4	69,0	54,1	38,2	63,7
2000	22,2	18,0	18,9	18,4	19,4
2001	1,4	13,0	27,0	43,4	16,9
Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
N	352	455	356	137	1 300

Enkel voor de intredecohorten van 1994 en 1995 zijn observatiegegevens voorhanden tot vier jaar na het onderwijsverlaten (zie tabel 4.5).

Tabel 4.6 Afgestudeerden van het initieel beroepsonderwijs naar hoogst behaalde kwalificatie en jaar van intrede op de arbeidsmarkt (N=1 300)

	Intredecohorten op de arbeidsmarkt				Totaal
	1994	1995	1996	1997	
7TSO	-	7,3	5,9	3,6	4,5
6TSO	17,9	12,3	13,8	5,8	13,5
7BSO	0,6	24,2	23,0	27,0	17,8
6BSO	25,0	18,9	11,2	4,4	16,9
Getuigschrift DBSO	11,9	4,4	8,4	10,9	8,2
Getuigschrift leertijd VIZO	6,3	6,6	13,8	33,6	11,3
Ongekwalficeerd	38,4	26,4	23,9	14,6	27,7
Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
N	352	455	356	137	1 300

1. Wie zijn de (on)gekwalficeerde onderwijsverlaters van het initieel beroepsonderwijs?

Bekijken we de verschillende afstudeergroepen naar geslacht, voertaal en sociale achtergrondkenmerken dan valt meteen op dat jongens duidelijk oververtegenwoordigd zijn (62%). Verhoudingsgewijs zijn meisjes sterker vertegenwoordigd in het voltijds BSO (45% en 50% in 6BSO en 7BSO) en zwakker vertegenwoordigd in de leertijd (30%, $\chi^2(6,1\ 300)=28,454$, $p=0,000$, zie tabel 4.7). De niet-Nederlandssprekenden thuis (in totaal 18%) zijn dan weer verhoudingsgewijs oververtegenwoordigd in de groep van ongekwalficeerde onderwijsverlaters en - in mindere mate - bij de DBSO-afgestudeerden ($\chi^2(6,1\ 300)=112,510$, $p=0,000$). Naar sociale achtergrond valt algemeen een sterke vertegenwoordiging van lage opleidingscategorieën op. Toch bestaan er nog significante verschillen tussen de verschillende afstudeergroepen ($\chi^2(18,1\ 059)=98,484$, $p=0,000$). Onder de TSO-afgestudeerden bevinden zich beduidend meer jongeren met een hoger geschoolde moeder (meer dan 40% diploma hoger secundair of hoger onderwijs tegenover 25% in de gehele steekproef). Bij de afgestudeerden uit het DBSO en VIZO, alsook bij de ongekwalficeerde onderwijsverlaters is de proportie laaggeschoolde moeders (LO of LSO) significant groter dan het gemiddelde in de totale proefgroep.

Tabel 4.7 Afgestudeerden van het initieel beroepsonderwijs naar een aantal achtergrond- en schoolloopbaan kenmerken (N=1 300)

		Hoogst behaalde kwalificatie							Totaal	N
		7TSO	6TSO	7BSO	6BSO	DBSO	Leertijd VIZO	Ongekwalificeerd		
Geslacht	Mannen	64,4	69,9	55,4	50,0	63,6	70,7	64,7	61,8	804
	Vrouwen	35,6	30,1	44,6	50,0	36,4	29,3	35,3	38,2	496
Voertaal thuis	Nederlands	94,9	92,6	91,3	85,5	74,8	91,2	65,8	82,2	1 069
	Geen Nederlands	5,1	7,4	8,7	14,5	25,2	8,8	34,2	17,8	231
Sociale achtergrond *	Moeder LO	20,3	16,8	26,6	35,2	43,8	37,0	43,7	33,7	433
	Moeder LSO	18,6	27,7	27,5	20,4	19,0	31,5	20,8	23,9	306
	Moeder HSO	30,5	30,1	19,7	20,4	16,2	15,8	11,5	18,7	240
	Moeder HO	11,9	11,0	7,9	2,3	5,7	5,5	4,8	6,2	80
	Moeder onbekend	18,6	14,5	18,3	21,8	15,2	10,3	19,2	17,2	224
Werkervaring tijdens voltijds onderwijs	Ja	74,6	69,0	69,0	61,4	-	-	44,0	59,1	611
	Nee	25,4	31,0	31,0	38,6	-	-	56,0	40,9	423
Stage tijdens voltijds onderwijs	Ja	84,5	47,4	93,4	75,8	-	-	19,9	56,6	577
	Nee	15,5	52,6	6,6	24,2	-	-	80,1	43,4	442
Werkervaring tijdens 1e jaar DBSO	Ja	-	-	-	-	74,8	-	-	74,8	80
	Nee	-	-	-	-	25,2	-	-	25,2	27
Zittenblijven en/of cascade tijdens voltijds onderwijs	Homogeen	42,4	33,0	17,7	20,5	21,5	29,9	21,9	24,2	315
	Zittenblijven	27,1	39,2	3,0	12,3	46,7	35,4	32,2	25,9	337
	Cascade	15,3	10,8	45,5	39,1	9,3	17,0	16,9	24,2	315
	Zittenblijven én cascade	15,3	17,0	33,8	28,2	22,4	17,7	28,9	25,6	333
Totaal		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100
N		59	176	231	220	107	147	360	100,0	1 300

* Opleidingsniveau moeder: LO (lager onderwijs), LSO (lager secundair onderwijs), HSO (hoger secundair of hoger onderwijs), HO (hoger onderwijs), onbekend (niveau onbekend)

Voor een goede meting van zowel korte- als langetermijneffecten van schoolcarrières op de arbeidsmarktintrede en -loopbaan weten we dat het niet alleen belangrijk is schoolloopbanen te typeren naar behaalde kwalificaties en studietype/-niveau maar dat ook studiedomein en combinaties van leren en werken belangrijke verklarende karakteristieken zijn.

De meeste jongeren met een TSO-kwalificatie in onze steekproef zijn afkomstig uit mechanica-elektriciteit of handel (meer dan 60%, $\chi^2(27,686)=82,276$, $p=0,000$, zie tabel 4.8). De overige *studiedomeinen* zijn telkens met maximaal 10% van de afgestudeerden van het technisch onderwijs vertegenwoordigd. Voor gekwalificeerden van het beroepsonderwijs maken alle studiegebieden ongeveer een even groot aandeel uit.

Tabel 4.8 Afgestudeerden van het voltijds technisch en beroepsonderwijs naar studiedomein (N=686)

Studiedomein	Hoogst behaalde kwalificatie					Totaal	N
	7TSO	6TSO	7BSO	6BSO			
Auto	7,1	9,9	10,1	6,6	8,6	51	
Bouw	-	0,7	5,5	7,6	4,6	27	
Handel	16,7	18,4	22,1	12,2	17,5	103	
Hout	4,8	5,9	10,6	8,6	8,3	49	
Kleding	2,4	3,3	3,0	11,2	5,8	34	
Lichaamsverzorging	7,1	2,6	7,0	7,1	5,9	35	
Mechanica-elektriciteit	45,2	40,8	17,1	16,8	25,1	148	
Personenzorg	7,1	9,9	12,6	19,8	13,9	82	
Voeding	9,5	8,6	12,1	10,2	10,3	61	
Andere	28,8	19,3	13,8	10,4	14,0	96	
Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100	
N	59	176	231	220	100	686	

Zevenenvijftig procent en 59% van de afgestudeerden van het initieel beroepsonderwijs zegt *werkervaring* tijdens zijn studies te hebben opgedaan, respectievelijk als stagiair en als jobstudent⁴⁰ (zie tabel 4.7). Opvallend is dat de percentages werkervaring (als jobstudent én als stagiair(e)) bij de zevendejaars hoger liggen dan bij de zesdejaars. Ervaring als jobstudent komt bij TSO-afgestudeerden iets meer voor dan bij BSO-afgestudeerden ($\chi^2(4,1034)=56,369$, $p=0,000$); bij stage-ervaring liggen de verhoudingen dan weer omgekeerd ($\chi^2(4,1019)=368,154$, $p=0,000$). Te noteren zijn ook de opvallend lage percentages werkervaring bij de ongekwalificeerde onderwijsverlaters (44% werkervaring als jobstudent en amper 20% stage-ervaring). Driekwart van de DBSO-gekwalificeerden combineerde de DBSO-opleiding (tijdens het eerste jaar) met een tewerkstelling.

⁴⁰ De gegevens over werk- en stage-ervaring zijn afkomstig uit de volgende vragen: “Heeft u tijdens uw studies voltijds secundair onderwijs vakantiewerk gedaan of gewerkt als jobstudent? Ja/nee” en “Heeft u tijdens uw studies voltijds secundair onderwijs stage gevolgd in een onderneming of instelling? Ja/nee”

De afstudeergroepen verdelen zich telkens met ongeveer een kwart over de categorieën met een homogene schoolloopbaan, enkel zittenblijven of cascade en zittenblijven én cascade (zie tabel 4.7). In het TSO en in de leertijd zijn verhoudingsgewijs iets meer jongeren met een homogene loopbaan ($\chi^2(18,1300)=243,403$, $p=0,000$); zesdejaars tellen beduidend meer zittenblijvers onder hun rangen dan de zevendejaars.

Bekijken we voor de groep van de *ongekwalificeerde onderwijsverlaters* meer in detail de samenhang tussen hun laatste uitstroompositie en achtergrond- en schoolloopbaanmerken dan stellen we vast dat niet-Nederlandssprekenden thuis (in totaal 34%) oververtegenwoordigd zijn bij uitstromers uit het (D)BSO ($\chi^2(4,353)=14,240$, $p<0,01$) (zie tabel 4.9). Onder uitstromers uit het TSO bevinden zich meer jongeren met een hoger geschoolde moeder (30% diploma hoger secundair of hoger onderwijs versus 16% in de totale steekproef van ongekwalificeerde uitstromers) ($\chi^2(16,353)=55,289$, $p=0,000$). Bij de ongekwalificeerde onderwijsverlaters uit het DBSO is de proportie laaggeschoolde moeders dan weer beduidend groter (80% versus 64% in de totale steekproef van voortijdige uitstromers). Ervaring als jobstudent blijkt vaker voor te komen bij TSO-uitstromers; stage-ervaring vooral bij BSO-uitstromers (respectievelijk $\chi^2(4,350)=31,999$, $p=0,000$) en $\chi^2(4,335)=50,716$, $p=0,000$). DBSO-uitstromers scoren qua werkervaring als jobstudent veel lager dan gemiddeld. Onder uitstromers uit de deeltijdse systemen bevinden zich verhoudingsgewijs meer jongeren met een homogene schoolcarrière ($\chi^2(12,353)=78,446$, $p=0,000$). Bij BSO-uitstromers zijn minder zittenblijvers, maar wel meer cascade-loopbanen terug te vinden dan in de andere groepen.

Tabel 4.9 Ongekwalificeerde onderwijsverlaters naar uitstroompositie en een aantal achtergrond- en schoolloopbaanmerken (N=353)

		Uitstroompositie in het voltijds en deeltijds secundair onderwijs						N
		TSO	BSO	DBSO	Leertijd	Andere ¹	Totaal	
Geslacht	Mannen	68,1	64,8	68,9	66,1	45,5	64,9	229
	Vrouwen	31,9	35,2	31,1	33,9	54,5	35,1	124
Voertaal thuis	Nederlands	70,2	63,0	54,4	77,4	81,8	65,7	232
	Geen Nederlands	29,8	37,0	45,6	22,6	18,2	34,3	121
Sociale achtergrond ²	Moeder LO	29,8	50,0	59,2	32,8	18,2	44,0	147
	Moeder LSO	12,8	16,3	20,4	34,4	18,2	20,4	65
	Moeder HSO	21,3	7,7	5,8	16,4	18,2	11,5	34
	Moeder HO	8,5	1,0	3,9	4,9	12,1	4,6	12
	Moeder onbekend	27,7	25,0	10,7	11,5	33,3	19,5	57
Werkervaring tijdens voltijds onderwijs	Ja	74,5	48,6	26,2	44,3	40,6	44,0	154
	Nee	25,5	51,4	73,8	55,7	59,4	56,0	196
Stage tijdens voltijds onderwijs	Ja	17,4	34,9	3,1	7,4	45,5	20,0	67
	Nee	82,6	65,1	96,9	92,6	54,4	80,0	268
Zittenblijven en/of cascade tijdens voltijds onderwijs	Homogeen	6,4	21,3	29,1	29,0	15,2	22,4	79
	Zittenblijven	44,7	12,0	36,9	27,4	72,7	32,0	113
	Cascade	4,3	23,1	17,5	21,0	-	16,4	58
	Zittenblijven én cascade	44,7	43,5	16,5	22,6	12,1	29,2	103
Totaal		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
N		47	108	103	62	33	100,0	353

1 De jongeren met een uitstroompositie in het ASO, KSO of BuSO zijn samengenomen in de categorie 'andere'.

2 Opleidingsniveau moeder: LO (lager onderwijs), LSO (lager secundair onderwijs), HSO (hoger secundair of hoger onderwijs), HO (hoger onderwijs), onbekend (niveau onbekend)

2. Wat is hun rendement op de arbeidsmarkt?

Eerder gaven we reeds aan dat een adequate externe rendementsmeting van het onderwijs die recht doet aan het dynamische, graduele karakter van de overgang van school naar werk, niet alleen de lengte van de transitieperiode maar ook het aantal en de aard van de verschillende overgangen in kaart brengt. Bij dit laatste is het tevens aangewezen om meerdere karakteristieken van de overgangen in rekening te brengen. Met betrekking tot de beroepsloopbaan doelen we onder meer op volgende jobkenmerken: (1) deeltijds versus voltijds werk, (2) tijdelijk versus vast werk, (3) verloning (4) tevredenheid over arbeidsvoorwaarden, -omstandigheden, -verhoudingen en -inhoud, (5) overeenstemming tussen opleiding en jobinhoud en (6) mogelijkheden tot mobiliteit. Met betrekking tot de werkloosheids- en/of of inactiviteitsperiodes beschrijft men naast de duurtijd bij voorkeur ook de aard van de inactiviteit (uitkeringsgerechtigd werkloos, familieverantwoordelijkheden, ziekte/invaliditeit, ...).

Wanneer we willen nagaan in welke mate het initieel beroepsonderwijs erin slaagt jongeren voldoende uit te rusten om de arbeidsmarkt als volwaardige deelnemers te betreden, dan moeten in het licht van de discussie over de uitstapniveaus voor een startkwalificatie twee essentiële componenten in rekening worden gebracht, enerzijds het proces van intreden en anderzijds zich handhaven op de arbeidsmarkt. Elke component kan zowel aan de hand van kwantitatieve als kwalitatieve indicatoren in kaart worden gebracht.

In dit hoofdstuk wordt de *arbeidsmarktintrede* in eerste instantie kwantitatief bestudeerd aan de hand van de inactiviteitsduur, berekend als de duur tussen het einde van de studies en het begin van de eerste significante job. Als eerste significante job geldt dan een betaalde job van minstens één uur per week, die minstens één maand aaneensluitend werd uitgeoefend, hetzij bij een werkgever,⁴¹ als zelfstandige of als helper.⁴² De inactiviteitsduur geeft de snelheid aan waarmee een jongere na het schoolverlaten is beginnen werken. De kwaliteit van de arbeidsmarktintrede wordt onderzocht aan de hand van kenmerken van de eerste significante job, met name statuut, contract, arbeidsregime, verloning, aansluiting tussen jobniveau/-inhoud en studies, opleidingsmogelijkheden in de job en arbeidstevredenheid.

Het proces van zich *handhaven op de arbeidsmarkt* wordt eveneens bestudeerd aan de hand van kwantitatieve en kwalitatieve indicatoren. Een eerste kwantitatieve parameter heeft betrekking op de duur van de eerste job en mobiliteit na de eerste tewerkstelling (vrijwillige versus onvrijwillige mobiliteit). Vervolgens wordt met behulp van statische dwarsdoorsneden de evolutie van de arbeidsmarktpositie (werkend, werkloos, inactiviteit) van jongeren overheen de tijd in kaart gebracht en worden enkele samenvattende dynamische parameters berekend. Deze dynamische indicatoren hebben enerzijds te maken met het percentage van de beschikbare tijd dat men werkend, werkloos of inactief was; anderzijds met het aantal jobs en de gemiddelde duur van de uitgeoefende jobs. Het kwalitatieve aspect van het proces van zich handhaven op de arbeidsmarkt wordt op twee manieren bekeken: enerzijds aan de hand van het aandeel jobs als

⁴¹ Waarbij men een arbeidscontract van minstens één maand heeft.

⁴² Dit is een meewerkend gezinslid zonder arbeidscontract en vergoeding.

arbeider, voltijdse jobs en jobs met een vast contract, anderzijds via enkele kenmerken van de laatste job, met name de aansluiting met de genoten opleiding, opleidingsmogelijkheden in de job en de arbeidstevredenheid.

2.1 Succesvol intreden

Beperken we ons in eerste instantie tot de eerste twee jaren na het schoolverlaten (enkel voor deze periode zijn observatiegegevens beschikbaar voor alle instroomcohorten), dan stellen we vast dat na twee jaar afstuderen 54% een eerste job heeft gehad en 23% al meer dan één job. Tien procent van de jongeren heeft tijdens die twee jaren echter nog nooit gewerkt. Hoe vlug deze eerste job werd gevonden en wat de kwaliteit ervan was, wordt in deze paragraaf verder worden bekeken.

Tabel 4.10 Afgestudeerden van het initieel beroepsonderwijs naar hun positie op de arbeidsmarkt, twee jaar na het onderwijsverlaten (N=1 300)

	N	%
Werkend in eerste job	704	54,2
Werkend in andere dan eerste job	297	22,8
Niet werkend met één job ooit	162	12,5
Niet werkend met meerdere significante jobs ooit	7	0,5
Nooit gewerkt	130	10,0
Totaal	1 300	100,0

2.1.1 Kwantitatieve indicatoren

De gegevens uit de activiteitenkalender laten ons toe om de periode tussen het verlaten van het onderwijssysteem en de eerste job in detail te bekijken. Om te berekenen hoe lang iemand beschikbaar was op de arbeidsmarkt vooraleer hij of zij in een eerste job begon te werken, kan van verschillende parameters gebruik worden gemaakt.

Een klassieke maat is de intredewerkloosheid, gedefinieerd als de periode van werkloosheid tussen het verlaten van de school en de eerste tewerkstelling. Het betreft hier de officiële geregistreerde werkloosheid, waarvoor de inschrijving bij de VDAB als werkzoekende als criterium geldt. Deze maat zegt inderdaad iets over de beschikbaarheid van de persoon, maar het nadeel van deze parameter is dat niet iedereen zich inschrijft bij de VDAB. Bij LOSO- en SONAR-gegevens stelt zich overigens een bijkomend probleem van betrouwbaarheid, alsook volledigheid van de registratie van de inschrijving bij de VDAB. Een mogelijk alternatief bestaat erin om uitsluitend de niet-werkende periodes waarin men als ‘uitkeringsgerechtigd werkloos’⁴³

⁴³ De code ‘uitkeringsgerechtigd werkloos’ werd in de kalender zowel gehanteerd voor de wachtperiode als de effectieve periodes waarin men een uitkering ontving.

geregistreerd stond, te beschouwen als periodes van expliciete beschikbaarheid voor de arbeidsmarkt. Desalniettemin blijft de beperking dat niet iedereen zich inschrijft.

Nog een andere maatstaf kan in de SONAR-enquête worden gevonden, waarin expliciet werd gevraagd of men na het onderwijsverlaten naar werk heeft gezocht. Dit gegeven is echter alleen voor de SONAR-respondenten voorhanden. Bovendien leert een korte bewerking van deze gegevens ons dat van de 10% SONAR-respondenten die te kennen gaf 'niet te hebben gezocht naar werk/niet te willen werken', toch 90% binnen de geobserveerde periode aan het werk is gegaan. Niet zoeken naar werk impliceert immers niet automatisch dat men werkonwillig zou zijn (men onderneemt zelf geen zoekactiviteiten maar wacht bijvoorbeeld af tot men een aanbod krijgt). Daarom wordt in dit onderzoek geopteerd voor nog een andere kwantitatieve maat, met name de inactiviteitsduur tot de eerste significante job, berekend als de duur tussen het einde van de studies en het begin van de eerste significante job. Het betreft dus een ruimer begrip dan intredewerkloosheid, vermits hier ook rekening wordt gehouden met diverse vormen van inactiviteit (naast 'uitkeringsgerechtigd werkloos', ook 'thuis zonder inkomen', 'ziekte/invaliditeit', 'OCMW-trekker', 'andere niet-werkend').⁴⁴ De vakantiemaanden juli en augustus na het schoolverlaten worden in deze parameter consistent meegeteld als 'inactief'; d.w.z. dat na het schoolverlaten in juni de inactiviteitsduur voor iemand die in augustus werk vond één maand bedraagt en voor iemand die in september werk vond twee maanden.⁴⁵ Omdat de duur tot de eerste significante job wordt berekend, is het bovendien ook mogelijk dat men vóór zijn eerste significante job reeds was tewerkgesteld in één of meerdere jobs van minder dan één maand.⁴⁶ Samenvattend kunnen we stellen dat deze parameter als belangrijk voordeel heeft dat hij voor de gehele steekproef kan worden berekend en er zich geen beperking stelt in verband met inschrijving in de VDAB. Anderzijds moeten we onthouden dat deze maatstaf geen rekening houdt met de zoekintensiteit en bijgevolg niet noodzakelijk de werkelijke periode van actief zoeken weergeeft.

Uit tabel 4.11 blijkt dat drie procent reeds een significante job uitoefende terwijl ze het onderwijs nog niet verlaten hadden (meestal +18-jarigen in het DBSO die met een regulier arbeidscontract waren tewerkgesteld); één derde van alle uitstromers uit het initieel beroepsonderwijs kon onmiddellijk na het onderwijsverlaten beginnen werken en nog eens een kwart maximaal twee maanden later (zie kolom 2). Een half jaar na afstuderen was 72% van de proefgroep aan het werk, een jaar later 82%.

⁴⁴ Bij 4,6% van de respondenten komen registraties van 'thuis zonder inkomen' voor, bij 2,4% 'ziekte/invaliditeit', bij 0,7% 'OCMW-trekker' en bij 2,2% 'andere niet-werkend'.

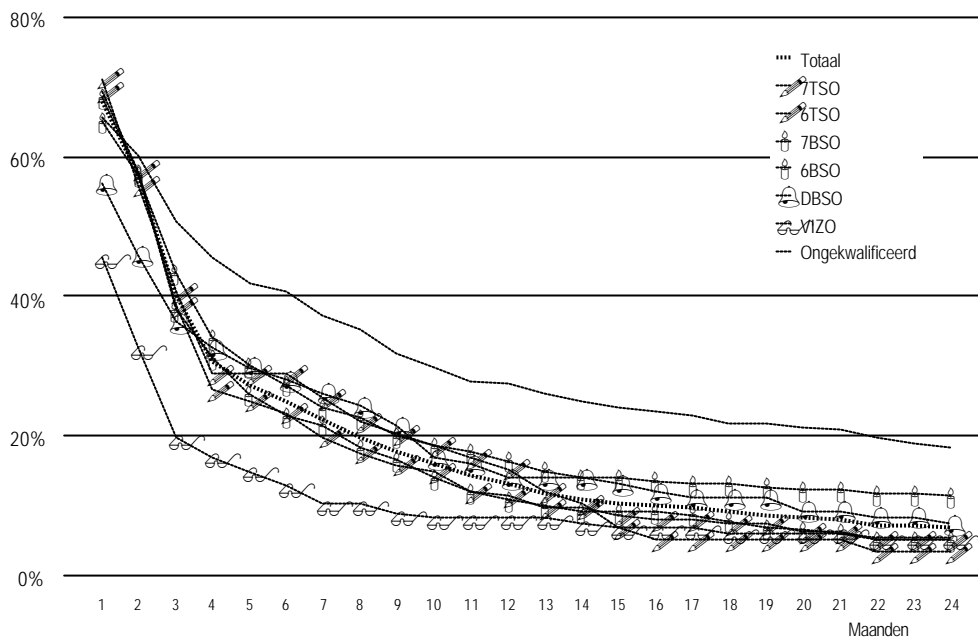
⁴⁵ Bij de kalenderregistratie gold als regel dat de situatie waarin de respondent zich minstens de helft van de maand bevond (werkend, werkloos, ...) voor die volledige maand moest worden geregistreerd.

⁴⁶ In het totaal hadden 50 personen een niet-significante job van minder dan één maand voorafgaand aan de eerste significante job; bij 23 personen situeert deze niet-significante job zich echter vóór het onderwijsverlaten, waardoor automatisch de berekening van de inactiviteitsduur niet wordt beïnvloed.

Tabel 4.11 Afgestudeerden van het initieel beroepsonderwijs naar inactiviteitsduur tot de eerste job (N=1 300)

	N	%	Cumulatieve %	Complement
0 maand	438	33,7	33,7	66,3
1 maand	120	9,2	42,9	57,1
2 maand	182	14,0	56,9	43,1
3 maand	91	7,0	63,9	36,1
4 maand	43	3,3	67,2	32,8
5 maand	26	2,0	69,2	30,8
6 maand	36	2,8	72,0	28,0
7 maand	26	2,0	74,0	26,0
8 maand	31	2,4	76,4	23,6
9 maand	26	2,0	78,4	21,6
10 maand	20	1,5	79,9	20,1
11 maand	11	0,8	80,8	19,2
12 maand	15	1,2	81,9	18,1
13 maand	10	0,8	82,7	17,3
14 maand	9	0,7	83,4	16,6
15 maand	6	0,5	83,8	16,2
16 maand	6	0,5	84,3	15,7
17 maand	7	0,5	84,8	15,2
18 maand	4	0,3	85,2	14,8
19 maand	8	0,6	85,8	14,2
20 maand	2	0,2	85,9	14,1
21 maand	12	0,9	86,8	13,2
22 maand	3	0,2	87,1	12,9
22 maand	4	0,3	87,4	12,6
24 maand	130	10,0	97,4	2,6
Eerste job vóór onderwijsverlaten	34	2,6	100,0	
Totaal	1 300	100,0	100,0	

Evalueren we de inactiviteitsduur meer specifiek voor de verschillende afstudeergroepen. In grafiek 4.1 kan worden afgelezen hoeveel jongeren x aantal maanden na het onderwijsverlaten nog steeds inactief zijn of, wanneer men het complement van de percentages bekijkt, hoeveel jongeren x aantal maanden na afstuderen aan het werk zijn in een eerste significante job.

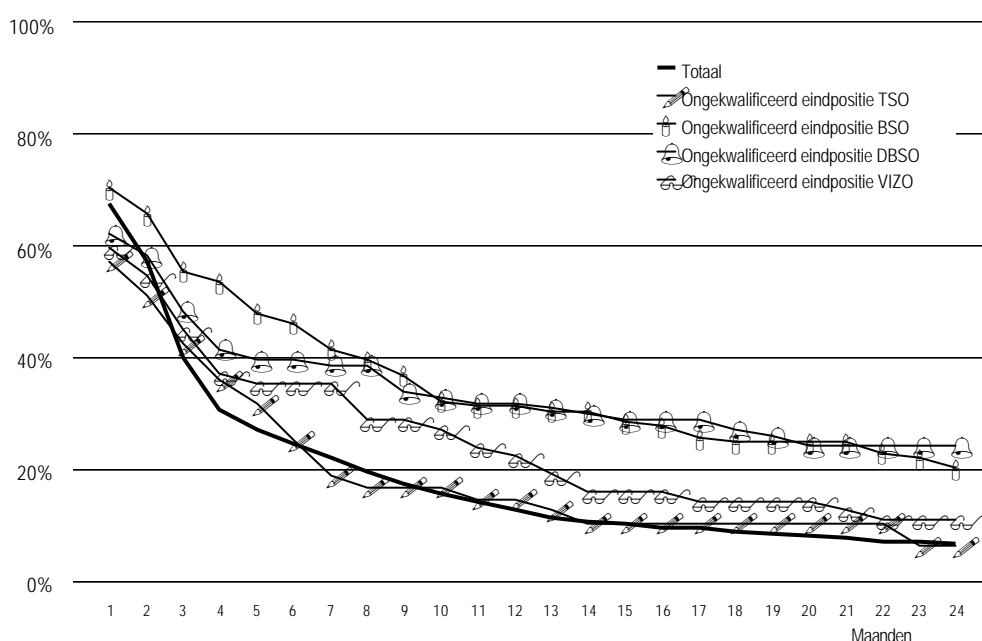

- * De inactiviteitsduur voor de 3% jongeren die reeds een eerste significante job hadden vooraleer zij het onderwijs verlieten, werd op 0 maanden gezet.

Grafiek 4.1 Inactiviteitsduur naar afstudeerniveau

Onmiddellijk na het verlaten van het onderwijssysteem toont zich al een verschil in de intrede van afgestudeerden uit het voltijds en het deeltijds beroepssecundair onderwijs. Na het afstuderen kon 44% van de DBSO-afgestudeerden en 54% van de VIZO-afgestudeerden onmiddellijk beginnen werken. Bij de andere afgestudeergroepen schommelt dit rond 30% à 35% en is de groep inactieven na het afstuderen beduidend groter (65% à 70%). Jongeren met een VIZO-getuigschrift blijven het gedurende het eerste jaar op de arbeidsmarkt beter doen dan de andere groepen; na drie maanden op de arbeidsmarkt is nog maar 20% inactief, na zes maanden 13% en na twaalf maanden nog amper 8%. Het tweede jaar op de arbeidsmarkt is de voorsprong van de VIZO-afgestudeerden verdwenen en loopt hun inactiviteitsduur ongeveer gelijk met die van de TSO-afgestudeerden. De snellere start die DBSO-afgestudeerden onmiddellijk na het schoolverlaten nemen is na drie maanden reeds bijgebeend door de gekwalificeerden uit het voltijds beroepsonderwijs. Vanaf dan verloopt gedurende het eerste jaar op de arbeidsmarkt de inactiviteit van DBSO- en voltijds afgestudeerden ongeveer gelijk (hetzelfde patroon als voor de totale steekproef). Ongekwalficeerden lijken vlak na het schoolverlaten geen nadeel te ondervinden ten opzichte van gekwalificeerden om snel aan een job te geraken, maar na amper drie maanden wordt een kloof zichtbaar: in vergelijking met de gekwalificeerden zijn telkens 10% à 15% meer ongekwalficeerde uitstromers inactief. De nadelige situatie van ongekwalficeerde jongeren toont zich ook duidelijk in de eindpositie in de grafiek: twee jaar na het schoolverlaten heeft 18% nog nooit gewerkt. Bij de overige groepen eindigt 6BSO met 11% inactieven en DBSO met 7%; bij de afgestudeerden van 7BSO, 6/7TSO is dat maximaal 5%.

Uit de vergelijking van de inactiviteitsduur van de verschillende afgestudeergroepen (grafiek 4.1) bleek reeds dat ongekwalificeerden zich in de minst gunstige positie bevinden om gauw aan een job te geraken. Binnen de groep van ongekwalificeerde onderwijsverlaters zijn nog belangrijke verschillen waar te nemen naar hun uitstroompositie uit het secundair onderwijs (zie grafiek 4.2). De eerste drie maanden zijn deze verschillen klein, maar daarna toont zich een duidelijk gunstiger verloop voor TSO-uitstromers en, in minder mate, VIZO-uitstromers. Ongekwalificeerde uitstromers uit het (D)BSO kennen verhoudingsgewijs een langere periode van inactiviteit na het stopzetten van de schoolcarrière. Van deze groep is meer dan 20% nog steeds inactief na twee jaar; bij VIZO- en TSO-uitstromers is dat respectievelijk 11% en 6%.

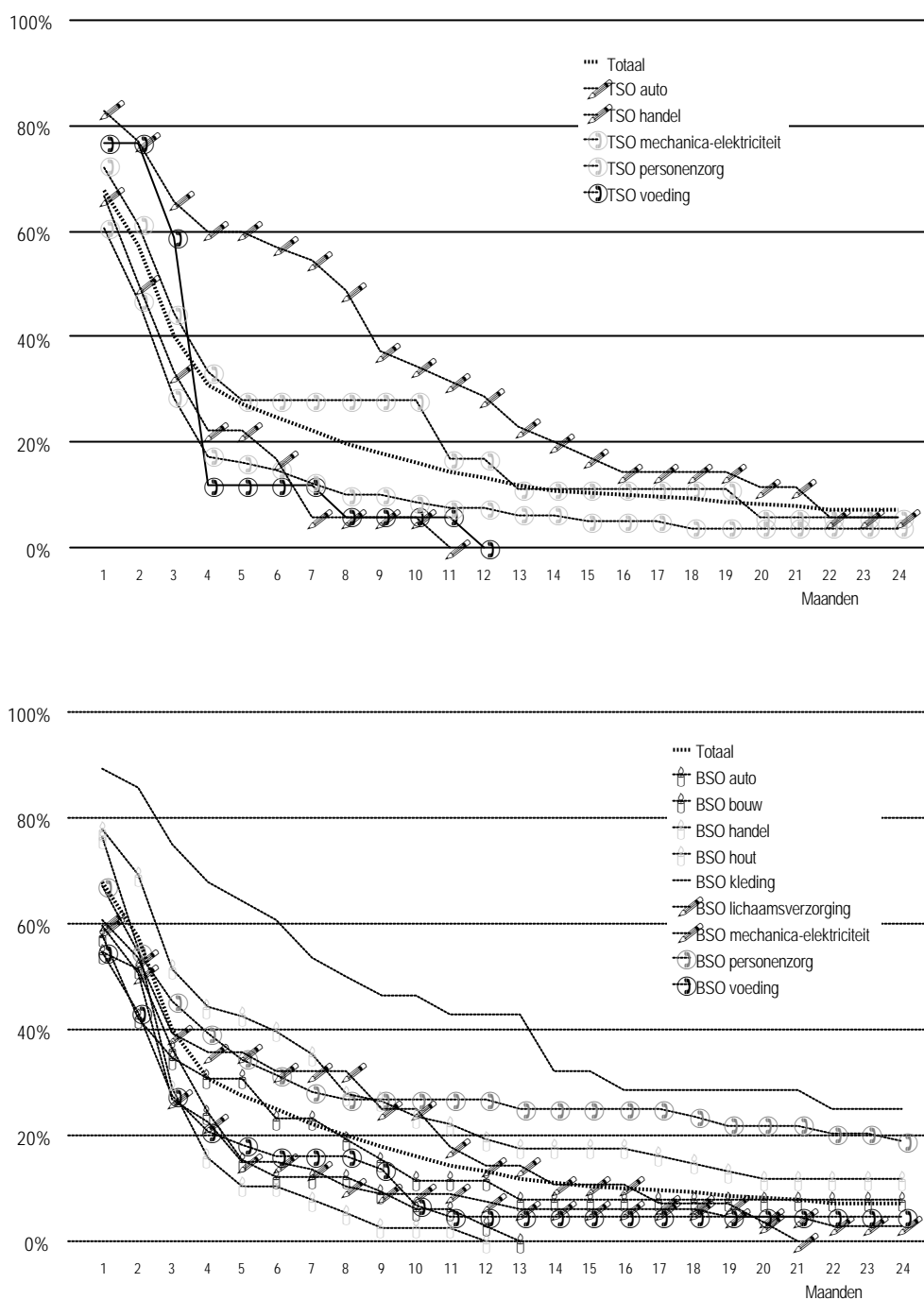
Grafiek 4.2 Inactiviteitsduur naar uitstroompositie ongekwalificeerde onderwijsverlaters

Tussen de afgestudeerden van TSO en BSO bestaan geen opmerkelijke verschillen in de snelheid waarmee men aan de slag kan, uitgezonderd de iets minder gunstige positie van 6BSO tegenover 7BSO en 6/7TSO (telkens ongeveer 5% meer inactieven). Binnen deze onderwijsvormen vinden we wel aanzienlijke verschillen naar studiedomein⁴⁷ (zie grafiek 4.3). Wat de studiedomeinen in TSO betreft, stellen we - met de nodige voorzichtigheid omwille van de kleine aantallen - een tendens vast dat de domeinen auto, voeding en mechanica-elektriciteit het verhoudingsgewijs beter doen dan handel en personenzorg. Vooral auto en voeding vallen op doordat hier binnen de twaalf maanden iedereen aan het werk is. Het studiedomein voeding neemt een slechte start (minder dan een kwart kan onmiddellijk beginnen werken), maar na drie maanden is nog amper 12% inactief. Ook binnen mechanica-elektriciteit zit na drie maanden nog maar 17% zonder werk, maar hier blijft wel een groep van 4% over die na twee jaar nog steeds geen werk heeft.

⁴⁷ Voor DBSO en de leertijd van het VIZO zijn de aantallen te klein om te analyseren naar studiedomeinen.

Afgestudeerden uit het studiegebied handel hebben het veel moeilijker dan afgestudeerden uit de andere gebieden om een betrekking te vinden. Na drie maanden is 66% inactief, na zes maanden nog steeds 57% en een jaar na afstuderen nog bijna 30%.

Binnen BSO laten de studiedomeinen auto (overeenkomstig met TSO) en hout zich opmerken door de snelheid waarmee een eerste tewerkstelling wordt gevonden (zie grafiek 4.3). Na twee maanden is reeds meer dan 45% aan de slag, na zes maanden rest slechts iets meer dan 10% inactieven en binnen een ruim jaar is iedereen aan het werk. Ook de BSO-studiedomeinen voeding en mechanica-elektriciteit - overeenkomstig met dezelfde studiegebieden in TSO - vertonen een gunstig verloop van de inactiviteitsduur. Meer dan 40% heeft onmiddellijk na het afstuderen een eerste baan, na zes maanden is nog ongeveer 15% inactief; er blijft wel 4% (voeding) en 7% (mechanica-elektriciteit) van de jongeren over die na twee jaar nog steeds geen werk hebben. Het zoekproces naar een eerste job voor de afgestudeerden van BSO-bouw volgt ongeveer de lijn van de gehele steekproef. Voor jongeren uit BSO-personenzorg, lichaamsverzorging en handel loopt de inactiviteitsduur gedurende de eerste tien maanden ongeveer gelijk (na tien maanden nog een kwart inactief). Daarna echter stagneert voor personenzorg het aantal inactieven (na twee jaar nog steeds 19% inactief), terwijl binnen de gebieden handel en zeker lichaamsverzorging toch steeds meer jongeren geleidelijk aan werk vinden (na twee jaar respectievelijk 12% en 4% inactieven). Afgestudeerden van BSO-kleding ondervinden duidelijk de meeste moeite om werk te vinden: na zes maanden is nog 60% inactief, na twaalf maanden nog steeds 43% en twee jaar na afstuderen heeft een kwart nog altijd geen werk.

Grafiek 4.3 Inactiviteitsduur naar studiedomeinen in TSO/BSO

Niet alleen het studiedomein maar ook de opgedane werkervaring als jobstudent of als stagiair(e) blijkt de inactiviteitsduur te beïnvloeden (zie grafieken 4.4a en 4.4b, in bijlage 4). Vooral van werkervaring als jobstudent of vakantiewerk lijkt een positief effect uit te gaan. Zowel voor TSO als BSO wordt in de grafieken 4.4a en 4.4b (in bijlage 4) duidelijk dat afgestudeerden met werkervaring sneller aan de slag kunnen dan jongeren die zonder. Onmiddellijk na het schoolverlaten is de invloed nog niet zichtbaar (bij alle groepen 65% à 75% inactieven), maar al

gauw beginnen de lijnen van jongeren met en zonder werkervaring uit elkaar te lopen. Bij TSO-gekwalificeerden nemen vooral de zevendejaars zonder werkervaring een slechte start; bij BSO-afgestudeerden is het gebrek aan werkervaring vooral nefast voor zesdejaars. Wat de invloed van stages op de inactiviteitsduur betreft, lijken voornamelijk zevendejaars BSO te profiteren van een positieve invloed van stage-ervaring op de duurtijd vooraleer men kan beginnen werken. Voor TSO is het effect van stages minder eenduidig.

Zetten we ook DBSO-afgestudeerden met en zonder werkervaring tijdens het eerste schooljaar tegen elkaar af (zie grafiek 4.5, bijlage 4), dan toont zich eveneens een tendens dat werkervaring een pluspunt is voor het snel vinden van een eerste baan.

Om na te gaan of de hierboven geobserveerde verschillen inzake intrede-inactiviteit overeind blijven indien we ook controleren voor achtergrondkenmerken en schoolcarrière van de jongeren, wordt gebruik gemaakt van duuranalyse. Een belangrijk voordeel van deze methodologie is immers dat ze rekening houdt met het gecensureerde karakter van de waarnemingen.

Een probleem bij de berekening van de inactiviteitsduur is dat sommige respondenten binnen de observatieperiode (twee en vier jaar) nog steeds inactief waren (nooit een eerste significante job gehad). Voor deze respondenten zijn de waarnemingen onvolledig of m.a.w. rechts gecensureerd (we nemen de duurtijd slechts waar tot het moment van enquêtering). Duuranalyse neemt echter niet de duur zelf, maar de hazard rate (uitstroomkans) als afhankelijke variabele in de regressie op. De hazard rate geeft de kans weer dat duren op tijdstip t ten einde lopen, op voorwaarde dat deze duren minimum lengte t hebben. In het geval van de inactiviteitsduur is dit dus de onmiddellijke kans op het verlaten van de inactiviteit. In de analyse die hier wordt gepresenteerd, modelleren we de uitstroomkans op basis van een Cox proportional hazards model.⁴⁸ Dit model veronderstelt evenwel dat de opgenomen controlevariabelen de hazard proportioneel beïnvloeden en het effect onafhankelijk is van het tijdstip. Uit de beschrijving van de duurdata blijkt echter dat dit niet altijd het geval is. Vooral de kans op minimaal 1 maand inactiviteit is vaak niet proportioneel tussen de verschillende afstudeergroepen. Daarom worden de analyses van de intrede-inactiviteit opgesplitst in twee afzonderlijke analyses. Enerzijds schatten we de kans op onmiddellijke tewerkstelling na het verlaten van het onderwijs (d.w.z. de kans op 0 maanden inactiviteit) a.d.h.v. een logistische regressie.⁴⁹ Anderzijds schatten we de uitstroom uit deze inactiviteit op basis van duuranalyse. We voeren de analyses eerst uit op de totale steekproef van onderwijsverlaters. Vervolgens voeren we ook voor een aantal afstudeergroepen afzonderlijke analyses uit.

⁴⁸ Voor meer toelichting bij de wijze waarop de duurtijden berekend en geschat worden, verwijzen we naar bijlage 5.

⁴⁹ Logistische regressie verklaart de natuurlijke logaritme van de probabilmiteit dat een bepaalde gebeurtenis zich voordoet versus de probabilmiteit dat deze gebeurtenis zich niet zal voordoen. Voor meer toelichting bij deze techniek verwijzen we o.m. naar:

- Aldrich J.H. & Nelson F.D. (1986), *Linear probability, logit and probit models*, Sage Publications, Beverly Hills.

- Liao Futin R. (1994), *Interpreting probability models. Logit, probit and other Generalized Linear Models*, Sage university Papers, Series Quantitative Applications in the Social Sciences, Thousand Oaks.

In deze analyses worden telkens verschillende modellen geschat.

- In een eerste model wordt enkel rekening gehouden met het afstudeerniveau van de onderwijsverlaters. In afzonderlijke analyses worden nog een aantal extra kenmerken opgenomen die specifiek zijn voor bepaalde afstudeerniveaus (o.a. studiedomein, werkervaring of uitstroompositie in het geval van de ongekwalificeerde onderwijsverlaters).
- Een tweede model houdt ook rekening met de achtergrondkenmerken geslacht, voertaal thuis, sociale achtergrond en schoolcarrière (cascade en zittenblijven).
- Om eventuele conjuncturele en andere verschillen uit te schakelen (LOSO- gegevensbank is regionaal sterk geconcentreerd) controleren we in een derde model tevens voor het intredejaar en nemen we een dummy op voor de LOSO-gegevens.⁵⁰

Bespreken we in eerste instantie de resultaten voor de totale steekproef van onderwijsverlaters (zie tabel 4.12). Een positieve (negatieve) B-coëfficiënt betekent m.b.t. de logistische regressie een positief (negatief) effect van het kenmerk op de kans op onmiddellijke tewerkstelling na het onderwijs. In het geval van het Cox proportional hazards model betekent dit een positief (negatief) effect van de variabele op de kans op uitstroom uit de inactiviteit.

⁵⁰ Deze analyses werden uitgevoerd door Dieter Verhaest, werkzaam bij de Vakgroep Sociale Economie, Faculteit Economie en Bedrijfskunde van de Universiteit Gent.

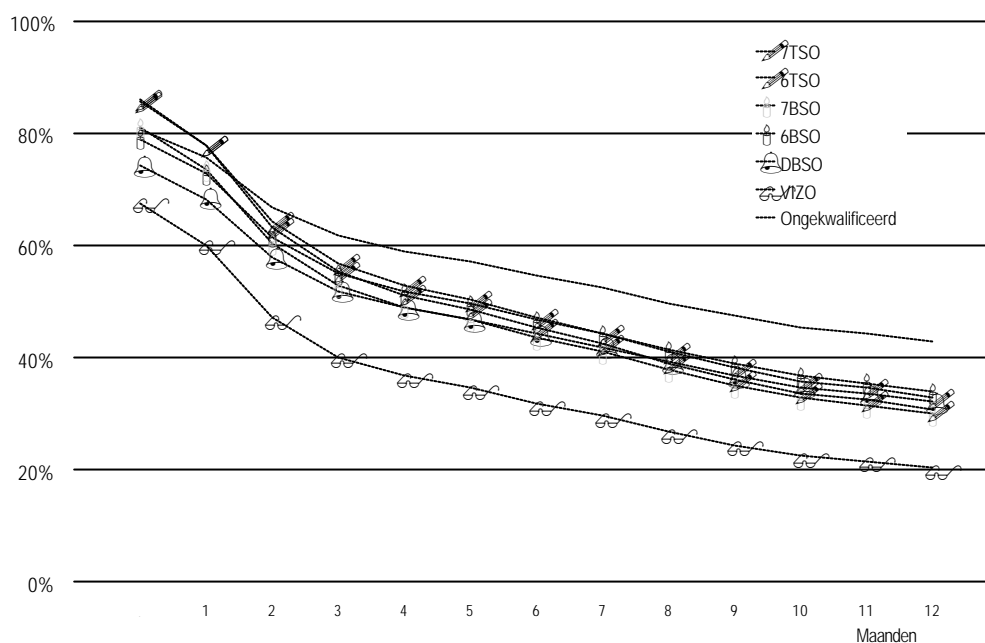
Tabel 4.12 Logistische regressieanalyse (N=1 300) en duuranalyse (N=817) op de intrede-activiteit van alle onderwijsverlaters

		Logistische regressie: kans op onmiddellijke tewerkstelling na verlaten onderwijs									Cox proportional hazards: onmiddellijke kans op het verlaten inactiviteit								
		Model 1			Model 2			Model 3			Model 1			Model 2			Model 3		
		Regr. coëff. (B)	St. fout	Sig.	Regr. coëff. (B)	St. fout	Sig.	Regr. coëff. (B)	St. fout	Sig.	Regr. coëff. (B)	St. fout	Sig.	Regr. coëff. (B)	St. fout	Sig.	Regr. coëff. (B)	St. fout	Sig.
	<i>Constante</i>	-0,64 7	0,112	0,000	-1,49 3	0,221	0,000	-1,41 6	0,251	0,000									
Kwalificatie	Ongekwalificeerd	Ref.			Ref.			Ref.					Ref.						
	Leertijd VIZO	0,839	0,200	0,000	0,652	0,209	0,002	0,682	0,221	0,002	0,678	0,144	0,000	0,622	0,146	0,000	0,620	0,149	0,000
	DBSO	0,437	0,226	0,053	0,379	0,233	0,103	0,364	0,235	0,121	0,313	0,151	0,037	0,284	0,152	0,062	0,272	0,154	0,078
	6BSO	0,016	0,181	0,931	0,053	0,193	0,784	0,096	0,216	0,658	0,356	0,111	0,001	0,377	0,116	0,001	0,282	0,131	0,031
	7BSO	-0,13	0,181	0,464	-0,15	0,197	0,428	-0,03	0,254	0,893	0,576	0,109	0,000	0,586	0,117	0,000	0,442	0,153	0,004
	6TSO	-0,17	0,199	0,393	-0,40	0,212	0,056	-0,39	0,233	0,094	0,622	0,116	0,000	0,560	0,121	0,000	0,470	0,135	0,000
	7TSO	-0,25	0,308	0,404	-0,45	0,320	0,152	-0,35	0,353	0,321	0,634	0,170	0,000	0,532	0,175	0,002	0,403	0,196	0,040
Geslacht	Vrouw				Ref.									Ref.					
	Man				0,651	0,128	0,000	0,671	0,129	0,000				0,516	0,076	0,000	0,514	0,077	0,000
Voertaal	Geen Ndls.				Ref.									Ref.					
	Ndls.				0,693	0,182	0,000	0,706	0,183	0,000				0,259	0,102	0,011	0,266	0,102	0,009
Sociale achtergrond	Moeder LO				Ref.									Ref.					
	Moeder LSO				-0,00	0,166	0,972	0,002	0,167	0,990				0,045	0,103	0,665	0,048	0,104	0,646
	Moeder HSO				-0,09	0,181	0,614	-0,09	0,182	0,610				0,042	0,110	0,701	0,031	0,111	0,780
	Moeder HO				0,068	0,265	0,798	0,097	0,266	0,717				-0,00	0,169	0,963	-0,02	0,172	0,884
	Moeder onbekend				-0,01	0,180	0,952	-0,02	0,184	0,883				-0,08	0,112	0,451	-0,11	0,114	0,327
Schoolcarrière	Homogeen Zittenblijven				Ref.									Ref.					
	Cascade				-0,20	0,181	0,254	-0,21	0,182	0,232				0,048	0,107	0,650	0,052	0,107	0,629
	Zittenbl.+cascade				-0,13	0,174	0,439	-0,11	0,194	0,538				0,194	0,105	0,063	0,126	0,115	0,274

Databank	SONAR-data			4		9							
	LOSO-data					Ref.						Ref.	
						0,074	0,240	0,758				-0,20	0,144 0,152
												7	
Intredecohorde	Cohorte 1994					Ref.						Ref.	
	Cohorte 1995					-0,31	0,177	0,073				0,058	0,106 0,581
						7							
	Cohorte 1996					-0,06	0,213	0,763				0,148	0,129 0,251
						4							
	Cohorte 1997					-0,33	0,283	0,233				0,158	0,176 0,368
						7							
	c2	30,9	0,000	77,7	0,000	82,9	0,000	51,0	0,000	117,6	0,000	121,1	0,000
	-2LL	1650,		1603,		1598,		9123,		9055,		9059,	
		4		7		5		1		8		4	

Uit de resultaten van Model 1 blijkt dat vooral gekwalificeerden uit de leertijd een hogere kans hebben op onmiddellijke tewerkstelling na het verlaten van het onderwijs. Dit geldt in mindere mate ook voor uitstromers met een kwalificatie uit het deeltijds beroepssecundair (verschil met ongekwalificeerde uitstromers significant op niveau 0,05). Het tegendeel geldt voor onderwijsverlaters met een kwalificatie uit het 7BSO, 6TSO en vooral 7TSO. In geen enkel van deze gevallen is er een significant verschil met de groep van ongekwalificeerde onderwijsverlaters. Op basis van deze indicator presteren de ongekwalificeerden dus zeker niet slecht. Het beeld wijzigt evenwel compleet wanneer we ook rekening houden met de uitstroomkans uit de inactiviteit. Elke groep met een kwalificatie uit het initieel beroepsonderwijs stroomt significant sneller uit de inactiviteit dan de groep van ongekwalificeerde uitstromers. Ook hier scoren jongeren met een getuigschrift van de leertijd opvallend sterk. Het voordeel van jongeren uit het DBSO is daarentegen duidelijk minder uitgesproken.

Toevoeging van achtergrondkenmerken en het schoolverleden aan het model (zie Model 2) verandert hier en daar de grootte van de effecten (coëfficiënten), maar wijzigt de conclusies niet. Wel verschilt de uitstroomkans uit de inactiviteit van onderwijsverlaters met een kwalificatie DBSO nu niet meer significant van deze van de ongekwalificeerde onderwijsverlaters. Op beide indicatoren scoren mannen en onderwijsverlaters met Nederlands als voertaal thuis opvallend sterk. Beide groepen hebben een veel grotere kans op onmiddellijke tewerkstelling na het verlaten van het onderwijs. Indien ze toch niet onmiddellijk kunnen beginnen werken, stromen ze bovendien veel sneller uit de inactiviteit. Wat de sociale achtergrond en de schoolloopbaan van de respondent betreft, worden geen significante effecten gevonden. Deze resultaten blijven ook overeind wanneer gecontroleerd wordt voor verschillen tussen intredecohorten en databanken (zie Model 3).

* Referentiekennmerken: vrouw, voertaal niet Nederlands, homogene schoolloopbaan, SONAR-databank, intredejaar 1994, diploma moeder LO

Figuur 4.1 Uitstroom uit de inactiviteit naar afstudeerniveau

Berekenen we op basis van de resultaten van de logistische regressie en duuranalyse de geschatte uitstroom voor de verschillende kwalificatieniveaus. Deze schattingen zijn afgeleid uit Model 3 en gebaseerd op de volgende referentiepersoon: vrouwelijk geslacht, voertaal thuis geen Nederlands, homogene schoolloopbaan, SONAR-data, ingetreden op de arbeidsmarkt in 1994 en moeder een diploma van ten hoogste LO. De resultaten staan weergegeven in figuur 4.1. De constante met de Y-as is gebaseerd op de logistische regressie, terwijl de hellingen van de curves van de duuranalyse zijn afgeleid. Hieruit blijkt duidelijk de gunstige startpositie van de gekwalificeerde uitstromers uit de deeltijdse systemen. Daar waar uitstromers uit de leertijd deze positie combineren met een vlugge uitstroom uit de inactiviteit, stromen deze uit het DBSO opvallend trager uit. Na drie maanden worden ze dan ook ingehaald door de gekwalificeerde onderwijsverlaters uit het voltijds secundair onderwijs. Het aandeel ongekwalificeerden dat onmiddellijk werk vindt is ongeveer even groot als bij de uitstromers uit het zesde of zevende jaar voltijds secundair onderwijs. Hun uitstroom uit de inactiviteit gebeurt evenwel veel trager, waardoor er al na twee maanden een kloof ontstaat met de andere kwalificatieniveaus.

Tabel 4.13 Jobduur in maanden naar afstudeerniveau, gecontroleerd voor censurering

	7TSO	6TSO	7BSO	6BSO	DBSO	Leertijd VIZO	Ongekwalificeerd
Gemiddelde (mnd)	26	28	27	27	25	26	20
Mediaan (mnd)	18	13	15	15	15	13	11

Tabel 4.14 geeft voor een aantal afstudeergroepen weer hoeveel % respectievelijk meer dan 0, 6, 12 of 24 maanden inactief zijn. De afstudeergroepen variëren naar geslacht, voertaal en kwalificatie. Voor de andere kenmerken gelden dezelfde referentiegroepen als bij figuur 4.1. Het aantal dat na het verlaten van het onderwijs onmiddellijk begint te werken ligt bij de ongekwalificeerde onderwijsverlaters ongeveer 16 procent hoger dan bij de uitstromers uit de leertijd. Bij afgestudeerden uit 6TSO is dit verschil nog hoger. De kloof tussen 6TSO en de leertijd verkleint evenwel substantieel na verloop van tijd. Ook na 24 maanden blijft een aanzienlijk aandeel van de ongekwalificeerde uitstroom zonder werk. Niet alleen het kwalificatieniveau is sterk bepalend, ook het geslacht en de voertaal spelen een dominante rol. Het aandeel van de ongekwalificeerden dat meer dan 24 maanden inactief is, is i.v.m. Nederlandstalige mannen voor niet-Nederlandstalige mannen en Nederlandstalige vrouwen respectievelijk twee en drie keer zo groot.

Tabel 4.14 Geschatte percentages meer dan x maanden inactief voor een aantal afstudeerniveaus*

	Voertaal Nederlands			Voertaal Nederlands			Voertaal niet Nederlands		
	Man		Leertijd VIZO	Vrouw		Leertijd VIZO	Man		Leertijd VIZO
Ongekwalificeerd	6TSO	Ongekwalificeerd		6TSO	Ongekwalificeerd		6TSO		
0 mnd	51	61	34	67	75	51	68	76	52
6 mnd	21	13	5	40	32	18	35	25	14
12 mnd	12	5	2	29	19	10	23	13	6
24 mnd	7	2	1	21	11	5	15	6	3

* Referentiekennmerken: homogene schoolloopbaan, SONAR-databank, intredejaar 1994 en diploma moeder LO.

Omdat de groep van onderwijsverlaters uit het zesde en zevende jaar TSO en BSO nog sterk heterogeen is naar studiedomein waarin men is afgestudeerd en naar werkervaring opgedaan tijdens de schoolloopbaan, bekijken we resultaten voor deze afstudeergroepen meer in detail. We beperken ons hier tot de jongeren uit de vijf studiedomeinen die gemeenschappelijk zijn voor het TSO en BSO, met name mechanica-elektriciteit (de referentiecategorie), auto, handel, personenzorg en voeding. Naast deze studiedomeinen worden ook telkens dummy's opgenomen voor TSO en het zevende jaar. Uit de resultaten van Model 1 (zie tabel 4.15) blijkt dat afgestudeerden uit het TSO minder kans hebben om onmiddellijk na het verlaten van het onderwijs aan het werk te gaan, maar wel vlugger uit de inactiviteit stromen. Ook onderwijsverlaters die een zevende jaar hebben gevolgd stromen vlugger uit de inactiviteit. Geen enkele van deze effecten is evenwel significant. Vooral onderwijsverlaters uit de handel (en in mindere mate uit de personenzorg) hebben minder kans om onmiddellijk na school aan de slag te gaan en stromen ook minder vlug uit de inactiviteit (zie Model 2).

Tabel 4.15 Logistische regressieanalyse (N=430) en duuranalyse (N=285) op de intrede-inactiviteit van afgestudeerden van het TSO/BSO

		Logistische regressie: kans op onmiddellijke tewerkstelling na verlaten onderwijs											
		Model 1			Model 2			Model 3			Model 4		
		Regr. coëff. (B)	St. fout	Sig.	Regr. coëff. (B)	St. fout	Sig.	Regr. coëff. (B)	St. fout	Sig.	Regr. coëff. (B)	St. fout	Sig.
TSO/BSO	Constante	-0,610	0,174	0,000	-0,287	0,242	0,235	-0,235	0,266	0,377	-1,385	0,655	0,035
	BSO	Ref.											
6 ^e /7 ^e jaar	TSO	-0,164	0,222	0,461	-0,261	0,235	0,267	-0,255	0,245	0,299	-0,376	0,298	0,207
	6 ^e jaar	Ref.											
Studiedomein	7 ^e jaar	-0,009	0,218	0,969	0,027	0,223	0,905	0,015	0,228	0,947	0,009	0,235	0,969
	Mechanica-elektriciteit				Ref.								
	Auto				-0,013	0,342	0,969	-0,028	0,344	0,935	-0,008	0,350	0,982
	Handel				-1,055	0,313	0,001	-1,059	0,314	0,001	-0,569	0,427	0,182
	Personenzorg				-0,435	0,307	0,157	-0,444	0,309	0,150	0,070	0,478	0,884
Werkervaring	Voeding				-0,087	0,320	0,786	-0,109	0,327	0,740	0,054	0,359	0,881
	Ja							Ref.					
Stage	Nee							-0,110	0,232	0,636	-0,098	0,236	0,680
	Ja							Ref.					
Geslacht	Nee							-0,046	0,282	0,870	-0,083	0,289	0,773
	Vrouw										Ref.		
Voertaal	Man										0,606	0,377	0,108
	Geen Ndls.										Ref.		
Sociale achtergrond	Ndls.										0,822	0,430	0,056
	Moeder LO										Ref.		
	Moeder LSO										-0,382	0,307	0,214
	Moeder HSO										-0,246	0,313	0,433
	Moeder HO										0,224	0,462	0,628
Schoolcarrière	Moeder onbekend										-0,221	0,316	0,484
	Homogeen										Ref.		
	Zittenblijven										0,150	0,335	0,654
	Cascade										-0,005	0,315	0,987
	Zittenbl.+cascade										0,073	0,315	0,817
χ^2		0,6		0,749	15,2		0,019	15,5		0,050	24,3		0,105

-2LL

544,1

534,5

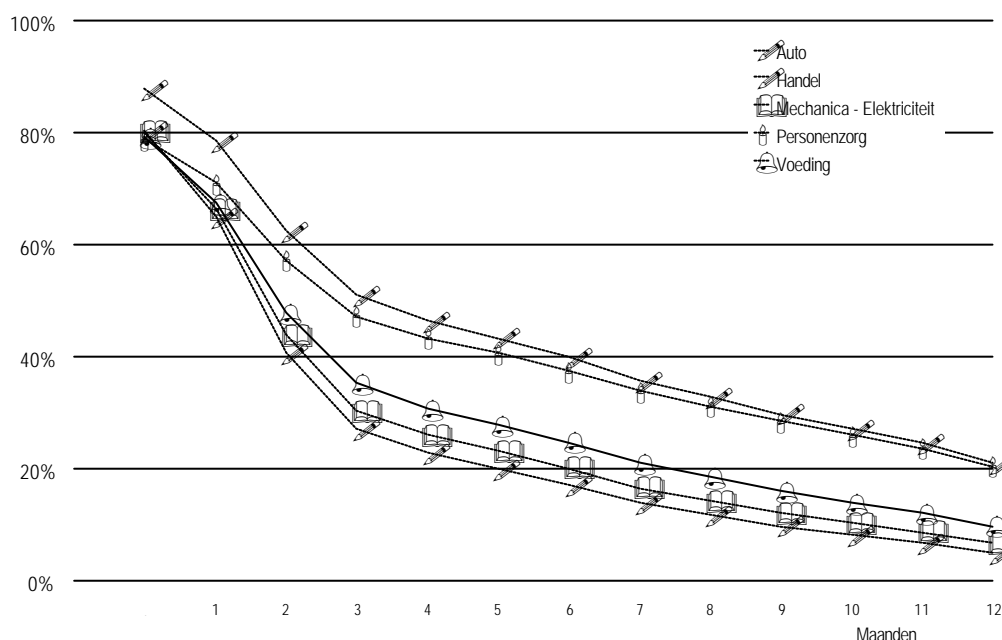
534,2

525,1

Tabel 4.15 Vervolg

		Cox proportional hazards: onmiddellijke kans op het verlaten inactiviteit											
		Model 1			Model 2			Model 3			Model 4		
		Regr. coëff. (B)	St. fout	Sig.	Regr. coëff. (B)	St. fout	Sig.	Regr. coëff. (B)	St. fout	Sig.	Regr. coëff. (B)	St. fout	Sig.
	<i>Constante</i>	-0,610	0,174	0,000	-0,287	0,242	0,235	-0,235	0,266	0,377	-1,385	0,655	0,035
TSO/BSO	BSO	Ref.											
	TSO	0,256	0,129	0,046	0,194	0,133	0,145	0,211	0,137	0,124	0,264	0,156	0,091
6 ^e /7 ^e jaar	6 ^e jaar	Ref.											
	7 ^e jaar	0,211	0,129	0,101	0,240	0,130	0,065	0,150	0,133	0,261	0,119	0,137	0,388
Studiedomein	Mechanica-elektriciteit				Ref.								
	Auto				0,126	0,219	0,565	0,070	0,221	0,751	0,095	0,226	0,674
	Handel				-0,502	0,163	0,002	-0,504	0,165	0,002	-0,503	0,245	0,040
	Personenzorg				-0,503	0,187	0,007	-0,574	0,189	0,002	-0,557	0,268	0,038
	Voeding				-0,016	0,201	0,937	-0,141	0,209	0,502	-0,151	0,232	0,517
Werkervaring	Ja							Ref.					
	Nee							-0,229	0,160	0,152	-0,221	0,165	0,182
Stage	Ja							Ref.					
	Nee							-0,568	0,138	0,000	-0,588	0,143	0,000
Geslacht	Vrouw										Ref.		
	Man										0,059	0,209	0,778
Voertaal	Geen Ndls.										Ref.		
	Ndls.										0,231	0,214	0,280
Sociale achtergrond	Moeder LO										Ref.		
	Moeder LSO										-0,113	0,176	0,522
	Moeder HSO										-0,146	0,181	0,421
	Moeder HO										-0,014	0,298	0,963
	Moeder onbekend										-0,200	0,193	0,300
Schoolcarrière	Homogeen										Ref.		
	Zittenblijven										-0,221	0,193	0,253
	Cascade										0,080	0,182	0,659
	Zittenbl.+cascade										-0,022	0,187	0,905
	c2	5,3		0,072	23,2		0,001	42,8		0,001	67,8		0,000
	-2LL	2655,7			2638,3			2617,9			2613,2		

Deze conclusies blijven overeind wanneer in Model 3 eveneens wordt gecontroleerd voor werkervaring en stages tijdens de onderwijsloopbaan. Jongeren zonder enige werkervaring onder de vorm van vakantie- of studentenjobs stromen minder vlug uit de inactiviteit. Ook jongeren zonder een stage-ervaring hebben een significant lagere uitstroomkans. De bijkomende controle voor achtergrondkenmerken en schoolcarrière in model 4 verandert weinig aan de resultaten. Er is evenwel geen significant verschil meer tussen het domein handel en het domein mechanica-elektriciteit in de kans op onmiddellijke tewerkstelling. Opvallend is bovendien dat in deze analyse de uitstroom van vrouwen niet langer verschilt van deze van mannen. De verschillen tussen mannen en vrouwen blijken vooral een gevolg te zijn van een verschillende verdeling over de diverse studiedomeinen.⁵¹ Deze analyse is volledig samengesteld uit SONAR-respondenten, zodat hiervoor niet dient gecontroleerd te worden. De controle voor intredejaren is problematisch vanwege de te sterke correlatie met zittenblijven en zevende jaren.⁵²

* Referentiekennmerken: 6^e jaar BSO, werk- en stage-ervaring, vrouw, voertaal niet Nederlands, homogene schoolloopbaan, diploma moeder LO

Figuur 4.2 Uitstroom uit de inactiviteit naar studiedomein TSO/BSO

⁵¹ Wanneer we eerst een model schatten waarin enkel dummy's voor TSO, 7de jaar en achtergrondkenmerken worden opgenomen, vinden we hetzelfde significante verband tussen geslacht en uitstroomkans als bij de algemene analyse. Toevoeging van dummy's voor werkervaring en stage versterkt dit verband nog. Wanneer vervolgens de domeinen aan het model worden toegevoegd, verdwijnt het effect evenwel volledig.

⁵² Controle voor intredejaren heeft weinig effect op de invloed van domein, stage en werkervaring. De coëfficiënten van zittenblijven en 7de jaar veranderen wel, de effecten blijven evenwel insignificant.

In figuur 4.2 wordt de uitstroom uit de inactiviteit opnieuw grafisch weergegeven per studiedomein voor een persoon met volgende referentiekenmerken: 6de jaar BSO, werkervaring en stage, vrouwelijk geslacht, niet Nederlands als voertaal, homogene schoolloopbaan en een moeder met maximaal diploma lager onderwijs. Uitstromers uit de handel hebben in vergelijking met de andere domeinen een iets grotere kans om minimaal 1 maand inactief te zijn voor hun eerste job. Gecombineerd met een tragere uitstroom leidt dit tot een kloof met voeding, mechanica- elektriciteit en auto. Ook uitstromers uit de personenzorg hebben een lagere uitstroomkans, waardoor ook zij een grotere kans lopen om langer inactief te blijven. De gegevens in figuur 4.2 gelden voor jongeren met werkervaring tijdens de studies. De uitstroom voor jongeren zonder werkervaring uit het domein mechanica-elektriciteit komt min of meer overeen met de uitstroom voor jongeren met werkervaring uit de domeinen handel en personenzorg.⁵³

Naast afzonderlijke analyses voor afgestudeerden uit het TSO en BSO werden ook aparte analyses verricht voor afgestudeerden uit het DBSO (zie tabel 4.16) en de ongekwalificeerde uitstroom (zie tabel 4.17).

Afgestudeerden uit het deeltijds beroepsonderwijs zonder werkervaring in het eerste jaar hebben zowel een lagere kans op onmiddellijke tewerkstelling als een lagere uitstroomkans. Dit verband blijft overeind wanneer gecontroleerd wordt voor achtergrondkenmerken, schoolverleden, intredejaar en databank (zie model 2 en 3). Alhoewel deze effecten vrij groot zijn, zijn ze nooit significant, wat niet verwonderlijk is gegeven het kleine aantal respondenten in de steekproef zonder werkervaring tijdens het eerste schooljaar. Opvallend is ook dat zittenblijven de kans op onmiddellijke tewerkstelling sterk negatief beïnvloedt. Voor de schoolloopbaan werd immers in geen enkele andere analyse een significant effect gevonden.

Wat de groep van ongekwalificeerde onderwijsverlaters betreft werd nagegaan in welke mate de uitstroompositie van belang is (zie tabel 4.17).

Voor de uitstromers uit het BSO scoren minder goed. Zowel de kans op onmiddellijke tewerkstelling als de uitstroomkans ligt voor deze uitstromers opmerkelijk lager dan voor uitstromers uit het TSO. Enkel wat de uitstroomkans betreft vinden we evenwel een significant verschil. Ook voor de uitstromers uit het DBSO ligt de uitstroomkans significant lager dan voor TSO-uitstromers. Wanneer gecontroleerd wordt voor intredejaar en databank, wordt het verschil echter niet significant.

⁵³ In het domein mechanica-elektriciteit leidt dit na 12 maanden tot een verschil van ongeveer 15 procent (6,7% tegenover 22,2% indien geen werkervaring), na 24 maanden is dit verschil nog steeds meer dan 10 procent (2,8% tegenover 13,7%).

Tabel 4.16 Logistische regressieanalyse (N=91) en duuranalyse (N=48) op de intrede-inactiviteit van afgestudeerden van het DBSO

		Logistische regressie: kans op onmiddellijke tewerkstelling na verlaten onderwijs									Cox proportional hazards: onmiddellijke kans op het verlaten inactiviteit											
		Model 1			Model 2			Model 3			Model 1			Model 2			Model 3					
		Regr.c	St.	Sig.	Regr.c	St.	Sig.	Regr.c	St.	Sig.	Regr.c	St.	Sig.	Regr.c	St.	Sig.	Regr.c	St.	Sig.			
		oëff.	fout		oëff.	fout		oëff.	fout		oëff.	fout		oëff.	fout		oëff.	fout				
	<i>Constante</i>	0,025	0,225	0,910	0,232	0,753	0,758	0,989	0,953	0,299												
Werkervaring	Ja	Ref.									Ref.											
1e jaar DBSO	Nee	-1,12	0,704	0,110	-1,07	0,832	0,196	-0,86	0,972	0,375	-0,57	0,415	0,169	-0,20	0,503	0,679	-0,81	0,630	0,197			
		4			6			2			0			8			2					
Geslacht	Vrouw	Ref.									Ref.											
	Man				-0,13	0,520	0,791	-0,46	0,585	0,427				0,583	0,410	0,155	0,320	0,460	0,487			
					8				5													
Voertaal	Geen Ndls.	Ref.									Ref.											
	Ndls.				1,045	0,613	0,088	0,935	0,656	0,154				-0,55	0,440	0,204	-0,54	0,500	0,277			
														9				3				
Sociale achtergrond	Moeder LO	Ref.									Ref.											
	Moeder LSO				-0,64	0,706	0,359	-0,36	0,743	0,628				0,549	0,456	0,228	0,721	0,569	0,205			
					7				0													
	Moeder HSO				0,333	0,634	0,600	0,133	0,683	0,845				0,265	0,490	0,589	0,212	0,529	0,689			
	Moeder HO				0,027	1,042	0,979	-0,03	1,175	0,974				0,828	0,709	0,243	0,741	0,787	0,347			
	Moeder onbekend				0,691	0,678	0,308	0,678	0,742	0,361				0,227	0,573	0,692	0,501	0,637	0,432			
Schoolcarrière	Homogeen	Ref.									Ref.											
	Zittenblijven				-1,23	0,682	0,071	-1,64	0,806	0,041				0,297	0,500	0,553	0,112	0,595	0,851			
					3				9													
	Cascade				-1,02	1,092	0,349	-1,07	1,281	0,401				-0,83	0,908	0,360	-0,88	0,921	0,336			
					3				5				2				7					
	Zittenbl.+cascade				-1,38	0,760	0,069	-1,96	0,961	0,041				1,002	0,590	0,090	0,651	0,787	0,408			
					4				4													
Databank	SONAR-data	Ref.									Ref.											
	LOSO-data							-1,31	0,892	0,141							0,144	0,669	0,830			
								3														
Intredecohort	Cohorte 1994	Ref.									Ref.											
	Cohorte 1995							-0,52	0,691	0,447							0,287	0,486	0,554			

					5								
Cohorte 1996					1,557	0,814	0,056				1,307	0,712	0,066
Cohorte 1997					-0,26	0,941	0,781				0,292	0,706	0,679
					1								
c2	2,9	0,090	12,9	0,230	22,7	0,065	1,9	0,164	9,7	0,466	16,8	0,265	
-2LL	123,0		113,0		103,2		281		272,9		267,0		

Tabel 4.17 Logistische regressieanalyse (N=315) en duuranalyse (N=201) op de intrede-inactiviteit van ongekwalificeerde uitstromers

		Logistische regressie: kans op onmiddellijke tewerkstelling na verlaten onderwijs									Cox proportional hazards: onmiddellijke kans op het verlaten inactiviteit								
		Model 1			Model 2			Model 3			Model 1			Model 2			Model 3		
		Regr. coëff. (B)	St. fout	Sig.	Regr. coëff. (B)	St. fout	Sig.	Regr. coëff. (B)	St. fout	Sig.	Regr. coëff. (B)	St. fout	Sig.	Regr. coëff. (B)	St. fout	Sig.	Regr. coëff. (B)	St. fout	Sig.
	<i>Constante</i>	-0,30 0	0,295	0,309	-1,41 4	0,508	0,005	-1,37 2	0,533	0,010									
Uitstroompositie	TSO	Ref.									Ref.								
Ongekwalificeerd	BSO	-0,55 6	0,365	0,127	-0,44 9	0,397	0,259	-0,42 7	0,399	0,284	-0,51 3	0,235	0,029	-0,59 7	0,251	0,017	-0,53 7	0,255	0,035
	DBSO	-0,23 7	0,359	0,509	-0,13 8	0,394	0,726	0,049	0,428	0,909	-0,65 7	0,240	0,006	-0,73 7	0,262	0,005	-0,51 9	0,282	0,066
	Leertijd	-0,06 5	0,393	0,870	-0,00 7	0,426	0,986	0,134	0,464	0,773	-0,23 5	0,261	0,368	-0,29 4	0,290	0,310	0,003	0,316	0,992
Geslacht	Vrouw				Ref.									Ref.					
	Man				0,647	0,274	0,018	0,666	0,278	0,016				0,977	0,175	0,000	1,096	0,183	0,000
Voertaal	Geen Ndls.				Ref.									Ref.					
	Ndls.				0,591	0,297	0,047	0,549	0,299	0,067				0,352	0,177	0,047	0,391	0,184	0,034
Sociale achtergrond	Moeder LO				Ref.									Ref.					
	Moeder LSO				0,228	0,346	0,510	0,272	0,352	0,439				0,116	0,222	0,601	0,147	0,222	0,508
	Moeder HSO				-0,38 5	0,447	0,389	-0,39 2	0,450	0,385				0,004	0,263	0,986	-0,07 4	0,267	0,783
	Moeder HO				-0,83 2	0,724	0,250	-0,77 5	0,735	0,292				-0,22 0	0,392	0,575	-0,17 4	0,403	0,667
	Moeder onbekend				0,151	0,359	0,674	0,133	0,368	0,717				-0,25 5	0,231	0,268	-0,41 9	0,239	0,080
Schoolcarrière	Homogeen				Ref.									Ref.					
	Zittenblijven				0,551	0,351	0,116	0,427	0,368	0,246				0,011	0,227	0,960	-0,04 1	0,234	0,859
	Cascade				-0,14 7	0,404	0,716	-0,16 9	0,407	0,678				0,011	0,233	0,963	0,039	0,235	0,868
	Zittenbl.+cascade				0,157	0,362	0,665	0,053	0,376	0,887				-0,04 6	0,222	0,836	-0,14 7	0,226	0,515
Databank	SONAR-data							Ref.									Ref.		

	LOS0-data				-0,48 7	0,395	0,217					-0,57 8	0,229	0,012
Intredecohorte	Cohorte 1994				Ref.							Ref.		
	Cohorte 1995				0,120	0,331	0,716					0,044	0,209	0,834
	Cohorte 1996				0,249	0,401	0,534					0,227	0,237	0,339
	Cohorte 1997				0,742	0,678	0,273					-0,06	0,509	0,905
												1		
	c2	3,3	0,346	22,1	0,036	24,3	0,083	9,3	0,025	48,0	0,000	55,7		0,000
	-2LL	409,0		390,2		388,0		1654,7		1614,7		1607,0		

2.1.2 Kwalitatieve indicatoren

Uit bovenstaande analyses kunnen we concluderen dat gekwalificeerden uit de deeltijdse systemen (en vooral uit de leertijd) de hoogste kansen hebben op onmiddellijke tewerkstelling na het verlaten van het onderwijs. Opvallend is dat afgestudeerden van 7BSO en van 6/7 TSO hier niet significant beter presteren dan de ongekwalificeerde uitstromers. Wanneer we echter ook rekening houden met de uitstroomkans uit de inactiviteit van jongeren die niet onmiddellijk werk vinden, dan wijzigt dit beeld evenwel; dan blijkt elke groep met een kwalificatie uit het initieel beroepsonderwijs wel significant sneller uit de inactiviteit te stromen dan de ongekwalificeerde onderwijsverlaters. De vraag stelt zich echter in welke mate dit beeld nogmaals moet worden bijgesteld wanneer we daarnaast ook rekening houden met de kwaliteit van de eerst gevonden jobs. Dit zal worden nagegaan aan de hand van volgende kenmerken: statuut, arbeidsregime, contract, verloning, gepercipieerde aansluiting jobniveau-/inhoud en studies, opleidingsmogelijkheden in de job en arbeidstevredenheid (zie tabel 4.18).

Als eerste indicator van de kwaliteit van de eerste job bekijken we het *statuut* waarin de jongeren zijn tewerkgesteld. Globaal genomen heeft 78% van de proefgroep in zijn of haar eerste job een arbeiders- en 15% een bediendestatuuut. Slechts 3% komt in een openbaar ambt terecht of werkt als zelfstandige en 2% is in zijn of haar eerste job als helper tewerkgesteld. Verhoudingsgewijs is bij de afgestudeerden van de deeltijdse systemen (DBSO en leertijd), evenals bij de ongekwalificeerde onderwijsverlaters de grootste proportie arbeiders terug te vinden (meer dan 80%, $\chi^2(24,1\ 169)=48,054$, $p=0,002$). Ook bij de andere afstudeergroepen heeft telkens meer dan 65% een arbeidersstatuuut in de eerste job, maar het aandeel dat een job als bediende uitoefent is hier toch groter, zeker bij afgestudeerden van een zevende jaar (25% in 7TSO, 23% in 7BSO). Het grootste percentage jongeren werkend in de openbare sector vinden we terug bij gekwalificeerden van 7TSO; de grootste groep zelfstandigen bij de afgestudeerden van de leertijd.

Wat het *arbeidsregime* in de eerste job betreft, stellen we vast dat 82% van de afgestudeerden in een voltijdse betrekking start en dat de verschillen tussen de afstudeergroepen minimaal zijn (zie tabel 4.18).

Naar *contract* in de eerste job noteren we wel significante verschillen: wat vooral opvalt is het grotere aantal vaste contracten bij afgestudeerden van de deeltijdse systemen (51% en 59% tegenover 45% in de totale proefgroep, $\chi^2(3,503)=11,186$, $p=0,01$). Onderwijsverlaters die zich zonder enige formele kwalificatie aanbieden op de arbeidsmarkt blijken het minst vaak een vast contract hebben in hun eerste job (39%).

Wat betreft de *verloning* werd - in functie van een optimale vergelijkbaarheid - enkel het salaris van de voltijds werkenden (loontrekkenden of zelfstandigen - cf. tabel 4.18, d.i. 82%) in aanmerking genomen. Er konden evenwel geen significante verschillen in nettoverloning worden geregistreerd.

Aan de jongeren werd tevens een (subjectieve) beoordeling gevraagd van de mate waarin zij *overeenstemming ervaren tussen het behaalde studieniveau en het niveau van de eerste job* die zij uitoefenen. Van alle respondenten zegt 70% dat het niveau van hun eerste job goed aansluit bij het studieniveau dat zij bereikten. Niettemin vindt 23% van de jongeren dat ze overschoold zijn voor de job die zij uitoefenen; 7% voelt zich onderschoold. Vooral afgestudeerden uit het DBSO en de leertijd ervaren een goede aansluiting tussen het niveau van de gevolgde studies en het jobniveau (respectievelijk 78% en 86%, $\chi^2(12,1\ 137)=42,619$, $p=0,000$). Afgestudeerden uit het technisch onderwijs zijn het minst positief over de aansluiting; 30% van de 7TSO-ers en 35% van de 6TSO-ers vindt zichzelf overschoold voor de eerste job waarin zij tewerkgesteld zijn. Ook van de BSO-afgestudeerden en, verrassend genoeg, ook van de ongekwalificeerde uitstromers voelt ongeveer één op vier zich nog te hoog geschoold. Maximaal 10% van alle afstudeergroepen voelt zich onderschoold.

Naast de overeenstemming tussen de gevolgde opleiding en het jobniveau, werd aan de respondenten eveneens een (subjectief) oordeel gevraagd over de mate van *aansluiting op inhoudelijk vlak*. Ongeveer de helft van de totale proefgroep vindt dat de inhoud van de eerste job goed (35%) of toch enigszins (17%) aansluit op de opleiding die zij hebben gevolgd. Daarnaast is 48% van oordeel dat er helemaal geen overeenstemming is op inhoudelijk vlak. Vooral ongekwalificeerde onderwijsverlaters ervaren weinig inhoudelijke overeenstemming (58% helemaal geen aansluitende jobs, $\chi^2(12,1\ 157)=106,763$, $p=0,000$). Voor de afgestudeerden van het voltijds onderwijs is een verschil tussen zevende- en zesdejaars waarneembaar: jongeren uit 6TSO en 6BSO komen vaker dan hun collega's van het zevende jaar in niet-aansluitende eerste jobs terecht (46% à 50% van de zesdejaars tegenover ongeveer 33% van de zevendejaars). Bij de afgestudeerden van de deeltijdse systemen scoort de leertijd gunstiger dan het DBSO wat het aandeel aansluitende jobs betreft.

Er werd ook nagegaan of men binnen zijn eerste job *opleiding* krijgt aangeboden; 19% kon dit bevestigen, maar er werd geen significante samenhang met het afstudeerniveau vastgesteld.

Afrondend bekijken we ook de *tevredenheid* van jongeren over de arbeidsvoorwaarden, -omstandigheden, -verhoudingen en inhoud van hun eerste job (zie tabel 4.19). Wat de *arbeidsvoorwaarden* betreft is telkens meer dan 60% tevreden over de aspecten loon, werkzekerheid, vakantie- en uurregeling. De vakantieregeling wordt echter door DBSO-afgestudeerden significant minder positief beoordeeld dan in de andere categorieën ($\chi^2(6,1\ 065)=13,709$, $p<0,05$). Het minst tevreden zijn de respondenten over de promotiekansen in de eerste job (gemiddeld 31%), en voornamelijk 7TSO-, maar ook DBSO-afgestudeerden en ongekwalificeerde onderwijsverlaters scoren hierop lager dan gemiddeld ($\chi^2(6,990)=14,260$, $p<0,05$). Met betrekking tot de *arbeidsomstandigheden* in de eerste job (fysieke omstandigheden en werkdruk) is telkens iets meer dan de helft van de jongeren tevreden. De omgang met collega's is het meest gewaardeerde aspect van de eerste job (86% tevreden), maar ook over de directe chef is 68% tevreden (*arbeidsverhoudingen*). Wat de *arbeidsinhoud* betreft, verschillen de meningen over de mogelijkheden tot bijleren en/of initiatief nemen niet significant tussen de afstudeergroepen. Over de jobinhoud zijn afgestudeerden

van de deeltijdse systemen vaker ontevreden (en ongekwalificeerden opmerkelijk genoeg meer tevreden) dan TSO- en BSO-afgestudeerden ($\chi^2(6,1\ 238)=13,384, p<0,05$).

Tabel 4.18 Afgestudeerden van het initieel beroepsonderwijs naar een aantal kenmerken van de eerste job (N=1 169)

	Uitstroompositie in het voltijds secundair onderwijs							Totaal
	7TSO	6TSO	7BSO	6BSO	DBSO	Leertijd VIZO	Ongekwali- ficeerd	
Statuut arbeider	66,7	78,4	68,7	76,3	87,9	82,0	81,8	77,8
Voltijds werkend	86,0	81,2	82,7	81,9	85,4	84,3	81,1	82,5
Vast contract	40,2	42,4	47,3	42,9	51,5	59,4	39,4	45,3
Minder dan 30 000 BEF	10,2	8,0	13,4	20,0	19,2	13,7	13,4	14,1
Meer dan 40 000 BEF	32,6	40,8	33,5	29,0	25,6	35,3	38,7	34,5
Te hoog opgeleid	29,8	34,7	24,0	26,8	11,8	9,1	22,8	23,3
Te laag opgeleid	8,8	7,8	5,5	5,3	9,7	5,3	8,5	7,0
Volledige overeenstemming studies en jobinhoud	29,8	37,6	48,2	36,3	34,7	48,5	19,2	35,4
Helemaal geen overeenstemming studies en jobinhoud	33,3	46,1	32,1	50,3	40,8	37,3	58,5	47,7
Opleiding in de job	21,1	22,3	17,0	15,0	25,5	19,9	17,3	18,7
N	57	167	217	194	99	139	296	1 169

Tabel 4.19 Afgestudeerden van het initieel beroepsonderwijs naar arbeidstevredenheid in de eerste job (N=1 238)

% tevreden met	Uitstroompositie in het voltijds secundair onderwijs							Totaal
	7TSO	6TSO	7BSO	6BSO	DBSO	Leertijd VIZO	Ongekwalificeerd	
Arbeidsvoorwaarden								
Loon	49,1	67,1	65,2	64,6	59,8	68,4	61,6	63,5
Werkzekerheid	51,9	66,5	60,8	59,9	53,9	59,0	62,7	60,7
Vakantieregeling	65,1	73,1	70,2	62,2	54,4	70,1	70,4	67,7
Uurregeling	69,6	77,8	77,0	72,9	74,3	66,9	72,9	73,6
Promotiekansen	11,6	34,9	32,6	34,9	25,9	36,9	27,6	30,9
Arbeidsomstandigheden								
Fysieke werkomstandigheden	61,1	57,9	52,7	58,4	47,1	55,4	57,9	56,0
Werkdruk	53,6	57,2	55,0	58,3	44,6	51,1	53,5	54,1
Arbeidsverhoudingen								
Directe chef	70,4	69,6	67,3	64,2	61,0	63,8	72,0	67,6
Collega's	81,6	87,0	88,9	84,4	78,1	85,4	86,8	85,7
Arbeidsinhoud								
Jobinhoud	69,6	68,9	67,9	70,6	55,4	63,5	73,0	68,5
Mogelijkheden om bij te leren	53,2	49,3	49,0	48,4	48,9	54,2	52,0	50,5
Mate waarin men initiatief kan nemen	43,4	49,4	44,3	48,2	44,8	56,0	54,5	49,7
Werk in zijn geheel	74,5	74,3	71,0	69,7	63,7	72,1	68,7	70,3
N	55	167	221	211	102	140	342	1 238

Uit bovenstaande blijkt dat de kwaliteit van de eerste job in termen van een vast contract en die aansluit bij de genoten opleiding varieert met het afstudeerniveau van de jongeren. Men kan zich echter terecht afvragen of de vastgestelde kwalitatieve verschillen overeind blijven wanneer ook wordt gecontroleerd voor de invloed van achtergrondkenmerken van de jongeren (geslacht, voertaal en opleidingsniveau van de moeder), hun schoolcarrière (in termen van zittenblijven en cascade), alsook werkervaring tijdens de opleiding en afstudeerdomein. Om na te gaan in welke mate de kansen op een vast contract en op een aansluitende job blijven variëren tussen de verschillende afstudeergroepen wanneer daarnaast ook rekening wordt gehouden met de invloed van al deze kenmerken, werd opnieuw gebruik gemaakt van logistische regressie.

– *Vast contract*

Uit onderstaand regressiemodel kunnen we afleiden dat de kans op een eerste vaste job alleen bij afgestudeerden van de leertijd of een DBSO-opleiding significant hoger zijn dan van de ongekwalificeerde uitstromers.⁵⁴ Opvallend is dat de kansen van TSO- en 6BSO-afgestudeerden op een vaste job niet significant verschillen van deze van de ongekwalificeerde uitstromers.

Tabel 4.20 Logistische regressieanalyse op vast contract in de eerste job (N=1 106)

	Model 1	Regr.coëff. (B)	St.fout	Sig. (Wald)	Kans (vaste job)
<i>Constante</i>		-0,436	0,123	0,000	
Kwalificatie	Ongekwalificeerd	Ref.			39,3
	Leertijd VIZO	0,815	0,218	0,000	59,4
	DBSO	0,496	0,236	0,035	51,5
	6BSO	0,151	0,193	0,434	42,9
	7BSO	0,329	0,186	0,077	47,3
	6TSO	0,130	0,203	0,523	42,4
	7TSO	0,030	0,302	0,920	40,0

$\chi^2=17,727$, $df=6$, $sign.=0,01$; $AIC=1519,721$ ⁵⁵

Berekenen we a.d.h.v. de logistische regressiecoëfficiënten voor de verschillende afstudeergroepen de kans⁵⁶ dat de eerste job ook een vaste job is dan kunnen we uit de laatste kolom afleiden dat afgestudeerden van de leertijd tot 20% meer kans hebben op een eerste vaste job dan afgestudeerden van 7TSO of zonder een formele kwalificatie. Ook afgestudeerden van het DBSO hebben nog 10% meer kans op een vaste job dan afgestudeerden van het TSO en ook 6BSO.

⁵⁴ Er werd ook nagegaan in welke mate vaste jobkansen van ongekwalificeerde uitstromers variëren met hun uitstroompositie uit het secundair onderwijs. Er konden evenwel geen significante verschillen worden vastgesteld.

⁵⁵ $AIC=-2 \text{ Log likelihood}+2*s$ waarbij s=aantal geschatte parameters.

⁵⁶ $\text{Prob (vaste job)}=\text{Exp}(xB)/(1+\text{Exp}(xB))$ waarbij $xB=a+b1x1+b2x2+ b3x3+\dots$

Controleren we in eerste instantie voor de achtergrondkenmerken van de jongeren dan stellen we vast dat de eerder vastgestelde verschillen significant blijven (zie model 2). Alhoewel de tekens van de regressiecoëfficiënten suggereren dat bij constanthouding van het afstudeerniveau jongens, Nederlandssprekenden en jongeren van hoger geschoolde moeders meer kans hebben op een vast contract worden de verschillen niet significant bevonden.

Tabel 4.21 Logistische regressieanalyse op vast contract in de eerste job (N=1 106)

	Model 2	Regr.coëff. (B)	St.fout	Sig. (Wald)
<i>Constante</i>		-0,621	0,204	0,002
Kwalificatie	Ongekwalificeerd	Ref.		
	Leertijd VIZO	0,778	0,223	0,000
	DBSO	0,490	0,237	0,038
	6BSO	0,149	0,198	0,453
	7BSO	0,302	0,192	0,116
	6TSO	0,072	0,211	0,735
	7TSO	-0,025	0,308	0,935
Geslacht	Vrouw	Ref.		
	Man	0,083	0,129	0,519
Voertaal	Geen Ndls.	Ref.		
	Ndls.	0,137	0,182	0,452
Sociale achtergrond	Moeder LO	Ref.		
	Moeder LSO	0,023	0,169	0,891
	Moeder HSO	0,011	0,182	0,953
	Moeder HO	0,344	0,273	0,208
	Moeder onbekend	0,048	0,182	0,794

$\chi^2=20,593$, $df=12$, $sign.= 0,06$; $AIC=1528,855$

Kijken we echter naar interactie-effecten dan kunnen we vaststellen dat niet alleen mannelijke afgestudeerden van de leertijd maar ook van 7BSO en het DBSO significant meer kans hebben op een eerste vaste job dan van de ongekwalificeerde uitstromers. Bij de vrouwelijke afgestudeerden blijken gekwalificeerden uit het BSO het juist het minst goed te doen (verschillen tussen afstudeergroepen worden hier evenwel niet significant).

Kijken we in tweede instantie naar de invloed van de schoolcarrière op de vaste jobkansen voor de verschillende afstudeergroepen dan stellen we vast dat de eerder vastgestelde verschillen tussen de afstudeergroepen behouden blijven. Omgekeerd - bij constanthouding van het afstudeerniveau - kunnen geen significante verschillen worden waargenomen tussen jongeren met en zonder schoolvertraging en/of cascade in hun schoolloopbaan. Er worden ook geen significante interactie-effecten vastgesteld.

Bekijken we de afstudeerdomeinen die gemeenschappelijk zijn voor TSO en BSO, dan kunnen we vaststellen dat bij constanthouding van het afstudeerniveau, afgestudeerden van voeding, en in mindere mate van auto beter scoren dan deze van mechanica-elektriciteit. Als we omgekeerd

controleren voor afstudeerdomein, kunnen geen significante verschillen worden opgetekend voor afstudeerniveau.

Tabel 4.22 Logistische regressieanalyse op vast contract in de eerste job (N=415)

	Model 3	Regr.coëff. (B)	St.fout	Sig. (Wald)
<i>Constante</i>		-0,743	0,171	0,006
TSO/BSO	BSO	Ref.		
	TSO	-0,035	0,234	0,881
6 ^e /7 ^e jaar	6 ^e jaar	Ref.		
	7 ^e jaar	0,101	0,226	0,656
Studiedomein	Mechanica-elekt.	Ref.		
	Auto	0,666	0,346	0,054
	Handel	0,176	0,289	0,541
	Personenzorg	0,296	0,315	0,348
	Voeding	1,266	0,338	0,000

$\chi^2=17,662$, $df=6$, $sign.=0,007$; $AIC=526,931$

Tenslotte werd voor de TSO- en BSO-afgestudeerden ook nagegaan in welke mate stage en werkervaring (als jobstudent) tijdens de opleiding de vaste jobkansen beïnvloeden. Alhoewel de negatieve regressiecoëfficiënten wijzen op een positief effect van vooral stage blijkt dit de kansen niet op een significante wijze te beïnvloeden (ook niet na controle voor de invloed van afstudeerniveau). Er werden evenmin significante interactie-effecten vastgesteld tussen afstudeerniveau en werk- of stage-ervaring.

Tabel 4.23 Logistische regressieanalyse op vast contract in de eerste job (N=604)

	Model 4	Regr.coëff. (B)	St.fout	Sig. (Wald)
<i>Constante</i>		-0,118	0,107	0,270
Werkervaring	Ja	Ref.		
	Nee	-0,095	0,185	0,607
Stage	Ja	Ref.		
	Nee	-0,362	0,200	0,070

$\chi^2=3,798$, $df=2$, $sign.=n.s.$, $AIC=808,293$

Dezelfde vaststellingen kunnen worden opgetekend m.b.t. werkervaring tijdens het eerste jaar DBSO (negatieve regressiecoëfficiënt voor geen werkervaring, maar niet significant verschillend van deze met werkervaring).

Tabel 4.24 Logistische regressieanalyse op vast contract in de eerste job (N=85)

	Model 5	Regr.coëff. (B)	St.fout	Sig. (Wald)
<i>Constante</i>		-0,295	0,686	0,307
Werkervaring	Ja	Ref.		
1 ^e jaar DBSO	Nee	-0,701	0,233	0,206

$\chi^2=1,067$, $df=1$, $sign.=n.s.$, $AIC=119,813$

– *Aansluiting met scholingsniveau*

Hierboven werd duidelijk dat de vaste jobkansen enkel voor afgestudeerden van de leertijd en het DBSO en in mindere mate voor 7BSO beter liggen dan voor de ongekwalificeerde uitstromers. Na controle voor achtergrondkenmerken van de jongeren blijven de verschillen grotendeels overeind. Noch schoolcarrière noch werkervaring tijdens de opleiding blijken de kansen op een vaste job significant te beïnvloeden. De vraag rijst evenwel in welke mate gelijkaardige vaststellingen kunnen gemaakt m.b.t. de aansluiting van de job met het scholingsniveau dat men genoten heeft.

Uit onderstaand regressiemodel lezen we af dat afgestudeerden uit het TSO een zwakkere en afgestudeerden uit de deeltijdse systemen een sterkere aansluiting ervaren tussen hun scholingsniveau en de eerste job dan de ongekwalificeerde uitstromers. Enkel de verschillen met 6TSO en met afgestudeerden van het VIZO zijn echter significant.

Tabel 4.25 Logistische regressieanalyse op aansluitend jobniveau (N=1 135)

	Model 6	Regr.coëff. (B)	St.fout	Sig. (Wald)	Kans (aansluitend jobniveau)
<i>Constante</i>		-0,792	0,129	0,000	
Kwalificatie	Ongekwalificeerd	Ref.			68,9
	Leertijd VIZO	0,991	0,280	0,000	85,6
	DBSO	0,503	0,284	0,076	78,5
	6BSO	-0,043	0,202	0,833	67,9
	7BSO	0,080	0,197	0,685	70,5
	6TSO	-0,490	0,203	0,016	57,5
	7TSO	-0,327	0,301	0,277	61,4

$\chi^2=35,146$, $df=6$, $sign.=0,000$; $AIC=1371,396$

Berekenen we voor elk van de afstudeergroepen de kans om in een aansluitende job terecht te komen, dan stellen we vast dat deze voor afgestudeerden van de leertijd 86% bedraagt. Voor afgestudeerden van het TSO bedraagt dit percentage nog hooguit 60%.

Ongekwalificeerde uitstromers ervaren opvallend weinig discrepanties (zie model 7). Binnen deze groep zijn het vooral uitstromers uit een niet-TSO richting die significant meer kans hebben op een goede aansluiting.

Tabel 4.26 Logistische regressieanalyse op aansluitend jobniveau (N=279)

	Model 7	Regr.coëff. (B)	St. fout	Sig. (Wald)
<i>Constante</i>		-0,191	0,310	0,538
Uitstroompositie ongekwalificeerd	TSO	Ref.		
	BSO	1,274	0,400	0,001
	DBSO	1,078	0,404	0,008
	Leertijd	1,800	0,479	0,000
	Andere	0,334	0,490	0,495

$\chi^2=20,277$, $df=4$, $sign.=0,000$, $AIC=335,993$

Wanneer we controleren voor de invloed van achtergrondkenmerken van de jongeren dan stellen we vast dat de effecten van afstudeerniveau iets worden afgezwakt, maar niettemin significant blijven (zie model 8). Omgekeerd stellen we vast dat na controle voor de invloed van afstudeerniveau er geen significant effect bestaat van geslacht, voertaal en opleidingsniveau van de moeder op de gepercipieerde aansluiting van de job met het scholingsniveau.

Tabel 4.27 Logistische regressieanalyse op aansluitend jobniveau (N=1 135)

	Model 8	Regr.coëff. (B)	St.fout	Sig. (Wald)
<i>Constante</i>		0,846	0,218	0,000
Kwalificatie	Ongekwalificeerd	Ref.		
	Leertijd VIZO	1,008	0,284	0,000
	DBSO	0,506	0,284	0,075
	6BSO	-0,061	0,207	0,768
	7BSO	0,086	0,203	0,673
	6TSO	-0,448	0,212	0,035
	7TSO	-0,297	0,308	0,335
Geslacht	Vrouw	Ref.		
	Man	-0,074	0,139	0,597
Voertaal	Geen Ndls.	Ref.		
	Ndls.	0,023	0,195	0,905
Sociale achtergrond	Moeder LO	Ref.		
	Moeder LSO	-0,046	0,184	0,804
	Moeder HSO	-0,147	0,195	0,451
	Moeder HO	-0,189	0,286	0,508
	Moeder onbekend	0,098	0,199	0,623

$\chi^2=37,096$, $df=12$, $sign.=0,000$; $AIC=1381,446$

Er werden evenmin significante interactie-effecten vastgesteld tussen afstudeerniveau en achtergrondkenmerken van de jongeren. Binnen de groep van ongekwalificeerde uitstromers blijven de verschillen eveneens bestaan wanneer wordt gecontroleerd voor de invloed van achtergrondkenmerken.

De vraag in welke mate de verschillen tussen de afstudeergroepen ook overeind blijven wanneer de invloed van de schoolcarrière in rekening wordt gebracht, kan positief worden beantwoord (zie model 9). Alle eerder vastgestelde verschillen blijven overeind ook wanneer wordt rekening gehouden met schoolvertraging en het cascadefenomeen tijdens de schoolloopbaan. Omgekeerd stellen we vast dat bij constanthouding van het afstudeerniveau jongeren met een niet-homogene schoolloopbaan minder aansluiting ervaren dan jongeren die wel een homogene schoolloopbaan achter de rug hebben. Enkel de verschillen met jongeren die alleen werden geconfronteerd met schoolvertraging in hun schoolcarrière zijn bijna significant. Geen daling van het Akaike Information Criterium (AIC) ten opzichte van model 6 wijst er eveneens op dat opname van schoolcarrière in het regressiemodel weinig toevoegt (geen significante verbetering). Er worden evenmin significante interactie-effecten geregistreerd tussen afstudeerniveau en schoolcarrière.

Tabel 4.28 Logistische regressieanalyse op aansluitend jobniveau (N=1 135)

	Model 9	Regr.coëff. (B)	St.fout	Sig. (Wald)
<i>Constante</i>		1,047	0,186	0,000
Kwalificatie	Ongekwalificeerd	Ref.		
	Leertijd VIZO	0,966	0,281	0,001
	DBSO	0,509	0,286	0,075
	6BSO	-0,058	0,207	0,781
	7BSO	0,062	0,207	0,766
	6TSO	-0,521	0,206	0,011
	7TSO	-0,395	0,305	0,195
Schoolcarrière	Homogeen	Ref.		
	Zittenblijven	-0,369	0,194	0,058
	Cascade	-0,278	0,203	0,171
	Zittenbl.+cascade	-0,280	0,194	0,148

$\chi^2=39,216$, $df=9$, $sign.=0,000$; $AIC=1377,326$

Naar studiedomein binnen TSO-BSO kunnen evenmin opvallende verschillen worden opgetekend, ook niet na controle voor afstudeerniveau.

M.b.t. werkervaring tijdens de TSO-BSO opleiding registreren we opnieuw een positief (significant) effect van stage (ook na controle voor afstudeerniveau). Ook hier werden geen significante interactie-effecten vastgesteld tussen afstudeerniveau en werk- en/of stage-ervaring.

Tabel 4.29 Logistische regressieanalyse op aansluitend jobniveau (N=631)

	Model 10	Regr.coëff. (B)	St.fout	Sig. (Wald)
<i>Constante</i>		0,692	0,111	0,000
Werkervaring	Ja	Ref.		
	Nee	0,134	0,187	0,474
Stage	Ja	Ref.		
	Nee	-0,392	0,194	0,043

$\chi^2=4,317$, $df=2$, $sign.= n.s.$, $AIC=794,369$

Ondanks een negatieve regressiecoëfficiënt rendeert werkervaring tijdens het eerste jaar DBSO opnieuw niet in significant meer kans op een positieve beoordeling van de aansluiting van de job met het scholingsniveau.

Tabel 4.30 Logistische regressieanalyse op aansluitend jobniveau (N=80)

	Model 11	Regr.coëff. (B)	St.fout	Sig. (Wald)
<i>Constante</i>		1,386	0,299	0,000
Werkervaring	Ja	Ref.		
1 ^e jaar DBSO	Nee	-0,539	0,752	0,474

$\chi^2=0,486$, $df=1$, $sign.= n.s.$, $AIC=78,274$

– Aansluitende jobinhoud

Tenslotte werd ook nagegaan in welke mate verschillen tussen afstudeerniveaus voor wat betreft de (subjectief ingeschatte) aansluiting tussen de genoten opleiding en de jobinhoud behouden blijven wanneer opnieuw wordt gecontroleerd voor de invloed van achtergrondkenmerken van de jongeren, hun schoolverleden en opgedane werkervaring tijdens de opleiding.

Uit onderstaand regressiemodel blijkt dat (bijna) alle afstudeerniveaus significant meer kans hebben om terecht te komen in een job met een aansluitende inhoud dan de ongekwalificeerde uitstromers. Vooral afgestudeerden van de leertijd en van 7BSO springen hier in positieve zin tussenuit.

Tabel 4.31 Logistische regressieanalyse op aansluitende jobinhoud (N=1 155)

	Model 12	Regr.coëff. (B)	St.fout	Sig. (Wald)	Kans (aansluitende jobinhoud)
<i>Constante</i>		-1,452	0,150	0,000	
Kwalificatie	Ongekwalificeerd	Ref.			19,0
	Leertijd VIZO	1,392	0,229	0,000	48,5
	DBSO	0,820	0,260	0,002	34,7
	6BSO	0,889	0,212	0,000	36,3
	7BSO	1,379	0,202	0,000	48,2
	6TSO	0,945	0,220	0,000	37,6
	7TSO	0,597	0,326	0,067	29,8

$\chi^2=63,662$, $df=6$, $sign.=0,000$; $AIC=1450,529$

Berekenen we a.d.h.v. de logistische regressiecoëfficiënten voor de verschillende afstudeergroepen de kans om in een job terecht te komen met een aansluitende inhoud, dan lopen deze voor afgestudeerden van het 7BSO en de leertijd op tot 48%; de kansen van 6TSO-, 6BSO- en DBSO-afgestudeerden liggen in elkaars buurt (rond de 36%); opmerkelijk zijn de lage kansen opnieuw voor 7TSO. Van de ongekwalificeerde uitstromers heeft nauwelijks 19% kans om alsnog in een aansluitende job terecht te komen. Vooral uitstromers vanuit een TSO-richting scoren opvallend slecht (zie model 13, alle andere categorieën scoren hoger dan TSO-uitstromers).

Tabel 4.32 Logistische regressieanalyse op aansluitende jobinhoud (N=279)

	Model 13	Regr.coëff. (B)	St.fout	Sig. (Wald)
<i>Constante</i>		-2,615	0,598	0,000
Uitstroompositie	TSO	Ref.		
ongekwalificeerd	BSO	1,214	0,656	0,064
	DBSO	1,370	0,658	0,037
	Leertijd	1,442	0,677	0,033
	Andere	1,046	0,774	0,177

$\chi^2=6,694$, $df=4$, $sign.=n.s.$, $AIC=285,025$

Controleren we voor de invloed van de achtergrondkenmerken van de jongeren, dan worden de effecten van afstudeerniveau nog meer uitgesproken (zie model 14). Omgekeerd, wanneer we controleren voor de invloed van afstudeerniveau, blijken jongeren van hoger geschoolde moeders (> LO) meer kans te maken op een goede aansluiting. Enkel de verschillen tussen jongeren met moeders met enkel LO en moeders met LSO of HO zijn echter significant.

Tabel 4.33 Logistische regressieanalyse op aansluitende jobinhoud (N=1 155)

	Model 14	Regr.coëff. (B)	St.fout	Sig. (Wald)
<i>Constante</i>		-1,515	0,227	0,000
Kwalificatie	Ongekwalificeerd	Ref.		
	Leertijd VIZO	1,453	0,236	0,000
	DBSO	0,853	0,262	0,001
	6BSO	0,951	0,218	0,000
	7BSO	1,412	0,209	0,000
	6TSO	0,951	0,229	0,000
	7TSO	0,616	0,334	0,065
Geslacht	Vrouw	Ref.		
	Man	0,043	0,135	0,748
Voertaal	Geen Ndls.	Ref.		
	Ndls.	-0,238	0,193	0,217
Sociale achtergrond	Moeder LO	Ref.		
	Moeder LSO	0,341	0,177	0,054
	Moeder HSO	0,063	0,192	0,744
	Moeder HO	0,686	0,274	0,012
	Moeder onbekend	0,352	0,190	0,064

$\chi^2=74,190$, $df=12$, $sign.=0,000$; $AIC=1452,002$

Kijken we naar interactie-effecten dan blijken enkel mannen uit het DBSO significant meer kans te hebben de inhoudelijke aansluiting positief te beoordelen dan vrouwen. Ook niet-Nederlandssprekende afgestudeerden uit 6BSO blijken significant meer kans te hebben op een goede aansluiting dan wel Nederlandssprekenden thuis.

De verschillen tussen de ongekwalificeerde uitstromers blijven eveneens behouden, ook nadat wordt gecontroleerd voor de invloed van achtergrondkenmerken.

Gaan we in tweede instantie opnieuw na in welke mate de verschillen tussen de afstudeerniveaus overeind blijven wanneer wordt gecontroleerd voor de invloed van schoolverleden (schoolvertraging/cascade), dan stellen we vast dat alle effecten overeind blijven (zie model 15). Omgekeerd stellen we geen effect van schoolverleden vast op de aansluitingskansen wanneer de invloed van afstudeerniveau constant wordt gehouden. Opname van deze achtergrondvariabelen voegt m.a.w. weinig toe aan de verklaringskracht van het regressiemodel (AIC van model 15 is niet gedaald ten opzichte van dit van model 12). Kijken we naar interactie-effecten dan blijken enkel van de afgestudeerden van de leertijd met een cascadeverleden de kansen op een goede aansluiting significant slechter te zijn dan van deze met een homogene schoolloopbaan.

Tabel 4.34 Logistische regressieanalyse op aansluitende jobinhoud (N=1 155)

	Model 15	Regr.coëff. (B)	St.fout	Sig. (Wald)
<i>Constante</i>		-1,437	0,192	0,000
Kwalificatie	Ongekwalificeerd	Ref.		
	Leertijd VIZO	1,380	0,230	0,000
	DBSO	0,776	0,261	0,003
	6BSO	0,958	0,217	0,000
	7BSO	1,478	0,212	0,000
	6TSO	0,911	0,222	0,000
	7TSO	0,588	0,328	0,073
Schoolcarrière	Homogeen	Ref.		
	Zittenblijven	0,134	0,183	0,464
	Cascade	-0,188	0,191	0,324
	Zittenbl.+cascade	-0,095	0,184	0,606

$\chi^2=66,495$, $df=9$, $sign.= 0,000$; $AIC=1453,696$

Naar studiedomein kunnen we, bij constanthouding van het afstudeerniveau, significante verschillen optekenen tussen enerzijds afgestudeerden van de domeinen personenzorg en voeding enerzijds en mechanica-elektriciteit anderzijds (eersten hebben significant meer kans om een goede aansluiting te ervaren). Als we omgekeerd controleren voor afstudeerdomein, toont zich een trend dat zevendejaars positiever oordelen dan zesdejaars.

Tabel 4.35 Logistische regressieanalyse op aansluitende jobinhoud (N=415)

	Model 16	Regr.coëff. (B)	St.fout	Sig. (Wald)
<i>Constante</i>		-0,683	0,247	0,006
TSO/BSO	BSO	Ref.		
	TSO	-0,129	0,232	0,576
6 ^e /7 ^e jaar	6 ^e jaar	Ref.		
	7 ^e jaar	0,408	0,223	0,067
Studiedomein	Mechanica-elekt.	Ref.		
	Auto	0,183	0,339	0,590
	Handel	-0,428	0,296	0,149
	Personenzorg	0,773	0,309	0,012
	Voeding	0,741	0,323	0,022

$\chi^2=23,770$, $df=6$, $sign.= 0,001$; $AIC=539,526$

Evalueren we voor de TSO- en BSO- afgestudeerden tenslotte ook het effect van werkervaring tijdens de opleiding op de kansen op een goede aansluiting, dan kunnen we vaststellen dat enkel de afwezigheid van stage-ervaring een negatief (én significant) effect heeft op deze kansen (zie model 17).

Tabel 4.36 Logistische regressieanalyse op aansluitende jobinhoud (N=631)

	Model 17	Regr.coëff. (B)	St.fout	Sig. (Wald)
<i>Constante</i>		-0,273	0,106	0,010
Werkervaring	Ja	Ref.		
	Nee	0,006	0,181	0,975
Stage	Ja	Ref.		
	Nee	-0,535	0,201	0,008

$\chi^2=7,370$, $df=2$, $sign.= 0,025$, $AIC=829,060$

Dit effect blijft ook overeind wanneer we controleren voor de invloed van afstudeerniveau.

Tabel 4.37 Logistische regressieanalyse op aansluitende jobinhoud (N=604)

	Model 18	Regr.coëff. (B)	St.fout	Sig. (Wald)
<i>Constante</i>		-0,472	0,171	0,006
	6BSO	Ref.		
	7BSO	0,449	0,209	0,032
	6TSO	0,236	0,232	0,309
	7BSO	-0,383	0,335	0,253
Werkervaring	Ja	Ref.		
	Nee	0,008	0,183	0,963
Stage	Ja	Ref.		
	Nee	-0,491	0,222	0,027

$\chi^2=16,487$, $df=5$, $sign.= 0,006$, $AIC=825,944$

Geen werkervaring tijdens het eerste jaar van de DBSO-opleiding blijkt de aansluitingskansen negatief te beïnvloeden maar het effect wordt opnieuw niet significant bevonden.

Tabel 4.38 Logistische regressieanalyse op vast contract in de eerste job (N=84)

	Model 19	Regr.coëff. (B)	St.fout	Sig. (Wald)
<i>Constante</i>		-0,439	0,238	0,065
Werkervaring	Ja	Ref.		
	1 ^e jaar DBSO	Nee	-0,408	0,730

$\chi^2=0,325$, $df=1$, $sign.= n.s.$, $AIC=113,316$

Samenvattend kunnen we stellen dat er ook op het kwalitatieve vlak van de arbeidsmarktintrede belangrijke verschillen bestaan tussen de afstudeerniveaus. Afgestudeerden van de deeltijdse systemen - en in mindere mate 7BSO - hebben duidelijk betere kansen op een vast contract in hun eerste job dan afgestudeerden van TSO of 6BSO en ongekwalificeerde jongeren. Bovendien leiden kwalificaties in de studiedomeinen voeding of auto vaker tot een vaste eerste baan dan

mechanica-elektriciteit. Daarnaast toont zich een trend dat mannen, Nederlandssprekenden thuis, jongeren met een hoger geschoolde moeder en schoolverlaters met stage-ervaring (of werkervaring tijdens het eerste jaar DBSO) betere kansen hebben op een vaste aanstelling.

Ook met betrekking tot de aansluiting tussen job- en afstudeerniveau scoren jongeren met een kwalificatie van de deeltijdse opleidingen het hoogst. Technisch gekwalificeerden lopen daarentegen het meeste risico om zich overschoold te voelen in hun eerste job. Een homogene schoolloopbaan en werk-/stage-ervaring tijdens de studies lijken een goede aansluiting met het scholingsniveau te bevorderen.

Wat de inhoudelijke aansluiting tussen de eerste job en de gevolgde studies betreft, vallen opnieuw afgestudeerden van de leertijd en zevendejaars BSO in positieve zin op. Voor zevendejaars TSO en zeker voor ongekwalificeerde uitstromers liggen deze kansen beduidend minder goed. Stage blijkt de inhoudelijke aansluiting tussen studies en werk significant te bevorderen; voor werkervaring tijdens het eerste jaar DBSO toont zich een gelijkaardige tendens. Voor de studiegebieden voeding en personenzorg is de kans op inhoudelijke aansluiting met de eerste job groter dan voor mechanica-elektriciteit.

2.2 Succesvol handhaven

Net zoals de arbeidsmarktintrede zullen we ook het proces van ‘zich handhaven op de arbeidsmarkt’ met behulp van kwantitatieve en kwalitatieve indicatoren in kaart brengen. We kijken in eerste instantie hoelang men zich in zijn eerste job kan handhaven en berekenen vervolgens enkele kwantitatieve parameters aan de hand waarvan we de verdere arbeidsloopbaan kunnen typeren (percentage gewerkt/ werkloos/inactief, duur van de jobs, aantal jobs). Als kwalitatieve maat van succesvol handhaven bekijken we enerzijds het aandeel jobs met een arbeidersstatuut, met een vast contract en aansluitende jobs; anderzijds analyseren we een aantal kenmerken van de laatst uitgeoefende job; met name de aansluiting met jobniveau en -inhoud opnieuw, de opleidingsmogelijkheden binnen deze job en de arbeidstevredenheid.

2.2.1 Kwantitatieve indicatoren

– *Duur van de eerste job*⁵⁷

Uit de analyses van de inactiviteitsduur weten we dat de meerderheid van de afgestudeerden van het initieel beroepsonderwijs vrij snel na het onderwijsverlaten in een eerste job begint te werken (56% binnen de twee maanden, 72% binnen de zes maanden). Maar hoe lang blijft men in die eerste job werken? En zijn de snelst gevonden jobs ook de meest langdurende jobs of hebben jongeren die gauw een eerste betrekking vinden net minder garantie op een langdurige tewerkstelling? Allereerst analyseren we de duur van de eerste job in samenhang met achtergrond- en

⁵⁷ Deze analyses werden uitgevoerd door Dieter Verhaest, werkzaam bij de Vakgroep Sociale Economie, Faculteit Economie en Bedrijfskunde van de Universiteit Gent.

schoolloopbaankenmerken van de jongere en met de inactiviteitsduur die aan deze job voorafging.

Ook hier worden we opnieuw geconfronteerd met het probleem dat een deel van de onderwijsverlaters in onze steekproef op het moment van enquêtering nog steeds in deze eerste job was tewerkgesteld (geldt voor 24% van de respondenten). Voor deze respondenten zijn de waarnemingen m.a.w. opnieuw rechts gecensureerd en onderschat de waargenomen jobduur dus de werkelijke jobduur. Tabel 4.39 geeft weer hoeveel procent van de schoolverlaters in onze steekproef een waargenomen jobduur heeft van meer dan x maanden. Deze waargenomen jobduur ligt duidelijk lager voor de ongekwalificeerde schoolverlaters. Daar waar meer dan de helft van de gekwalificeerde onderwijsverlaters een job heeft met een waargenomen duur van langer dan 1 jaar, is dit bij de ongekwalificeerden slechts 43%. Gemiddeld hebben jongeren met een kwalificatie een waargenomen jobduur van 22 tot 23 maanden; bij jongeren zonder kwalificatie is dit slechts 18 maanden.

Tabel 4.39 Per afstudeerniveau percentage jongeren naar waargenomen jobduur in maanden (jobduur langer dan x maanden)

	7TSO	6TSO	7BSO	6BSO	DBSO	Leertijd VIZO	Ongekwalificeerd
3 mnd	76	86	82	84	85	88	79
6 mnd	63	68	69	64	72	73	64
9 mnd	61	61	64	61	65	64	54
12 mnd	54	52	58	55	55	54	43
18 mnd	47	43	46	44	46	43	31
24 mnd	39	39	42	38	36	39	25
Gemiddelde (mnd)	22	22	23	23	22	22	18
Mediaan (mnd)	17	13	15.5	15	14	13	11
% gecensureerd	36	31	37	27	19	22	12

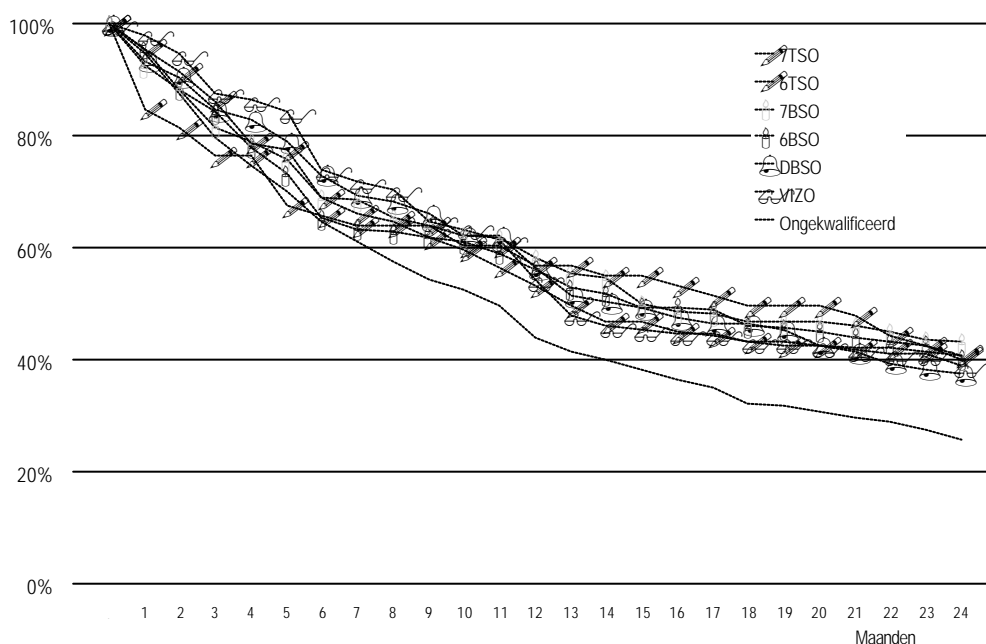
Vermits het onvolledig karakter van de waarnemingen dienen deze cijfers evenwel omzichtig te worden geïnterpreteerd. Het aandeel van de gecensureerde waarnemingen varieert bovendien sterk naargelang het kwalificatieniveau (zie tabel 4.39). Het is evenwel mogelijk om een niet-parametrische schatter te berekenen van deze duurtijden die rekening houdt met het gecensureerde karakter van de gegevens. Op basis van deze schatter (Kaplan-Meier schatter genoemd)⁵⁸ hebben we aangepaste percentages berekend. Ook op basis van deze aangepaste gegevens blijven de ongekwalificeerde onderwijsverlaters een lagere gemiddelde jobduur hebben (zie tabel 4.40). Het verschil met de andere afstudeergroepen is zelfs nog iets groter geworden. Deze aangepaste cijfers liggen ook aan de basis van figuur 4.3. De ongekwalificeerde onderwijsverlaters verlaten duidelijk vlugger hun eerste job. De verschillen tussen de andere kwalificatieniveaus zijn eerder miniem. Wel stromen onderwijsverlaters uit 7TSO aanvankelijk

⁵⁸ Meer uitleg over de berekening van deze schatter is te vinden in Bijlage 5.

sneller uit hun eerste job. Na een half jaar doet zich evenwel een omgekeerde trend voor en is hun uitstroom opmerkelijk trager in vergelijking met de andere kwalificatieniveaus.

Tabel 4.40 Jobduur in maanden naar afstudeerniveau, gecontroleerd voor censurering

	7TSO	6TSO	7BSO	6BSO	DBSO	Leertijd VIZO	Ongekwalificeerd
Gemiddelde (mnd)	26	28	27	27	25	26	20
Mediaan (mnd)	18	13	15	15	15	13	11

Figuur 4.3 Uitstroom uit de eerste job, gecontroleerd voor censurering (Kaplan-Meier)

Uit bovenstaande tabellen wordt duidelijk dat - meer nog dan bij inactiviteitsduur - we bij de analyse van de duur van de eerste job worden geconfronteerd met gecensureerde waarnemingen. Daarom zal opnieuw worden gebruik gemaakt van duuranalyse, waarbij enerzijds de groep van alle onderwijsverlaters en anderzijds een aantal afstudeerniveaus afzonderlijk worden geanalyseerd. De uitstroomkans wordt opnieuw gemodelleerd op basis van een Cox proportional hazards model. Naast de afstudeerniveaus en de achtergrondkenmerken controleren we nu in een derde model ook voor de inactiviteitsduur voor de eerste job. In een laatste model controleren we voor het beginjaar van de eerste job en voegen we een LOSO-dummy toe. De onderwijsverlaters waarvan hun eerste job pas na 1998 startte (32 gevallen), werden uit de analyse geweerd.

De uitstroomkans uit de eerste job kan geschreven worden als de som van de uitstroomkans uit een job met een vast en een tijdelijk contract, respectievelijk vermenigvuldigd met de kans op een vast en een tijdelijk contract. Eerder bleek reeds dat de kans op een vast contract verschilt naargelang het afstudeerniveau. In deze paragraaf bouwen we hierop voort. Naast een analyse voor alle eerste jobs, analyseren we ook de uitstroom uit de eerste job afzonderlijk voor vaste en tijdelijke contracten.

Tabel 4.41 Duuranalyse op de uitstroom uit alle eerste jobs (N=1 144), uit alle vaste en uit alle tijdelijk contracten (resp. N=513 en N=631) van alle afstudeerniveaus

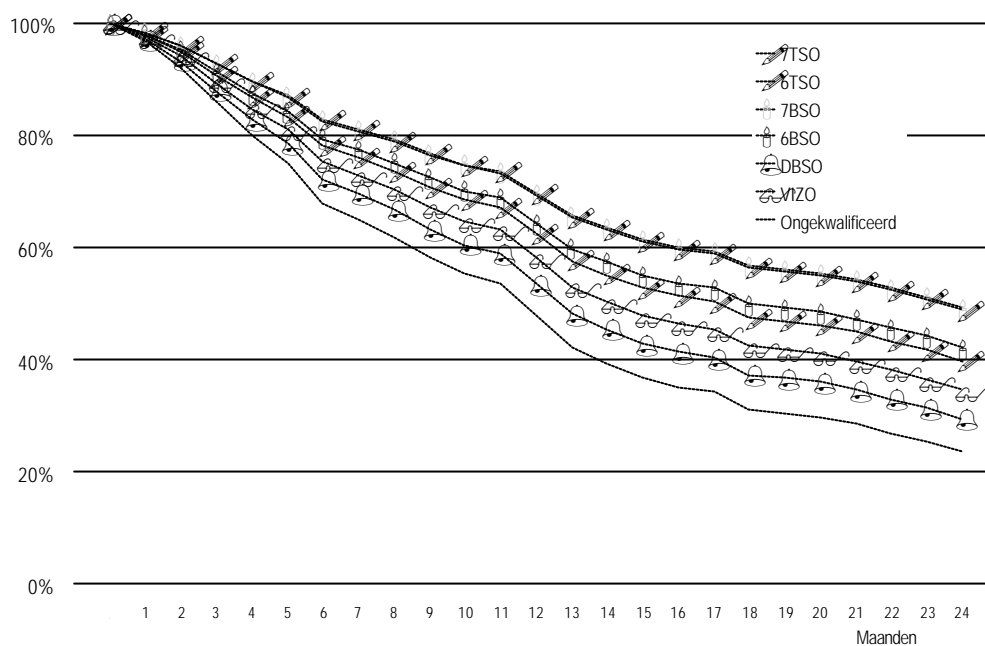
		Cox proportional hazards: kans op uitstroom uit de eerste job																	
		Alle eerste jobs												Vast contract			Tijdelijk contract		
		Model 1			Model 2			Model 3			Model 4								
Regr.	St.	Sig.	Regr.	St.	Sig.	Regr.	St.	Sig.	Regr.	St.	Sig.	Regr.	St.	Sig.	Regr.	St.	Sig.		
coëff.	fout		coëff.	fout		coëff.	fout		coëff.	fout		coëff.	fout		coëff.	fout			
(B)			(B)			(B)			(B)			(B)			(B)				
Kwalificatie	Ongekwalificeerd	Ref.												Ref.					
	Leertijd VIZO	-0,31	0,115	0,006	-0,28	0,118	0,016	-0,25	0,119	0,033	-0,29	0,124	0,018	-0,29	0,182	0,105	-0,04	0,180	0,825
		9		2		2		4		6		6		1		0			
	DBSO	-0,27	0,126	0,029	-0,25	0,127	0,044	-0,23	0,128	0,062	-0,25	0,129	0,045	-0,16	0,193	0,403	-0,26	0,177	0,129
		6		6		8		8		1		8		1		9			
	6BSO	-0,37	0,103	0,000	-0,39	0,108	0,000	-0,37	0,108	0,001	-0,38	0,119	0,001	-0,50	0,204	0,014	-0,35	0,148	0,016
		4		3		1		8		1		8		1		6			
7BSO	-0,47	0,104	0,000	-0,49	0,111	0,000	-0,47	0,111	0,000	-0,53	0,139	0,000	-0,69	0,239	0,004	-0,37	0,170	0,027	
	5		1		0		2		7		2		7		7				
6TSO	-0,37	0,111	0,001	-0,32	0,117	0,005	-0,31	0,117	0,007	-0,34	0,130	0,008	-0,43	0,221	0,048	-0,26	0,163	0,109	
	4		7		2		1		6		1		6		0				
7TSO	-0,41	0,173	0,016	-0,37	0,177	0,035	-0,34	0,177	0,049	-0,40	0,195	0,038	-0,68	0,347	0,048	-0,28	0,237	0,235	
	9		3		9		6		6		6		6		2				
Geslacht	Vrouw	Ref.												Ref.					
	Man				-0,17	0,070	0,013	-0,15	0,071	0,034	-0,15	0,072	0,029	-0,24	0,119	0,038	-0,06	0,095	0,474
			4		2		8		7		8		7		8				
Voertaal	Geen Ndls.	Ref.												Ref.					
	Ndls.				-0,14	0,094	0,127	-0,12	0,095	0,181	-0,11	0,096	0,231	-0,23	0,158	0,132	-0,02	0,121	0,815
			4		7		4		8		4		8		8				
Sociale Achtergrond	Moeder LO	Ref.												Ref.					
	Moeder LSO				0,130	0,092	0,156	0,127	0,092	0,167	0,130	0,092	0,159	0,225	0,146	0,122	0,099	0,120	0,413
	Moeder HSO				-0,03	0,101	0,745	-0,03	0,101	0,697	-0,03	0,101	0,733	-0,08	0,166	0,620	0,014	0,129	0,914
				3		9		5		3		5		3		7			
	Moeder HO				0,053	0,157	0,733	0,056	0,157	0,721	0,033	0,158	0,837	0,236	0,236	0,318	-0,04	0,216	0,827
			7		7		5		7		5		9		7				
Moeder onbekend				-0,04	0,101	0,675	-0,05	0,101	0,590	-0,04	0,103	0,661	-0,10	0,167	0,515	-0,02	0,135	0,877	
			2		5		5		9		5		9		1				
Schoolcarrière	Homogeen	Ref.												Ref.					
	Zittenblijven				0,141	0,097	0,146	0,151	0,097	0,121	0,121	0,107	0,259	-0,05	0,172	0,768	0,182	0,138	0,188
					1		1		1		1		1		1				
Cascade				0,183	0,101	0,069	0,186	0,101	0,065	0,188	0,101	0,062	-0,01	0,161	0,908	0,343	0,133	0,010	
			9		9		9		9		9		9		9				
Zittenbl.+cascade				0,213	0,097	0,027	0,225	0,097	0,020	0,187	0,109	0,087	0,005	0,173	0,977	0,324	0,143	0,024	

Inactiviteit	Voor de eerste job			0,008	0,004	0,043	0,004	0,006	0,487	-0,01	0,012	0,206	0,010	0,008	0,224
Databank	SONAR-data						Ref.			Ref.			Ref.		
	LOSO-data						-0,03	0,132	0,765	-0,17	0,227	0,446	-0,03	0,164	0,847
							9			3			2		
Beginjaar eerste job	1994						Ref.			Ref.			Ref.		
	1995						0,016	0,105	0,879	-0,18	0,168	0,284	0,044	0,143	0,760
										0					
	1996						0,137	0,125	0,273	0,109	0,198	0,581	0,153	0,168	0,363
	1997						0,132	0,160	0,410	0,297	0,250	0,236	-0,04	0,215	0,852
													0		
	1998						0,200	0,264	0,449	0,820	0,493	0,096	-0,05	0,323	0,855
													9		
	c ²	29.8	46.1	50.4	52.3	39.85	25.5								
	-2LL	11 533,9	11 517,4	11 513,6	11 511,5	4 065,8	6 195,2								

In tabel 4.41 zijn de resultaten voor de analyse op basis van alle onderwijsverlaters te vinden. Gekwalificeerde uitstromers uit het initieel beroepsonderwijs stromen significant trager uit hun eerste job in vergelijking met de groep van ongekwalificeerden (zie Model 1). Onder de gekwalificeerde onderwijsverlaters kent het DBSO de snelste en het 7BSO de traagste uitstroom (onderlinge verschillen blijven beperkt). Na controle voor achtergrondkenmerken en schoolverleden blijven deze resultaten ongewijzigd (zie Model 2). Verder stromen mannen significant minder snel uit hun eerste job. Daar waar in de analyse van de inactiviteitsduur en de aard van het contract geen significante invloed van de schoolloopbaan werd gevonden, is dit hier wel het geval. Jongeren met zowel cascade als zittenblijven tijdens hun schoolloopbaan stromen significant sneller uit hun eerste job. In Model 3 werd bijkomend gecontroleerd voor de inactiviteitsduur voor de eerste job. Een langere periode van inactiviteit voor de eerste job heeft een significante positieve invloed op de uitstroomkans uit deze eerste job. De meeste andere resultaten blijven overeind. Wel blijft het verschil tussen DBSO en de ongekwalificeerde uitstroom niet langer significant. Dit verschil wordt echter terug significant, wanneer we in Model 4 een LOSO-dummy toevoegen en controleren voor het beginjaar van de eerste job. Anderzijds worden de coëfficiënten van de inactiviteitsduur en de schoolloopbaan niet significant.

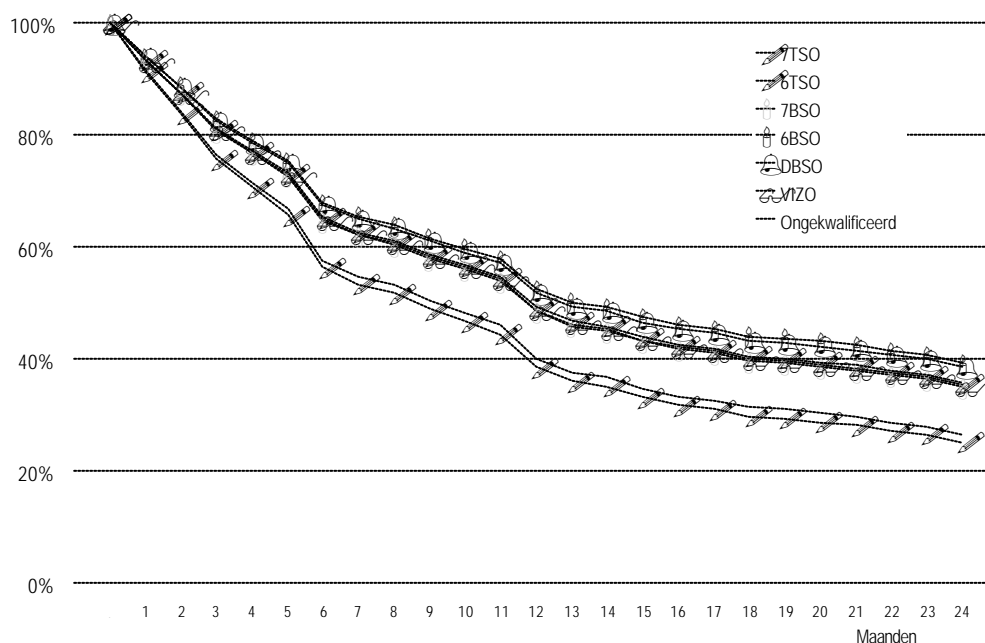
Net als voor de gehele steekproef schatten we Model 4 ook apart voor vaste en tijdelijke contracten. De uitstroom uit vaste en tijdelijke contracten verschilt op een aantal punten duidelijk van elkaar. Mannen stromen significant sneller uit een eerste job met een vast contract. In het geval van een tijdelijk contract is er evenwel geen verschil. Cascade tijdens de schoolloopbaan heeft dan weer een significant positieve invloed op de uitstroom uit een tijdelijk contract, daar waar de schoolloopbaan in het geval van een vast contract geen enkele invloed heeft. Ook naar afstudeerniveaus stellen we een aantal opmerkelijke verschillen vast. In vergelijking met de ongekwalificeerden stromen jongeren uit het BSO en het TSO trager uit zowel tijdelijke als vaste contracten. Voor jongeren uit het TSO verschilt deze uitstroom evenwel enkel significant in het geval van een vast contract. Ook voor uitstromers met een kwalificatie uit een deeltijds systeem (VIZO, DBSO) ligt de uitstroomkans zowel uit een vaste als tijdelijke eerste job lager in vergelijking met de jongeren zonder enige kwalificatie. In geen enkel geval is dit verschil evenwel significant.

Interpreteren we bovenstaande resultaten aan de hand van een voorbeeld. Figuren 4.4 en 4.5 geven de geschatte uitstroom weer uit een eerste job met respectievelijk een vast en een tijdelijk contract (op basis van Model 4). Hierbij worden volgende kenmerken als referentie genomen: vrouw, voertaal thuis geen Nederlands, homogene schoolloopbaan, moeder met maximaal een diploma LO, 0 maanden inactief, SONAR-data en 1994 als beginjaar van de eerste job.

* Referentiekennmerken: vrouw, voertaal niet Nederlands, homogene schoolloopbaan, 0 maanden inactief, SONAR-databank, beginjaar eerste job 1994, diploma moeder LO

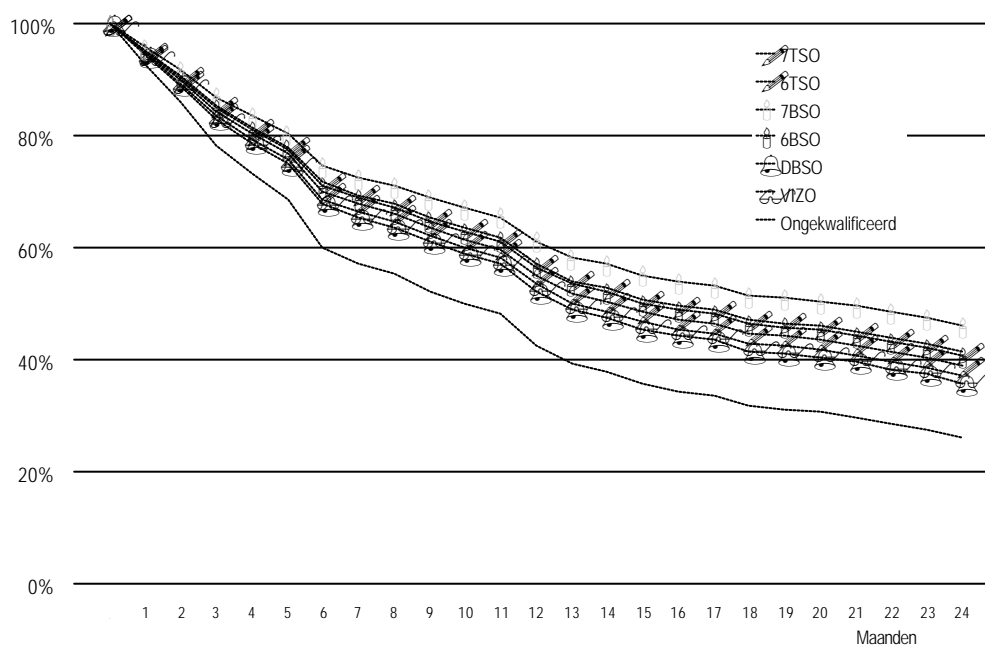
Figuur 4.4 Geschatte uitstroom uit de eerste job in geval van een vast contract

* Referentiekennmerken: vrouw, voertaal niet Nederlands, homogene schoolloopbaan, 0 maanden inactief, SONAR-databank, beginjaar eerste job 1994, diploma moeder LO

Figuur 4.5 Geschatte uitstroom uit de eerste job in geval van een tijdelijk contract

Ongekwalficeerde schoolverlaters stromen duidelijk sneller dan de gekwalficeerde schoolverlaters uit het BSO en het TSO uit hun eerste job. In vergelijking met 7BSO ligt het aandeel van de ongekwalficeerde jongeren dat na twee jaar nog steeds actief is in de voltijdse eerste job in ons voorbeeld 15% (bij een tijdelijk contract) tot 25% (bij een vast contract) lager. De verschillen met het DBSO en de leertijd zijn evenwel niet significant. Het verschil met de leertijd is vooral klein in het geval van een tijdelijk contract, met het DBSO geldt dit eerder bij een vast contract.⁵⁹ Jongeren uit de deeltijdse systemen combineren deze relatief snelle uitstroom evenwel met een hogere kans op een vast contract in de eerste job (zie eerder). Vermits de uitstroom uit een job met een tijdelijk contract hoger ligt in vergelijking met een vast contract (zie ook figuren 4.4 en 4.5), compenseren deze twee effecten elkaar.

* Referentiekennmerken: vrouw, voertaal niet Nederlands, homogene schoolloopbaan, 0 maanden inactief, SONAR-databank, beginjaar eerste job 1994, diploma moeder LO

Figuur 4.6 Geschatte uitstroom uit alle eerste jobs

De combinatie van deze effecten bepaalt de eigenlijke uitstroom uit de eerste job, weergegeven in figuur 4.6. De eigenlijke geschatte uitstroom uit de eerste job ligt duidelijk hoger voor ongekwalficeerde onderwijsverlaters. Bovendien is er geen significant verschil in uitstroom tussen jongeren uit het deeltijds en het voltijds onderwijssysteem.⁶⁰ Het effect van de snellere uitstroom uit een job met een tijdelijk contract wordt m.a.w. volledig gecompenseerd door de hogere kans op een vast contract.

⁵⁹ Ook ligt de uitstroomkans voor jongeren uit het DBSO significant hoger in vergelijking met het 7BSO.

⁶⁰ Hoewel de geschatte uitstroomkans voor jongeren uit het 7BSO lager ligt, is er geen significant verschil met de andere kwalificatieniveaus.

Tabel 4.42 geeft, opgesplitst naar een aantal afstudeerniveaus, voor Nederlandstalige mannen en vrouwen weer hoeveel procent een eerste job heeft met een geschatte duur van respectievelijk meer dan 6, 12, 24, 36 of 48 maand. Het aandeel dat na één jaar nog steeds actief is in de eerste job, ligt bij mannen ongeveer zes procent hoger. Ook na vier jaar blijft dit verschil overeind. De verschillen tussen de diverse kwalificatieniveaus zijn evenwel groter. De helft van de vrouwelijke uitstromers uit het 7BSO heeft een eerste job die langer dan twee jaar duurt. Bij de ongekwalificeerde vrouwen is dit slecht 30%. Ook bij de mannen bedraagt dit verschil 20%. Het aandeel dat na vier jaar nog steeds aan het werk is, is bij de groep van ongekwalificeerde onderwijsverlaters slechts de helft van het aandeel van de schoolverlaters uit 7BSO.

Tabel 4.42 Geschatte percentages voor verschillende vergelijkingsgroepen (meer dan x maanden in eerste job)

	Man (voertaal Nederlands)			Vrouw (voertaal Nederlands)		
	Ongekwalificeerd	DBSO	7BSO	Ongekwalificeerd	DBSO	7BSO
6 mnd	68	75	80	64	71	77
12 mnd	53	61	69	47	56	65
24 mnd	36	46	56	30	40	50
36 mnd	26	36	46	21	30	40
48 mnd	21	30	40	16	24	34

* Referentiekennmerken: homogene schoolloopbaan, SONAR-databank, beginjaar eerste job 1994, 0 maanden inactief en diploma moeder LO

Analysen we de uitstromers uit het zesde en zevende jaar TSO en BSO opnieuw meer in detail. We beperken ons terug tot de vijf gemeenschappelijke studiedomeinen in het TSO en BSO. De resultaten zijn te vinden in tabel 4.43.

Tabel 4.43 Duuranalyse op de uitstroom uit alle eerste jobs (N=392), uit alle vaste en uit alle tijdelijke contracten (resp. N=161 en N=261) van afgestudeerden van het TSO/BSO

		Duuranalyse (Cox proportional hazards): kans op uitstroom uit de eerste job																	
		Alle eerste jobs												Vast contract			Tijdelijk contract		
		Model 1			Model 2			Model 3			Model 4								
		Regr. coëff. (B)	St. fout	Sig.	Regr. coëff. (B)	St. fout	Sig.	Regr. coëff. (B)	St. fout	Sig.	Regr. coëff. (B)	St. fout	Sig.	Regr. coëff. (B)	St. fout	Sig.	Regr. coëff. (B)	St. fout	Sig.
TSO/BSO	TSO	Ref.												Ref.			Ref.		
	BSO	-0,07	0,137	0,596	-0,12	0,145	0,387	-0,18	0,175	0,286	-0,18	0,175	0,289	0,061	0,285	0,832	-0,32	0,230	0,156
6 ^e /7 ^e jaar	6 ^e jaar	Ref.												Ref.			Ref.		
	7 ^e jaar	-0,05	0,133	0,684	-0,03	0,136	0,813	-0,02	0,138	0,831	-0,02	0,138	0,842	-0,07	0,247	0,765	0,050	0,166	0,762
Studiedomein	Mechanica-elekt.	Ref.												Ref.			Ref.		
	Auto	-0,09	0,214	0,649	-0,07	0,215	0,729	-0,01	0,219	0,942	-0,01	0,219	0,941	0,605	0,391	0,121	-0,10	0,277	0,700
	Handel	-0,02	0,168	0,861	-0,01	0,169	0,910	-0,05	0,239	0,811	-0,06	0,241	0,779	0,130	0,430	0,761	-0,12	0,328	0,702
	Personenzorg	-0,07	0,185	0,680	-0,07	0,186	0,706	-0,17	0,276	0,523	-0,18	0,277	0,505	-0,07	0,487	0,884	-0,11	0,384	0,761
	Voeding	0,117	0,186	0,528	0,130	0,192	0,498	0,130	0,211	0,539	0,127	0,211	0,548	0,847	0,351	0,016	-0,12	0,327	0,693
Werkervaring	Ja	Ref.												Ref.			Ref.		
	Nee				0,247	0,143	0,084	0,248	0,145	0,087	0,257	0,148	0,082	0,402	0,275	0,144	0,118	0,181	0,513
Stage	Ja	Ref.												Ref.			Ref.		
	Nee				-0,18	0,164	0,269	-0,19	0,166	0,244	-0,19	0,167	0,254	-0,36	0,315	0,251	-0,04	0,200	0,828
Geslacht	Vrouw	Ref.												Ref.			Ref.		
	Man							-0,19	0,210	0,345	-0,19	0,211	0,354	-0,44	0,321	0,163	-0,04	0,320	0,901
Voertaal	Geen Ndls.	Ref.												Ref.			Ref.		
	Ndls.							0,001	0,220	0,996	0,008	0,221	0,971	-0,14	0,385	0,711	0,152	0,288	0,598
Sociale achtergrond	Moeder LO	Ref.												Ref.			Ref.		
	Moeder LSO							0,207	0,173	0,231	0,203	0,173	0,240	0,315	0,317	0,320	0,180	0,213	0,400
	Moeder HSO							-0,21	0,186	0,244	-0,21	0,186	0,244	-0,38	0,342	0,258	-0,09	0,227	0,683
	Moeder HO							0,035	0,295	0,906	0,035	0,295	0,904	-0,06	0,424	0,885	0,615	0,450	0,172

	Moeder onbekend			0,069	0,186	0,711	0,068	0,186	0,714	0,060	0,324	0,854	-0,00	0,233	0,968
Schoolcarrière	Homogeen			Ref.						Ref.			Ref.		
	Zittenblijven			0,456	0,200	0,023	0,455	0,200	0,023	0,393	0,391	0,314	0,426	0,238	0,074
	Cascade			0,127	0,183	0,488	0,127	0,183	0,487	0,213	0,330	0,520	0,043	0,234	0,853
	Zittenbl.+cascade			0,111	0,188	0,553	0,116	0,188	0,537	0,360	0,312	0,249	0,032	0,252	0,900
Inactiviteit	Voor de eerste job						0,003	0,010	0,748	-0,02	0,027	0,393	-0,00	0,011	0,905
										3			1		
	χ^2	1.5	5.5	16.9	17.0	22.2							13.9		
	-2LL	2 981,5	2 977,4	2 966,0	2 965,9	811,2							1 771,3		

In Model 1 controleren we voor het studiedomein en zijn dummy's voor het 7de jaar en het TSO opgenomen. De effecten zijn evenwel zeer klein en geen enkele coëfficiënt is dan ook significant. Wanneer we achtereenvolgens controleren voor werk- en stage ervaring, achtergrondkenmerken en de inactiviteitsduur voor de eerste tewerkstelling (Model 2, 3 en 4), verandert er weinig aan deze resultaten. Van de extra controlevariabelen is enkel de coëfficiënt voor werkervaring significant tot op 10%.⁶¹ Jongeren zonder werkervaring tijdens hun schoolloopbaan hebben een grotere uitstroomkans uit de eerste job.⁶²

Ook hier schatten we Model 4 apart voor eerste jobs met een vast en een tijdelijk contract. Dit levert terug weinig extra informatie op. Wel stromen afgestudeerden uit het studiedomein voeding significant sneller uit hun eerste job dan deze uit het studiedomein mechanica-elektriciteit in het geval van een vast contract. Ook voor het studiedomein auto ligt deze uitstroomkans aanzienlijk hoger maar is het verschil niet significant. Eerder bleek dat net deze twee studiedomeinen de hoogste kans hebben op een vast contract tijdens de eerste job. De compensatie van deze twee effecten zorgt ervoor dat de uitstroom uit alle jobs weinig tot niet verschilt tussen de diverse studiedomeinen.

Tenslotte analyseren we apart de gekwalificeerde uitstromers uit het deeltijds beroepssecundair onderwijs (zie tabel 4.44) en de ongekwalificeerde uitstroom (zie tabel 4.45). Onderwijsverlaters uit het DBSO hebben een hogere uitstroomkans uit de eerste job indien hun opleiding tijdens het eerste schooljaar niet gecombineerd werd met een werkervaring.

Deze relatie blijft overeind indien we controleren voor achtergrondkenmerken, schoolverleden, inactiviteitsduur, databank en beginjaar van de job. Het effect wordt evenwel nooit significant. Voor de ongekwalificeerde onderwijsverlaters vinden we geen significante verschillen tussen de diverse uitstroomposities.

⁶¹ Hoewel ook hier mannen een lagere geschatte uitstroomkans uit de eerste job hebben, is het verschil niet significant. Het weglaten van de studiedomeinen en werkervaringsdummies verandert in dit geval weinig tot niets aan de resultaten.

⁶² Ook controle voor het beginjaar van de job heeft geen invloed op deze resultaten.

Tabel 4.44 Duuranalyse op de uitstroom uit alle eerste jobs (N=85) van DBSO-afgestudeerden

		Cox proportional hazards: kans op uitstroom uit de eerste job												
		Model 1			Model 2			Model 3			Model 4			
		Regr. coëff. (B)	St. fout	Sig.	Regr. coëff. (B)	St. fout	Sig.	Regr. coëff. (B)	St. fout	Sig.	Regr. coëff. (B)	St. fout	Sig.	
Werkervaring 1e jaar DBSO	Ja	Ref.												
	Nee	0,120	0,378	0,750	0,150	0,425	0,725	-0,001	0,439	0,999	0,321	0,570	0,573	
Geslacht	Vrouw				Ref.									
	Man				-0,158	0,301	0,600	-0,218	0,307	0,476	-0,176	0,317	0,579	
Voertaal	Geen Ndls.				Ref.									
	Ndls.				0,369	0,318	0,246	0,370	0,324	0,253	0,339	0,325	0,296	
Sociale achtergrond	Moeder LO				Ref.									
	Moeder LSO				-0,100	0,362	0,782	-0,078	0,362	0,829	0,079	0,382	0,837	
	Moeder HSO				-0,730	0,366	0,046	-0,705	0,367	0,055	-0,711	0,379	0,061	
	Moeder HO				0,413	0,586	0,481	0,446	0,586	0,447	0,254	0,609	0,677	
	Moeder onbekend				-0,826	0,392	0,035	-0,818	0,393	0,038	-0,973	0,442	0,028	
Schoolcarrière	Homogeen				Ref.									
	Zittenblijven				0,003	0,338	0,993	-0,075	0,346	0,828	-0,179	0,390	0,647	
	Cascade				-0,549	0,660	0,406	-0,481	0,663	0,468	-0,545	0,683	0,424	
	Zittenbl.+cascade				0,204	0,399	0,610	0,211	0,401	0,599	0,047	0,475	0,922	
Inactiviteit Databank	Voor de eerste job SONAR-data LOSO-data							0,025	0,014	0,073	0,030	0,021	0,152	
Beginjaar eerste job	1994										Ref.			
	1995										0,467	0,374	0,212	
	1996										-0,028	0,403	0,946	
	1997										-0,418	0,658	0,526	
	1998										-0,171	0,840	0,839	
	c^2											0,1		
	-2LL											523,2		
												15,1		
												18,1		
												21,3		
												503,3		
												506,2		
												508,9		

Tabel 4.45 Duuranalyse op de uitstroom uit alle eerste jobs (N=268) van de ongekwalificeerde uitstromers

		Duuranalyse (Cox proportional hazards): kans op uitstroom uit de eerste job											
		Model 1			Model 2			Model 3			Model 4		
		B	SE	Sig.	B	SE	Sig.	B	SE	Sig.	B	SE	Sig.
Uitstroompositie ongekwalificeerd	TSO	Ref.											
	BSO	-0,127	0,193	0,509	-0,139	0,200	0,488	-0,166	0,201	0,411	-0,158	0,205	0,441
	DBSO	-0,243	0,199	0,221	-0,186	0,219	0,394	-0,199	0,219	0,363	-0,063	0,247	0,799
	Leertijd	-0,012	0,210	0,953	0,115	0,225	0,608	0,090	0,227	0,692	0,187	0,269	0,486
Geslacht	Vrouw				Ref.								
	Man				-0,211	0,145	0,147	-0,176	0,148	0,234	-0,165	0,151	0,275
Voertaal	Geen Ndls.				Ref.								
	Ndls.				-0,355	0,158	0,025	-0,308	0,160	0,054	-0,333	0,162	0,040
Sociale achtergrond	Moeder LO				Ref.								
	Moeder LSO				0,151	0,190	0,427	0,128	0,190	0,500	0,193	0,195	0,322
	Moeder HSO				0,250	0,222	0,259	0,180	0,227	0,426	0,233	0,230	0,311
	Moeder HO				-0,549	0,409	0,180	-0,589	0,410	0,151	-0,556	0,411	0,176
	Moeder onbekend				0,054	0,193	0,780	0,019	0,195	0,921	0,091	0,201	0,649
Schoolcarrière	Homogeen				Ref.								
	Zittenblijven				0,182	0,191	0,341	0,221	0,193	0,252	0,072	0,207	0,728
	Cascade				0,143	0,208	0,493	0,159	0,208	0,447	0,146	0,216	0,499
	Zittenbl.+cascade				0,413	0,197	0,036	0,416	0,197	0,034	0,274	0,208	0,189
Inactiviteit	Voor de eerste job							0,011	0,007	0,134	-0,007	0,012	0,565
Databank	SONAR-data										Ref.		
	LOSO-data										-0,439	0,242	0,069
Beginjaar eerste job	1994										Ref.		
	1995										0,052	0,194	0,787
	1996										0,442	0,238	0,063
	1997										0,611	0,333	0,067
	1998										0,730	0,524	0,164
	χ^2	2,2			17,0			19,6			26,0		
-2LL	2 371,7			2 356,5			2 354,4			2 348,1			

Dit blijft ook zo wanneer de bijkomende kenmerken (achtergrond, schoolcarrière, intredecohort, gegevensbank) aan het model worden toegevoegd. Opmerkelijk is dat binnen de groep van ongekwalificeerde uitstromers niet-Nederlandssprekenden een significant hogere uitstroomkans uit de eerste job hebben. Voor geen enkel ander kwalificatieniveau was de voertaal thuis immers significant bepalend voor de uitstroom uit de eerste job.⁶³ Ook jongeren met zowel cascade als zittenblijven hebben een hogere uitstroomkans uit hun eerste job.⁶⁴

Afrondend bekijken we de redenen voor het stopzetten van de eerste significante job (890 van de 1 258 jongeren met een eerste job waren op het moment van de enquêtering niet meer werkzaam in deze job). Uit tabel 4.46 blijkt dat de motieven om de eerste job te verlaten duidelijk verschillen naargelang het contract waarin men was tewerkgesteld ($\chi^2(7,890)=302,821$, $p<0,000$). Bij de tijdelijke eerste jobs geldt uiteraard als belangrijkste reden dat het contract ten einde liep (55%). Evenwel werd in 30% van de gevallen de tijdelijke job op initiatief van de werknemer beëindigd (ontslag genomen, ander werkaanbod aangenomen, om persoonlijke reden weggegaan). Deze laatste drie redenen vertegenwoordigen maar liefst 56% van de motieven om een vaste eerste job te verlaten; niettemin eindigde een kwart van de vaste jobs omwille van ontslag door de werkgever.

Tabel 4.46 Afgestudeerden van het initieel beroepsonderwijs naar redenen voor het verlaten van de eerste job (N=890)

	Eerste vaste job	Eerste tijdelijke job	Totaal
Einde contract	-	54,7	33,5
Individueel ontslagen	20,5	6,3	11,9
Collectief ontslagen	4,6	1,3	2,6
Zelf ontslag genomen	37,0	13,5	22,8
Ander werkaanbod aangenomen	11,7	9,8	10,6
Sluiting onderneming	6,6	2,6	4,2
Persoonlijke/familiale redenen	7,5	5,8	6,4
Andere reden	12,3	5,9	8,1
Totaal	100,0	100,0	100,0
N	351	539	890

Om na te gaan of er ook tussen afstudeerniveaus verschillen bestaan in de redenen voor mobiliteit uit de eerste job, werden de motieven gehercodeerd naar vrijwillige versus onvrijwillige mobiliteit,

⁶³ Deze niet significante resultaten worden allicht verklaard door de sterke concentratie van de anderstaligen binnen de groep van ongekwalificeerde schoolverlaters (en dus de zwakke concentratie binnen de andere groepen). In onze steekproef is meer dan de helft van alle anderstaligen ongekwalificeerd, terwijl één op drie ongekwalificeerden anderstalig is.

⁶⁴ Dit effect wordt niet significant wanneer we controleren voor het beginjaar van de job. Allicht wordt een deel van het effect van zittenblijven opgepikt door de jaardummy's. De variabele zittenblijven controleert immers niet voor het aantal keer dat gebist werd, terwijl jongeren met meerdere bisjaren vooral in de latere jaren uitstromen.

afgeleid uit het feit of de werknemer al dan niet zelf het initiatief nam om de eerste job te stop te zetten.⁶⁵ Globaal genomen heeft 44% van de jongeren op eigen initiatief zijn of haar eerste job verlaten; voor 56% van de jongeren was de stopzetting van de eerste job dus geen vrijwillige keuze. Het voorkomen van vrijwillige versus onvrijwillige mobiliteit hangt niet significant samen met het afstudeerniveau. Houden we echter rekening met het contract van de eerste job, dan worden wel verschillen zichtbaar (zie tabel 4.47). De verhouding van twee derde vrijwillig en één derde onvrijwillig verlaten van vaste jobs is net omgekeerd voor tijdelijke jobs. Onvrijwillige mobiliteit is vooral terug te vinden bij BSO-afgestudeerden, zeker zesdejaars, zowel voor vaste als tijdelijke jobs. Technisch gekwalificeerden, (vooral zesdejaars) en afgestudeerden van de leertijd (vooral bij een vast contract), vallen dan weer op door lage percentages onvrijwillige mobiliteit (en hoge percentages vrijwillig verlaten van de eerste job). Frappant is ook dat ongekwalificeerde onderwijsverlaters niet vaker dan gemiddeld onvrijwillig hun eerste job (moeten) verlaten.

Tabel 4.47 Afgestudeerden van het initieel beroeps onderwijs naar (on)vrijwillige mobiliteit na de eerste job (N=818)

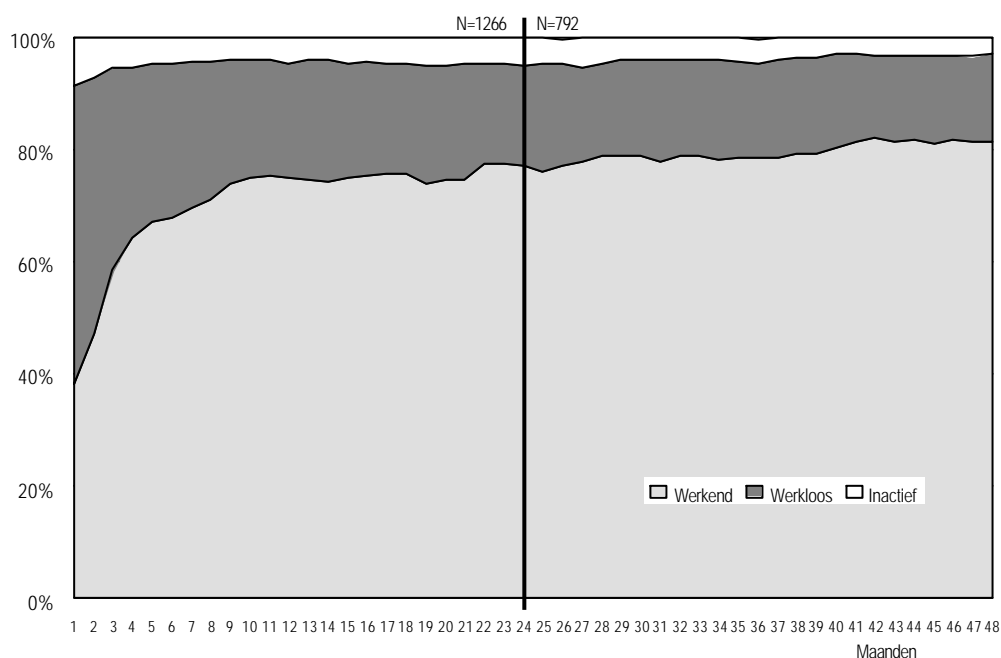
	Eerste vaste job		Eerste tijdelijke job		N
	Vrijwillig	Onvrijwillig	Vrijwillig	Onvrijwillig	
7TSO	60,0	40,0	40,0	60,0	30
6TSO	78,9	21,1	34,8	65,2	107
7BSO	58,3	41,7	31,2	68,8	125
6BSO	51,1	48,9	20,0	80,0	130
DBSO	63,9	36,1	33,3	66,7	75
Leertijd VIZO	70,8	29,2	31,8	68,2	92
Ongekwalificeerd	61,6	38,4	32,9	67,1	259
Totaal	63,3	36,7	31,0	69,0	818

– *Statische en dynamische analyses van de beroepsloopbaan*

Tot hertoe werd de arbeidsloopbaan voornamelijk bestudeerd via het verloop van de eerste job. In de volgende analyse bekijken we eerst de evolutie van de arbeidsmarktpositie over eenzelfde periode (statische analyses) en berekenen we vervolgens enkele samenvattende kwantitatieve grootheden (dynamische analyses). Zoals eerder beschreven, wordt voor de totale steekproef de eerste twee jaren na het onderwijsverlaten beschouwd (N=1 300); voor de intredecohorten 1994 en 1995 kunnen ook gegevens van het derde en het vierde jaar op de arbeidsmarkt in de analyses worden betrokken (N=807).

⁶⁵ Tot vrijwillige mobiliteit rekenen we de redenen ‘zelf ontslag genomen’, ‘ander werkaanbod aangenomen’ en ‘persoonlijke/familiale redenen’. Tot onvrijwillige mobiliteit behoren de redenen ‘einde contract’, ‘individueel ontslagen’, ‘collectief ontslagen’ en ‘sluiting van de onderneming’. De categorie ‘andere redenen’ werd uit deze berekeningen weggelaten omdat niet kan worden afgeleid of het om vrijwillige of onvrijwillige mobiliteit ging.

In onderstaand stroomdiagram (grafiek 4.6a) wordt vanaf de intrede op de arbeidsmarkt de ontwikkeling van de arbeidsmarktpositie van de jongeren weergegeven. Voor elke maand werd een dwarsdoorsnede gemaakt die de verdeling over de verschillende activiteiten (werkend, werkloos,⁶⁶ inactiviteit⁶⁷) in kaart brengt. Deze momentopnames laten toe trends te schetsen in de arbeidsmarktposities van jongeren over de beschouwde periode. Globaal genomen zien we dat bij de intrede op de arbeidsmarkt ongeveer 40% onmiddellijk begint te werken, ongeveer 50% werkloos en 10% inactief is. De eerste maanden op de arbeidsmarkt neemt het aandeel werkenden gestaag toe en het aandeel werklozen af, maar vanaf de tiende maand na het onderwijsverlaten stagneert deze evolutie. De proportie werkenden blijft vanaf dan schommelen rond 80%, de proportie werklozen en inactieven respectievelijk rond 15% en 5%. Wanneer we een afzonderlijk stroomdiagram voor elk afstudeerniveau opmaken, tekenen zich duidelijk verschillende patronen af (zie grafiek 4.6b, in bijlage 4). Bij afgestudeerden van 6/7TSO, 7BSO en de leertijd neemt het aandeel werkenden de eerste maanden snel toe en één jaar na het schoolverlaten is bijna 85% aan de slag. Van de 6BSO- en DBSO-afgestudeerden is op dat moment 70 à 75% aan het werk, van de ongekwalificeerde jongeren nog maar 60%. Deze kloof wordt doorheen de tijd alsmaar groter. De proportie werkenden breidt zich bij de gekwalificeerden van 6/7TSO, 7BSO en de leertijd tijdens de eerste vier jaren op de arbeidsmarkt uit tot 90% of zelfs 95%; bij de afgestudeerden van 6BSO en DBSO stagneert de evolutie rond 80%. Van de ongekwalificeerden is over de hele observatieperiode nooit meer dan 70% tewerkgesteld.

Grafiek 4.6a Percentage werkend, werkloos, inactief na X maanden op de arbeidsmarkt

⁶⁶ Uitkeringsgerechtigd werkloos.

⁶⁷ Thuis zonder inkomen, ziekte/invaliditeit, OCMW-trekker, andere niet-werkend.

Berekenen we vervolgens het percentage van de beschikbare tijd op de arbeidsmarkt dat men werkend, werkloos of inactief was ⁶⁸ (zie tabel 4.48). De cijfers zijn in eerste instantie gebaseerd op de eerste 24 maanden na het onderwijsverlaten (N=1 266), tussen haakjes worden de berekeningen voor 48 maanden weergegeven (N=791).

De afgestudeerden van het initieel beroepsonderwijs zijn tijdens de eerste twee jaren na het schoolverlaten gemiddeld 70% van de tijd werkend, 25% van de tijd werkloos en 5% inactief (over vier jaar beschouwd is dat 74% werkend, 22% werkloos en 4% inactief). Deze percentages verschillen echter sterk naar de verschillende afstudeergroepen. De hoogste gemiddelde percentages tewerkstelling zijn terug te vinden bij VIZO- en TSO-afgestudeerden, het laagste percentage bij de ongekwalificeerde jongeren. Deze laatsten zijn tijdens de eerste twee jaren op de arbeidsmarkt gemiddeld meer dan 40% van de tijd werkloos of inactief; gedurende de volgende twee jaren zakt dit cijfer amper. Ook de beroepsloopbaan van BSO-afgestudeerden wordt gekenmerkt door een vrij hoog percentage werkloosheid (ongeveer een kwart van de beschikbare tijd op de arbeidsmarkt). Terwijl bij technisch gekwalificeerden de verschillen tussen zesde- en zevendejaars minimaal zijn, wordt bij BSO-afgestudeerden de beroepsloopbaan van zesdejaars duidelijk gekenmerkt door meer werkloosheid en inactiviteit, zeker indien deze over de eerste vier jaren wordt beschouwd.

Tabel 4.48 Afgestudeerden van het initieel beroepsonderwijs naar gemiddeld percentage gewerkt, werkloos en inactief *

	Gemiddeld % gewerkt ⁶⁹	Gemiddeld % werkloos ⁷⁰	Gemiddeld % inactief ⁷¹	N
7TSO	77,9 (86,8)	18,4 (12,2)	3,7 (1,0)	59 (33)
6TSO	78,6 (83,2)	19,0 (14,6)	2,4 (2,2)	173 (118)
7BSO	75,8 (84,5)	20,7 (14,3)	3,5 (1,2)	226 (111)
6BSO	70,1 (74,8)	26,3 (22,1)	3,6 (3,1)	213 (170)
DBSO	66,8 (70,4)	28,5 (29,5)	4,7 (1,7)	102 (60)
Leertijd VIZO	80,8 (81,5)	15,7 (15,6)	3,5 (2,9)	144 (50)
Ongekwalificeerd	57,3 (62,0)	33,9 (30,0)	8,7 (8,0)	349 (249)
Totaal	70,0 (74,0)	25,0 (22,0)	5,0 (4,0)	1 266 (791)

* De eerste percentages zijn gebaseerd op de eerste 24 maanden na het afstuderen, de percentages tussen haken zijn gebaseerd op de eerste 48 maanden na het afstuderen.

In de volgende grafiek wordt de evolutie van het percentage werkenden overheen de tijd weergegeven. Zoals het gemiddelde tewerkstellingspercentage reeds liet vermoeden, zien we dat ongekwalificeerde onderwijsverlaters op elk moment van de observatieperiode het kleinste

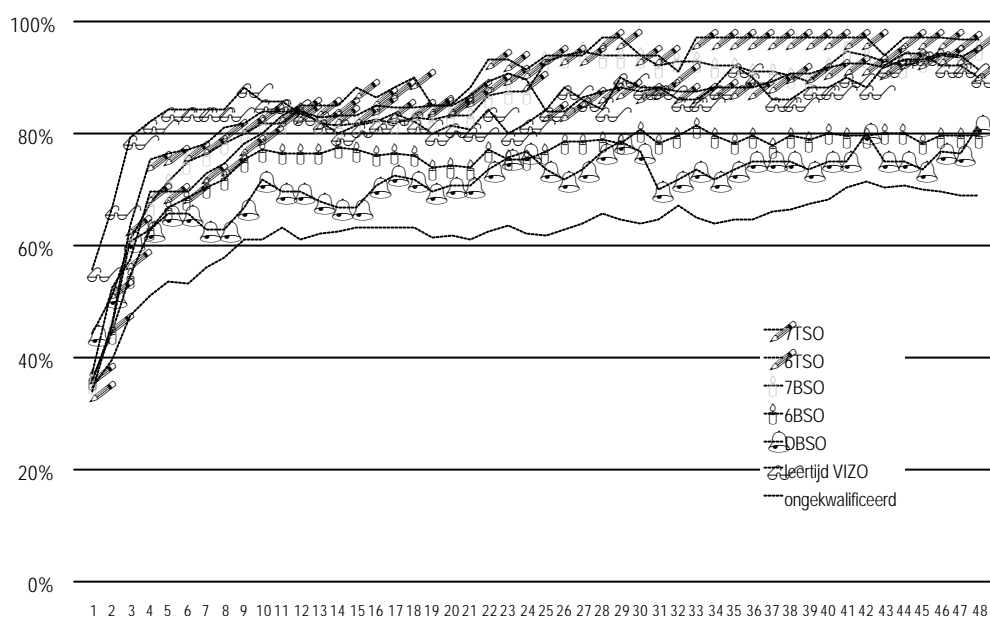
⁶⁸ Deze drie percentages sommeren tot 100%. Registraties van studies na het onderwijsverlaten worden bij inactiviteit gerekend.

⁶⁹ Gemiddeld percentage dat men sinds de arbeidsmarktintrede heeft gewerkt.

⁷⁰ Gemiddeld percentage dat men sinds de arbeidsmarktintrede uitkeringsgerechtigd werkloos was.

⁷¹ Gemiddeld percentage dat men sinds de arbeidsmarktintrede inactief was.

aandeel werkenden telt. Ook afgestudeerden van het DBSO en 6BSO doen het duidelijk minder goed dan de andere afstudeercategorieën; de proportie werkenden overschrijdt zelden 80%. Afgestudeerden van de leertijd zijn vanaf de arbeidsmarktintrede het meest aan het werk. Gekwalificeerden van TSO en 7BSO nemen een iets tragere start, maar na exact een jaar is hun kans op tewerkstelling minstens even groot als voor afgestudeerden van de leertijd.

Grafiek 4.7 Percentage gewerkt naar afstudeerniveau

Grafiek 4.7 maakt duidelijk dat het tewerkstellingspercentage varieert met de kwalificatie waarmee een jongere zich aanbiedt op de arbeidsmarkt. De vraag is evenwel of deze verschillen overeind blijven indien de invloed van achtergrond- en schoolloopbaankenmerken mee in beschouwing worden genomen. Daarom werd met behulp van multiple regressieanalyse nagegaan wat de verklaringskracht is van het kwalificatieniveau nadat wordt rekening gehouden met de invloed van deze kenmerken. We gebruikten het percentage gewerkt tijdens de eerste twee jaren als afhankelijke variabele.

In tabel 4.49 worden drie multiple regressiemodellen weergegeven. De constante in de tabel geeft het geschatte gemiddelde percentage gewerkt van de referentiegroep weer. Door de B-coëfficiënten bij de constante op te tellen (of af te trekken afhankelijk van hun teken), kan het gemiddelde van de andere categorieën worden berekend. De gestandaardiseerde coëfficiënten geven de sterkte van elk effect weer; hun waarde drukt uit welke proportie van het standaardpercentage gewerkt toeneemt of afneemt ten gevolge van een verandering in de achtergrondkenmerken of schoolcarrière per eenheid standaardafwijking, variërend van -1 tot 1. Om na te gaan of een bepaalde groep significant verschilt van de referentiecategorie wordt in de regressieanalyse gebruik gemaakt van een t-toets.

In model 1 wordt enkel de samenhang tussen de afstudeergroepen en het percentage gewerkt getoetst, zonder rekening te houden met andere kenmerken van de jongeren. Het geschatte gemiddelde percentage gewerkt (constante) van de ongekwalificeerde onderwijsverlaters (referentiegroep) is 57%. Alle jongeren met een kwalificatie op zak blijken het beter te doen dan hun ongekwalificeerde collega's, zoals af te leiden valt uit de significant positieve B-coëfficiënten. Vooral met een TSO-diploma of getuigschrift van de leertijd verhoogt het tewerkstellingspercentage tijdens de arbeidsloopbaan aanzienlijk (ruim 20% meer gewerkt dan ongekwalificeerden). Bij technisch gekwalificeerden is er nauwelijks een verschil merkbaar tussen zesde- en zevendejaars; bij BSO-afgestudeerden daarentegen ligt het percentage gewerkt bij zesdejaars aanzienlijk lager dan bij zevendejaars. Het verschil tussen DBSO-afgestudeerden en de ongekwalificeerde uitstromers is het kleinst (de eersten hebben gemiddeld 9% meer gewerkt), maar is nog steeds significant.

In het tweede model werden achtergrondkenmerken van de jongeren toegevoegd (geslacht, voertaal thuis, sociale achtergrond). Als referentiecategorieën hanteren we de kenmerken vrouw, niet-Nederlandssprekend thuis en moeder met opleidingsniveau lager onderwijs. Een eerste vaststelling is dat het effect van de kwalificatie ook bij constanthouding van de achtergrondkenmerken duidelijk uitgesproken blijft: ook bij gelijke achtergrondkenmerken zijn gekwalificeerde jongeren gemiddeld vaker tewerkgesteld dan ongekwalificeerden. Daarenboven stellen we vast dat het geslacht en de voertaal thuis een invloed uitoefenen bovenop het effect van de afstudeergroepen: mannen zijn gemiddeld 20% meer tewerkgesteld dan vrouwen en Nederlandssprekenden thuis gemiddeld 12% meer dan niet-Nederlandssprekenden thuis. Het opleidingsniveau van de moeder blijkt het percentage gewerkt niet te beïnvloeden. De extra verklaringskracht van achtergrondkenmerken bovenop de kwalificatie is 10,4% (R^2 stijgt van 6,5% naar 16,9%).

In het derde model werd tevens de schoolcarrière van de jongere in rekening gebracht, met name zittenblijven en/of cascade tijdens de voltijdse schoolloopbaan (referentie: homogene schoolloopbaan). De effecten van kwalificatie, geslacht en voertaal blijven overeind, ongeacht de schoolcarrière van de jongere. Omgekeerd heeft het schoolverleden - na controle voor de invloed van kwalificatie en sociaal-culturele achtergrond van de jongere - geen effect op het tewerkstellingspercentage en voegt dit kenmerk nauwelijks iets toe in de verklaringskracht van het model (R^2 stijgt van 16,9% naar 17,1%).

Tabel 4.49 Multiple regressieanalyses op het percentage gewerkt tijdens de eerste twee jaren na het afstuderen (N=1 265)

		Model 1 Kwalificatie		Model 2 Kwalificatie-achtergrond		Model 3 Kwalificatie-achtergrond-schoolcarrière	
		Regr.coëff. (B)	Gestand. coëff.	Regr.coëff. (B)	Gestand. coëff.	Regr.coëff. (B)	Gestand. coëff.
<i>Constante</i>		57,330		35,695		34,822	
Kwalificatie	Ongekwalificeerd	Ref.		Ref.		Ref.	
	Leertijd VIZO	23,457 ²	0,216	18,816 ²	0,174	19,180 ²	0,177
	DBSO	9,459 ¹	0,075	8,434 ¹	0,067	8,679 ¹	0,069
	6BSO	12,799 ²	0,139	13,421 ²	0,146	13,492 ²	0,147
	7BSO	18,425 ²	0,205	16,937 ²	0,189	16,874 ²	0,188
	6TSO	21,306 ²	0,213	16,407 ²	0,164	16,845 ²	0,168
	7TSO	20,565 ²	0,126	16,563 ²	0,101	17,071 ²	0,105
Geslacht	Vrouw	-	-	Ref.		Ref.	
	Man	-	-	20,811 ²	0,294	20,732 ²	0,293
Voertaal thuis	Geen Nederlands	-	-	Ref.		Ref.	
	Nederlands	-	-	12,059 ²	0,134	12,012 ²	0,133
Sociale achtergrond	Moeder LO	-	-	Ref.		Ref.	
	Moeder LSO	-	-	0,743	0,009	0,738	0,009
	Moeder HSO	-	-	2,385	0,027	2,257	0,025
	Moeder HO	-	-	0,402	0,003	0,000	0,000
	Moeder onbekend	-	-	-0,672	-0,008	-0,064	-0,008
Schoolcarrière	Homogeen	-	-	-	-	Ref.	
	Zittenblijven	-	-	-	-	0,182	0,002
	Cascade	-	-	-	-	0,000	0,001
	Zittenbl. én cascade	-	-	-	-	3,218	0,041
R ²		0,065		0,169		0,171	
F-toets		14,669 ²		21,259 ²		17,152 ²	

1 significant op p<0,05-niveau

2 significant op p<0,01-niveau

Uit bovenstaande analyses blijkt duidelijk dat ongekwalificeerde uitstromers het slechter doen dan gekwalificeerden wat het percentage gewerkte tijd betreft. Door in een afzonderlijk model de uitstroompositie van de ongekwalificeerde onderwijsverlaters te combineren met geslacht en voertaal krijgen we meer gedetailleerde informatie over de arbeidsmarktpositie van deze onderwijsverlaters (zie tabel 4.50). In vergelijking met de uitstromers uit het TSO (d.i. de referentiegroep: gemiddeld 47% tewerkstelling tijdens de eerste twee jaar na afstuderen) hebben alle andere afstudeercategorieën, en vooral de uitstromers uit het beroepsonderwijs (deeltijds of voltijds) minder gewerkt. Het voordeel van mannen ten opzichte van vrouwen en van Nederlandssprekenden ten opzichte van niet-Nederlandssprekenden vinden we, ook na controle voor de uitstroompositie in deze deelanalyse terug.

Tabel 4.50 Multiple regressieanalyse op het percentage gewerkt tijdens de eerste twee jaren na het afstuderen (ongekwalificeerde onderwijsverlaters; N=348)

	Model 1	Regr.coëff. (B)	Gestand. coëff.
<i>Constante</i>		46,615	
Uitstroompositie	TSO	Ref.	
Ongekwalificeerden	BSO	-15,115 ¹	-0,184
	DBSO	-14,233 ¹	-0,170
	Leertijd VIZO	-8,776	-0,086
	Andere	-10,483	-0,088
Geslacht	Vrouw	Ref.	
	Man	24,688 ²	0,312
Voertaal	Geen Nederlands	Ref.	
	Nederlands	13,254 ²	0,166
R ²		0,136	
F-toets		5,343 ²	

1 significant op p<0,05-niveau

2 significant op p<0,01-niveau

Voor de afgestudeerden uit het technisch en beroepsonderwijs zijn we ook de invloed van het studiedomein nagegaan op het percentage gewerkt. Om een vergelijking tussen TSO en BSO mogelijk te maken, werden enkel de studiedomeinen die in beide onderwijsvormen voorkomen in beschouwing genomen; als referentiecategorie werd het studiedomein mechanica-elektriciteit geselecteerd. De invloed van de kwalificatie wordt nagegaan via twee variabelen, m.n. het onderscheid tussen TSO en BSO (referentie) en het afstudeerjaar (6^e jaar referentie). Uit het eerste regressiemodel (tabel 4.51) lezen we af dat, bij constanthouding van de kwalificatie en het afstudeerjaar, afgestudeerden uit handel en personenzorg significant minder aan het werk zijn dan jongeren uit mechanica-elektriciteit (ongeveer 20% minder tewerkstelling). De coëfficiënten voor de studiegebieden auto en voeding suggereren dat deze jongeren gemiddeld meer zijn tewerkgesteld dan gekwalificeerden uit mechanica-elektriciteit, maar de verschillen worden niet significant bevonden. Omgekeerd stellen we vast dat wanneer wordt gecontroleerd voor de invloed van studiedomein geen significante verschillen worden gevonden tussen kwalificatieniveau en studiejaar.

Controleren we in model 2 bijkomend voor achtergrondkenmerken van de jongeren, dan stellen we vast dat de eerder vastgestelde verschillen naar studiedomein behouden blijven. Omgekeerd zien we opnieuw dat - bij constanthouding van kwalificatieniveau, afstudeerjaar en studiedomein - Nederlandssprekenden thuis meer kans hebben op een hoger percentage tewerkstelling.

Tabel 4.51 Multiple regressieanalyse op het percentage gewerkt tijdens de eerste twee jaren na het afstuderen (TSO- en BSO-afgestudeerden; N=436)

		Model 1		Model 2	
		Kwalificatie-studiedomein		Kwalificatie-studiedomein-achtergrond	
		Regr.coëff. (B)	Gestand. coëff.	Regr.coëff. (B)	Gestand. coëff.
<i>Constante</i>		80,541		70,798	
TSO/BSO	BSO	Ref.		Ref.	
	TSO	3,951	0,062	2,873	0,045
6 ^e /7 ^e jaar	6 ^e jaar	Ref.		Ref.	
	7 ^e jaar	3,043	0,048	2,683	0,042
Studiedomein	Mechanica-elekt.	Ref.		Ref.	
	Auto	5,804	0,059	6,439	0,066
	Handel	-21,453 ²	-0,290	-19,429 ²	-0,263
	Personenzorg	-19,305 ²	-0,241	-17,252 ²	-0,215
	Voeding	1,866	0,020	2,370	0,026
Geslacht	Vrouw	-	-	Ref.	
	Man	-	-	2,603	0,041
Voertaal	Geen Ndls.	-	-	Ref.	
	Ndls.	-	-	10,815 ²	0,100
Sociale achtergrond	Moeder LO	-	-	Ref.	
	Moeder LSO	-	-	-2,520	-0,035
	Moeder HSO	-	-	-1,183	-0,016
	Moeder HO	-	-	-1,179	-0,010
	Moeder onbekend	-	-	-4,729	-0,062
R ²		0,135		0,147	
F-toets		11,166 ²		6,090 ²	

1 significant op p<0,05-niveau

2 significant op p<0,01-niveau

Evalueren we tenslotte voor TSO- en BSO-afgestudeerden ook de mate waarin het gemiddeld percentage gewerkt wordt beïnvloed door stage- en werkervaring (als jobstudent) tijdens de opleiding (zie tabel 4.52). Werkervaring blijkt een significant effect te sorteren (model 1): bij constanthouding van de behaalde kwalificatie zijn jongeren zonder werkervaring tijdens hun beroepsloopbaan gemiddeld 14% minder tewerkgesteld. De coëfficiënt voor stage-ervaring ligt in dezelfde richting (zonder stage, kleiner percentage gewerkt), maar het verschil is niet significant.

Controleren we voor de achtergrondkenmerken van de jongeren, blijft het effect van werkervaring even sterk en wordt ook het effect van stage significant. Omgekeerd, wanneer we

controleren voor de invloed van het afstudeerniveau, werkervaring en stage, zien we, zoals in de voorgaande regressieanalyses de voorsprong van mannen en Nederlandssprekenden terugkeren.

Tabel 4.52 Multiple regressieanalyse op het percentage gewerkt tijdens de eerste twee jaren na het afstuderen (TSO- en BSO-afgestudeerden; N=654)

		Model 1 Werkervaring/stage		Model 2 Werkervaring/stage- achtergrond	
		Regr.coëff. (B)	Gestand. coëff.	Regr.coëff. (B)	Gestand. coëff.
<i>Constante</i>		75,552		61,261	
Kwalificatie	6BSO	Ref.		Ref.	
	7BSO	4,171	0,063	3,307	0,050
	6TSO	10,199 ²	0,150	5,767	0,85
	7TSO	9,413	0,084	5,475	0,049
Werkervaring	Ja	Ref.		Ref.	
	Nee	-12,322 ²	-0,180	-12,440 ²	-0,182
Stage	Ja	Ref.		Ref.	
	Nee	-6,217	-0,084	-8,754 ¹	-0,119
Geslacht	Vrouw	-	-	Ref.	
	Man	-	-	20,104 ²	0,319
Voertaal	Geen Ndls.	-	-	Ref.	
	Ndls.	-	-	9,724 ¹	0,090
Sociale achtergrond	Moeder LO	-	-	Ref.	
	Moeder LSO	-	-	-5,511	-0,076
	Moeder HSO	-	-	-3,634	-0,049
	Moeder HO	-	-	-3,109	-0,025
	Moeder onbekend	-	-	-4,813	-0,064
R ²		0,054		0,160	
F-toets		4,816 ²		7,170 ²	

1 significant op p<0,05-niveau

2 significant op p<0,01-niveau

Bekijken we overeenkomstig de invloed van werkervaring tijdens het eerste jaar DBSO op het percentage gewerkt, dan liggen de resultaten in dezelfde richting (negatieve regressiecoëfficiënt voor jongeren zonder werkervaring), maar het effect is niet significant.

Tabel 4.53 Multiple regressieanalyse op het percentage gewerkt tijdens de eerste twee jaren na het afstuderen (DBSO-afgestudeerden; N=86)

	Model 1	Regr.coëff. (B)	Gestand. coëff.
<i>Constante</i>		70,222	
Werkervaring	Ja	Ref.	
1 ^e jaar DBSO	Nee	-16,403	-0,159
R ²		0,025	
F-toets		2,217	

Uit de regressieanalyses blijkt dat jongeren met een kwalificatie van het initieel beroepsonderwijs en voornamelijk afgestudeerden uit het TSO en de leertijd - ook na controle voor achtergrondkenmerken en schoolcarrière - het grootste deel van hun arbeidsloopbaan aan het werk zijn; bij jongeren zonder enige formele kwalificatie ligt het percentage tewerkstelling beduidend lager, alhoewel binnen de groep van deze uitstromers nog belangrijke verschillen bestaan. Wanneer we echter ook het aantal jobs nagaan waarin jongeren tijdens de eerste twee (vier) jaren op de arbeidsmarkt waren tewerkgesteld, dan zien we dat sinds het onderwijsverlaten alle jongeren gemiddeld in twee à drie betrekkingen hebben gewerkt (gemiddeld aantal jobs op twee jaar: 2,01; op vier jaar: 2,64) (zie tabel 4.54). Wanneer enkel de eerste twee jaren in rekening worden gebracht, vinden we het grootste gemiddeld aantal jobs bij afgestudeerden van 6TSO en 7BSO. Beschouwd over de eerste vier jaren op de arbeidsmarkt hebben daarentegen afgestudeerden van de deeltijdse systemen - en in mindere mate van 6BSO en ongekwalificeerde jongeren - gemiddeld de meeste jobs uitgeoefend.

De duur van de jobs blijkt duidelijk te variëren met het afstudeerniveau. In tabel 4.54 wordt voor de verschillende afstudeerniveaus de gemiddelde duur van de jobs tijdens de eerste twee (vier) jaren op de arbeidsmarkt weergegeven. De gemiddelde duur van de jobs van ongekwalificeerde onderwijsverlaters is het kortst (iets meer dan 11 maanden), van jongeren uit de leertijd het langst (meer dan 14 maanden, $F(6,1\ 135)=2,929$, $p<0,01$), tenminste tijdens de eerste twee jaren op de arbeidsmarkt. Beschouwd over een periode van vier jaren, scoren nog steeds ongekwalificeerde jongeren het laagst, maar ditmaal scoren de zevendejaars (TSO/BSO) het hoogst ($F(6,751)=8,426$, $p=0,000$).

Tabel 4.54 Afgestudeerden van het initieel beroepsonderwijs naar gemiddeld percentage gewerkt, aantal jobs en duur van de job (in maanden) (N=1 136/752)

	% gewerkt		Aantal jobs		Duur jobs		N
	Gemiddelde	Stand.deviatie	Gemiddelde	Stand.deviatie	Gemiddelde	Stand.deviatie	
7TSO	77,9 (86,8)	28,13 (13,59)	1,96 (2,19)	1,63 (1,91)	13,5 (28,7)	7,35 (14,89)	57 (32)
6TSO	78,6 (83,2)	28,71 (22,12)	2,13 (2,58)	1,53 (1,80)	13,0 (23,6)	7,60 (15,31)	164 (115)
7BSO	75,8 (84,5)	30,15 (19,05)	2,17 (2,26)	2,31 (1,94)	13,3 (27,3)	7,78 (15,45)	214 (109)
6BSO	70,1 (74,8)	34,97 (26,21)	1,92 (2,74)	1,44 (2,52)	13,8 (22,8)	8,06 (16,00)	188 (161)
DBSO	66,8 (70,4)	35,33 (30,74)	1,79 (2,89)	1,22 (2,33)	12,8 (19,0)	8,19 (14,31)	94 (57)
Leertijd VIZO	80,8 (81,5)	29,08 (22,60)	1,99 (2,82)	1,40 (1,96)	14,2 (21,9)	7,93 (15,19)	136 (49)
Ongekwalificeerd	57,3 (62,0)	37,97 (30,29)	1,95 (2,75)	1,42 (2,69)	11,4 (17,1)	7,32 (12,88)	283 (229)
Totaal	70,0 (74,0)	34,49 (26,89)	2,01 (2,64)	1,64 (2,33)	13,0 (21,7)	7,76 (15,12)	1 136 (752)

* De eerste percentages zijn gebaseerd op de eerste 24 maanden na het afstuderen, de percentages tussen haken zijn gebaseerd op de eerste 48 maanden na het afstuderen.

2.2.2 Kwalitatieve indicatoren

Kijken we tenslotte ook naar enkele kwalitatieve aspecten van de jobs waarin men was tewerkgesteld tijdens de eerste twee (of vier) jaren op de arbeidsmarkt. In eerste instantie kijken we naar het aandeel arbeiderjobs, voltijdse jobs en jobs met een vast contract waarin men was tewerkgesteld. Vervolgens worden ook enkele kwalitatieve kenmerken van de laatste job geanalyseerd, met name aansluiting met de genoten opleiding, opleidingsmogelijkheden en arbeidstevredenheid.

Eerder stelden we reeds vast dat het gemiddeld aantal uitgeoefende jobs tijdens de geobserveerde twee (vier) jaren niet sterk varieert met het afstudeerniveau. Wanneer we echter de kwalitatieve kenmerken statuut, arbeidsregime en contract in rekening brengen, worden wel belangrijke verschillen zichtbaar. Voor elke respondent berekenden we het aandeel jobs als arbeider, het aandeel voltijdse jobs en het aandeel vaste jobs. In tabel 4.55 wordt het gemiddelde voor de verschillende afstudeergroepen weergegeven, in eerste instantie berekend voor de eerste twee jaren, vervolgens over vier jaren.

Wat het aandeel jobs als arbeider betreft, blijken afgestudeerden uit een deeltijdse opleiding en ongekwalificeerde onderwijsverlaters het vaakst in arbeiderjobs terecht te komen (80% of meer arbeiderjobs, zowel tijdens de eerste twee als eerste vier jaren op de arbeidsmarkt, respectievelijk $F(6,1135)=4,394$, $p=0,000$ en $F(6,751)=4,086$, $p=0,001$). Bij de gediplomeerden uit het voltijds onderwijs zijn gedurende de eerste twee jaren zesdejaars vaker als arbeider tewerkgesteld dan zevendejaars. Over vier jaren beschouwd is er geen verschil meer tussen zesde- en zevendejaars TSO, maar voor BSO blijft het onderscheid gelden.

Het aandeel voltijdse jobs blijkt niet significant samen te hangen met het afstudeerniveau. Gemiddeld zijn 85% van de uitgeoefende betrekkingen door de respondenten (zowel tijdens de eerste twee als vier jaar na afstuderen) voltijdse banen.

Het aandeel vaste jobs verschilt wel significant tussen de verschillende afstudeergroepen. Over een periode van twee jaar zijn afgestudeerden van de deeltijdse systemen het vaakst en ongekwalificeerde jongeren het minst vaak tewerkgesteld met een contract van onbepaalde duur ($F(6, 1135)=3,631$, $p=0,001$). Voor de volledige observatieperiode van vier jaren liggen de resultaten in dezelfde lijn (hoewel verschillen niet langer significant).

Tabel 4.55 Afgestudeerden van het initieel beroepsonderwijs naar gemiddeld aandeel jobs als arbeider, voltijdse jobs, vaste jobs (N=1 136/752)

	Gemiddeld aandeel arbeider	Gemiddeld aandeel voltijds	Gemiddeld aandeel vast	N
7TSO	66,5 (66,7)	87,4 (92,7)	45,2 (46,3)	57 (32)
6TSO	76,3 (66,6)	87,8 (87,6)	42,1 (42,8)	164 (115)
7BSO	69,3 (67,2)	85,2 (86,2)	45,5 (46,1)	214 (109)
6BSO	74,5 (72,0)	82,8 (83,5)	42,1 (41,2)	188 (161)
DBSO	88,0 (87,7)	84,7 (83,9)	49,5 (50,6)	94 (57)
Leertijd VIZO	79,2 (80,4)	86,4 (84,5)	55,4 (59,5)	136 (49)
Ongekwalificeerd	82,2 (80,8)	82,4 (82,1)	35,4 (39,3)	283 (229)
Totaal	77,0 (74,7)	84,7 (84,6)	43,4 (43,8)	1 136 (752)

* De eerste percentages zijn gebaseerd op de eerste 24 maanden na het afstuderen, de percentages tussen haken zijn gebaseerd op de eerste 48 maanden na het afstuderen.

Wanneer we het aandeel jobs met een arbeidersstatuut, voltijds en vast contract vergelijken met het statuut, arbeidsregime en contract van de eerste job (vergelijk tabel 4.55 met tabel 4.56), dan zien we duidelijk dat de eerste job in sterke mate de trend zet voor de daaropvolgende jobs. Als een jongere in de eerste job als arbeider was tewerkgesteld, is de kans erg groot dat hij/zij in de daaropvolgende jobs ook in een arbeidersstatuut werkt (96% t.o.v. 77% in de totale steekproef). Ook als men begon in een voltijdse job, is de kans groot op een hoog aandeel voltijdse jobs (96% t.o.v. 85% in de totale steekproef); indien de eerste job een vaste job was, is de kans op een hoog aandeel vaste jobs eveneens erg groot (88% t.o.v. 43% in de totale steekproef). De verschillen naar afstudeerniveau zijn eerder minimaal.

Tabel 4.56 Afgestudeerden van het initieel beroepsonderwijs naar gemiddeld aandeel jobs als arbeider naar hoogst behaalde kwalificatie en statuut eerste job (N=1 136/752)

	Gemiddeld aandeel arbeider indien 1 ^e job arbeider	Gemiddeld aandeel voltijds indien 1 ^e job voltijds	Gemiddeld aandeel vast indien 1 ^e job vast	N
7TSO	95,8 (98,4)	96,6 (97,6)	93,2 (88,5)	57 (32)
6TSO	95,9 (90,4)	97,6 (95,2)	88,4 (86,9)	164 (115)
7BSO	96,8 (95,8)	95,1 (95,3)	90,7 (96,1)	214 (109)
6BSO	95,1 (91,3)	95,3 (93,5)	89,0 (84,0)	188 (161)
DBSO	97,7 (96,4)	93,3 (89,5)	87,5 (79,9)	94 (57)
Leertijd VIZO	95,7 (93,4)	98,2 (98,6)	89,0 (84,9)	136 (49)
Ongekwalificeerd	97,1 (94,0)	94,8 (91,5)	84,2 (83,2)	283 (229)
Totaal	96,4 (93,5)	95,8 (93,7)	88,3 (85,8)	1 136 (752)

* De eerste percentages zijn gebaseerd op de eerste 24 maanden na het afstuderen, de percentages tussen haken zijn gebaseerd op de eerste 48 maanden na het afstuderen.

Evalueren we afrondend de kwaliteit van de laatste job; eerst in termen van statuut, arbeidsregime en contract; vervolgens in termen van aansluiting met de genoten opleiding (zowel qua niveau als inhoud), opleidingsmogelijkheden in de laatste job en arbeidstevredenheid. Voor personen met zowel een eerste als een laatste job (N=888, zie tabel 4.57) kunnen kenmerken op beide jobs met elkaar vergeleken worden. Hierbij dient evenwel voor ogen gehouden dat het eindpunt van de laatst uitgeoefende job zowel binnen als tussen de verschillende intredecohorten sterk kan verschillen. Voor 9% van de respondenten werd een laatste job geregistreerd op drie jaar na het onderwijsverlaten, voor 23% op vier jaar, voor 39% op vijf jaar en 29% op zes jaar.

Tabel 4.57 Afgestudeerden van het initieel beroepsonderwijs naar hun eindpositie in de activiteitenkalender en intredecohorten

	Intredecohorten op de arbeidsmarkt					N
	1994	1995	1996	1997	Totaal	
Enkel eerste job	6,4	4,3	4,1	3,8	4,8	60
Eerste=laatste job	19,2	29,2	24,0	25,0	24,6	310
Eerste én laatste job	74,4	66,5	71,9	71,2	70,6	888
N	343	442	341	132	100,0	1 258

In lijn met de eerder gemaakte vaststelling dat kenmerken van de eerste job (statuut, arbeidsregime en contract) sterk richtinggevend zijn voor de verdere arbeidsloopbaan (kenmerken van de overige uitgeoefende jobs), stellen we ook hier vast dat de kans dat een jongere in zijn of haar laatste job in hetzelfde statuut, arbeidsregime en contract werkt als in zijn eerste job schommelt tussen de 80 en 88%, al naargelang het afstudeerniveau (zie tabel 4.58). Voor ongekwalificeerde onderwijsverlaters, maar ook DBSO-afgestudeerden is de kans dat men zowel in de eerste als in de laatste als arbeid(st)er was tewerkgesteld het grootst; voor technisch gekwalificeerden het kleinst. Wat de kans op een voltijdse laatste job betreft (indien de eerste job voltijds was), scoren afgestudeerden van de leertijd en 7TSO enigszins hoger en afgestudeerden van 6BSO en DBSO lager dan gemiddeld. Tot slot zien we dat de samenhang tussen een vast contract in de eerste en de laatste job het sterkst is voor technisch gekwalificeerden en afgestudeerden van 6BSO en het zwakst voor de ongekwalificeerde onderwijsverlaters.

Tabel 4.58 Afgestudeerden van het initieel beroepsonderwijs naar vergelijking statuut, arbeidsregime en contract eerste en laatste job op individueel niveau

	Laatste job arbeider indien 1^e job arbeider	Laatste job voltijds indien 1^e job voltijds	Laatste job vast indien 1^e job vast	N
7TSO	72,0	96,6	83,3	36
6TSO	70,5	88,2	84,2	117
7BSO	80,0	86,7	81,6	133
6BSO	76,6	82,0	87,2	136
DBSO	82,5	84,2	77,8	73
Leertijd VIZO	79,5	91,3	81,3	41
Ongekwalficeerd	86,2	89,3	70,4	244
Totaal	79,9	87,6	79,4	660

Vervolgens bekijken we de mate waarin jongeren overeenstemming zien tussen de laatste job (qua niveau en inhoud) en de genoten opleiding. Overeenkomstig met de kwalitatieve analyses van de eerste job nemen we vooreerst in een logistische regressie de verschillende afstudeerniveaus in beschouwing. Vervolgens wordt nagegaan of de vastgestelde verschillen overeind blijven wanneer ook wordt gecontroleerd voor het overeenkomstige kenmerk van de eerste job, de duurtijd tussen het onderwijsverlaten en de laatste job en de invloed van achtergrondkenmerken van de leerlingen (geslacht, voertaal en opleidingsniveau van de moeder).

– *Aansluiting met scholingsniveau*

Uit onderstaand regressiemodel lezen we af dat alle jongeren mét een kwalificatie op zak een sterkere aansluiting ervaren tussen hun opleidingsniveau en de laatste job dan ongekwalificeerde uitstromers; enkel het verschil met 6BSO is nipt significant. Berekenen we voor elk van de afstudeergroepen de kans om in een aansluitende laatste job terecht te komen, dan stellen we vast dat deze schommelt tussen 66% (voor ongekwalificeerde jongeren) en 76% (voor afgestudeerden van 6BSO). Terwijl afgestudeerden van de leertijd beduidend betere kansen hadden dan de andere afstudeerniveaus om in de eerste job aansluiting te ervaren, is dit verschil bij de laatste job niet meer zichtbaar. Voor afgestudeerden van technische richtingen (vooral zesdejaars) is daarentegen de kans om aansluiting te ervaren in de laatste job duidelijk verbeterd ten opzichte van de eerste job. Dit geldt in mindere mate voor afgestudeerden van het voltijds beroepsonderwijs.

Tabel 4.59 Logistische regressieanalyse op aansluitend jobniveau (N=838)

	Model 1	Regr.coëff. (B)	St.fout	Sig. (Wald)	Kans (aansluitend jobniveau)
<i>Constante</i>		0,705	0,133	0,000	
Kwalificatie	Ongekwalificeerd	Ref.			66,9
	Leertijd VIZO	0,147	0,259	0,569	70,1
	DBSO	0,474	0,315	0,133	76,5
	6BSO	0,464	0,242	0,056	76,3
	7BSO	0,242	0,233	0,298	72,1
	6TSO	0,347	0,254	0,172	74,1
	7TSO	0,251	0,395	0,526	72,2

$\chi^2=5,466$, $df=6$, $sign.=n.s.$; $AIC=1001,604$

Wanneer we controleren voor de invloed van de gepercipieerde aansluiting qua niveau in de eerste job, het aantal jaren tussen het schoolverlaten en de laatste job en achtergrondkenmerken van de jongeren, dan stellen we vast dat de effecten van het afstudeerniveau robuuster worden (naast 6BSO, ook 7BSO en 6TSO significant). Omgekeerd stellen we vast dat mannen meer kans hebben om aansluiting te ervaren tussen hun laatste job en de gevolgde studies; er is geen significant effect van voertaal en opleidingsniveau van de moeder op de gepercipieerde aansluiting van de job met het scholingsniveau. Een goede (subjectieve) aansluiting tussen de eerste job en de genoten opleiding biedt daarentegen de beste garantie op een goed aansluitende laatste job.

Tabel 4.60 Logistische regressieanalyse op aansluitend jobniveau (N=772)

	Model 2	Regr.coëff. (B)	St.fout	Sig. (Wald)
<i>Constante</i>		-0,382	0,424	0,368
Kwalificatie	Ongekwalificeerd	Ref.		
	Leertijd VIZO	0,024	0,298	0,935
	DBSO	0,540	0,351	0,124
	6BSO	0,694	0,272	0,011
	7BSO	0,608	0,282	0,031
	6TSO	0,741	0,281	0,010
	7TSO	0,681	0,437	0,119
Goede aansluiting eerste job qua niveau	Nee	Ref.		
	Ja	1,227	0,174	0,000
Duur tussen onderwijsverlaten-laatste job	3 jaar	Ref.		
	4 jaar	0,133	0,351	0,705
	5 jaar	0,104	0,335	0,757
	6 jaar	0,340	0,361	0,346
Geslacht	Vrouw	Ref.		
	Man	0,338	0,176	0,055
Voertaal	Geen Ndls.	Ref.		
	Ndls.	-0,248	0,247	0,316
Sociale achtergrond	Moeder LO	Ref.		
	Moeder LSO	-0,055	0,225	0,808
	Moeder HSO	-0,048	0,250	0,849
	Moeder HO	0,127	0,398	0,750
	Moeder onbekend	0,113	0,257	0,660

$\chi^2=64,914$, $df=16$, $sign.=0,000$, $AIC=878,419$

– Aansluitende jobinhoud

Uit onderstaand regressiemodel blijkt dat (bijna) alle afstudeerniveaus significant meer kans hebben om terecht te komen in een job met een aansluitende inhoud dan de ongekwalificeerde uitstromers. Vooral afgestudeerden van het voltijds secundair onderwijs vallen in positieve zin op. Berekenen we voor de verschillende afstudeergroepen de kans om in een laatste job terecht te komen met een aansluitende inhoud, dan bedragen deze voor zesdejaars TSO/BSO ongeveer 35% en voor zevendejaars zelfs 40%. De kansen voor afgestudeerden van de deeltijdse onderwijssystemen liggen opmerkelijk lager. Van de ongekwalificeerde uitstromers heeft nauwelijks 11% kans om alsnog in een aansluitende job terecht te komen. In vergelijking met de eerste job zijn de kansen op inhoudelijke aansluiting voor afgestudeerden van de deeltijdse opleidingen er duidelijk op achteruit gegaan; voor 7TSO is dan weer een verbetering merkbaar.

Tabel 4.61 Logistische regressieanalyse op aansluitende jobinhoud (N=862)

	Model 1	Regr.coëff. (B)	St.fout	Sig. (Wald)	Kans (aansluitende jobinhoud)
<i>Constante</i>		-2,046	0,194	0,000	
Kwalificatie	Ongekwalificeerd	Ref.			11,4
	Leertijd VIZO	0,436	0,329	0,185	16,7
	DBSO	0,775	0,343	0,024	21,9
	6BSO	1,396	0,265	0,000	34,3
	7BSO	1,689	0,261	0,000	41,2
	6TSO	1,503	0,273	0,000	36,7
	7TSO	1,640	0,396	0,000	40,0

N=862; $\chi^2=68,986$, $df=6$, $sign.=0,000$; AIC=923,614

Controleren we voor de invloed van de (subjectief ervaren) inhoudelijke aansluiting in de eerste job, de duurtijd op de arbeidsmarkt en achtergrondkenmerken van de jongeren, blijven de effecten voor voltijds afgestudeerden overeind; voor DBSO is het verschil met de ongekwalificeerden niet meer significant. Omgekeerd stellen we vast dat na controle voor de invloed van afstudeerniveau er geen significant effect bestaat van geslacht, voertaal en opleidingsniveau van de moeder op de gepercipieerde aansluiting van de job met het scholingsniveau. Net zoals voor aansluiting qua niveau blijkt de ervaren inhoudelijke aansluiting in de eerste job de kansen op een aansluitende laatste job positief te beïnvloeden.

Tabel 4.62 Logistische regressieanalyse op aansluitende jobinhoud (N=804)

	Model 2	Regr.coëff. (B)	St.fout	Sig. (Wald)
<i>Constante</i>		-2,637	0,468	0,000
Kwalificatie	Ongekwalificeerd	Ref.		
	Leertijd VIZO	-0,125	0,380	0,742
	DBSO	0,587	0,380	0,122
	6BSO	1,220	0,303	0,000
	7BSO	1,395	0,321	0,000
	6TSO	1,405	0,317	0,000
	7TSO	1,447	0,452	0,001
Goede aansluiting eerste job qua inhoud	Nee	Ref.		
	Ja	1,625	0,184	0,000
Duur tussen onderwijsverlaten-laatste job	3 jaar	Ref.		
	4 jaar	0,122	0,359	0,735
	5 jaar	-0,019	0,348	0,956
	6 jaar	-0,007	0,379	0,985
Geslacht	Vrouw	Ref.		
	Man	0,136	0,190	0,475
Voertaal	Geen Ndls.	Ref.		
	Ndls.	-0,046	0,271	0,864
Sociale achtergrond	Moeder LO	Ref.		
	Moeder LSO	-0,047	0,247	0,848
	Moeder HSO	0,018	0,271	0,948
	Moeder HO	0,554	0,400	0,167
	Moeder onbekend	0,271	0,265	0,307

$\chi^2=153,660$, $df=16$, $sign.= 0,000$; $AIC=792,999$

In de laatste jobs wordt iets meer opleiding aangeboden dan in de eerste jobs (24% versus 19%), maar niet significant meer of minder voor bepaalde afstudeerniveaus.

Afrondend bekijken we de tevredenheid van jongeren met de arbeidsvoorwaarden, -omstandigheden, -verhoudingen en inhoud van hun laatste job. In tegenstelling tot de eerste job, vinden we hier op geen enkel aspect een significant verschil tussen de afstudeerniveaus; de tevredenheid tussen de vergelijkingsgroepen lijkt te zijn genivelleerd. Wel is over de hele lijn een stijging in de tevredenheid te observeren (van 70% in de eerste job naar 85% tevredenheid in de laatste job) en vooral op het vlak van werkzekerheid, promotiekansen, jobinhoud en mogelijkheden tot initiatief is deze verbetering frappant (meer dan 15% toename). Net zoals bij de eerste job, blijft de tevredenheid over de collega's op de eerste plaats staan, de tevredenheid over de promotiekansen op de laatste. De tevredenheid in de laatste job hangt overigens niet samen met de periode op de arbeidsmarkt, uitgezonderd voor het aspect werkdruk. Hoe langer de periode tussen het onderwijsverlaten en de laatste job, hoe minder tevreden men is over de werkdruk (in laatste jobs na drie jaar 74% tevreden, na vier jaar 67%, na vijf jaar 62%, na 6 jaar 57%, $\chi^2(3,817)=8,544$, $p<0,05$).

Tabel 4.63 Afgestudeerden van het initieel beroepsonderwijs naar arbeidstevredenheid in de laatste job (N=866)

% tevreden met	Uitstroompositie in het voltijds secundair onderwijs							Totaal
	7TSO	6TSO	7BSO	6BSO	DBSO	Leertijd VIZO	Ongekwificeerd	
Arbeidsvoorwaarden								
Loon	68,2	72,4	75,6	69,2	66,2	63,3	72,9	70,9
Werkzekerheid	74,4	75,4	80,8	79,2	75,7	74,4	81,4	78,5
Vakantieregeling	70,0	78,2	77,2	75,9	73,2	79,1	78,7	77,0
Uurregeling	65,1	78,4	80,5	78,2	79,7	76,1	85,1	79,8
Promotiekansen	46,9	46,2	47,7	45,8	51,5	53,1	49,0	48,5
Arbeidsomstandigheden								
Fysieke werkomstandigheden	61,4	67,8	69,4	57,5	53,4	61,1	68,0	64,1
Werkdruk	53,7	60,2	69,8	63,7	56,8	61,1	65,0	63,4
Arbeidsverhoudingen								
Directe chef	75,0	77,5	76,8	79,4	81,9	76,9	83,9	79,6
Collega's	85,0	88,9	93,9	84,3	88,9	88,9	90,0	89,0
Arbeidsinhoud								
Jobinhoud	86,0	80,9	85,5	80,1	85,1	82,4	85,1	83,5
Mogelijkheden om bij te leren	50,0	56,0	57,9	55,8	58,0	61,6	65,1	59,3
Mate waarin men initiatief kan nemen	61,0	63,6	61,2	63,9	67,1	77,0	71,2	66,8
Werk in zijn geheel	88,6	84,5	81,1	85,7	84,9	83,5	86,4	84,8
N	44	116	159	147	73	91	236	866

3. Besluit

In dit hoofdstuk werd nagegaan in welke mate het initieel beroepsonderwijs erin slaagt jongeren voldoende uit te rusten om de arbeidsmarkt als volwaardige deelnemers te betreden. In het licht van de discussie over welke uitstapniveaus uit het secundair onderwijs kunnen worden beschouwd als een afgeleide van een startkwalificatie, werd in dit hoofdstuk nagegaan in welke mate afgestudeerden van het voltijds technisch en beroepssecundair onderwijs (zesde- en zevendejaars) alsook van de deeltijdse onderwijssystemen (DBSO en de leertijd van het VIZO) erin slagen om zich een toegang tot de arbeidsmarkt te verschaffen en zich er vervolgens ook verder kunnen handhaven en ontwikkelen. Andere aspecten van een startkwalificatie, m.n. de mate waarin men zich ook weet staande te houden in het breder maatschappelijk en persoonlijk leven en participeren aan een leven lang leren, werden hier buiten beschouwing gelaten.

Om de arbeidsmarktintrede van uitstromers uit het initieel beroepsonderwijs te bestuderen, werd de oorspronkelijke LOSO-groep van jongeren die voor 18 jaar het voltijds secundair onderwijs verlieten, verruimd met jongeren uit de SONAR-gegevensbank die maximaal een kwalificatie van het initieel beroepsonderwijs hadden behaald en niet waren doorgestroomd naar het hoger onderwijs. Een moeilijkheid was evenwel dat in het LOSO-onderzoek een instroomcohort in het secundair onderwijs werd bestudeerd (jongeren die in 1990-1991 waren ingestroomd in het eerste jaar secundair onderwijs) terwijl de SONAR-proefgroep bestaat uit een leeftijdscohort (jongeren geboren in 1976). Om de arbeidsmarktintrede van beide cohorten op een betrouwbare manier met elkaar te kunnen vergelijken, werden vier grote intredecohorten op de arbeidsmarkt onderscheiden, m.n. jongeren die in 1994, 1995, 1996 en 1997 de transitie van school naar werk maakten (N=1 300). Voor al deze instroomcohorten kon een maximale gemeenschappelijke observatieperiode van twee jaar na (de eerste keer) onderwijsverlaten worden afgebakend. Afgestudeerden van 7TSO en DBSO vormden binnen deze intredecohorten de kleinste groepen (4 en 8%); de ongekwalificeerde onderwijsverlaters de grootste groep (28%). Het aandeel van de andere afstudeergroepen varieerde rond de 15%. Alhoewel jongens oververtegenwoordigd zijn in deze steekproef, zijn meisjes verhoudingsgewijs sterker vertegenwoordigd in het voltijds beroepssecundair onderwijs en zwakker in de leertijd. Niet-Nederlandssprekenden thuis (34%) vinden we dan weer verhoudingsgewijs sterker vertegenwoordigd in de groep van ongekwalificeerde onderwijsverlaters en iets minder uitgesproken in het DBSO. Onder de afgestudeerden van de deeltijdse systemen en de ongekwalificeerde uitstromers is de proportie jongeren met een laaggeschoolde moeder het grootst.

Om na te gaan in welke mate het initieel beroepsonderwijs erin slaagt jongeren voldoende uit te rusten om de arbeidsmarkt als volwaardige deelnemers te betreden, werd in het licht van de discussie over de uitstapniveaus voor een startkwalificatie twee essentiële componenten in beschouwing genomen, enerzijds het proces van intreden (a) en anderzijds het proces van zich handhaven op de arbeidsmarkt (b). Beide processen werden aan de hand van kwantitatieve en kwalitatieve indicatoren in kaart gebracht.

- A) De *arbeidsmarktintrede* werd bestudeerd aan de hand van de inactiviteitsduur, berekend als de duur tussen het einde van de studies en het begin van de eerste significante job.⁷² De kwaliteit van de arbeidsmarktintrede werd onderzocht aan de hand van kenmerken van deze eerste job, met name statuut, contract, arbeidsregime, verloning, aansluiting van studies met jobniveau/-inhoud, opleidingsmogelijkheden in de job en arbeidstevredenheid.

Bij de studie van de *intrede-inactiviteit* werd enerzijds nagegaan wat de kans is van de verschillende afgestudeergroepen om onmiddellijk na het onderwijsverlaten werk te vinden en vervolgens ook wat de kans is om uit deze inactiviteit uit te stromen.

- Uit de analyses bleek dat gekwalificeerden uit de deeltijdse systemen de meeste kans hebben op onmiddellijke tewerkstelling na het onderwijsverlaten (afgestudeerden van de leertijd in het bijzonder). Opvallend was echter ook dat afgestudeerden van 7BSO en 6/7TSO het niet significant beter deden dan de ongekwalificeerde onderwijsverlaters.
- Hielden we echter ook rekening met de uitstroomkans uit de inactiviteit dan wijzigde dit beeld, met dien verstande dat elke groep met een kwalificatie uit het initieel beroepsonderwijs significant sneller uit de inactiviteit stroomt dan de groep zonder een kwalificatie. Terwijl afgestudeerden van de leertijd deze gunstige startpositie weten te combineren met een vlugge uitstroom uit de inactiviteit, stromen DBSO-afgestudeerden opvallend trager uit. Controleren we voor achtergrondkenmerken van de jongeren (geslacht, voertaal, opleidingsniveau van de moeder), dan stellen we zelfs vast dat DBSO-ers niet langer significant beter presteren dan de ongekwalificeerde onderwijsverlaters. Vooral ongekwalificeerde uitstromers uit het beroepssecundair onderwijs blijken het moeilijk te hebben.
- Van de afgestudeerden uit het voltijds onderwijs blijken afgestudeerden uit het technisch onderwijs (en in mindere mate uit 7BSO) de minste kansen te hebben op onmiddellijke tewerkstelling (hoewel niet significant) maar nadien wel het vlugst uit te stromen uit de inactiviteit. Zevendejaars blijken eveneens iets betere uitstroomkansen te hebben uit de inactiviteit (hoewel evenmin significant). Brengen we de studiegebieden van TSO en BSO in rekening, dan scoort handel (en in mindere mate personenzorg) duidelijk minder gunstig dan auto, voeding en mechanica-elektriciteit, zowel qua kansen op onmiddellijke tewerkstelling als op snelle uitstroom uit de inactiviteit nadien.
- Hoewel we aanvankelijk vaststelden dat mannen een gunstigere startpositie hebben dan vrouwen (kunnen sneller aan de slag) kan dit effect worden toegeschreven aan verschillen tussen studiedomeinen. Wel blijkt de arbeidsmarktintrede van Nederlandssprekende jongeren thuis vlotter te verlopen dan van niet-Nederlandssprekenden, zowel in termen van snel werk vinden als sneller uit de inactiviteit stappen.

⁷² Een significante job is een betaalde job van minstens één uur per week, die minstens één maand aaneensluitend werd uitgeoefend, hetzij bij een werkgever waarbij men een arbeidscontract van minstens één maand had, hetzij als zelfstandige of als helper.

- Stage- en werkervaring onder de vorm van vakantiewerk of studentenjobs blijken niet zozeer de kansen op onmiddellijke tewerkstelling te beïnvloeden dan wel de uitstroomkans uit de inactiviteit. Jongeren zonder stage-ervaring hebben een significant lagere uitstroomkans en dat geldt evenzeer voor jongeren zonder werkervaring (hoewel effect hier niet significant). Bijkomende controles voor de achtergrondkenmerken en het schoolverleden van de jongeren blijken weinig aan de resultaten te veranderen. De effecten van werkervaring tijdens het eerste jaar DBSO gaan in dezelfde richting als van stage- en werkervaring bij TSO- en BSO-afgestudeerden. DBSO-afgestudeerden zonder werkervaring tijdens het eerste schooljaar hebben zowel een lagere kans op onmiddellijke tewerkstelling na het schoolverlaten als een lagere uitstroomkans uit de inactiviteit. Alhoewel de effecten vrij groot zijn en ook hier overeenind blijven na controle voor achtergrondkenmerken en schoolverleden van de jongeren, worden de effecten nooit significant (te kleine aantallen)
- Enkel bij DBSO-afgestudeerden blijkt zittenblijven de kans op onmiddellijk werk negatief te beïnvloeden. In geen enkele andere analyse werd echter een significant effect van schoolloopbaan op de intrede-inactiviteit vastgesteld.

Naar *kwaliteit van de eerst gevonden job*, blijken er ook belangrijke verschillen te bestaan naar afstudeerniveau. Globaal genomen zijn de meeste schoolverlaters uit het initieel beroepsonderwijs in hun eerste job als arbeider tewerkgesteld (78%), voltijds werkend (80%) en verdienen ze gemiddeld 30 000 à 40 000 BEF (50%) of 40 000 à 50 000 BEF (35%). Bij zevendejaars komen evenwel meer eerste jobs met een bediendestatuut of openbare ambten voor. Gemiddeld krijgt nauwelijks 20% opleiding aangeboden in de eerste job.

- Belangrijke verschillen naar afstudeerniveau zijn echter merkbaar in de *kans op een vast contract* in de eerste job: afgestudeerden van de deeltijdse onderwijssystemen (en in mindere mate ook van 7BSO) scoren hierop het beste (ongeveer 50% kans op een vaste job). Opvallend is dat afgestudeerden van het technisch onderwijs of van 6BSO amper meer kans maken op een vaste baan dan ongekwalificeerde uitstromers (ongeveer 40% kans op een vaste job). Deze verschillen blijven bestaan, ook wanneer wordt gecontroleerd voor de achtergrondkenmerken en de schoolcarrière van jongeren. Er toont zich een trend dat mannen, Nederlandssprekenden thuis en jongeren met een hoger geschoolde moeder betere kansen hebben op een vaste aanstelling. Zowel voor afgestudeerden van het beroeps- als technisch secundair onderwijs blijken de studiedomeinen voeding en auto beter in de markt te liggen dan mechanica-elektriciteit wat de kans op een vast contract betreft. Onderwijsverlaters mét stage-ervaring (of werkervaring tijdens het eerste jaar DBSO) blijken eveneens betere kansen te hebben op een vaste aanstelling (hoewel niet significant).
- Naar *netto-verloning* en *arbeidsregime* (voltijds/deeltijds) waren de verschillen tussen de afstudeergroepen miniem en niet significant.
- Ook de kansen op een goede *aansluiting tussen job- en opleidingsniveau* liggen het meest gunstig voor afgestudeerden van de deeltijdse systemen (ongeveer 80% kans op een goede aansluiting). Voor jongeren met een BSO-kwalificatie of zonder enige kwalificatie varieert

- deze kans rond de 70%. Vooral TSO-afgestudeerden lopen het meeste risico om geen aansluiting te ervaren tussen hun kwalificatie- en jobniveau (rond de 60%); meer dan 30% van hen voelt zich overschoold in haar of zijn eerste job. Na controle voor de invloed van achtergrondkenmerken van de jongeren werden de effecten van afstudeerniveau iets afgezwakt maar bleven niettemin significant. Alhoewel een niet-homogene schoolloopbaan (vooral zittenblijven) de kans op een goede aansluiting negatief lijkt te beïnvloeden, werd het effect niet significant bevonden. Eenzelfde vaststelling konden we optekenen m.b.t. de afwezigheid van werkervaring (in de vorm van vakantiewerk, werk als jobstudent of stagiair(e), werkervaring tijdens het eerste jaar DBSO) tijdens de studies.
- Wat de *inhoudelijke aansluiting tussen de eerste job en de gevolgde studies* betreft, scoorden opnieuw afgestudeerden van de leertijd, maar ook zevendejaars BSO het hoogst (bijna 50% kans op een goede aansluiting). Voor zevendejaars TSO liggen deze kansen beduidend minder goed (30%) en vooral ongekwalificeerde onderwijsverlaters vallen op door hun lage kans op een aansluitende job (amper 20%). Vooral voortijdige uitstromers uit het TSO scoren opvallend slecht. Controle voor de invloed van achtergrondkenmerken van de jongeren versterkten de verschillen tussen de afstudeerniveaus. Jongeren van hoger geschoolde moeders maken significant meer kans op een aansluitende job dan jongeren van laaggeschoolde moeders. Het schoolverleden van de jongeren bleek geen significante invloed uit te oefenen. Stage heeft een significant positieve invloed op de inhoudelijke overeenstemming tussen studies en werk; voor werkervaring tijdens het eerste jaar DBSO toont zich een gelijkaardige tendens. Voor de studiegebieden voeding en personenzorg was de kans op inhoudelijke aansluiting met de eerste job significant groter dan voor mechanica-elektriciteit
 - Wanneer bij de jongeren werd gepolst naar hun *tevredenheid* met de eerste baan, zegt 70% globaal genomen tevreden te zijn. Over de omgang met collega's en leidinggevenden (arbeidsverhoudingen), de meeste arbeidsvoorwaarden (m.n. loon, werkzekerheid, vakantie- en uurregeling) en de jobinhoud was de meerderheid tevreden (méér dan 60%). Afgestudeerden van de deeltijdse systemen waren evenwel minder positief in hun beoordeling van de jobinhoud en DBSO-afgestudeerden waren ook minder tevreden over de vakantieregeling. Wat de arbeidsomstandigheden (fysieke omstandigheden, werkdruk) betreft, alsook de mogelijkheden tot bijleren en initiatief nemen in de eerste job, verklaarde ongeveer de helft van de jongeren zich tevreden en hier werden geen significante verschillen naar afstudeerniveau vastgesteld. Het minst gunstige oordeel was er voor de promotiekansen in de eerste job (slechts 30% tevreden), zeker bij afgestudeerden van TSO, DBSO en ongekwalificeerde uitstromers.
- B) Evalueren we naast het intredeproces ook *het proces van zich handhaven op de arbeidsmarkt* aan de hand van kwantitatieve en kwalitatieve parameters. Een eerste kwantitatieve maat die werd bekeken, had betrekking op de duur van de eerste job. Vervolgens werden ook enkele dynamische kwantitatieve parameters van de arbeidsloopbaan bekeken, m.n. het percentage van de beschikbare tijd dat men

werkend/werkloos/inactief was, het aantal uitgeoefende jobs en de gemiddelde duur van deze jobs.

- Bekijken we de *duur van de eerste job*, dan wordt duidelijk dat de eerste jobs van ongekwalificeerde jongeren gemiddeld korter zijn dan de eerste jobs van schoolverlaters mét een kwalificatie (gemiddelde jobduur 20 maanden tegenover minstens 25 tot 28 maanden voor de andere afstudeerniveaus). Van de gekwalificeerden verlaten DBSO-afgestudeerden het snelst en 7BSO-afgestudeerden het traagst hun eerste job. Mannen blijven overigens significant langer hun eerste job uitoefenen dan vrouwen. Tevens blijkt duidelijk dat de inactiviteitsperiode voorafgaand aan de eerste job de uitstroomkans negatief beïnvloedt: hoe langer de inactiviteit na het afstuderen, hoe korter ook de duurtijd van de eerste job. Na controle voor dit kenmerk blijft het verschil tussen DBSO-ers en de ongekwalificeerde uitstromers net niet meer significant.

Uiteraard wordt de duur van de eerste job beïnvloedt door het contract waarin de jongere werkt; de kans om een tijdelijke job te (moeten) verlaten is groter dan voor een vaste job. Brengen we dit contract mee in rekening, dan blijkt nog steeds dat de eerste jobs van ongekwalificeerde uitstromers, ongeacht of het om een vaste of tijdelijke job gaat, in vergelijking met TSO- en BSO-afgestudeerden minder lang duren. De verschillen met de TSO-afgestudeerden zijn echter enkel significant bij een vast contract. De verschillen met afgestudeerden van de deeltijdse onderwijssystemen zijn ook bij een vast of tijdelijk contract niet significant. Afgestudeerden van de deeltijdse systemen blijken sneller dan de andere afstudeerniveaus hun eerste job te beëindigen, maar aangezien net deze groep een hogere kans heeft op een vast contract (en de uitstroom uit vaste jobs kleiner is dan uit tijdelijke jobs), compenseren beide effecten elkaar. Hetzelfde fenomeen treffen we aan voor de studiedomeinen auto en voeding; beide domeinen bieden voor jongeren een grotere kans op een vast contract, maar gemiddeld genomen worden die vaste jobs wel sneller verlaten (dan in mechanica-elektriciteit) waardoor de uitstroom uit alle jobs weinig tot niet verschilt tussen de diverse studiedomeinen. Tenslotte stellen we ook vast dat werkervaring in de vorm van vakantie- of studentenjobs de duurtijd van de eerste job positief beïnvloedt; voor werkervaring tijdens het eerste jaar DBSO observeren we eenzelfde trend. Deze relaties blijven overeind indien wordt gecontroleerd voor achtergrondkenmerken, schoolcarrière, inactiviteitsduur, databank en beginjaar van de job. De effecten worden evenwel nooit significant. Voor de ongekwalificeerde uitstromers worden geen significante verschillen naar uitstroompositie vastgesteld en dit blijft ook zo wanneer voor bijkomende kenmerken wordt gecontroleerd. Wel blijkt binnen deze groep de kansen op een langdurende eerste job voor niet-Nederlandssprekenden thuis het kleinst te zijn.

- Wat betreft de *mobilititeit uit de eerste job* blijkt dat bij iets meer dan de helft van de jongeren de stopzetting van de eerste job geen vrijwillige keuze was (einde van tijdelijk contract, ontslag, sluiting van de onderneming, ...). Onvrijwillige mobiliteit komt in sterkere mate voor bij BSO-afgestudeerden (vooral bij zesdejaars) dan bij de andere afstudeerniveaus. Daarentegen vallen technisch gekwalificeerden (vooral zesdejaars) en in mindere mate afgestudeerden van de leertijd op door lage percentages onvrijwillige mobiliteit

- (en hoge percentages vrijwillig verlaten van de eerste job). Te noteren is dat ongekwalificeerde onderwijsverlaters niet vaker dan gemiddeld onvrijwillig hun eerste job (moeten) verlaten.
- Bekijken we hoe de arbeidsmarktpositie van de jongeren evolueert overheen de tijd (% *gewerkt/werkloos/inactief*), dan kunnen we vaststellen dat bij afgestudeerden van 6 en 7TSO, 7BSO en de leertijd het aandeel werkenden de eerste maanden snel toeneemt: één jaar na het onderwijsverlaten is bijna 85% aan de slag. Van de 6BSO- en DBSO-afgestudeerden is op dat moment 70 à 75% aan het werk; van de ongekwalificeerde uitstromers nog maar 60% en deze kloof wordt overheen de tijd almaar groter. Na vier jaren op de arbeidsmarkt bedraagt de proportie werkenden bij 6/7TSO-, 7BSO-afgestudeerden en bij afgestudeerden van de leertijd 90 tot 95%; bij 6BSO- en DBSO-afgestudeerden stagneert de evolutie rond de 80%; van de ongekwalificeerde onderwijsverlaters is overheen de hele observatieperiode nooit meer dan 70% tewerkgesteld. De afgestudeerden van het initieel beroepsonderwijs zijn tijdens de eerste twee jaren na het schoolverlaten gemiddeld 70% van de tijd werken, 25% van de tijd werkloos en 5% inactief (over vier jaar beschouwd is dat respectievelijk 74%, 22% en 4%). Afgestudeerden van het TSO en de leertijd kennen de hoogste gemiddelde tewerkstellingspercentages (tussen 78 en 80% na twee jaar, 80 en 87% na vier jaar); de ongekwalificeerde onderwijsverlaters de laagste (57 en 62%). Hierbij kan opnieuw opgemerkt dat binnen deze groep nog belangrijke verschillen bestaan naar uitstroompositie (meest gunstig voor TSO-uitstromers). Terwijl bij technisch gekwalificeerden de verschillen tussen zesde en zevendejaars minimaal zijn, wordt bij BSO-afgestudeerden de arbeidsloopbaan van zesdejaars duidelijk gekenmerkt door méér werkloosheid en inactiviteit. De verschillen in tewerkstellingspercentages tussen de afstudeerniveaus blijven overeind wanneer wordt gecontroleerd voor de invloed van achtergrondkenmerken en schoolverleden. Wel kunnen we vaststellen dat mannen gemiddeld 20% méér tewerkgesteld zijn dan vrouwen en Nederlandssprekenden gemiddeld 12% méér dan niet-Nederlandssprekenden thuis. Het schoolverleden van de jongeren (in termen van cascade en zittenblijven) blijkt opnieuw geen effect te hebben op het tewerkstellingspercentage van de jongeren. Naar studiegebied stellen we vast dat handel en personenzorg minder garantie bieden voor een hoog tewerkstellingspercentage (en auto en voeding meer) dan mechanica-elektriciteit, ook na controle voor het geslacht en de voertaal van de jongeren. Omgekeerd, na controle voor studiedomein, werden geen significante verschillen meer waargenomen tussen het kwalificatieniveau (TSO-BSO) en studiejaar (6/7). Opgedane werkervaring tijdens de studies (vakantiewerk, als jobstudent, stage) beïnvloedt het tewerkstellingspercentage positief (ook na controle voor achtergrondkenmerken); de effecten van werkervaring tijdens het eerste jaar DBSO liggen in dezelfde richting maar zijn niet significant.
 - Kijken we naar het *gemiddeld aantal jobs* waarin men was tewerkgesteld, dan kenden binnen de eerste twee jaren op de arbeidsmarkt afgestudeerden van 6TSO en 7BSO het grootste verloop; na vier jaar zijn dit de afgestudeerden van de deeltijdse systemen - en in mindere mate van 6BSO en de ongekwalificeerde onderwijsverlaters.

- Evalueren we tenslotte nog de *gemiddelde duur van de uitgeoefende jobs*, dan bedraagt deze voor de ongekwalificeerde uitstromers het minst. (over de eerste twee jaren na het schoolverlaten 11 maanden; over vier jaren 17 maanden). De langst durende jobs komen voor bij afgestudeerden van de leertijd (na twee jaar méér dan 14 maanden) en zevendejaars (na vier jaar 27 tot 29 maanden).

Afrondend werd in dit hoofdstuk ook gekeken naar enkele *kwalitatieve aspecten van de uitgeoefende jobs*. Naast het aandeel arbeiderjobs, voltijdse jobs en jobs met een vast contract waarin men was tewerkgesteld tijdens de eerste twee (en vier) jaren op de arbeidsmarkt, werden ook enkele kwalitatieve kenmerken van de laatste uitgeoefende job geanalyseerd, m.n. de aansluiting met de genoten opleiding, opleidingsmogelijkheden in de job en de arbeidstevredenheid.

- Afgestudeerden van de deeltijdse onderwijssystemen en de ongekwalificeerde onderwijsverlaters blijken het vaakst in arbeiderjobs terecht te komen (hoogste *aandeel arbeiderjobs*). Ook zesdejaars blijken méér dan zevendejaars tijdens de eerste twee jaren terecht te komen in arbeiderjobs maar na vier jaar blijft dit onderscheid enkel voor het beroepssecundair onderwijs nog overeind.
- Naar *aandeel voltijdse jobs* kon geen significant verschil naar afstudeerniveau worden vastgesteld.
- Naar *aandeel vaste contracten* stellen we vast dat afgestudeerden van de deeltijdse systemen het vaakst en ongekwalificeerde uitstromers het minst worden tewerkgesteld met een contract van onbepaalde duur.
- Wanneer we het *aandeel jobs met een arbeidersstatuut, voltijds en vast contract* vergelijken met het statuut, arbeidsregime en contract van de eerste job dan blijkt de eerste job sterk richtinggevend te zijn voor de daaropvolgende jobs (kans op volgende jobs met gelijkaardige kenmerken is erg groot).
- Voor ongekwalificeerde onderwijsverlaters, maar ook DBSO-afgestudeerden is de kans dat men zowel in *de eerste als in de laatste job* als arbeid(st)er was tewerkgesteld het grootst; voor technisch gekwalificeerden het kleinst. Wat de kans op een voltijdse laatste job betreft (indien de eerste job voltijds was), scoren afgestudeerden van de leertijd en 7TSO enigszins hoger en afgestudeerden van 6BSO en DBSO lager dan gemiddeld. Tot slot zien we dat de samenhang tussen een vast contract in de eerste en de laatste job het sterkst is voor technisch gekwalificeerden en afgestudeerden van 6BSO en het zwakst voor ongekwalificeerde uitstromers.
- Vergelijken we de *aansluiting tussen studie- en jobniveau* van de laatste met de eerste job, dan stellen we vast dat afgestudeerden van de leertijd, in tegenstelling tot in hun eerste job, nog nauwelijks voorsprong hebben op de andere afstudeerniveaus. Voor technisch gekwalificeerden (vooral zesdejaars) is daarentegen de kans om aansluiting te ervaren in de laatste job duidelijk verbeterd ten opzichte van de eerste job. Dit geldt in iets mindere mate

ook voor gekwalificeerden uit het voltijds beroepssecundair onderwijs. Mannen maken de meeste kans op een goede aansluitende laatste job en een goede aansluiting tijdens de eerste job blijkt ook hier weer een goede garantie te zijn voor een goede aansluitende laatste job.

- Op *inhoudelijk vlak sluiten* de laatste jobs, zeker indien men zich langer op de arbeidsmarkt bevindt, (nog) minder aan bij de genoten opleiding dan de eerste jobs; zeker voor de ongekwalificeerde onderwijsverlaters en afgestudeerden van deeltijdse onderwijssystemen (na controle voor achtergrondkenmerken zijn de verschillen tussen DBSO-afgestudeerden en ongekwalificeerde uitstromers niet langer significant). Voor afgestudeerden van TTSO is er dan weer een verbetering merkbaar. Een goede (subjectieve) aansluiting tussen de eerste job en de genoten opleiding biedt ook hier opnieuw een goede garantie op een aansluitende laatste job.
- In de laatste jobs wordt iets meer *opleiding* aangeboden dan in de eerste jobs (24% versus 19%), maar niet significant meer of minder aan bepaalde afstudeerniveaus.
- Ten opzichte van de eerste job is er vrijwel over de hele lijn een verbetering merkbaar in de *tevredenheid met de laatste job*; vooral op het vlak van werkzekerheid, promotiekansen, jobinhoud en de mogelijkheden tot het nemen van initiatief is er sprake van een sterke verbetering. Er komen ook geen significante verschillen tussen de afstudeerniveaus meer voor. Enkel met betrekking tot de werkdruk blijkt de tevredenheid af te nemen naarmate men zich langer op de arbeidsmarkt bevindt.

HOOFDSTUK 5

SAMENVATTING EN BELEIDSAANBEVELINGEN

1. Samenvatting

Van bij de start van de Europese werkgelegenheidsstrategie in 1998 werd een vermindering van het aantal jongeren dat de school voortijdig verlaat als een belangrijke pijler voorop gesteld in de realisatie van een betere overgang van school naar werk. Om die doelstelling te bereiken, moeten de lidstaten de kwaliteit van hun onderwijssysteem verbeteren teneinde het aanpassingsvermogen van de jongeren aan de technologische en economische veranderingen te vergroten en jongeren de kwalificaties te bezorgen die sporen met de behoeften van de arbeidsmarkt.

Op de Europese Raad van Lissabon van maart 2000 engageerde België zich samen met de andere lidstaten om tegen 2010 de ongekwalificeerde uitstroom uit het initieel onderwijs te halveren. Afhankelijk van de gehanteerde definitie, gegevensbron en berekeningswijze schommelt het aantal jongeren dat vandaag in Vlaanderen het onderwijs verlaat zonder een diploma of getuigschrift van het hoger secundair onderwijs op zak rond de tien procent. Hiermee behoort Vlaanderen - voortgaand op de OESO-cijfers - tot de middengroep; alhoewel heel wat kanttekeningen te plaatsen zijn bij de kwaliteit en dus ook het gebruik van deze cijfers bij een internationale benchmarking.

In opvolging van de afspraken gemaakt op de Top van Lissabon werden door de Vlaamse regering tal van initiatieven aangekondigd om de ongekwalificeerde uitstroom te reduceren. Het is in het licht van al deze nieuw aangekondigde initiatieven dat we in dit onderzoek wensten na te gaan welke oorzaken en beweegredenen aan de basis liggen om het voltijds secundair onderwijs (voor de leeftijd van 18 jaar) te verlaten. Om beleidsinitiatieven op hun waarde te kunnen beoordelen, is het o.i. belangrijk dat men een duidelijk zicht heeft op de *oorzaken en motieven die door de jongeren zelf worden aangehaald voor het vroegtijdig uitstromen uit het onderwijssysteem.*

Het verlaten van het voltijds secundair onderwijs voor de leeftijd van 18 jaar hoeft geen probleem te zijn in de mate dat jongeren erin slagen om via een duale leerweg alsnog een kwalificatie te behalen. In Vlaanderen stellen we echter vast dat ondanks een aanzienlijke groep jongeren die het voltijds secundair onderwijs verlaten zonder enige formele kwalificatie op zak, er toch maar een

gering aantal doorstroomt naar een deeltijds onderwijssysteem. Vooral in het licht van de positieve doorstroomresultaten van het duaal onderwijs in het buitenland⁷³ kan men zich vragen stellen bij het eerder bescheiden succes van de deeltijdse systemen in Vlaanderen (3% deeltijds lerenden tegenover 25 à 55% in landen als Duitsland, Zwitserland, Oostenrijk en Denemarken). Daarom wilden we in dit onderzoek ook nagaan *in welke mate de deeltijdse onderwijssystemen (al dan niet) tegemoet komen aan de behoeften van jongeren waarvoor het voltijds secundair onderwijs geen alternatief is.*

Een belangrijk streefdoel van de verlenging van de leerplicht is alle jongeren minimale startkwalificaties te bezorgen opdat zij zich zouden kunnen aanbieden als volwaardige deelnemers op de arbeidsmarkt. Momenteel bestaat heel wat discussie over welke uitstapniveaus uit het secundair onderwijs kunnen worden beschouwd als een afgeleide van een startkwalificatie. Deze discussie wordt samen gevoerd met de formulering en de invoering van de (specifieke) eindtermen en daaraan gekoppeld het toekennen van diploma's en getuigschriften van het secundair onderwijs. Vooral het al dan niet diplomeren na het tweede jaar van de derde graad in alle onderwijsvormen blijkt een heet hangijzer te zijn. Hierdoor zou een diploma een zekere standaard vertegenwoordigen en zouden alle normaal vorderende leerlingen, inclusief in het BSO, hun opleiding kunnen voltooien binnen de leerplichtperiode. Sommigen achten het echter weinig realistisch te denken dat onderwijs in staat is om over alle onderwijsvormen heen de drie doelstellingen waarvoor een diploma secundair onderwijs vandaag staat, te realiseren binnen een opleidingsduur van zes jaar, m.n. (1) kritisch-creatief functioneren in de samenleving/persoonlijk leven uitbouwen/participeren aan LLL, (2) deelname aan vervolgopleidingen binnen en buiten het onderwijs, (3) vlot intreden in het beroepsleven. Zo stellen sommigen zich vragen bij de realisatie van de derde doelstelling na zes jaar ASO; anderen hebben dan weer vragen bij de realisatie van de tweede doelstelling na zes jaar BSO en blijven in dit verband pleiten voor het behoud van een extra zevende specialisatiejaar. En dan stelt zich nog de vraag naar de plaats van de deeltijdse systemen binnen dit geheel. Tegen de achtergrond van deze beleidsdiscussie wilden we in dit onderzoek tenslotte nagaan *in welke mate afgestudeerden van het voltijds technisch en beroepssecundair onderwijs (zesde én zevendejaars) alsook van de deeltijdse onderwijssystemen (DBSO en leertijd van het VIZO) erin slagen om zich een toegang tot de arbeidsmarkt te verschaffen en zich er vervolgens ook kunnen handhaven en verder ontwikkelen.* Op deze manier trachtten we een (gedeeltelijk) antwoord te formuleren op de vraag welke uitstapniveaus uit het secundair onderwijs kunnen worden beschouwd als een afgeleide van een startkwalificatie in de betekenis van voldoende competenties hebben verworven om in te stappen in de arbeidsmarkt en er zich staande te houden. Op andere aspecten van een startkwalificatie, m.n. de mate waarin jongeren uit de verschillende uitstapniveaus zich ook staande weten te houden in het breder maatschappelijk en persoonlijk leven en participeren aan een levenslang leren, wordt in dit onderzoek niet verder ingegaan.

⁷³ Verklaringen hiervoor dienen niet alleen gezocht in een verschillende onderwijsomgeving, maar eveneens in de wijze waarop de arbeidsmarkt is georganiseerd.

1.1 Oorzaken en beweegredenen om het voltijds secundair onderwijs voor de leeftijd van achttien jaar te verlaten

Een kort overzicht van de relevante literatuur terzake maakt duidelijk dat jongeren meestal een reeks van gelijktijdige oorzaken aanhalen om het onderwijs voortijdig te verlaten. Deze oorzaken worden voor een deel bij henzelf gesitueerd, voor een deel bij de opleiding en voor een deel bij de aantrekkingskracht van de arbeidsmarkt. Onderzoek vanuit de push- and pull-benadering geeft aan dat jongeren in het algemeen veel vaker push- dan pull-factoren aandragen als reden om een opleiding voortijdig te verlaten. Bij de push-factoren op individueel niveau is vooral sprake van meer problematische schoolloopbanen, minder graag naar school gaan, weinig vrienden op school hebben en minder steun van thuis ondervinden. Voor heel wat voortijdige schoolverlaters zijn echter pushfactoren met betrekking tot kenmerken van de opleiding nog van groter belang. De inhoud van de opleiding, de zwaarte ervan alsook de klachten over de beroepspraktijkvorming blijken de hoofdredenen voor uitval te zijn. Bovendien blijken problemen met de beroepskeuze een belangrijke aanleiding te zijn om een opleiding voortijdig te stoppen. De arbeidsmarkt en het aangeboden krijgen van betaald werk blijkt slechts voor enkelen het belangrijkste motief te zijn om het onderwijs te verlaten.

In voorliggend onderzoek lag de focus op de vraag naar de oorzaken en beweegredenen die aan de basis lagen van de beslissing van jongeren *om voor de leeftijd van 18 jaar* het voltijds secundair onderwijs te verlaten (=vroege uitstromers). Om dit na te gaan, kon gebruik gemaakt van de LOSO-gegevensbank waarin sinds september 1990 een generatie leerlingen (n=6 411) wordt gevolgd tijdens hun loopbaan doorheen het secundair onderwijs. Van deze intredecohort verlieten 596 jongeren (of 9,3%) voor hun 18 jaar het voltijds secundair onderwijs. Van 301 van deze jongeren (50,5%) kon elf jaar na hun start in het secundair onderwijs opnieuw een mondelinge vragenlijst worden afgenomen. Naar geslacht, voertaal thuis en sociale achtergrond bleek de representativiteit van deze groep met de potentiële doelgroep (n=596) gewaarborgd.

A) *Motieven om het voltijds secundair onderwijs te verlaten*

Een eerste opvallende vaststelling was toch het beperkt aantal vroege uitstromers uit het voltijds secundair onderwijs dat een homogene schoolloopbaan achter de rug had; méér dan zeven op tien van deze jongeren had reeds te maken gehad met zittenblijven en/of cascade in zijn schoolcarrière en sloot zijn voltijds secundair onderwijs af met een C-attest. De helft stroomde uit vanuit een tweede of derde leerjaar; méér dan 70% vanuit het BVL/BSO. In tegenstelling tot de bevindingen uit het literatuuroverzicht bleek m.b.t. onze doelgroep (vroege voltijds secundair onderwijsverlaters) de pull-factor 'aantrekkingskracht van de arbeidsmarkt en/of andere opleidingen' gemiddeld de meeste impact gehad te hebben op de uitstroombeslissing van jongeren (voor 40% was dit ook het belangrijkste motief). De push-factoren 'inhoud van de opleiding' en 'schoolmoeheid' bleken gemiddeld de tweede en derde meeste impact gehad te hebben (voor 17 en 18% het belangrijkste motief); de 'zwaarte van de opleiding' en 'persoonlijke en familiale omstandigheden' speelden gemiddeld het minst mee in de uitstroombeslissing. Jongens bleken vooral uit te stromen omwille van een 'aantrekkende

arbeidsmarkt en/of andere opleidingen' en 'schoolmoeheid'; meisjes vooral omwille van de 'inhoud' en 'zwaarte van de opleiding'. Bij hen speelden ook vaker 'persoonlijke en familiale omstandigheden' een rol.

B) Wie heeft de uitstroombeslissing mede beïnvloed?

Opvallend was toch ook dat jongeren - vooraf aan hun uitstroombeslissing - het minste overleg pleegden met directie en/of leerkrachten en met het CLB (niet méér dan 16 en 11%). Vooral ouders en vrienden blijken de uitstroombeslissing van jongeren het meest te beïnvloeden. Hierbij kunnen we nog noteren dat niet-Nederlandsprekenden significant minder overleg pleegden met hun ouders en het CLB; jongeren met een turbulente schoolloopbaan (zittenblijven én cascade) significant minder met directie en/of leerkrachten (amper 7%).

C) Tevredenheid met de uitstroombeslissing

Wanneer jongeren vandaag terugblikken op hun uitstroombeslissing dan blijken vier op tien jongeren niet langer tevreden te zijn over hun beslissing van toen. Vooral jongeren met een gematigd problematische schoolloopbaan (enkel zittenblijven of cascade) bleken het minst tevreden te zijn.

1.2 De deeltijdse onderwijssystemen als alternatief

Belangrijke troeven van de formule van 'alternerend leren' zijn o.a. een betere match tussen de geleerde vaardigheden en de vraag op de arbeidsmarkt, een hogere transfereerbaarheid van de geleerde vaardigheden, méér zekerheid voor de werkgever over de kwaliteit van de schoolverlater, meer garantie voor de schoolverlater op een passende job en een soepeler afstemming tussen de arbeidsvraag en -aanbod (geringere jeugdwerkloosheid). Verklaringen voor het feit dat in Vlaanderen toch niet méér jongeren doorstromen naar de deeltijdse systemen worden vooral gezocht in de negatieve beeldvorming die bestaat over het duaal leren (deeltijds onderwijs als de laagste trap binnen het cascadesysteem en geassocieerd met probleemgroepen) en het feit dat het concept 'alternerend leren' binnen het DBSO maar in beperkte mate wordt gerealiseerd (bijna de helft van de DBSO-leerlingen tussen 15 en 18 jaar nam in het schooljaar 2000-2001 enkel het schoolse gedeelte op). Vooral problemen met het profiel (arbeidsrijpheid) van de jongeren worden als belangrijkste reden opgegeven voor het feit dat de deeltijdse opleiding zo weinig wordt gecombineerd met tewerkstelling. Vooral leerlingen met relatief goede arbeidsmarktkenmerken (met als discriminerende factoren o.a. leeftijd, geslacht, etniciteit en vooropleiding) kunnen aan de slag. Heel wat jongeren blijken echter nog niet toe te zijn aan een beroepskeuze, missen de nodige arbeidshoudingen, hebben vaak nog te veel (persoonlijke) problemen, Daarnaast wordt ook gewezen op een tekort aan 'geschikte' arbeidsplaatsen (aansluitend bij de opleiding en interesses en niet te ver uit de buurt) en op de ingewikkelde regelgeving m.b.t. de verschillende statuten waarin jongeren kunnen tewerkgesteld (en daaraan verbonden de verschillende fiscale implicaties).

Vertrekkend vanuit deze probleemanalyse wilden we in dit onderzoek nagaan in welke mate de geringe participatie aan de deeltijdse onderwijssystemen kan worden toegeschreven aan een gebrekkige toeleiding naar dit type onderwijs alsook aan de arbeidscomponent die maar in beperkte mate wordt gerealiseerd. Hiertoe werd bij de vroege uitstromers uit het voltijds secundair onderwijs in eerste instantie nagegaan (a) in welke mate men bekend was met de verschillende deeltijdse onderwijssystemen en (b) welke de motieven waren om al dan niet door te stromen naar één van deze systemen. Vervolgens werd ook nagegaan (c) welke hinderpalen men ondervonden had bij de bemiddeling naar een geschikte arbeidsplaats en (d) wat de kwaliteit was van de deeltijdse arbeidscomponent in termen van aangeleerd vakmanschap en wisselwerking tussen werk en opleiding. Tenslotte werd ook (e) de doorstroming doorheen de deeltijdse systemen en het rendement in termen van leerplicht en behaalde kwalificaties geëvalueerd.

A) Bekendheid met de verschillende deeltijdse onderwijssystemen

Van alle voltijds secundair onderwijsverlaters in dit onderzoek stroomde 96% door naar de deeltijdse onderwijssystemen,⁷⁴ 38% kwam terecht in het DBSO en 62% in de leertijd. Niet alleen voertaal maar ook het scholingsniveau van de moeder en kenmerken van de voltijdse schoolcarrière blijken significant samen te hangen met de keuze voor het DBSO of de leertijd. TSO-uitstromers, Nederlandssprekenden en jongeren van hoger geschoolde moeders komen vaker terecht in de leertijd. Ook jongeren met een B-attest stromen verhoudingsgewijs meer door naar de leertijd. Instromers in het DBSO hebben het voltijds onderwijs vooral verlaten omwille van ‘schoolmoeheid’ en ‘inhoud van de opleiding’; instromers in de leertijd vooral omwille van de ‘zwaarte van de opleiding’ en de ‘aantrekkingskracht van de arbeidsmarkt/andere opleidingen’.

Telkens ongeveer zeven op tien doorstromers naar het DBSO en naar de leertijd gaven te kennen ook weet te hebben het bestaan van het andere deeltijdse systeem maar hooguit één op tien had dit systeem ook daadwerkelijk als optie overwogen. Jongeren blijken vooral via vrienden informatie over de deeltijdse systemen te verwerven (in tweede instantie via de school voor de DBSO-instromers en via de ouders voor de instromers in de leertijd). In dit onderzoek had méér dan de helft van de vroege uitstromers uit het voltijds secundair onderwijs een gecombineerd beeld van het deeltijds onderwijs; het deeltijds onderwijs stond volgens hen zowel voor arbeidsmarktrelevant, praktijkgericht onderwijs (= positief beeld) als voor opvangnet voor probleemjongeren uit het voltijds onderwijs (= negatief beeld). Deze beeldvorming bleek niet alleen samen te hangen met de uitstroommotieven, maar evenzeer met kenmerken van de voltijdse onderwijscarrière als met het deeltijds systeem waarnaar uitstroomde. Jongeren die vooral uitstroomden omwille van de pull-kracht van de arbeidsmarkt en/of andere opleidingen hadden overwegend een positief beeld van het deeltijds onderwijs; jongeren die uitstroomden omwille van de ‘inhoud van de opleiding’ telden dan weer opvallend méér negatieve kijkers. Uitstromers omwille van ‘schoolmoeheid’ of de ‘zwaarte van de opleiding’ hadden overwegend een

⁷⁴ Van de twaalf jongeren die niet doorstroomden, waren er negen op enkele maanden voor het einde van hun leerplicht uitgestapt.

genueanceerde kijk. Onder uitstromers met enkel een cascadeverleden en uit hogere leerjaren nam het aantal jongeren met een uitgesproken negatief beeld over de deeltijdse opleidingen toe. Ook onder DBSO-starters bevonden zich méér jongeren met een uitgesproken negatieve kijk op de deeltijdse systemen.

B) Motieven om al dan niet door te stromen naar één van de deeltijdse systemen

In lijn met eerder uitgevoerd onderzoek konden we op basis van de keuzemotieven voor de deeltijdse systemen eveneens drie profielen van jongeren onderscheiden, m.n. jongeren die vooral al doende op de werkvloer willen leren (= 70%), jongeren die vooral kiezen voor een specifiek beroep dat alleen maar kan aangeleerd via een systeem van alternerend leren (= 3%) en jongeren die vooral enkel nog maar willen deeltijds schoollopen (= 20%). Voltijds onderwijsverlaters wiens keuze voor de deeltijdse systemen vooral werd gestuurd vanuit negatieve drijfveren (= deeltijds schoollopen) of door een combinatie van redenen, werden vaker teruggevonden in het DBSO. Vooral bij uitstromers uit de lagere leerjaren en met een C-attest bleek de impact van het keuzemotief ‘deeltijds schoollopen’ het grootst.

C) Hinderpalen bij de bemiddeling naar een geschikte arbeidsplaats

Het welslagen van een deeltijdse opleiding wordt in belangrijke mate bepaald door de mate waarin de combinatie van werken en leren kan gerealiseerd. Van de starters in het DBSO gaf echter één op vijf te kennen zijn opleiding niet te willen combineren met werken; uiteindelijk nam 43% tijdens zijn eerste jaar enkel het schoolse gedeelte op (significant méér meisjes en jongeren van laaggeschoolde moeders). Op de vraag naar mogelijke redenen voor het niet-werken (problemen met het profiel van de jongeren, met de bemiddeling naar geschikte arbeidsplaatsen en het tewerkstellingsstatuut) werd niet of telkens ontwijkend geantwoord (redenen minder of helemaal niet van toepassing). Hierbij konden geen significante verschillen worden opgetekend naar werkwillegheid van de jongeren. Méér dan de helft van de starters in de deeltijdse systemen gaf aan zelf te hebben gezocht naar werk (49% in het DBSO en 65% in de leertijd). Eén op vijf starters in het DBSO verwachtte echter dat de school een bemiddelende taak op zich zou nemen (één op tien in de leertijd).

D) Kwaliteit van de deeltijdse arbeidscomponent

De jobs van deeltijds lerenden tijdens het eerste opleidingsjaar worden over het algemeen vrij positief beoordeeld op het vlak van vakmanschap (mogelijkheid om bekwaam te worden) en wisselwerking tussen werk en opleiding (kennis uit de opleiding gebruiken, werk dat past bij het beroep dat men wil leren). Anderzijds ervaren jongeren hun werk ook als eerder belastend en veeleisend (lichamelijke inspanning, overuren, concentratie). Dit gold vooral voor jongeren uit de leertijd. Een méér expliciete evaluatie van de wisselwerking tussen werk en opleiding maakte echter duidelijk dat slechts in één derde van de gevallen er sprake was van een tweerichtingsverkeer (de opleiding betreft de beroepspraktijk en vice versa). Als er al

wisselwerking is (in twee derde van de gevallen), is de kans groter dat dit gebeurt vanuit onderwijs, eerder dan vanuit de werkgever.

E) Doorstroming en intern rendement van de deeltijdse systemen

Van 18% van de jongeren die voor het einde van de leerplicht het voltijds secundair onderwijs hadden verlaten, vertoonde de schoolloopbaan ergens een hiaat waarin geen enkele vorm van onderwijs werd gevolgd. Drie procent van de vroege voltijds onderwijsverlaters kon worden beschouwd als de 'harde kern' van de voortijdige uitstroomproblematiek; bij hen ontbrak minstens een volledig schooljaar.

Zesennegentig procent van alle vroege voltijds secundair onderwijsverlaters stroomde door naar de deeltijdse systemen. Wanneer we hun doorstroming doorheen deze onderwijsvorm onderwijs evalueren, dan konden we allereerst vaststellen dat niet meer dan 57% van de DBSO-starters en 65% van de starters in de leertijd erin slaagden hun eerste opleiding af te ronden (al dan niet met een getuigschrift). Als voornaamste reden voor het vroegtijdig afbreken werd 'het voltijds willen gaan werken en geld verdienen' opgegeven. Slechts sporadisch stapten jongeren van het ene deeltijdse systeem over naar het andere (7% waarvan 5% van de leertijd naar het DBSO). Ook terugkeren naar het voltijds onderwijs blijkt vrij uitzonderlijk te zijn (6% van de starters in het DBSO en 7% in de leertijd). Als we het rendement ook in termen van behaalde kwalificaties evalueren dan konden we vaststellen dat 31% van de DBSO-starters erin slaagde een kwalificatie- of studiegetuigschrift van de derde graad te behalen en 4% een getuigschrift van de leertijd. Van de starters in de leertijd behaalde 64% een getuigschrift van de leertijd en 3% een studiegetuigschrift van de derde graad DBSO. Samengevat kunnen we dus besluiten dat 65% van de jongeren die voor de leeftijd van 18 jaar het voltijds secundair onderwijs verlieten, zich alsnog konden kwalificeren.⁷⁵ Niet zozeer geslacht maar de voertaal thuis en het scholingsniveau van de moeder blijken deze kwalificatiekansen sterk te beïnvloeden. Van de voltijds secundair onderwijsverlaters die vanuit een tweede leerjaar of vanuit een BSO-leerjaar uitstroomden, behaalde nauwelijks de helft een kwalificatie.

1.3 De arbeidsmarktpositie van afgestudeerden van het initieel beroepsonderwijs

Om na te gaan in welke mate het initieel beroepsonderwijs erin slaagt om jongeren voldoende uit te rusten om de arbeidsmarkt als volwaardige deelnemers te betreden, werd de oorspronkelijke LOSO-groep van jongeren die voor achttien jaar het voltijds secundair onderwijs verlieten, verruimd met jongeren uit de SONAR-gegevensbank die maximaal een kwalificatie van het initieel beroepsonderwijs hadden behaald en niet waren doorgestroomd naar het hoger onderwijs. Een moeilijkheid bij de fusie van beide gegevensbanken was evenwel dat in het LOSO-onderzoek een instroomcohort in het secundair onderwijs werd bestudeerd (jongeren die in

⁷⁵ We beschouwen iemand als gekwalificeerd wanneer deze erin slaagt hetzij een diploma of getuigschrift van het voltijds secundair onderwijs te behalen, hetzij een kwalificatiegetuigschrift of studiegetuigschrift van de derde graad DBSO, hetzij een getuigschrift van de leertijd.

1990-1991 startten in een eerste leerjaar SO) terwijl de SONAR-proefgroep bestaat uit een leeftijdscohorte (jongeren geboren in 1976). Om de arbeidsmarktintrede van beide cohorten op een betrouwbare manier met elkaar te kunnen vergelijken, werden vier grote intredecohorten op de arbeidsmarkt onderscheiden, m.n. jongeren die in 1994, 1995, 1996 en 1997 de transitie van school naar werk maakten (N=1 300). Voor al deze instroomcohorten kon een maximale gemeenschappelijke observatieperiode van twee jaar na (de eerste keer) onderwijsverlaten worden afgebakend. Voor de intredecohorten 1994 en 1995 waren ook observatiegegevens voorhanden tot vier jaar na het onderwijsverlaten. Afgestudeerden van 7TSO en DBSO vormden de kleinste groepen (respectievelijk 4 en 8%), de ongekwalificeerde onderwijsverlaters de grootste groep (28%). Het aandeel van de andere afstudeergroepen varieerde rond de 15%.

In het licht van de discussies over de uitstapniveaus voor een startkwalificatie werden bij de analyse van de arbeidsmarktpositie van de verschillende afstudeergroepen van het initieel beroepsonderwijs twee essentiële componenten in beschouwing genomen; enerzijds het proces van intreden en anderzijds het proces van zich handhaven op de arbeidsmarkt. Beide processen werden in kaart gebracht aan de hand van kwantitatieve indicatoren (intrede-inactiviteit, duur van de eerste job, mobiliteit uit de eerste job, % gewerkt/werkloos/inactief, gemiddeld aantal en duur van de uitgeoefende jobs) en kwalitatieve indicatoren (statuut, arbeidsregime, contract, aansluiting met opleidingsniveau, inhoudelijke aansluiting, opleidingsmogelijkheden binnen de job, tevredenheid met de uitgeoefende jobs). Aan de hand van deze indicatoren trachtten we te analyseren in welke mate afgestudeerden van het voltijds technisch en beroepssecundair onderwijs (zesde én zevendejaars) alsook van de deeltijdse onderwijssystemen (DBSO en leertijd van het VIZO) erin slaagden om zich een toegang tot de arbeidsmarkt te verschaffen en er zich te handhaven. Hierbij waren we in het bijzonder geïnteresseerd in:

- De vergelijking van de arbeidsmarktintrede van afgestudeerden uit de deeltijdse systemen met deze uit het voltijds TSO en BSO. Uit buitenlands onderzoek krijgen we aanwijzingen dat de intrede van afgestudeerden uit het voltijds secundair onderwijs aanvankelijk minder stabiel zou verlopen in termen van méér intredewerkloosheid en mobiliteit tussen verschillende jobs mar dat deze verschillen op termijn zouden uitvlakken. Zo zouden de kansen op opwaartse mobiliteit bij afgestudeerden uit het voltijds secundair onderwijs hoger liggen dan bij leerlingen uit de deeltijdse onderwijssystemen die vaker terechtkomen in zogenaamde ‘dead-end-jobs’ en ook kwetsbaarder zijn voor ontwikkelingen op de arbeidsmarkt (A).
- Naast een vergelijking van de voltijdsen met de deeltijdsen waren we ook geïnteresseerd in de vergelijking van de arbeidsmarktintrede van afgestudeerden met en zonder een formele kwalificatie van het secundair onderwijs. Eerder uitgevoerd onderzoek leverde m.b.t. deze vergelijking aanwijzingen dat ongekwalificeerde onderwijsverlaters niet alleen langer moeten zoeken naar een eerste job maar omwille van deze langere zoektijd en hun laag kwalificatieniveau ook vaker terechtkomen in kwalitatief slechtere jobs die ze op hun beurt weer moeilijker weten te behouden(B).

- Tenslotte waren we ook geïnteresseerd in welke mate werkervaring tijdens de deeltijdse opleiding, stage-ervaringen in het TSO/BSO en werkervaringen verworven buiten de schooluren een positief effect hebben op de arbeidsmarktintrede (C en D).

A) *De arbeidsmarktintrede van afgestudeerden uit het deeltijds (DBSO en leertijd) en voltijds secundair onderwijs (TSO/BSO)*

Analyse van het intredeproces maakt o.m. duidelijk dat gekwalificeerden uit de deeltijds onderwijssystemen de meeste kans hebben op een onmiddellijke tewerkstelling na het onderwijsverlaten (54% en 44% van de VIZO- en DBSO-afgestudeerden t.o.v. 30 à 35% van de TSO- en BSO-afgestudeerden). Wanneer VIZO-afgestudeerden hun gunstige startpositie echter ook weten te combineren met een vlugge uitstroom uit de inactiviteit, stromen DBSO-afgestudeerden opvallend trager uit. Na controle voor achtergrondkenmerken (geslacht, voertaal en opleidingsniveau moeder) en schoolverleden (zittenblijven en cascade) blijken hun uitstroomkansen uit de inactiviteit zelfs het minst gunstig te zijn. TSO-afgestudeerden daarentegen hebben weliswaar de minste kans op onmiddellijk werk maar weten wel sneller uit de inactiviteit te geraken (verschillen met BSO-afgestudeerden evenwel niet significant). Ook zevendejaars blijken - ongeacht hun afstudeerniveau (TSO/ BSO) - sneller uit de inactiviteit te stromen dan zesdejaars (hoewel verschillen evenmin significant). Naar studiedomein konden de vastgestelde verschillen wel significant worden bevonden; zo blijken zowel TSO- als BSO-afgestudeerden uit de handel en in mindere mate uit de personenverzorg niet alleen minder kans te hebben op onmiddellijke tewerkstelling maar ook minder snel uit de inactiviteit te stromen dan TSO/BSO-afgestudeerden uit de studiedomeinen auto, voeding en mechanica-elektriciteit. Eerder vastgestelde verschillen in uitstroomkansen tussen mannen en vrouwen verdwijnen indien ook wordt gecontroleerd voor het gevolgde studiedomein.

De inactiviteitsperiode die aan de eerste job vooraf gaat, blijkt ook (negatieve) repercussies te hebben voor de uitstroomkansen uit deze job, m.n. hoe langer de inactiviteit na het afstuderen, hoe korter ook de duurtijd van de eerste job. Afgestudeerden van de deeltijdse systemen blijken sneller dan de andere afstudeerniveaus hun eerste job te beëindigen maar aangezien zij een hogere kans hebben op een vast contract (en de uitstroom uit vaste jobs kleiner is dan uit tijdelijke jobs), compenseren beide effecten elkaar.

Evalueren we de arbeidsmarktpositie op iets langere termijn (twee/vier jaar) dan konden we vaststellen dat het aandeel werkenden onder de afgestudeerden van 6/7TSO, 7BSO en de leertijd na de eerste maanden snel toenam; na één jaar was bijna 85% aan de slag. Van de 6BSO- en DBSO-afgestudeerden was op dat moment 70 à 75% aan het werk. Na vier jaar op de arbeidsmarkt bedroeg de proportie werkenden bij 6/7TSO, 7BSO en de leertijd 90 tot 95%; bij 6BSO en DBSO-afgestudeerden stagneerde de evolutie rond de 80%. Afgestudeerden van het TSO en de leertijd kennen de hoogste gemiddelde tewerkstellingspercentages; afgestudeerden van 6BSO en het DBSO de laagste. Deze verschillen in gemiddeld tewerkstellingspercentage blijven ook bestaan na controle voor de invloed van achtergrondkenmerken en schoolverleden van de jongeren. Terwijl bij technisch gekwalificeerden de verschillen tussen zesdejaars en zevendejaars eerder minimaal zijn, wordt bij BSO-afgestudeerden de arbeidsloopbaan van zesdejaars toch getekend door duidelijk méér

werkloosheid en inactiviteit. Worden bij de analyses echter ook de studiedomeinen betrokken waarin men was afgestudeerd dan blijken de eerder vastgestelde verschillen tussen kwalificatieniveau (TSO versus BSO) en leerjaar (zesde- versus zevendejaars) niet langer meer significant te zijn. Opnieuw handel en personenzorg blijken de minste garanties te bieden voor een hoog tewerkstellingspercentage tijdens de eerste jaren op de arbeidsmarkt. Tijdens de eerste twee jaren op de arbeidsmarkt kenden afgestudeerden van 6TSO en 7BSO het grootste verloop (gemiddeld meeste jobs); na vier jaar waren dit de afgestudeerden van de deeltijdse opleidingen en in mindere mate van 6BSO. De langst durende jobs vinden we bij afgestudeerden bij de leertijd en na vier jaar bij de zevendejaars.

Bovenstaande analyse ondersteunt de hypothese dat de arbeidsmarktintrede van voltijdsen aanvankelijk minder vlot verloopt in termen van onmiddellijke tewerkstelling en méér mobiliteit tussen jobs. Deze verschillen worden op termijn echter uitgevlakt; voltijdsen realiseren een hoger gemiddeld tewerkstellingspercentage en zijn gemiddeld in langer durende jobs tewerkgesteld (hun mobiliteit neemt af naarmate men zich langer op de arbeidsmarkt bevindt). De vraag rijst evenwel of de hypothese ook stand houdt wanneer wordt rekening gehouden met de kwaliteit van de uitgeoefende jobs.

Alhoewel een meerderheid van de afgestudeerden van het initieel beroepsonderwijs in zijn eerste job is tewerkgesteld als arbeider, maken zevendejaars toch méér kans op een bediendestatuut (7TSO-ers ook méér kans op een job in de openbare sector). Afgestudeerden van de deeltijdse systemen hebben in hun eerste job wel de meeste kans op een vaste aanstelling (50%) en op een goede aansluiting tussen job- en opleidingsniveau (80% kans op een aansluitende eerste job tegenover 70% bij de BSO-afgestudeerden en 60% bij de TSO-afgestudeerden). Na controle voor achtergrondkenmerken en schoolverleden van de jongeren worden deze effecten iets afgezwakt maar blijven niettemin significant. Wat betreft de inhoudelijke aansluiting van de eerste job, scoren vooral afgestudeerden van de leertijd en 7BSO-ers goed (bijna 50% kans op een aansluitende job tegenover 35 à 37% kans bij DBSO- en 6BSO/TSO afgestudeerden en slechts 30% kans bij 7TSO-afgestudeerden). Controle voor de invloed van achtergrondkenmerken en schoolverleden van de jongeren versterken de effecten van afstudeerniveau allen maar. Afgestudeerden van de deeltijdse systemen voelen zich over de jobinhoud ook het minst tevreden, DBSO-ers ook minder over hun vakantieregeling.

Het arbeidsstatuut, regime en contract van de eerste job blijken sterk richtinggevend te zijn voor het statuut, regime en contract van de daaropvolgende jobs. De kans om in een arbeiderjob terecht te komen - gegeven dat de eerste job ook een arbeidersstatuut had - is het grootst voor DBSO-afgestudeerden en het kleinst voor technisch gekwalificeerden. Wat betreft de kans op een voltijdse job (indien eerste job voltijds was) scoren VIZO- en 7TSO-afgestudeerden hoger en 6BSO- en DBSO-afgestudeerden lager dan gemiddeld. De samenhang tussen een vast contract in de eerste en laatste job blijkt het sterkst voor technisch gekwalificeerden en 6BSO-ers, het zwakst voor DBSO-afgestudeerden. Naar aansluiting van de laatste job met het opleidingsniveau konden we vaststellen dat de VIZO-gekwalificeerden nauwelijks nog voorsprong hebben op de andere afstudeerniveaus; voor technisch gekwalificeerden (vooral zesdejaars) en in mindere mate voor BSO-afgestudeerden blijkt de kans op een aansluitend

jobniveau evenwel verbeterd te zijn. Alhoewel de inhoudelijke aansluiting algemeen vermindert naarmate men zich langer op de arbeidsmarkt beweegt, noteren we voor 7TSO-ers een verbetering. Alhoewel jongeren in hun laatste job iets méér opleiding krijgen aangeboden en de algemene tevredenheid is toegenomen (met uitzondering van werkdruk), konden geen significante verschillen naar afstudeerniveau worden geregistreerd.

Uit bovenstaande analyse kunnen we besluiten dat ook naar kwaliteit van de uitgeoefende jobs deeltijdsen in aanvang bijzonder goed scoren (o.a. meeste kansen op een vaste aanstelling, op een goed ervaren aansluiting tussen job- en opleidingsniveau en op een inhoudelijke aansluiting). Op termijn blijken echter hun kansen om tewerkgesteld te blijven in een arbeiderjob, in een voltijdse job en met een contract onbepaalde duur (vooral dan bij DBSO-afgestudeerden) minder gunstig te zijn dan voor de gekwalificeerden uit het voltijds secundair onderwijs. Ook op het vlak van niveau- en inhoudelijke aansluiting blijkt bij de laatst uitgeoefende job de voorsprong van de deeltijdsen te zijn weggeëbd.

B) De arbeidsmarktintrede van ongekwalificeerde onderwijsverlaters

Wat meteen opvalt bij de evaluatie van de arbeidsmarktintrede van de ongekwalificeerde onderwijsverlaters is dat hun kansen op onmiddellijke tewerkstelling na het schoolverlaten niet significant slechter zijn dan afgestudeerden van 6/7TSO en 7BSO. Houden we daarnaast echter ook rekening met de uitstroomkans uit de inactiviteit dan wijzigt dit beeld evenwel met dien verstande dat elke onderwijsverlater met een kwalificatie uit het initieel beroepsonderwijs significant sneller uit de inactiviteit stroomt dan de groep zonder een kwalificatie. Binnen de groep van ongekwalificeerde onderwijsverlaters konden we evenwel nog significante verschillen noteren naar (laatste) uitstroompositie (uit het secundair onderwijs). Zo blijken vooral uitstromers uit het DBSO en BSO significant trager uit de inactiviteit te stromen dan de TSO-uitstromers.

Ongekwalificeerde uitstromers die een job hebben gevonden, blijken deze (eerste job) significant vlugger te verlaten dan gekwalificeerde uitstromers uit het initieel beroepsonderwijs; ook na controle voor achtergrondkenmerken en schoolverleden van de jongeren. Controleren we bijkomend voor de inactiviteitsduur voor de eerste job dan zijn de verschillen met DBSO-afgestudeerden evenwel niet langer significant (ook bij tijdelijke contracten zijn de verschillen met TSO-afgestudeerden niet langer significant).

Evaluatie van de arbeidsmarktpositie van ongekwalificeerde onderwijsverlaters over iets langere termijn maakt duidelijk dat na één jaar nog maar amper 60% van de ongekwalificeerden aan het werk was (over de ganse observatieperiode heen nooit méér dan 70%). Ongekwalificeerde onderwijsverlaters realiseren ook het laagste gemiddelde tewerkstellingspercentage en dit blijft ook zo na controle voor achtergrondkenmerken en schoolverleden. Tijdens de eerste twee jaren op de arbeidsmarkt waren zij gemiddeld méér dan 40% van de tijd werkloos of inactief en gedurende de twee daaropvolgende jaren zakte dit cijfer nauwelijks. Naar uitstroompositie blijken vooral uitstromers uit het DBSO en BSO significant minder gewerkt te hebben dan TSO-uitstromers. Zowel over een observatieperiode van twee als vier jaar beschouwd, komen ongekwalificeerde onderwijsverlaters ook gemiddeld in de kortst durende jobs terecht. Wat betreft het aantal jobs waarin men gemiddeld was tewerkgesteld, behoren de ongekwalificeerde uitstromers eerder tot de middenmoot.

Uit de analyse van de kwantitatieve parameters kunnen we besluiten dat de kansen op een onmiddellijke tewerkstelling na het onderwijsverlaten voor de ongekwalificeerde uitstromers niet bijzonder slecht liggen. Zij die echter niet onmiddellijk werk vinden, krijgen het wel bijzonder moeilijk om uit de inactiviteit te geraken. Eens werk gevonden, blijkt men bovendien zijn job ook moeilijker te kunnen behouden. Ongekwalificeerde onderwijsverlaters zijn gemiddeld in korter durende jobs tewerkgesteld en realiseren ook de laagste gemiddelde tewerkstellingspercentages van alle onderwijsverlaters. Dit eerder negatieve beeld kan iets worden bijgesteld wanneer ook rekening wordt gehouden met de kwaliteit van de uitgeoefende jobs; vooral dan van de eerst uitgeoefende jobs.

Samen met de afgestudeerden van de deeltijdse onderwijssystemen komen de ongekwalificeerden het vaakst terecht in arbeiderjobs (80%). Hun kansen op een vast contract in de eerste job zijn echter niet significant slechter dan deze van afgestudeerden uit het TSO en 6BSO. Ongeveer 70% van hen ervaart bij de eerste job ook een goede aansluiting tussen opleidings- en jobniveau (TSO-ers scoren zwakker, deeltijdsen sterker) Het zijn vooral de TSO-uitstromers binnen deze groep die een significant slechtere aansluiting ervaren. Al deze verschillen blijven ook overeind na controle voor de achtergrond en schoolcarrière van de jongeren. Wat betreft de inhoudelijke aansluiting van de eerste job scoren de ongekwalificeerde uitstromers echter significant slechter dan de gekwalificeerde uitstromers (slechts 19% kans op een inhoudelijk aansluitende job).

Evalueren we de kwaliteit van de uitgeoefende jobs opnieuw op iets langere termijn, dan moeten we vaststellen dat ongekwalificeerden (samen met de deeltijdsen) niet alleen (opnieuw) het vaakst terecht komen in arbeiderjobs maar nu ook in tijdelijke jobs. Bij de ongekwalificeerden blijkt de kans dat men zowel in zijn eerste als laatste job tewerkgesteld is als arbeider het grootst, de samenhang tussen een vast contract in de eerste en laatste job blijkt daarentegen het laagst te zijn. Met 67% kans dat ook de laatste job aansluit bij het genoten opleidingsniveau, scoren de ongekwalificeerde onderwijsverlaters opnieuw het minst goed. Ook de kans dat de laatste job inhoudelijk aansluit bij de genoten opleiding is voor alle afstudeerniveaus significant hoger dan voor de ongekwalificeerde uitstromers (slechts 11% kans). Na controle voor zowel achtergrond als schoolverleden van de jongeren, de mate van aansluiting van de eerste job en het aantal jaren dat men het onderwijs verlaten had, worden de effecten op een aansluitend jobniveau nog robuuster; wat betreft de aansluitende jobinhoud blijken de verschillen met DBSO-afgestudeerden niet langer meer significant. Naar arbeidstevredenheid en opleidingsmogelijkheden in de job konden geen significante verschillen worden opgetekend tussen gekwalificeerde en ongekwalificeerde uitstromers uit het initieel beroepsonderwijs.

C) Het effect van stage- en werkervaring op de arbeidsmarktintrede van TSO- en BSO-afgestudeerden

Stage- en werkervaring onder de vorm van vakantiewerk of studentenjobs blijken niet zozeer de kansen op onmiddellijke tewerkstelling te beïnvloeden dan wel de uitstroomkans uit de inactiviteit. Jongeren zonder stage-ervaring hebben een significant lagere uitstroomkans en dat geldt evenzeer voor jongeren zonder werkervaring (hoewel het effect hier niet significant was). Bijkomende

controles voor de achtergrondkenmerken en het schoolverleden van de jongeren blijken weinig aan de resultaten te kunnen veranderen. Kijken we vervolgens naar de uitstroomkansen uit de eerste job dan blijken opnieuw jongeren zonder stage-ervaring en/of werkervaring een grotere uitstroomkans te hebben (enkel effect van werkervaring significant op niveau 0,010). Deze effecten blijven ook behouden na controle voor de achtergrond en het schoolverleden van de jongeren en de inactiviteit voor de eerste job. Evalueren we de effecten op iets langere termijn dan stellen we vast dat jongeren zonder werkervaring tijdens hun arbeidsloopbaan gemiddeld 14% minder zijn tewerkgesteld. Het effect van stage-ervaring gaat in dezelfde richting maar is minder groot (hoewel na controle voor achtergrondkenmerken van de jongeren ook significant).

Bekijken we tenslotte ook nog de kwaliteit van de eerste uitgeoefende jobs dan blijkt vooral stage-ervaring een positief effect te hebben op de kansen op een vast contract (niet significant), op een aansluitend jobniveau en op een aansluitende jobinhoud. We registreerden enkel een beperkt positief effect van werkervaring op een aansluitend jobniveau (niet significant).

D) Het effect van werkervaring tijdens het DBSO

De effecten van werkervaring tijdens het eerste jaar DBSO-opleiding gaan in dezelfde richting als van stage- en werkervaring bij TSO- en BSO-afgestudeerden. DBSO-gekwaliceerden zonder werkervaring tijdens het eerste schooljaar hebben zowel een lagere kans op onmiddellijke tewerkstelling na het schoolverlaten als een lagere uitstroomkans uit de inactiviteit. Alhoewel de effecten vrij groot zijn en overeind blijven na controle voor achtergrondkenmerken en schoolverleden van de jongeren alsook intredejaar, worden ze nergens significant bevonden omwille van te kleine aantallen. DBSO-afgestudeerden hebben ook een hogere uitstroomkans uit de eerste job indien hun opleiding niet werd gecombineerd met werkervaring. Dit positief effect van werkervaring wordt nog versterkt (maar blijft niet significant) indien wordt gecontroleerd voor de invloed van de achtergrond en het schoolverleden van de jongeren, de inactiviteit voor de eerste job en het beginjaar van de eerste job. DBSO-afgestudeerden met werkervaring hebben tenslotte ook méér kans op een hoger gemiddeld tewerkstellingspercentage over de observatieperiode. Dit geldt ook voor kansen op een vast contract bij de eerste job, op een aansluitend jobniveau en -inhoud (effecten telkens sterk maar niet significant).

2. Beleidsaanbevelingen

2.1 Toeleiding naar de deeltijdse onderwijssystemen

Gegeven dat jaarlijks een niet onaanzienlijk aantal jongeren het voltijds secundair onderwijs verlaten zonder enige formele kwalificatie op zak, kan men zich verwonderen over het feit dat (in tegenstelling tot in het buitenland) niet méér jongeren doorstromen naar de deeltijdse systemen.

In dit onderzoek blijkt de toeleiding van *jongeren die voor de leeftijd van achttien jaar het voltijds secundair onderwijs verlieten*, op het eerste gezicht niet zo problematisch te zijn; 99% van deze jongeren vonden immers hun weg hetzij naar het DBSO, hetzij naar de leertijd van het

VIZO.⁷⁶ Kijken we echter naar wie deze jongeren zijn die instroomden in een deeltijdse opleiding en welke beeld zij over deze onderwijsvorm hadden, dan blijkt de keuze niet altijd een onverdeeld positieve keuze te zijn:

- Het zijn vooral jongeren met negatieve schoolervaringen (cascade, zittenblijven, C-attest) die instromen.
- Jongens verlieten het voltijds onderwijs vooral omwille van een aantrekkelijke arbeidsmarkt/andere opleidingen (naast ook schoolmoeheid) maar bij meisjes speelden voornamelijk push-factoren een rol (inhoud en zwaarte van de opleiding, persoonlijke en familiale omstandigheden).
- Tenslotte konden we vaststellen dat niet méér dan 38% van de instromers in de deeltijdse systemen een uitgesproken positief beeld had van deze onderwijsvorm (deeltijds onderwijs als arbeidsmarktrelevant, praktijkgericht onderwijs); 54% hing eerder een gecombineerd beeld aan (arbeidsmarktrelevant en praktijkgericht onderwijs maar ook opvangnet voor probleemjongeren).

De niet altijd onverdeeld positieve keuze biedt misschien ook mede een verklaring voor het eerder beperkte rendement van deze onderwijsvorm; niet méér dan 57% van de starters in het DBSO en 65% van de starters in de leertijd slaagden er in zijn eerste opleiding af te ronden (al dan niet met een kwalificatie). Uiteindelijk behaalde niet méér dan 34% van de DBSO-starters een kwalificatie; van de starters in de leertijd waren dit er 67%.

Naast de jongeren die inderdaad de stap zetten naar een deeltijds onderwijssysteem, kunnen we echter veronderstellen dat nog een (belangrijke) potentiële doelgroep in het voltijds secundair onderwijs aanwezig blijft die - omwille van verschillende redenen - de stap uiteindelijk niet heeft gezet (geen oriëntering vanuit de school, imagoproblemen van de deeltijdse systemen, bereikbaarheid van de school/centrum, geen geschikte werkervaringsplaats, geen adequaat alternatief, ...). Alhoewel deze groep in voorliggend onderzoek niet expliciet werd bevraagd, konden we in elk geval vaststellen dat 52% van de ongekwalificeerde onderwijsverlaters uitstroomde vanuit een voltijdse secundaire onderwijspositie (en de stap naar een deeltijdse opleiding dus niet hebben gezet). De vraag of deze groep slechter af is (in termen van intrede en handhaven op de arbeidsmarkt) dan de doorstromers naar de deeltijdse systemen, kon in dit onderzoek positief beantwoord in de mate dat deze doorstromers er ook in slaagden een kwalificatie te behalen.

Bovenstaande analyse maakt in elk geval duidelijk dat het beleid zich dringend nog eens moet bezinnen over de *vraag naar de doelgroepen* waarvoor de deeltijdse onderwijssystemen een aanbod willen organiseren. Richtten ze zich in eerste instantie tot jongeren die op een 'andere' manier willen leren (in dit onderzoek 70% van de instromers), dan kan ze - hieraan gekoppeld - zich meteen ook eens buigen over de vraag of bepaalde opleidingen niet beter kunnen aangeleerd via het systeem van alternerend leren (nu koos slechts 3% van de jongeren voor een deeltijds onderwijssysteem om een specifiek beroep aan te leren). Zeker in de context van permanent

⁷⁶ In dit cijfer werden de 9 jongeren buiten beschouwing gelaten die enkele maanden voor het einde van de leerplicht uit het onderwijs stapten.

leren waar alternerende leersettings aan belang zullen winnen, lijkt dit alleszins een nuttige oefening. Naast deze categorie van jongeren vinden we vandaag in de deeltijdse systemen ook jongeren terug die enkel nog maar deeltijds willen schoollopen (en zo vlug mogelijk geld verdienen) (20%). Tot deze categorie behoren o.a. jongeren die nog niet klaar zijn om bepaalde keuzes te maken, niet gemotiveerd zijn om te werken en vaak verstrikt zijn in multiprobleem-situaties. Eens méér duidelijkheid is geschapen over de beoogde doelgroepen, zal het vervolgens ook een zaak zijn *om een adequaat en toereikend aanbod te organiseren* dat voldoende is afgestemd op de behoeften van de onderscheiden doelgroepen. Tenslotte zal een *goede screening* van jongeren in functie van hun interesses, competenties en aspiraties en welke hen helpt bij hun beslissing om in het juiste systeem terecht te komen, onontbeerlijk zijn (zeker in het licht van de grote uitvalcijfers die we vandaag registreren).

In dit onderzoek konden we ook vaststellen dat jongeren - bij hun uitstroombeslissing naar een deeltijds onderwijssysteem - zich vooral laten leiden door ouders en vrienden; en de school en het CLB in deze de grote afwezigen zijn (zeker wanneer men een problematische schoolloopbaan achter de rug had en/of thuis geen Nederlands sprak). Bovendien blijken ook vier op tien jongeren achteraf niet langer meer tevreden te zijn over hun beslissing. Deze vaststellingen kunnen de idee van een *onafhankelijke trajectbepaler* die vertrekt vanuit de belangen van de jongeren zelf, alleen maar ondersteunen.

Met een onafhankelijke trajectbepaler bedoelen we iemand die, vertrekkend vanuit de belangen van de jongere en niet vanuit de belangen van de school, de jongere ondersteunt in zijn keuze om bij het verlaten van het voltijds onderwijs in een voor hem meest geschikte traject binnen het voor hem meest aangewezen deeltijds onderwijssysteem terecht te komen. CLB's kunnen die taak niet op zich nemen omdat zij te gebonden zijn aan bepaalde scholen. In de publicatie van de KB-stichting 'Toekomstgerichte reflectie over de deeltijdse leerplicht' (1997) wordt in dit verband gepleit voor 'regionale centra voor jongerenbegeleiding'. Als onafhankelijke instantie zouden zij ten eerste informatie moeten geven over mogelijke trajecten binnen de deeltijdse systemen aan jongeren en hun ouders, maar ook aan de interne trajectbegeleiders en kwaliteitsbewakers binnen elk deeltijds systeem. Tevens zouden zij naast de trajectbegeleiding en de toeleiding van jongeren ook de kwaliteitsbewaking van het gehele traject (voor de gehele periode van de deeltijdse leerplicht) voor eigen rekening moeten nemen en ook een katalysator kunnen zijn om het bestaand aanbod coherenter te maken.

Momenteel lopen reeds initiatieven die een optimalisering van de toeleiding, trajectbepaling (en -begeleiding) van deeltijds leerplichtigen in het DBSO beogen. Het zal echter belangrijk zijn deze initiatieven op hun mérites te evalueren en hen - bij een positieve evaluatie - een ruimere toepassing te geven.

In sommige beleidsteksten wordt - in functie van deze optimalisering - ook gepleit voor een *duidelijker profileren* en betere onderlinge afstemming van de verschillende deeltijdse onderwijssystemen. Opvallend in dit onderzoek was dat drie vierde van de instromers in respectievelijk het DBSO en de leertijd wel kennis had van het andere deeltijdse systeem maar dit als alternatieve optie nauwelijks overwogen had. Ook na de instroom bleek onderlinge doorstroom een eerder uitzonderlijk gebeuren te zijn.

2.2 De deeltijdse onderwijssystemen: een volwaardig alternatief?

Met de verlenging van de leerplicht in 1983 wilde de regering vooral de maatschappelijke integratie van (laaggeschoolde) jongeren en hun participatie aan de arbeidsmarkt verhogen. Bij de uitwerking van deze wet werd echter rekening gehouden met de mogelijkheid dat niet voor alle jongeren het voltijds schoollopen tot de leeftijd van 18 jaar een geschikte optie was en daarom werd de leerplicht gemoduleerd. Het alternatief bestond erin om vanaf de leeftijd van 15 of 16 jaar een deeltijdse opleiding in een school of centrum te combineren met een deeltijdse praktijkopleiding. Via het principe van alternerend leren wilde men ook voor deze groep de beroepskansen, maatschappelijke integratie en persoonlijke ontplooiing maximaal bevorderen. In tegenstelling tot de leertijd van het VIZO waar men geen opleiding kan volgen zonder aanvullende tewerkstelling, krijgt men in het DBSO echter niet automatisch een job aangeboden. We stelden in dit onderzoek dan ook vast dat 20% van de starters in het DBSO zijn deeltijdse opleiding niet wilde combineren met een tewerkstelling en uiteindelijk 43% tijdens het eerste schooljaar enkel het schoolse gedeelte opnam.⁷⁷ Nochtans bevat het onderzoek aanwijzingen dat jongeren waarbij alternering als opleidingsconcept niet wordt gerealiseerd, meer moeilijkheden ervaren bij hun intrede op de arbeidsmarkt.

In het licht van bovenstaande vaststellingen geraken sommigen ervan overtuigd dat - als men de deeltijdse onderwijssystemen wil uitbouwen tot een volwaardige (voor bepaalde beroepen zelfs meerwaardige) onderwijsvorm met dezelfde (specifieke) eindtermen en dezelfde studiesanctionering - jongeren een *voltijds engagement* op zich moeten nemen. In sommige beleidsteksten gaat men zelfs zo ver van te spreken van een contractverplichting waarbij alle jongeren in een deeltijdse opleiding de verplichting op zich moeten nemen om zich op een voltijdse wijze voor te bereiden op de samenleving én de arbeidsmarkt.

Voor de 20% jongeren in dit onderzoek die expliciet te kennen gaven hun opleiding niet te willen (kunnen) combineren met een tewerkstelling, betekent dit evenwel dat een *alternatief aanbod* moet uitgewerkt. Het huidig aanbod van voor- en brugprojecten is vooral op projectmatige basis georganiseerd en zal - bij een verplichtend voltijds engagement - ontoereikend zijn. Een méér structureel beleid zal zich bijgevolg opdringen. Een belangrijke kritiek op de brugprojecten bestaat er bovendien in dat ze hun oorspronkelijke opzet, m.n. doorstroming naar een reguliere arbeidsovereenkomst of een leerovereenkomst, niet waarmaken. Een evaluatie van de projecten op het vlak van arbeidsmarkt- en doorstromingsgerichtheid (in relatie tot het profiel van de instroom) dringt zich eveneens op.

In het licht van een voltijds engagement zal het tevens belangrijk zijn dat alle (arbeidsmarktrijpe) jongeren die in een deeltijdse opleiding stappen, een *geschikte werkervaringsplaats* hebben en het spreekt voor zich dat jongeren hiervoor niet alleen verantwoordelijk kunnen gesteld. In dit onderzoek zocht 49% van de starters in het DBSO en 69% van de starters in de leertijd zelf actief naar werk; één op vijf van de DBSO-ers en één op tien van de VIZO-ers vond echter dat de school/ het centrum een actievere rol op zich mocht

⁷⁷ Op vragen naar mogelijke redenen voor de niet-tewerkstelling werd door de jongeren in dit onderzoek niet of ontwijkend geantwoord.

nemen. Uiteindelijk namen 23% van de DBSO-ers die hun deeltijdse opleiding aanvankelijk wilden combineren met werk tijdens het eerste schooljaar toch enkel maar het schoolse gedeelte op...

Sociale partners leveren momenteel heel wat inspanningen om het aantal werkervaringsplaatsen uit te breiden en alhoewel dit belangrijke stappen zijn, zal er ook op moeten worden toegezien dat de kwaliteit van deze werkplekken gegarandeerd is. Alhoewel hiertoe eveneens aanzetten zijn gegeven (o.a. de aanwerving van sectorconsulenten), zal een verder stimulerend beleid in functie van de uitbouw van kwalitatieve leerplekken nodig zijn. Zo konden we in dit onderzoek vaststellen dat - alhoewel een meerderheid tevreden was over de wisselwerking tussen werk en opleiding - deze wisselwerking meestal maar vanuit één richting werd georganiseerd, m.n. de school (school betreft de beroepspraktijk in de opleiding) en zelden omgekeerd. Voor een optimale afstemming is het evenwel belangrijk dat leraren/opleiders in de school en begeleiders op de werkplek elkaar geregeld wederzijds informeren, niet alleen m.b.t. de evaluatie van de wederzijdse kwaliteiten maar evenzeer m.b.t. de opvolging van de vorderingen van de jongeren. Zeker in het licht van de grote uitvalcijfers is het evenzeer belangrijk dat wordt voorzien in een *sluitend netwerk van opvang en controle (afwezigheden)* waarin zowel ouders, school, bedrijven, CLB, en leersecretaris/trajectbegeleider zijn betrokken. Het op termijn inpassen van het stelsel van alternerend leren in het *modulair systeem* - waardoor de overgang van de ene naar de andere opleiding wordt vergemakkelijkt - kan eveneens bijdragen tot een reductie van de voortijdige uitval. Gegeven dat nogal wat jongeren in de deeltijdse systemen hun opleiding niet afronden, is het verbazend te moeten vaststellen hoe weinig jongeren de stap (terug) zetten naar het voltijds onderwijs of een ander deeltijds alternatief. Bij de formulering van afzonderlijke eindtermen voor de deeltijdse opleidingen (o.a. vanuit de motivatie de individuele trajectbegeleiding van bepaalde categorieën jongeren niet in het gedrang te brengen) zal er daarom op moeten toegezien dat flexibele overgangen naar andere onderwijsvormen niet worden gehypothecerd.

2.3 Een startkwalificatie voor iedereen

Op de Europese Raad van Lissabon van maart 2000 heeft België zich samen met de andere lidstaten geëngageerd om tegen 2010 de ongekwalificeerde uitstroom uit het initieel onderwijs te halveren. Het garanderen van een recht op startkwalificatie voor iedereen wordt in deze als een belangrijk instrument naar voren geschoven om de ongekwalificeerde uitstroom te reduceren. De SERV pleit al sinds 1999 voor de invoering van dit recht. Belangrijke discussiepunten zijn o.m. de uitstapniveaus welke kunnen worden beschouwd als een afgeleide van een startkwalificatie met daaraan verbonden de reflectie of iedereen de respectievelijke niveaus wel kan én ook behoeft te behalen. Andere aspecten die in het debat voorlopig nog weinig aandacht kregen, hebben betrekking op de vraag naar de afdwingbaarheid van dit recht (én zo ja tot op welke leeftijd?) en hieraan gelieerd aspecten van organisatorische en financiële verantwoordelijkheidsverdeling.

De discussie over de uitstapniveaus wordt momenteel samen gevoerd met de formulering en de invoering van (specifieke) eindtermen en daaraan gekoppeld het toekennen van diploma's en getuigschriften van het secundair onderwijs. Vooral het al dan niet diplomeren na het tweede jaar

van de derde graad in alle onderwijsvormen blijkt een heikel punt. In dit onderzoek kunnen we uiteraard geen uitspraken doen over de aangewezen uitstapniveaus voor een startkwalificatie. Dan hadden we ook afgestudeerden van het ASO en het hoger onderwijs in het onderzoek moeten betrekken. Bovendien hebben we ook geen aspecten van het maatschappelijk en persoonlijk functioneren en van de participatie aan levenslang leren betrokken. Voorliggend onderzoek bleef beperkt tot afgestudeerden uit het initieel beroepsonderwijs waarvan werd nagegaan hoe ze zich op korte en iets langere termijn konden handhaven op de arbeidsmarkt. Hun arbeidsmarktintrede werd relatief bekeken (d.i. afgemeten aan de arbeidsmarktintrede van de andere afstudeergroepen van het initieel beroepsonderwijs). Deze vergelijkingen lieten ons o.m. toe na te gaan hoe ongekwalificeerde onderwijsverlaters presteren in vergelijking met gekwalificeerde uitstromers, deeltijds afgestudeerden versus voltijds afgestudeerden en TSO-gekwalificeerden versus BSO-gekwalificeerden.

Met betrekking tot de *ongekwalificeerde onderwijsverlaters* konden we vaststellen dat hun startkansen (in termen van kansen op onmiddellijk werk en kwaliteit van de eerst gevonden jobs) niet significant slechter zijn dan van sommige andere (gekwalificeerde) afstudeercategorieën. Zij die echter niet onmiddellijk werk vinden, blijken het wel moeilijker te hebben om uit de inactiviteit te geraken. Bovendien blijkt ook hun handhavingproces op de arbeidsmarkt (zowel in termen van tewerkstellingspercentages als in termen van gemiddeld aantal, duur en kwaliteit van de uitgeoefende jobs) veel moeizamer te verlopen. Wel bestaan er binnen de groep van ongekwalificeerde onderwijsverlaters nog belangrijke verschillen naar laatste uitstroompositie uit het secundair onderwijs. Al deze vaststellingen ondersteunen in elk geval de idee van een certificeringbeleid dat én aandacht heeft voor de certificering van tussentijds behaalde kwalificaties binnen onderwijs én aandacht heeft voor de certificering van elders verworven kennis, vaardigheden en attitudes. Zeker als we de arbeidsmarktintrede van deze jongeren op iets langere termijn evalueren, is het belangrijk dat deze groep ten alle tijden (gestimuleerd) de draad weer kan opnemen binnen onderwijs zodat ze zich beter kunnen wapenen voor de arbeidsmarkt.

Vergelijken we de arbeidsmarktintrede van *afgestudeerden van de deeltijdse systemen* met deze van het voltijds onderwijs dan kunnen we vaststellen dat de intrede van eerst genoemden in aanvang zelfs veel vlotter verloopt (zowel in termen van onmiddellijke tewerkstellingskansen als in kwalitatieve termen van de eerste uitgeoefende job) maar de verschillen op termijn worden uitgevlakt. Wat betreft tewerkstellingspercentages zien we dat - overheen de tijd - afgestudeerden van de leertijd terrein verliezen aan afgestudeerden van 6/7TSO en 7BSO; - en DBSO-ers gelijke tred blijven houden met afgestudeerden uit 6BSO. Ook op kwalitatief vlak blijkt de aanvankelijke voorsprong weg te ebbem; vooral DBSO-ers blijken op termijn in kwalitatief minder gunstige jobs terecht te komen dan afgestudeerden uit het voltijds onderwijs. Uit deze analyses kunnen we voorlopig onthouden dat over iets langere termijn beschouwd, afgestudeerden uit de deeltijdse onderwijssystemen niet in dezelfde mate gewapend zijn voor de arbeidsmarkt als de voltijdsen; alhoewel hier meteen moet aan toegevoegd dat de verschillen met 6BSO niet altijd groot zijn (soms geen verschillen of verschillen in het voordeel van VIZO-ers en/of DBSO-ers). Werkervaring tijdens (het eerste jaar van) de opleiding blijkt over de gehele lijn bevorderend te zijn voor de arbeidsmarktintrede van DBSO-ers, alhoewel ook hier moet aan toegevoegd dat niet werd gecontroleerd voor instroomkenmerken (aantallen te klein).

De opvallendste conclusie die we m.b.t. de *arbeidsmarktintrede van afgestudeerden uit het TSO en BSO* kunnen trekken is dat niet zozeer het afstudeerniveau en -leerjaar van invloed waren op het verloop van dit intredeproces dan wel het studiedomein waarin men was afgestudeerd. De in dit onderzoek in beschouwing genomen kwantitatieve en kwalitatieve indicatoren van het intredeproces op korte en iets langere termijn, laten zien dat de verschillen tussen TSO- en BSO-ers en tussen zesde- en zevendejaars niet betekenisvol zijn wanneer wordt gecontroleerd voor de invloed van studiedomein en/of, stage- en werkervaring en/of sociale achtergrondkenmerken van de jongeren. Verschillen tussen studiedomeinen blijven daarentegen bijna steeds overeind; dit vooral ten nadele van jongeren afgestudeerd uit handel en personenzorg (niveau en leerjaar doen er niet toe). Stage-ervaring blijkt vooral de kwaliteit van de intrede op korte termijn te beïnvloeden; werkervaring onder de vorm van vakantiewerk en studentenjobs eerder de intrede op iets langere termijn. Een beleid dat de arbeidsmarktintrede van TSO- en BSO-afgestudeerden wil bevorderen, zal zich bijgevolg in eerste instantie moeten buigen over de arbeidsmarktrelevantie van bepaalde studiedomeinen (de economische conjunctuur mee in acht genomen) en mag daarbij ook niet de positieve invloed van stage- en werkervaring uit het oog verliezen.

BIJLAGEN

Bijlage 1 / Vragenlijst/kalender

Vragenlijst

Vragenlijst: Apart document (p. 226 t.e.m. 261)

Dit blad eruit laten

Kalender bij de vragenlijst

Kalender: Apart document (p. 264-265)

Dit blad eruit laten

Bijlage 2 / LOSO-gegevensbank: afbakening doelgroep en verloop van de bijkomende dataverzameling

In het LOSO-project, gefinancierd door het Departement Onderwijs, werden vanaf 1990-1991 6 400 jongeren gevolgd doorheen het secundair onderwijs. Het ging om alle eerstejaars van ongeveer 60 scholen met een eerste graad, gelegen in enkele aaneengesloten regio's. Er werd geopteerd voor het trekken van scholenzones of regio's. Dit om een onwerkbaar versnippering van leerlingen over scholen te voorkomen. De regio's werden gekozen op basis van hun gezamenlijke representativiteit voor Vlaanderen wat betreft de participatie aan onderwijsvormen en de verhouding tussen multilaterale en unilaterale zesjarige scholen, middenscholen en bovenbouwscholen. Een redelijke vertegenwoordiging van niet alleen het vrij, maar ook het gemeenschapsonderwijs werd nagestreefd. Tevens werden geografische, economische en sociale kenmerken van de regio's mee in rekening gebracht bij de steekproeftrekking. Concreet werkten bijna alle scholen van de gemeenten Dendermonde, Zele, Hamme, Berlare, Lebbeke, Buggenhout, Diest, Hasselt, Genk, Herk-de-Stad, Lummen, Houthalen-Helchteren, Heusden-Zolder, Zonhoven, Leopoldsburg en Beringen mee aan het onderzoek. Dit maakt dat de steekproef geen a-selecte steekproef is van leerlingen; leerlingen binnen eenzelfde school worden immers beïnvloed door dezelfde specifieke schoolkenmerken. Het voordeel is wel dat deze afhankelijkheid onderwerp van onderzoek kan worden. Zo wordt het bijvoorbeeld mogelijk om de invloed van de school op een aantal variabelen na te gaan. Voor meer informatie i.v.m. de steekproeftrekking verwijzen we naar de reeds verschenen boeken (Van Damme et al., 1997, 2001).

1. Eerste fase: aanvang van de gegevensverzameling in augustus 2000

Bij het verzamelen van gegevens zijn we vertrokken van de ruime groep 'vroegtijdige schoolverlaters' die traditioneel in het LOSO-project onderscheiden werd. Het ging om een groep van 810 jongeren van wie bekend was (of van wie we vermoedden) dat ze geen diploma van secundair onderwijs of geen getuigschrift van het zesde leerjaar BSO behaald hebben. We vestigen er de aandacht op dat er daarnaast ook nog een groep was van ongeveer 284 jongeren van wie we het spoor in de loop van het secundair onderwijs bijster geraakt waren.

Begin augustus 2000 werden 6 voltijdse jobstudenten aangeworven om gedurende één maand interviews af te nemen. In deze maand werden er 113 interviews afgenomen en waren er 13 weigeringen.

2. Tweede fase: periode september - december 2000

In die periode werd geprobeerd de gegevensverzameling voort te zetten met de hulp van jobstudenten die per uur of per interview betaald werden, en met de hulp van ad-hoc medewerkers die langs de VDAB of langs de scholen of CLB's die aan het LOSO-project meegewerkt hadden, gerekruteerd werden. Ondanks vele inspanningen bleek het uiterst moeilijk medewerkers te vinden en/of te motiveren om blijvend mee te werken. In die tweede periode werden dan ook slechts enkele interviews afgenomen.

3. Derde fase: gegevensverzameling in de periode januari - september 2001

Om de gegevensverzameling op een bevredigende manier te kunnen afsluiten, werden een veelheid van initiatieven genomen:

1. Er werd een beroep gedaan op 'informele' medewerkers uit de eigen familie-, vrienden- en kennissenkring, en op familieleden, vrienden en kennissen van die eerste reeks informele medewerkers van wie er sommigen als een soort lokale coördinatoren optraden.
2. Om over zo adequaat mogelijke adressen te kunnen beschikken werden de gemeenten aangeschreven. Aangezien heel wat gemeenten ons lieten weten dat sommige jongeren verhuisd waren naar een bepaalde gemeente zonder daarbij het nieuwe adres mee te delen, was het nodig herhaaldelijk gemeenten aan te schrijven.
3. Er werd beslist om de ruimere groep voortijdige schoolverlaters op te splitsen in twee subgroepen, nl.:
 - de 'voortijdige schoolverlaters in strikte zin' en
 - de 'ongekwalificeerde uitstroom'

Aanvankelijk werd het criterium om het onderscheid te maken gelegd op de achttiende verjaardag (waarbij de eventuele groep die na de zomervakantie achttien werd tot de voortijdige schoolverlaters in strikte zin behoorde omdat ze het voltijds onderwijs verlieten vóór hun 18 jaar). Naderhand werd dit gespecificeerd tot '30 juni van het burgerlijke jaar waarin men 18 jaar oud wordt'.

Besloten werd om de gegevensverzameling toe te spitsen op de vroegtijdige schoolverlaters in strikte zin. We vreesden immers dat in het andere geval feitelijk vooral jongeren uit de ongekwalificeerde uitstroom bereikt zouden worden. Zo bleken bij de 113 geïnterviewden uit augustus 2000 slechts 45 vroegtijdige schoolverlaters in de strikte zin te zijn.

4. Tenslotte hebben we geprobeerd om langs allerlei andere wegen (VDAB, gemeenten, secundaire scholen, telefonische contacten met jongeren of hun familieleden, ...) een zicht te krijgen op de schoolloopbaan van de groep jongeren van wie we het spoor in de loop van het secundair onderwijs bijster waren. We vermoedden immers dat bij die groep ook veel vroegtijdige schoolverlaters in strikte zin waren.

We proberen eerst een zicht te geven op de omvang van de groep (a) en daarna op de resultaten van de gegevensverzameling (b).

A. De herhaaldelijk gewijzigde omvang van de groep

Nadat we in maart 2001 de oorspronkelijke groep (N=810) opgesplitst hadden, bestond de prioritaire groep vroegtijdige schoolverlaters uit 527 individuen.

Op basis van deze nieuwe definitie en nieuw ingewonnen informatie hebben we in een tweede fase het volledige bestand herbekeken. Hierdoor werden 141 jongeren toegevoegd. Onze doelgroep bestond dan uit 668 personen.

Na het vervangen van het criterium ‘achttiende verjaardag’ door ‘30 juni van het jaar waarin men 18 wordt’, werden op basis van de ingevulde vragenlijsten 18 leerlingen uit het bestand verwijderd, en 4 nieuwe eraan toegevoegd. We werkten tijdens die periode met een groep van 654 leerlingen (C6 = voortijdig schoolverlater in strikte zin).

Op basis van het LOSO-loopbaanbestand (zoals beschikbaar in september 2001) en op basis van de vragenlijsten konden naderhand een aantal van deze 654 met zekerheid gerekend worden tot de voortijdige schoolverlaters in strikte zin (vsv), omdat zij vóór 30 juni van het jaar dat zij 18 worden minstens één loopbaanpositie hebben in DBSO, VIZO of op de arbeidsmarkt. Daarnaast waren er 58 die tot 30 juni van het jaar waarin men 18 wordt in het voltijds secundair onderwijs zaten; zij werden uit de verzameling verwijderd. Blevten er 60 over waar noch een vragenlijst noch een volledige schoolloopbaan vóór 18 van voorhanden is. Over hen bestond weinig zekerheid. Zij werden wel opgenomen in de doelgroep die nu bestaat uit 596 personen.

Samengevat (stand van zaken op 10/10/2001):

Loopbaanpositie einde leerplicht	Wel vragenlijst	Geen vragenlijst	Aantal
* Minstens één loopbaanpos. als vsv	246	239	485
* Onbekend in LOSO, maar wel vragenlijst	50		50
* Voltijds SO, maar toch vsv	1		1
* Onbekend		60	60
Totaal voortijdige schoolverlaters:	297	239	596
* Geen voortijdig schoolverlater	16	42	58

B. Eindresultaat van de gegevensverzameling

Het verzamelen van gegevens is zoals bekend gebeurd aan de hand van een uitgebreide activiteitenkalender en een vragenlijst die mondeling afgenomen werd. Ons streefdoel was om minimum 50% van de doelgroep te bereiken. Hiervoor werden zoals gezegd een aantal losse medewerkers ingeschakeld.

Deze medewerkers hebben een korte opleiding gekregen die gemiddeld 4 uur duurde en uit twee delen bestond: een inhoudelijk en een meer praktisch deel. In dit eerste deel kregen de interviewers uitleg over de verschillende begrippen die in de kalender en de vragenlijst gehanteerd worden. In het laatste deel vulden we aan de hand van een voorbeeld de kalender in zodat de verschillende begrippen duidelijker werden en zodat de interviewers meer vertrouwd geraakten met het gebruik van het codeboek.

Vanaf half september 2001 werden er een twaalfstal briefings georganiseerd waarop in totaal 96 mensen aanwezig waren. Een 40-tal van hen hebben onmiddellijk afgehaakt omdat ze de taak

als te moeilijk ervoeren. In totaal hebben 54 medewerkers een inspanning geleverd om interviews af te nemen.⁷⁸ Sommigen heel intens, anderen na hun andere dagbezigheid.

Toch hebben we een aantal voortijdige schoolverlaters niet kunnen interviewen. Hiervoor zijn 2 redenen:

- het ontbreken van juiste adresgegevens (N=19),
- niet wonende op een redelijke afstand van één van onze medewerkers (N=27). Deze groep hebben we schriftelijk aangeschreven (minder uitgebreide versie).

De stand van zaken samengevat (10/11/2001):

Afgenomen interview	308
Schriftelijke vragenlijst	26
Weigering	89
Afgesloten (overleden)	4
Tijdelijk afgesloten (verblijf in buitenland; langdurig ziek, .	8
Afgehandeld zonder succes	134
Vragenlijst in omloop	8
Adres onbekend	19
Totaal	596

* Van de 26 schriftelijke afgewerkte vragenlijsten zijn er 13 enkel schriftelijk benaderd (omdat ze te ver woonden); de overigen hadden reeds vooraf een schriftelijke vragenlijst ingevuld of wilden niet mee werken aan het interview. Van de 596 voortijdige schoolverlaters hebben dus 51,7% (308) personen meegewerkt aan het interview.

De 134 personen van wie, ondanks herhaalde contactpogingen, geen interview afgenomen werd, kunnen verder opgesplitst worden in:

Geen contact	28
Niet op afspraak (soms verschillende afspraken)	12
1 of meerdere contacten met persoon zelf (geen tijd, later, ...)	11
1 of meerdere contacten met vader/moeder/partner (geen contact meer met zoon/dochter, geen adresgegevens, zoon/dochter moeilijk bereikbaar, ...)	25
Contact met burenen/onbekende/huisbaas (persoon woont er niet meer; nieuw adres onbekend)	21
Geen verdere info	37

4. Vierde fase: gegevensverwerking in de periode juni - oktober 2001

De gegevensverwerking startte met een 'relecture' van de ingevulde vragenlijsten en kalenders, met het oog op het wegwerken van interne tegenstrijdigheden en het aanvullen van lacunes op basis van de beschikbare informatie.

⁷⁸ Briefingsdocumenten en codeboeken kunnen opgevraagd bij de onderzoekers.

Daarna werden de vragenlijstgegevens ingevoerd en gecontroleerd, en werd een systeem ontwikkeld dat toelaat de kalendergegevens op een adequate wijze in te voeren, en nadien op een geautomatiseerde wijze om te zetten in de kalendermatrix. Dit alles is afgewerkt en de resulterende databanken werden eind oktober beschikbaar gesteld aan het HIVA.

Daarmee was het LIVO-luik van het project in principe afgesloten. Desondanks en ondanks het feit dat de beschikbare middelen meer dan opgebruikt waren, hebben we nog een inspanning gedaan om:

- de informatie over het eerste en het huidige (of laatste) beroep te classificeren in termen van het classificatieschema dat door SONAR gebruikt is,
- de informatie die d.m.v. schriftelijke vragenlijsten ingewonnen werd, te verwerken,
- ook van de subjecten die niet geïnterviewd konden worden, zo goed mogelijk zicht te krijgen op de verdere loopbaan. Waardevol in dit verband is de door het VIZO en de VDAB beschikbaar gestelde informatie.

Punt 1 en 2 hierboven is afgewerkt.

Gedurende de looptijd van het onderzoek werd de informatie van het VIZO en de VDAB nog verder verwerkt. Het VIZO leverde informatie over de gevolgde opleiding alsook over het (arbeids)contract tijdens die periode. Via de VDAB krijgen we een zicht op de periodes die de jongeren werkten of werkloos waren.

Ondertussen worden in principe de personen van wie geen interview afgenomen werd of die geen schriftelijke vragenlijst hebben ingevuld, opgebeld door jobstudenten of andere medewerkers die de loopbaan van deze jongeren construeren. Er worden ook vragen gesteld over de eerste en huidige (of laatste) job. Op dit moment zijn er slechts 8 personen die via de telefoon hun medewerking verleend hebben, 12 die geweigerd hebben en 66 van wie geen juist telefoonnummer beschikbaar is in ons bestand. Ook de nieuwe adresgegevens van de VDAB en het VIZO leveren niets op.

Afgenomen interview	308
Schriftelijk vragenlijst	26
Telefonisch afgewerkt	8
Nog telefonisch te benaderen	70
Afgehandeld zonder succes (tel)	4
Weigering	89
Weigering tel	12
Adres en tel onbekend	5
Tel onbekend	61
Afgesloten (overleden)	4
Tijdelijk afgesloten (verblijf in buitenland, langdurig ziek, ...)	9
<hr/>	
Totaal	596

5. Vijfde fase: evaluatie van de representativiteit

Naar representativiteit stelt zich de vraag of de bereikte groep van 301 voltijds secundair onderwijsverlaters niet systematisch verschillend is van de groep die niet deelnam aan de mondelinge interviews (potentiële doelgroep N=596). We stelden reeds vast dat met betrekking tot achtergrondkenmerken (geslacht, voertaal thuis en sociale achtergrond) beide groepen zeer vergelijkbaar zijn (zie hoofdstuk 3). We kunnen echter ook aan de hand van enkele loopbaanvariabelen bevestigen dat de representativiteit blijkt te zijn gewaarborgd.

We gebruiken hiervoor de gegevens van 465 voortijdige schoolverlaters voor wie de volledige loopbaan in kaart kon worden gebracht aan de hand van de aanvullende gegevens van het VIZO en de VDAB. Op deze wijze kunnen we 279 geïnterviewde jongeren vergelijken met 186 jongeren die niet deelnamen aan de mondelinge bevraging. We bekijken ten eerste het aantal behaalde kwalificaties in de deeltijdse systemen, het aantal respondenten met een eerste job en de gemiddelde duur van de intrede-inactiviteit.

De proportie jongeren die een kwalificatie behaalden in een deeltijds onderwijssysteem schommelt bij beide groepen (mondeling geïnterviewd of niet) rond de 40%. Zowel van de geïnterviewde als de niet bereikte jongeren rondde 37% de leertijd van het VIZO af met een getuigschrift. Vijf procent van de geïnterviewde schoolverlaters behaalde een kwalificatiegetuigschrift van het DBSO; bij de niet bereikte jongeren is dat 3%.

Wanneer we kijken naar het aandeel jongeren dat reeds een job heeft uitgeoefend, liggen de cijfers voor beide groepen ook heel dicht bij elkaar. Van de geïnterviewde schoolverlaters heeft 95% reeds een eerste werkervaring gehad; bij de niet geïnterviewde jongeren is dat 99%.

Tenslotte geeft ook de gemiddelde intrede-inactiviteit aan dat de groep jongeren die aan de mondelinge bevraging deelnam voldoende representatief is. De gemiddelde duur tussen het schoolverlaten en de eerste job bedraagt bij de geïnterviewde jongeren 5,4 maanden; bij de niet bereikte groep is dat 6,3 maanden.

Bijlage 3 / Tabellen bij hoofdstuk 3

1. Factoranalyse op de motieven voor het verlaten van het voltijds secundair onderwijs

Extraction Method: Principal Component Analysis. Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.

Rotated Component Matrix		Component				
		1	2	3	4	5
16	Ik had problemen met leerkrachten op school	,804	4,444E-02	8,165E-02	-9,007E-02	2,470E-02
6	Ik had problemen met mijn gedrag op school	,766	2,703E-02	,104	-7,113E-02	-2,054E-02
21	Ze wilden me niet langer op school hebben	,693	3,471E-02	,111	-9,539E-02	1,360E-02
14	De manier van lesgeven verveelde me	,605	,115	-,102	,252	,324
18	De school was net een gevangenis	,588	,171	-6,013E-02	,216	,247
7	Wat ik leerde op school was zinloos	,541	,123	2,150E-02	,378	,160
15	Wat ik leerde op school had ik niet nodig om een goede job te vinden	,466	,219	-1,408E-02	,433	2,899E-02
1	Ik ging niet graag naar school	,424	,189	-,196	,129	,298
19	Ik wilde een opleiding volgen waar ik zowel kon werken als leren	2,935E-02	,741	-,226	-,102	,116
23	Ik wilde zelf geld verdienen	,228	,683	6,475E-02	8,093E-02	9,897E-02
2	Ik wilde méér op eigen benen staan	3,138E-02	,635	7,507E-03	,233	8,424E-03
20	Ik wenste andere vormen van onderwijs te volgen	8,469E-02	,601	-4,928E-02	,119	,168
17	Ik had zicht op werk	6,771E-02	,548	-2,233E-02	7,247E-02	-3,942E-02
22	Ik had geen diploma nodig om een goede job te vinden	,288	,405	5,378E-02	,202	-,120
27	Er waren teveel familiale problemen	4,273E-02	-,143	,798	-8,355E-02	-7,128E-02
8	Ik had teveel persoonlijke problemen	,186	-,116	,793	-1,556E-03	-,127
25	Ik moest thuis mee helpen	-,197	,231	,621	5,647E-03	4,657E-02
10	Ik had weinig vrienden op school	4,550E-02	-,130	,549	,158	,167
13	Ik wilde of moest voor thuis mee geld verdienen	-,103	,322	,491	-,129	9,656E-02
29	Ik had teveel gezondheidsproblemen (ziekte, drugsverslaving, ongeluk, ...)	,120	-9,009E-02	,482	,147	,171
5	Het beroep waarvoor ik leerde, interesseerde me niet meer	6,068E-02	-4,276E-02	3,331E-02	,757	4,582E-02
3	De opleiding sloot niet aan bij de praktijk van het beroep dat ik wilde uitoefenen	-,129	,188	-3,096E-02	,603	-5,908E-02
26	Ik leerde weinig bij op school	,262	,111	9,223E-02	,477	,335
4	De vakken op school interesseerden me niet	,352	5,369E-02	-,178	,455	,349
24	De opleiding was niet wat ik ervan verwacht had	,216	,228	,138	,442	,328
11	Ik wenste een gezin te stichten	-8,116E-02	,207	,134	,305	-,169
9	De theoretische vakken waren te zwaar	5,251E-03	5,759E-02	7,714E-02	-1,202E-02	,811
28	Ik kon niet goed volgen op school	6,059E-02	-6,697E-02	,255	-2,975E-02	,754
12	Ik moest teveel studeren	,251	,160	-4,086E-02	,131	,549

2. Factoranalyse op de beeldvorming over de deeltijdse systemen

Extraction Method: Principal Component Analysis. Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.

Rotated Component Matrix		Component	
		1	2
5	In het deeltijds onderwijs kunnen leerlingen precies leren wat in bedrijven nodig is	,709	-6,570E-02
3	Via het deeltijds onderwijs kan men gemakkelijker aan werk geraken	,702	,160
7	Leerlingen kiezen voor deeltijds onderwijs omdat ze leren en werken willen combineren	,669	-7,855E-03
1	Leerlingen kiezen voor deeltijds onderwijs o.w.v. voorkeur voor praktische opleiding	,639	-,173
6	Als men niets kan, gaat men naar het deeltijds onderwijs	7,250E-02	,759
4	Deeltijds onderwijs kiest men als men in het voltijds is mislukt	-7,574E-02	,685
2	In het deeltijds onderwijs komen vooral probleemleerlingen terecht	-,304	,620
8	Deeltijds onderwijs is gemakkelijker	9,000E-02	,592

3. Factoranalyse op de keuzemotieven voor een deeltijds systeem

Extraction Method: Principal Component Analysis. Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.

Rotated Component Matrix		Component		
		1	2	3
2	Ik wilde gaan werken	,788	,114	-8,840E-02
11	Ik wilde tegelijk werken en leren	,738	,132	,145
1	Ik wilde leren op het werk zelf	,735	1,414E-02	8,393E-02
9	Ik wilde geld verdienen	,668	,278	-6,500E-02
8	Ik wilde op een betere manier een beroep leren	,642	-6,115E-03	,278
3	Ik wilde zelfstandige worden	,524	-,283	,281
7	Ik wilde mijn ouders opvolgen in de zaak	-5,561E-02	-4,046E-02	,812
10	Ik wilde thuis helpen	,177	,219	,606
4	Het was de enige mogelijkheid om een bepaald beroep te leren	,184	,282	,486
5	Mijn vrienden hadden dit ook gevolgd	-5,992E-03	,734	-4,496E-02
12	Ik wilde meer tijd om met andere dingen bezig te zijn	,171	,562	9,187E-02
6	Ik was nog leerplichtig en moest minstens nog halftijds naar school gaan	-5,554E-03	,511	7,195E-02
14	Het werd mij aangeraden	3,389E-02	,469	,168
13	Ik had een job gevonden die ik kon combineren	,406	,417	8,075E-02

4. Factoranalyse op de redenen voor niet-werken tijdens het eerste jaar DBSO

Extraction Method: Principal Component Analysis. Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.

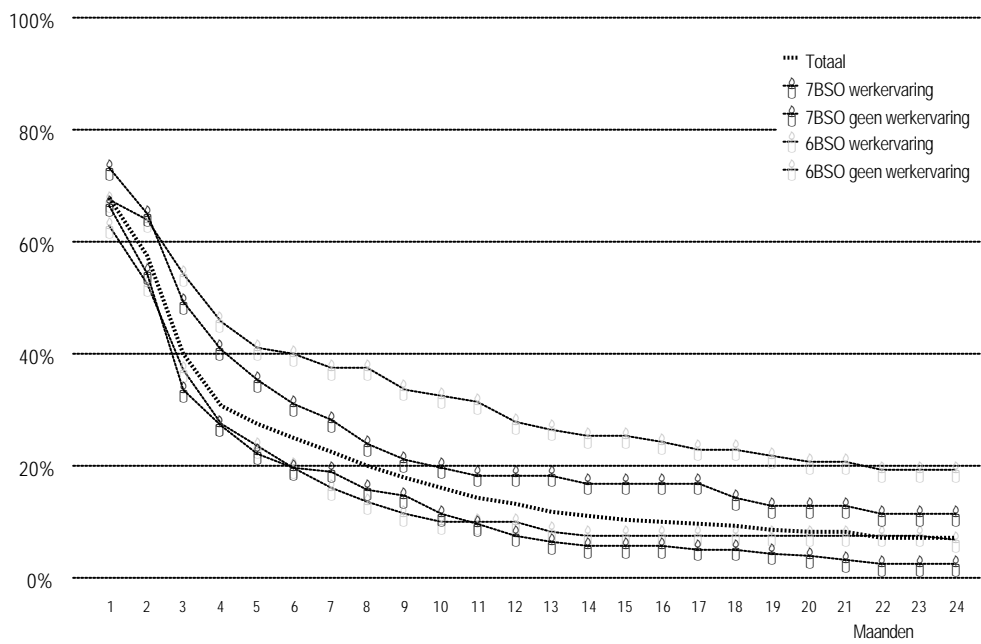
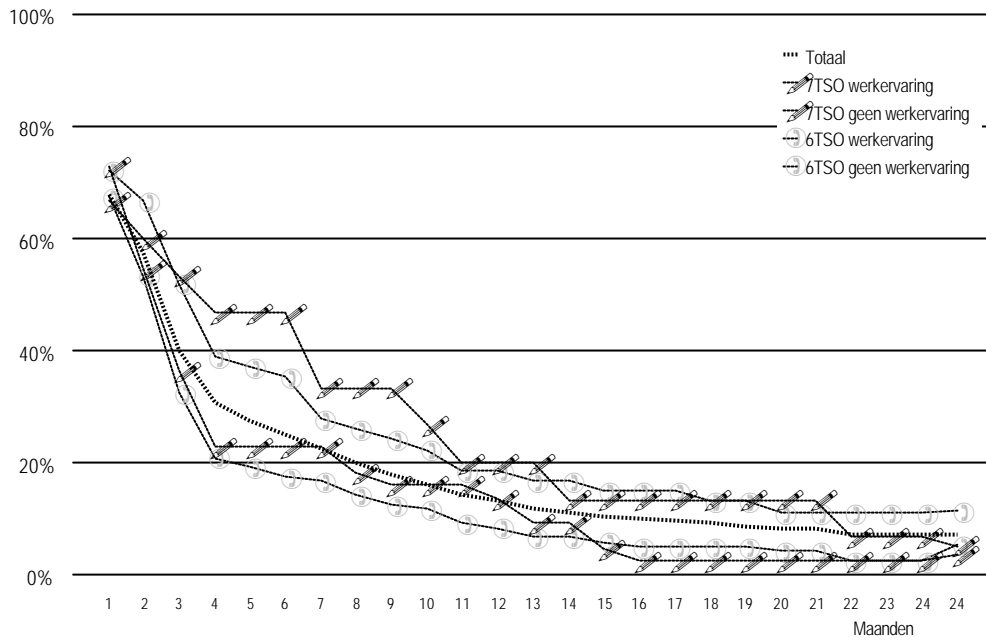
Rotated Component Matrix		Component				
		1	2	3	4	5
5	Ik had teveel familiale problemen (o.a. kinderopvang,...)	,960	2,734E-02	-9,378E-02	,146	-2,588E-03
15	Ik had teveel persoonlijke problemen	,944	1,282E-02	-9,466E-02	,222	-5,616E-02
19	Ik mocht niet werken van mijn ouders	,944	1,282E-02	-9,466E-02	,222	-5,616E-02
10	Ik moest thuis meehelpen	,832	1,868E-03	,181	-,107	-,111
13	Het gezin verloor dan vervangingsinkomen (o.a. kinderbijslag,...)	,808	4,117E-02	-,145	,122	,304
3	Werkgevers waren niet geïnteresseerd in jongeren zoals ik	-8,946E-03	,837	-,105	-,186	-7,902E-03
20	Werkgevers stelden te hoge eisen	-7,440E-02	,831	,114	,219	-,133
8	Ik had geen goede opleiding	,174	,698	,135	8,782E-02	,192
1	Ik wist niet hoe ik moest solliciteren	5,501E-02	,539	,379	,105	,144
16	Jobs waarvoor ik in aanmerking kwam, waren qua afstand te ver	7,391E-02	9,915E-02	,925	5,728E-02	-8,607E-02
6	Jobs waarvoor ik in aanmerking kwam, waren te slecht betaald	,268	,279	,639	,432	,120
2	De school ondernam te weinig inspanningen om werk te zoeken	-,214	-8,584E-03	,606	,111	3,045E-02
18	Er was te weinig werk	-5,561E-02	,561	,567	6,363E-02	-,262
11	Jobs waarvoor ik in aanmerking kwam, sloten niet aan bij mijn opleiding	-,112	4,015E-02	,521	-,245	-1,962E-02
9	Ik had teveel gezondheidsproblemen	,284	,158	5,927E-02	,865	-8,785E-02
7	Werkgevers waren wantrouwig omwille van mijn kleding en voorkomen	,199	,161	2,518E-02	,849	8,951E-02
17	Ik werkte reeds in het zwart	-8,755E-03	-,127	3,396E-02	,648	,316
12	Ik deed te weinig inspanningen om werk te zoeken	-3,229E-02	-4,391E-02	2,870E-02	8,117E-02	,843
4	Ik had geen zin om te gaan werken	,101	1,686E-02	-3,718E-02	3,196E-02	,824
14	Er waren geen jobs die mij aanspraken	-,155	,315	-7,300E-02	,215	,439

5. Factoranalyse op de kenmerken van de tewerkstelling tijdens de eerste deeltijdse opleiding

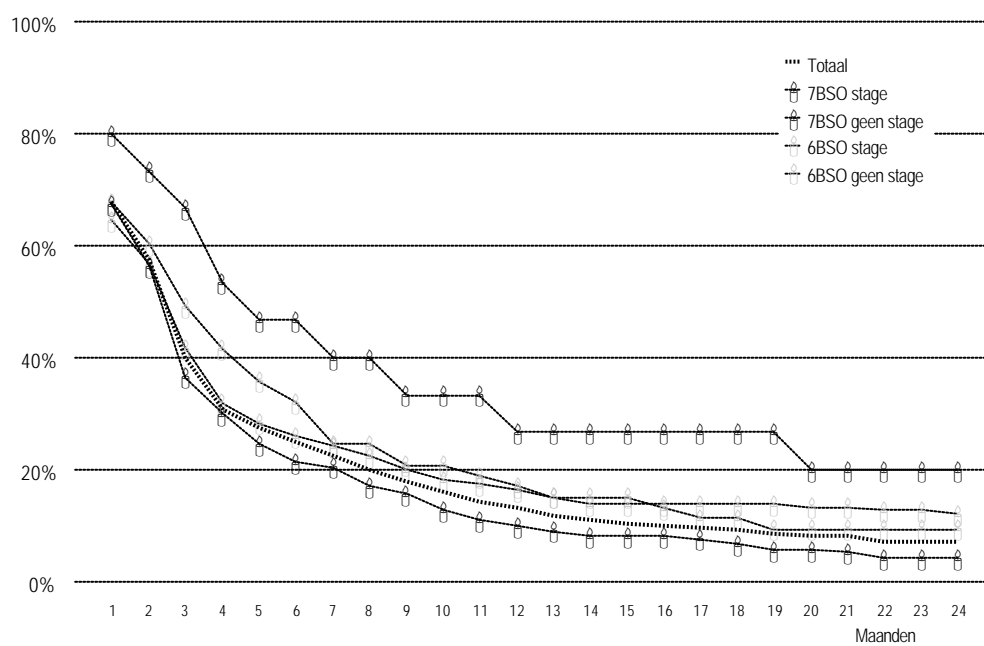
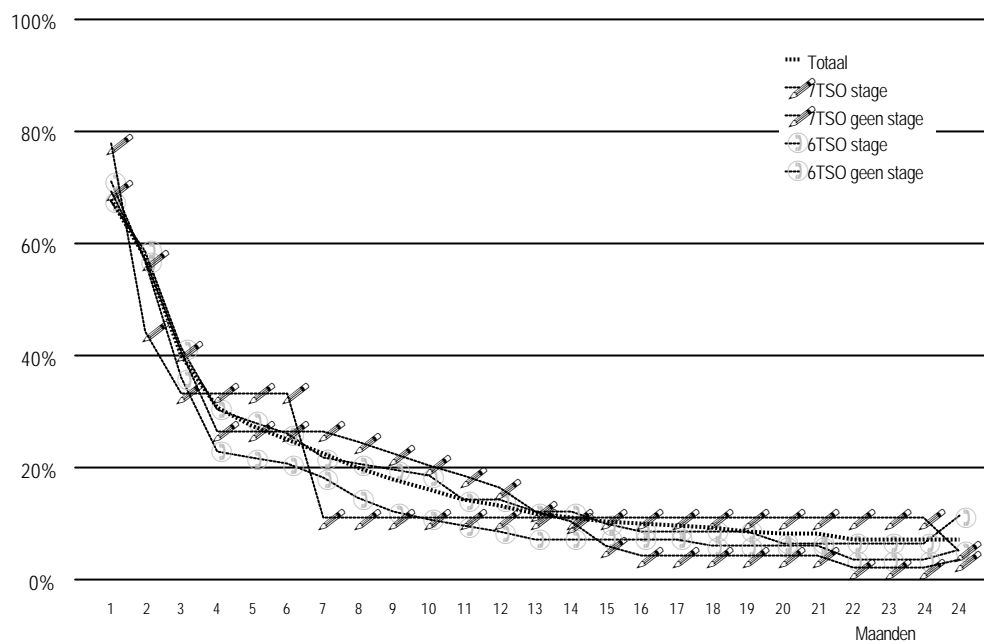
Extraction Method: Principal Component Analysis. Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.

Rotated Component Matrix		Component			
		1	2	3	4
2	Het was werk waarbij ik nieuwe dingen kon leren	,782	,129	,143	-,118
1	Het werk dat ik moest uitvoeren, paste bij het beroep dat ik wilde leren	,764	7,107E-02	-5,370E-02	-,116
7	Het was werk waarbij ik steeds moeilijkere opdrachten kreeg toevertrouwd	,650	1,404E-02	,271	,108
14	Het was werk waarvoor geen enkele opleiding was vereist	-,608	5,283E-02	7,970E-02	-9,984E-02
5	Het was afwisselend werk	,595	,205	,123	-,116
11	Het was werk waarbij ik kennis uit de opleiding kon gebruiken	,557	8,373E-02	-1,112E-02	-3,061E-02
13	Het was werk waarbij ik zelf het werktempo kon bepalen	7,212E-02	,839	-6,720E-02	,121
6	Het was werk waarbij ik voldoende tijd kreeg om de taken uit te voeren/af te werken	,177	,738	-,145	-,122
15	Het was werk waarbij problemen steeds konden worden opgelost	6,682E-02	,618	,190	-,224
8	Het was werk onder tijdsdruk	,131	-,540	,405	5,313E-02
3	Het was werk waarbij ik zelf kon beslissen op welke wijze ik het deed	,350	,423	3,601E-02	,185
16	Het was werk dat veel lichamelijke inspanning vroeg	-7,701E-02	-3,657E-03	,760	-4,668E-02
12	Het was werk waarbij ik veel overuren moest maken	9,925E-02	3,316E-03	,627	,299
10	Het was werk dat voortdurend aandacht vroeg bij de uitvoering ervan	,386	-,213	,500	-,129
4	Het was werk waarbij ik teveel alleen moest werken, zonder hulp van collega's	-1,009E-02	-,111	-1,855E-02	,796
9	Het was werk waarbij ik teveel zelfstandig moest werken zonder begeleiding	-8,936E-02	1,732E-02	,114	,730

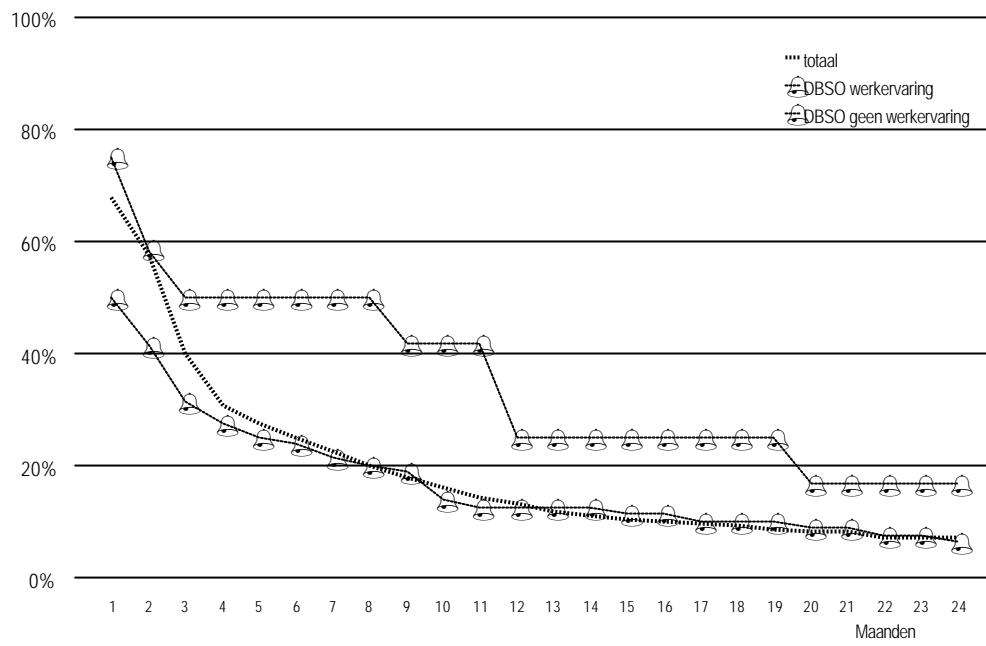
Bijlage 4 / Grafieken bij hoofdstuk 4

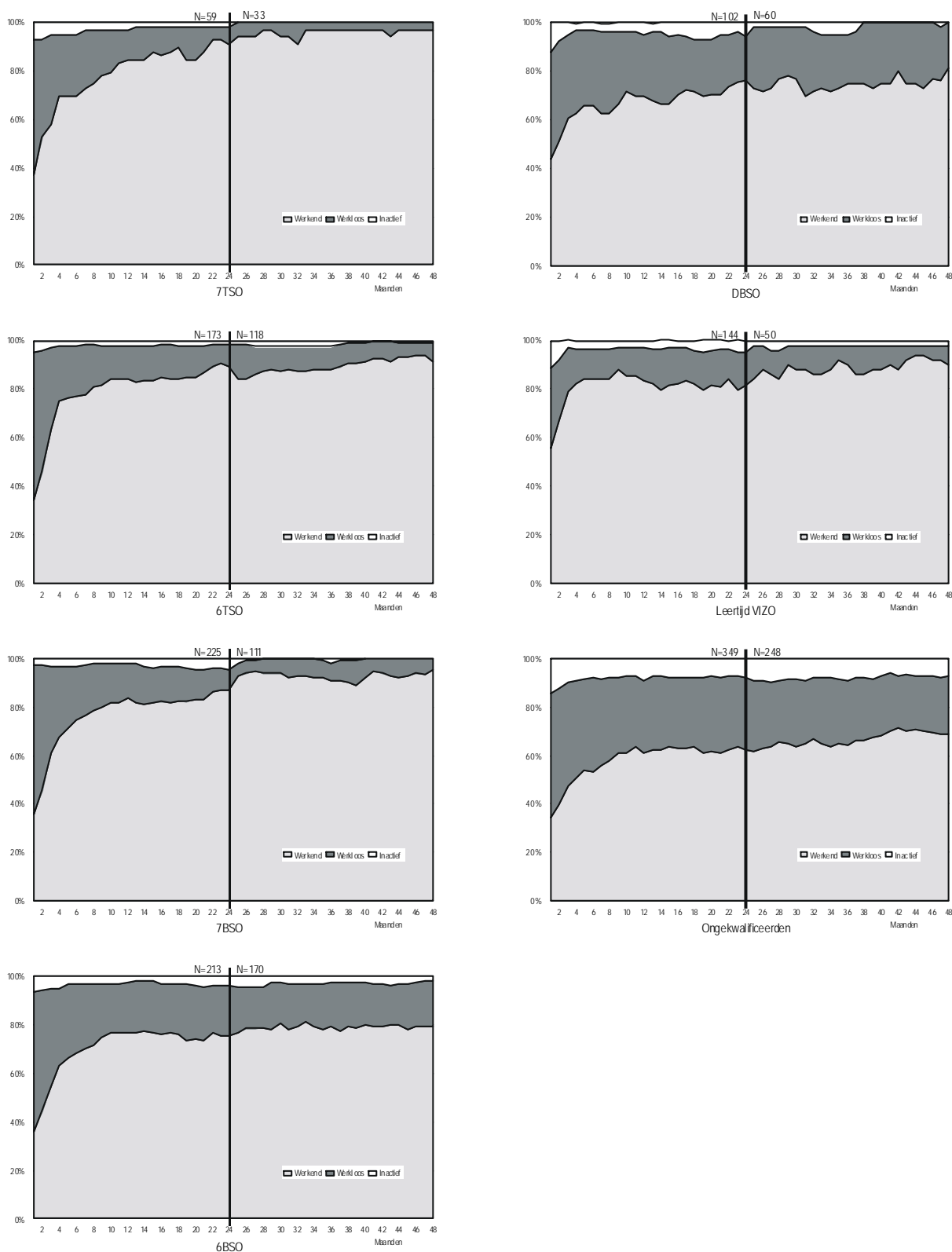
Grafiek 4.4a Inactiviteitsduur naar afstudeerniveau en werkervaring in TSO/BSO

Grafiek 4.4b Inactiviteitsduur naar afstudeerniveau en stages in TSO/BSO

Grafiek 4.5 Inactiviteitsduur naar werkervaring in het eerste jaar DBSO

Grafiek 4.6b Percentage werkend, werkloos, inactief na X maanden op de arbeidsmarkt voor de verschillende afstudeergroepen

Bijlage 5 / Technische bijlage over de analyse van duurtijd - Kaplan-Meier-schatter

In hoofdstuk 4 wordt de inactiviteitsduur tot de eerste significante job en de lengte van deze job geanalyseerd. Duurdata worden vaak beschreven aan de hand van de *survivor functie* en de *hazard functie*. De survivor functie (S) geeft de waarschijnlijkheid weer dat een duurtijd T gelijk is aan of groter dan een bepaalde waarde t :

$$S(t) = P(T \geq t)$$

De hazard functie I geeft de mate weer waarin duren op tijdstip t ten einde lopen, op voorwaarde dat deze duren minimum lengte t hebben, m.a.w.:

$$I(t) = f(t) / S(t)$$

Een probleem bij deze berekening is dat sommige duurtijden voor bepaalde respondenten slechts waargenomen worden tot op het moment van de enquête, de data zijn dus rechts gecensureerd (*right censored*). Zo zijn sommigen op het moment van de enquête nog steeds inactief/werkloos, zonder evenwel ooit een eerste significante job te hebben gehad. Anderen zijn nog steeds tewerkgesteld in de eerste job. Daarom worden, wat de duur tot de eerste significante job en de intredewerkloosheid betreft, enerzijds survivalpercentages berekend voor de beperkte groep van schoolverlaters die op het moment van de enquête reeds een significante job hebben gehad en anderzijds voor de volledige groep van schoolverlaters. Met betrekking tot de jobduur worden enerzijds percentages berekend voor de beperkte groep die op het moment van de enquête de eerste job reeds al heeft verlaten en anderzijds voor de gehele groep van schoolverlaters met minimum 1 significante job op het moment van de enquête. Het is evenwel mogelijk om een niet-parametrische schatter van de survivor functie te berekenen die rekening houdt met het gecensureerde karakter van bepaalde waarnemingen. Wanneer we de K in de sample voorkomende complete duurtijden rangschikken van klein naar groot, dan definiëren we duurtijden t_j voor $j = 1, 2, \dots, K$. Een natuurlijke schatter \hat{I} van de hazard functie op tijdstip t_j is:

$$\hat{I}(t_j) = h_j / n_j$$

waarbij h_j het aantal complete duurtijden met lengte t_j (d.w.z. exclusief de gecensureerde data) en n_j het aantal duurtijden met minimumlengte t_j . De overeenkomstige schatter voor de survivor functie is dan:

$$\hat{S}(t_j) = \prod_{i=1}^j (n_i - h_i) / n_i$$

Deze schatter wordt ook wel de *Kaplan-Meier schatter* genoemd.⁷⁹ Naast de reeds vermelde percentages worden ook percentages op basis van deze schatter berekend. We maken bij de berekening van deze schatter bovendien een onderscheid naar geslacht en scholingsniveau.

Om bij duuranalyse de invloed van verklarende variabelen na te gaan wordt niet de duurtijd zelf, maar wel de uitstroomkans als afhankelijke variabele geanalyseerd. Hiertoe dienen we deze uitstroomkans op een bepaalde manier te modelleren. In onze analyses worden de uitstroomkansen geschat a.d.h.v. een *Cox proportional hazards* model. Deze veel gebruikte manier om de uitstroomkans te modelleren heeft de volgende specificatie:

$$I(t) = I_0(t) \text{Exp}(BX)$$

Hierbij staat X voor een vector van verklarende variabelen en B voor een vector met de overeenkomstige coëfficiënten. De functie $I_0(t)$ betreft de baseline hazard functie, die overeenkomt met de waarde $X = 0$. De hazard functie wordt dus proportioneel beïnvloed door een verandering in de waarde van een afhankelijk variabele.

⁷⁹ Voor een eenvoudig overzicht van de parametrische en niet-parametrische behandeling van economische duurdata verwijzen we naar Kiefer (1988).

Bijlage 6 / Analyse van de werkervaring los van onderwijs- en opleidingsvorm

Op voorstel van de visiegroep werden jongeren met een alternerende opleiding (VIZO/DBSO) afgezet tegenover voltijds gekwalificeerden. In onderstaande tabel worden enkele maten samengevat met betrekking tot het intreden en zich handhaven op de arbeidsmarkt voor de verschillende afstudeerniveaus van het voltijds secundair onderwijs enerzijds en jongeren met een alternerende opleiding anderzijds. We kunnen afleiden dat alternerend leren de beste kansen geeft op onmiddellijke tewerkstelling na het onderwijsverlaten ($F(6,1\ 284)=10,188$, $p<0,000$) en een langdurende eerste job ($F(6,1\ 121)=2,136$, $p<0,05$). Ook wat het gemiddeld tewerkstellingspercentage betreft sluiten alternerend lerenden goed aan bij de voltijds afgestudeerden en doen zij het zelfs beter dan uitstromers uit het BSO ($F(6,1\ 250)=14,124$, $p<0,000$). Met betrekking tot het aantal uitgeoefende jobs en het aandeel voltijdse jobs tijdens de eerste twee jaren op de arbeidsmarkt, wordt geen significant verschil opgetekend ($F(6,1\ 121)=0,877$, $p=n.s.$ en $F(6,1\ 121)=0,939$, $p=n.s.$). Wat het aandeel arbeiders- en vaste jobs betreft, vallen de alternerend lerenden op door de hoogste percentages ($F(6,1\ 121)=4,039$, $p=0,001$ en $F(6,1\ 121)=3,843$, $p=0,001$).

Tabel b6.1 Ongekwalificeerde onderwijsverlaters naar uitstroompositie en een aantal achtergrond- en schoolloopbaankenmerken (N=353)

	7TSO	6TSO	7BSO	Hoogst behaalde kwalificatie		Ongekwalificeerd	Totaal
				6BSO	Alternerend leren (VIZO/DBSO)		
Intrede-inactiviteit (in mndn)	4,42	4,19	4,26	5,32	3,23	7,58	5,23
Duur eerste job (in mndn)	12,93	13,07	13,21	13,77	14,11	11,66	13,03
Percentage gewerkt*	77,89	78,64	75,75	70,13	77,17	57,33	70,19
Aantal jobs*	1,96	2,13	2,17	1,92	1,94	1,95	2,01
Aandeel arbeiderjobs*	66,48	76,32	69,26	74,56	82,33	82,16	76,92
Aandeel voltijdse jobs*	87,43	87,80	85,24	82,83	85,54	82,38	84,74
Aandeel vaste jobs*	45,17	42,14	45,49	42,06	54,21	35,43	43,56
N	59	176	231	220	227	360	1 285

* Telkens berekend over de eerste twee jaren na het onderwijsverlaten.

Bijlage 7 / De arbeidsmarktintrede van allochtone vrouwen en mannen vergeleken

Vooraleer de arbeidsmarktintrede van mannen en vrouwen waarvan de voertaal thuis niet het Nederlands is onderling te vergelijken, bekijken we vooraf hun hoogst behaalde kwalificaties in het initieel beroepsonderwijs.⁸⁰

Mannen en vrouwen met al dan niet het Nederlands als voertaal thuis hebben duidelijk een ander profiel wat bereikt afstudeerniveau betreft. Meest opvallend is de grote proportie niet-Nederlandssprekenden zonder enige kwalificatie op zak. Terwijl van de Nederlandssprekende mannen en vrouwen 22% geen kwalificatie behaalde, is dat bij vrouwen die thuis geen Nederlands spreken ruim 40% en bij mannen zelfs meer dan 60%. Daarnaast zien we bij Nederlandssprekenden een groter aandeel mannen dan vrouwen met een TSO- of VIZO-kwalificatie en ligt de verhouding omgekeerd voor BSO ($\chi^2(6,1069)=24,818$, $p<0,000$). Bij de niet-Nederlandssprekende jongeren zijn eveneens vrouwen sterker vertegenwoordigd bij de BSO-gekwalficeerden, maar ook bij de afgestudeerden van de leertijd van het VIZO ($\chi^2(6,231)=13,827$, $p<0,05$). Bij de DBSO-afgestudeerden is het aandeel jongeren dat het eerste jaar niet combineerde met tewerkstelling, ongeacht voertaal, enigszins groter voor vrouwen.

Tabel b7.1 Afgestudeerden van het initieel beroepsonderwijs naar kwalificatie, voertaal en geslacht (N=1 300)

	Nederlands		Niet-Nederlands		Totaal
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	
7TSO	5,4	5,0	1,4	1,1	4,5
6TSO	17,3	11,9	5,8	5,4	13,5
7BSO	17,9	22,8	6,5	12,0	17,8
6BSO	14,6	22,5	9,4	20,7	16,9
DBSO	7,7	7,2	12,2	10,9	8,2
- combinatie met werk in 1 ^e jaar	6,3	4,9	8,6	6,5	6,1
- geen combinatie met werk in 1 ^e jaar	1,4	2,3	3,6	4,4	2,1
Leertijd VIZO	14,9	8,7	3,6	8,7	11,3
Ongekwalficeerd	22,3	22,0	61,2	41,3	27,7
Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
N	665	404	139	92	1 300

⁸⁰ Van 231 (of 18%) van de jongeren in onze steekproef was de voertaal thuis niet (uitsluitend) het Nederlands. De meest voorkomende talen die deze jongeren thuis spreken zijn Turks (34%), Frans (28%), Berbers (10%), Arabisch (8%), Italiaans (8%). Tachtig procent van deze jongeren heeft wel de Belgische nationaliteit.

1. Succesvol intreden

In eerste instantie analyseren we enkele kenmerken van de arbeidsmarktintrede, namelijk de intrede-inactiviteit en de kwaliteit van de eerste job. Onze invalshoek is het effect van geslacht op deze verschillende aspecten en of dit effect in even sterke mate een rol speelt bij Nederlandssprekende en niet-Nederlandssprekende jongeren.

Voorafgaand bekijken we, als een eerste indicatie van de snelheid waarmee men een eerste job vindt, de situatie waarin de jongeren zich twee jaar na het verlaten van het onderwijssysteem bevinden. Negentig procent van de jongeren heeft ondertussen al een eerste werkervaring gehad, 10% is niettemin sinds het schoolverlaten steeds inactief geweest. Bij vrouwen die thuis geen Nederlands spreken is het grootste aandeel terug te vinden dat twee jaar na het schoolverlaten nog steeds inactief is, namelijk 36%; bij de Nederlandssprekende vrouwen is dat 13%. Bij de mannen is die verhouding 9% versus 5%. Bekijken we verder het kwalificatieniveau, dan vinden we geen significante verschillen ($\chi^2(3,84)=4,403$, $p=n.s.$ en $\chi^2(3,46)=6,864$, $p=n.s.$). Bij niet-Nederlandssprekenden valt wel op dat de mannen die nooit hebben gewerkt vrijwel allemaal ongekwalificeerd zijn. Niet-Nederlandssprekende vrouwen die na twee jaren nog steeds geen werk hebben, tellen daarentegen ook de helft TSO-, BSO- of gekwalificeerden van de deeltijdse onderwijssystemen onder hun rangen. Deze groep blijkt ook naar etnie een specifiek profiel te hebben. In vergelijking met de verdeling naar voertaal thuis in de totale steekproef, zijn het verhoudingsgewijs vooral vrouwen die thuis Berbers (24% versus 10% in de totale proefgroep) of Turks spreken (39% versus 34% in de totale proefgroep) die gedurende twee jaren na het schoolverlaten nooit hebben gewerkt.

Tabel b72 Afgestudeerden van het initieel beroepsonderwijs die twee jaar na het onderwijsverlaten nog steeds inactief zijn naar voertaal en geslacht (N=130)

	Nederlands		Niet-Nederlands		Totaal
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	
TSO	12,9	7,5	-	9,1	8,5
BSO	22,6	37,7	7,7	27,3	28,5
DBSO/leertijd VIZO	22,6	9,4	-	12,1	12,3
Ongekwalificeerd	41,9	45,3	92,3	51,5	50,7
Totaal aandeel nooit gewerkt	4,7	13,1	9,4	35,9	10,0
N	31	53	13	33	130

1.1 Intrede-inactiviteit

Wat de intrede-inactiviteit betreft, gemeten via de kans op onmiddellijke tewerkstelling en de uitstroomkans uit de inactiviteit, stelden we reeds een hoofdeffect van geslacht en voertaal vast. Op beide indicatoren scoren mannen en onderwijsverlaters met Nederlands als voertaal thuis opvallend sterk. Beide groepen hebben een veel grotere kans op onmiddellijke tewerkstelling na

het verlaten van het onderwijs. Indien ze toch niet onmiddellijk kunnen beginnen werken, stromen ze bovendien veel sneller uit de inactiviteit.

We gaan na of het effect van geslacht verschilt tussen Nederlands- en niet-Nederlandsprekenden aan de hand van de gemiddelde inactiviteitsduur (beperkt tot de eerste twee jaren op de arbeidsmarkt). Personen die over de geobserveerde periode van twee jaar nooit hebben gewerkt werden uit de analyses geweerd, aangezien deze groep reeds specifiek werd bekeken (zie hoger). Uit onderstaande cijfers komt voor Nederlandssprekenden een hoofdeffect van geslacht naar voor ($F(1,984)=25,642$, $p<0,000$): Nederlandssprekende vrouwen zijn na het schoolverlaten significant langer inactief dan Nederlandssprekende mannen (zie tabel x). De discrepantie tussen niet-Nederlandssprekende vrouwen en mannen ligt in dezelfde richting, maar is niet significant ($F(1,184)=2,129$, $p=n.s.$).

Tabel b73 Afgestudeerden van het initieel beroepsonderwijs naar gemiddelde intrede-inactiviteit (in maanden) voor respondenten die ooit hebben gewerkt, voertaal en geslacht (N=1 300)

		N	Gemiddelde	Standaarddeviatie
Nederlands	Man	634	2,41	4,109
	Vrouw	351	3,94	5,255
	Totaal	958	2,96	4,607
Niet-Nederlands	Man	126	3,83	5,015
	Vrouw	59	5,03	5,723
	Totaal	185	4,21	5,266

1.2 Kwaliteit van de eerste job

De kwaliteit van de eerst gevonden jobs bestuderen we enerzijds aan de hand van de kansen van mannen en vrouwen met een verschillende voertaal op een vast contract, een goede aansluiting tussen de genoten opleiding en jobniveau/-inhoud en anderzijds via een algemene maat van de tevredenheid in de eerste job.

Met betrekking tot de kans op een vast contract en een goede aansluiting tussen opleiding en jobniveau/-inhoud vinden we geen verschillen. Uit de logistische regressieanalyses in hoofdstuk 4 (zie paragraaf 2.1.2) kwamen geen significante hoofdeffecten, noch een interactie-effect van voertaal en geslacht naar voor. Dit wijst erop dat vrouwen - ook als ze thuis geen Nederlands spreken - evenveel kans maken op een vast contract en een goed aansluitend jobniveau en aansluitende jobinhoud als mannen.

Bekijken we de algemene tevredenheid met de eerst uitgeoefende job, dan vinden we een significant geslachtseffect voor niet-Nederlandssprekende mannen en vrouwen ($\chi^2(1,206)=3,977$, $p<0,05$). Van de vrouwen die thuis geen Nederlands spreken, is 77% tevreden over hun eerste job; van de niet-Nederlandssprekende mannen is dat 63%. Bij de jongeren wiens voertaal het Nederlands is, vinden we geen significante discrepantie tussen

mannen en vrouwen; respectievelijk 70% en 72% beoordelen de eerste job positief ($F(1,1032)=0,245$, $p=n.s.$).

2. Succesvol handhaven

2.1 Duur van de eerste job

We stelden reeds vast dat mannen significant minder snel hun eerste job verlaten. Wanneer we de gemiddelde duurtijd voor (niet-)Nederlandssprekende mannen en vrouwen vergelijken, zien we dat het geslacht voornamelijk bij een rol speelt bij Nederlandssprekenden ($F(1,1046)=8,985$, $p<0,005$): vrouwen wiens voertaal thuis Nederlands is, verlaten significant sneller hun eerste job dan Nederlandssprekende mannen. Voor jongeren die thuis geen Nederlands spreken, liggen de resultaten in dezelfde richting, maar is het verschil niet significant ($F(1,210)=2,834$, $p=n.s.$).

Tabel b74 Afgestudeerden van het initieel beroepsonderwijs naar gemiddelde duur van eerste job, voertaal en geslacht (N=1 258)

		N	Gemiddelde	Standaarddeviatie
Nederlands	Man	660	23,16	20,102
	Vrouw	387	19,40	18,607
	Totaal	1 047	21,77	19,638
Niet-Nederlands	Man	137	19,74	17,946
	Vrouw	74	15,61	15,089
	Totaal	211	18,29	17,076

2.2 Gemiddeld percentage gewerkt

We vonden reeds dat geslacht en voertaal invloed uitoefenen op het gemiddeld percentage gewerkt tijdens de prille beroepsloopbaan. Mannen zijn gemiddeld 20% meer tewerkgesteld dan vrouwen en Nederlandssprekende jongeren gemiddeld 12% meer dan jongeren die thuis geen Nederlands spreken. Dit hoofdeffect van geslacht blijft ook overeind als enkel personen die ooit hebben gewerkt in beschouwing worden genomen. Uit onderstaande vergelijking blijkt dat het geslachtseffect sterker speelt bij niet-Nederlandssprekenden thuis (verschil tussen mannen en vrouwen is meer uitgesproken; $F(1,1040)=92,057$, $p<0,000$ voor Nederlandssprekenden; $F(1,224)=28,997$, $p<0,000$ voor niet-Nederlandssprekenden).

Tabel b7.5 Afgestudeerden van het initieel beroepsonderwijs naar gemiddeld percentage gewerkt voor de totale steekproef, voertaal en geslacht (N=1 266/791)

		Gemiddeld % gewerkt		N	
Nederlands	Man	80,6	(84,2)	646	(393)
	Vrouw	61,4	(67,3)	395	(263)
	Totaal	73,3	(77,4)	1 041	(656)
Niet-Nederlands	Man	65,4	(69,3)	135	(77)
	Vrouw	39,1	(40,8)	90	(58)
	Totaal	54,9	(57,1)	225	(135)

* De eerste percentages zijn gebaseerd op de eerste 24 maanden na het afstuderen, de percentages tussen haken zijn gebaseerd op de eerste 48 maanden na het afstuderen.

We bespraken reeds dat een groot aandeel van de niet-Nederlandssprekende vrouwen gedurende lange tijd (twee jaar na het onderwijsverlaten) inactief bleef, wat uiteraard het gemiddelde tewerkstellingpercentage beïnvloedt. Indien in de analyse enkel personen worden betrokken die ooit hebben gewerkt (zie tabel x), blijven de geslachtseffecten overeind, maar nu is de discrepantie tussen Nederlandssprekende mannen en vrouwen het grootst ($F(1,956)=68,707$, $p<0,000$ voor Nederlandssprekenden en $F(1,178)=5,333$, $p<0,05$ voor niet-Nederlandssprekenden).

Tabel b7.6 Afgestudeerden van het initieel beroepsonderwijs naar gemiddeld percentage gewerkt voor respondenten die ooit hebben gewerkt, voertaal en geslacht (N=1 136/704)

		Gemiddeld % gewerkt		N	
Nederlands	Man	84,7	(87,4)	615	(373)
	Vrouw	70,9	(75,8)	342	(227)
	Totaal	79,8	(83,0)	957	(600)
Niet-Nederlands	Man	72,4	(74,7)	122	(70)
	Vrouw	61,8	(63,3)	57	(34)
	Totaal	69,0	(71,0)	179	(104)

* De eerste percentages zijn gebaseerd op de eerste 24 maanden na het afstuderen, de percentages tussen haken zijn gebaseerd op de eerste 48 maanden na het afstuderen.

2.3 Gemiddeld aantal jobs en duur jobs

Beschouwen we vervolgens het gemiddeld aantal en de gemiddelde duur van de uitgeoefende jobs, dan treffen we een significant hoofdeffect van voertaal en geslacht op de laatste variabele aan. De jobs die mannen uitoefenen duren gemiddeld genomen langer dan die van vrouwen (13,7 versus 11,6 maanden over twee jaren beschouwd; 23,2 versus 19,4 maanden over vier jaren) en die van Nederlandssprekenden langer dan van niet-Nederlandssprekenden (13,2 versus 11,7 maanden over twee jaren beschouwd; 22,6 versus 16,8 maanden over vier jaren). We vinden echter geen aanwijzingen dat dit geslachtseffect sterker speelt bij de

niet-Nederlandssprekenden thuis dan bij de Nederlandssprekenden thuis ($F(1, 178)=0,002$, $p=n.s.$ en $F(1,956)=2,355$, $p=n.s.$).

Tabel b7.7 Afgestudeerden van het initieel beroepsonderwijs naar gemiddelde duur van de uitgeoefende jobs, voertaal en geslacht (N=1 136/752)

		Gemiddelde duur jobs		N	
Nederlands	Man	13,9	(24,2)	615	(387)
	Vrouw	11,9	(20,2)	342	(247)
	Totaal	13,2	(22,6)	957	(634)
Niet-Nederlands	Man	12,5	(18,0)	122	(77)
	Vrouw	10,0	(14,6)	57	(41)
	Totaal	11,7	(16,8)	179	(118)

* De eerste percentages zijn gebaseerd op de eerste 24 maanden na het afstuderen, de percentages tussen haken zijn gebaseerd op de eerste 48 maanden na het afstuderen.

2.4 Gemiddeld aandeel arbeider/voltdijs/vast

Eerder konden we reeds vaststellen dat mannen significant vaker dan vrouwen als arbeider zijn tewerkgesteld (87% versus 58% over twee jaren beschouwd; 85% versus 58% over vier jaren beschouwd). Zij komen ook vaker in voltdijse jobs terecht (93% versus 68% over twee jaren beschouwd; 95% versus 68% over vier jaren beschouwd). Uit tabel x kan men aflezen dat dit geslachtseffect op het aandeel voltdijse jobs bij Nederlandssprekende jongeren meer uitgesproken is dan bij niet-Nederlandssprekenden thuis ($F(1,956)=176,701$, $p<0,000$ en $F(1,178)=8,440$, $p<0,005$). Met betrekking tot het aandeel vaste contracten blijkt enkel de voertaal een rol te spelen. Jongeren die thuis Nederlands spreken hebben vaker vaste jobs dan niet-Nederlandssprekenden (45% versus 36% over twee jaren beschouwd; 45% versus 36% over vier jaren beschouwd). Geslacht blijkt hierop geen effect te hebben, bij de Nederlands- noch bij de niet-Nederlandssprekenden thuis.

Tabel b7.8 Afgestudeerden van het initieel beroepsonderwijs naar gemiddeld aandeel jobs als arbeider, voltdijse jobs, vaste jobs, voertaal en geslacht (N=1 136/752)

		Gemiddeld aandeel arbeider	Gemiddeld aandeel voltdijs	Gemiddeld aandeel vast	N	
Nederlands	Man	86,6 (84,4)	93,9 (95,7)	45,2 (45,4)	615	(387)
	Vrouw	57,8 (56,6)	66,8 (67,2)	44,1 (44,7)	342	(247)
	Totaal	76,3 (73,6)	84,2 (84,6)	44,8 (45,2)	957	(634)
Niet-Nederlands	Man	88,7 (88,5)	91,3 (90,9)	36,1 (35,6)	122	(77)
	Vrouw	63,4 (65,7)	78,5 (72,5)	36,1 (38,4)	57	(41)
	Totaal	80,6 (80,6)	87,2 (84,5)	36,1 (36,6)	179	(118)

* De eerste percentages zijn gebaseerd op de eerste 24 maanden na het afstuderen, de percentages tussen haken zijn gebaseerd op de eerste 48 maanden na het afstuderen.

2.5 Kwaliteit van de laatste job

Naar kwaliteit van de laatst uitgeoefende job vonden we reeds dat mannen meer kans hebben om een goede aansluiting te ervaren tussen hun laatste job en de gevolgde studies. Uit de logistische regressieanalyses in hoofdstuk 4 (zie paragraaf 2.2.2) kwamen geen effecten van voertaal of geslacht naar voor. Evenmin werd voor de aansluiting van de laatste job met de gevolgde opleiding qua inhoud een invloed van voertaal en/of geslacht vastgesteld.

3. Besluit

Samenvattend kunnen we besluiten dat er met betrekking tot kwalificatieniveau belangrijke verschillen bestaan tussen mannen en vrouwen die thuis al dan niet Nederlands spreken. Meest opvallend is de grote proportie ongekwalificeerden bij niet-Nederlandssprekende jongeren, vooral bij mannen (twee- tot driemaal meer dan bij Nederlandssprekenden). Naar mogelijkheden tot het opdoen van werkervaring tijdens (het eerste jaar van) de DBSO-opleiding werden geen verschillen tussen al dan niet Nederlandssprekende mannen en vrouwen opgetekend (telkens iets meer mannen combineren leren en werken).

Evalueren we de intrede op de arbeidsmarkt, dan valt het grote aandeel allochtone vrouwen op die tot twee jaar na verlaten van het onderwijs nooit hebben gewerkt. Verhoudingsgewijs omvat deze groep voornamelijk vrouwen die thuis Berbers of Turks spreken; onder hen bevinden zich ongeveer evenveel gekwalificeerden (TSO, BSO, deeltijdse onderwijssystemen) als ongekwalificeerden. Bekijken we de intrede-inactiviteit van diegenen die wel ooit hebben gewerkt, dan blijkt het geslachtseffect meer uitgesproken bij Nederlandssprekenden (vrouwen significant langer inactief). Met betrekking tot de kwaliteit van de eerste job, gemeten via de kans op een vast contract en op een aansluitende job (qua niveau en inhoud), werd geen geslachtseffect geobserveerd. Wel werd een significante invloed van geslacht op de arbeidstevredenheid van niet-Nederlandssprekenden opgetekend: vrouwen met een andere voertaal dan het Nederlands zijn meer tevreden over hun eerste job dan niet-Nederlandssprekende mannen.

Bekijken we tenslotte het effect van geslacht op het proces van zich handhaven op de arbeidsmarkt en de mate waarin dit effect anders speelt bij Nederlands- en niet-Nederlandssprekende jongeren. Met betrekking tot de duurtijd van de eerste job, stellen we vast dat vrouwen met als voertaal het Nederlands significant sneller hun eerste job verlaten dan Nederlandssprekende mannen. Voor jongeren die thuis geen Nederlands spreken, liggen de resultaten in dezelfde richting, maar is het verschil niet significant. Wanneer we het gemiddeld percentage gewerkt beschouwen, blijkt het geslacht een sterkere invloed uit te oefenen bij niet-Nederlandssprekenden thuis. Worden echter enkel jongeren mét een eerste werkervaring in rekening gebracht, dan is het geslachtseffect meer uitgesproken bij Nederlandssprekenden. Voor enkele andere aspecten van het zich handhaven op de arbeidsmarkt, m.n. het gemiddeld aandeel arbeiders- en vaste jobs en een goed aansluitend niveau in de laatste job, vonden we voor geen

van beide groepen invloed van geslacht. Daarentegen is het geslachtseffect op het aandeel voltijdse jobs bij Nederlandssprekende jongeren sterker

BIBLIOGRAFIE

- ACW (2001), *Visie op de invulling van de niet-schoolse tijd in het deeltijds onderwijs*, Brussel, 7 p.
- Algemene Rekenkamer (2001), *Begeleiding en herplaatsing van voortijdige schoolverlaters*, Den Haag, 39 p.
- Bonnal L., Mendes S. & Sofer C. (2000), *Access to the first job: A comparison between apprenticeship and vocational school in France*, GREMAQ Université de Toulouse/ LEO, Université d'Orléans, 34 p.
- Bowlus A. (1995), 'Matching workers and jobs: cyclical fluctuations in match quality', *Journal of Labor Economics*, 13, p. 335-350.
- Bratberg E. & Nilsen Ø. (2000), 'Transitions from school to work and the early labour market experience', *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 62, p. 909-929.
- De Broucker P., Gensbittel M.H. & Mainguet C. (2000), *Educational determinants and other aspects of the transition process*, Contribution for the International Workshop on Comparative Data on Education-to-Work Transitions, Paris, 21-23 June.
- De Bruijn E. (1995), *Changing pathways and participation in vocational and technical education and training in the Netherlands*, SCO-Kohnstamm Institute for Educational Research, Amsterdam, 160 p.
- De Koning J. & Gelderblom A. (2000), '*Onderwijs, scholing en arbeidsmarkttransities*', paper gepresenteerd op het Arbeidsmarktcongres 'De transitionele arbeidsmarkt. Contouren van een actief arbeidsmarktbeleid', Brussel, 2 maart 2000.
- Delmotte J., Van Hootegem G. & Dejonckheere J. (2001), *Hoe werven bedrijven in België in 2000? Onderzoek in opdracht van UPEDI, Federatie van de uitzendbureaus*, HIVA, K.U.Leuven, Leuven.

- den Boer P.R. & Meesterberends-Harms G.J. (1992), *Het intern rendement van het leerlingwezen: Een vooronderzoek*, RION, Instituut voor Onderwijsonderzoek, Rijksuniversiteit Groningen, Groningen, 140 p.
- De Vries G.C. & De Jong M.W. (1988), *Schoolverzuim en schooluitval in het voortgezet onderwijs: Een literatuurstudie*, Stichting Centrum voor Onderwijsonderzoek, Universiteit Amsterdam, Amsterdam, 226 p.
- De Vries G.C. (1993a), *Schoolverzuim en schooluitval in het voortgezet onderwijs: Een literatuurstudie*, Lisse, Swets & Zeitlinger, Amsterdam.
- De Wit W. & Dekkers H. (1994), *Schoolverlaten in de eerste vier jaar voortgezet onderwijs: Omvang en achtergronden van voortijdig schoolverlaten van autochtone en allochtone leerlingen*, Instituut voor Toegepaste Sociale Wetenschappen, Nijmegen, 125 p.
- Dekkers H., Uerz D. & den Boer P. (2000), *Early school leaving from an international perspective*, ITS University of Nijmegen, Nijmegen.
- Doets C. & Westerhuis A. (2000), *Rijp en groen: Startkwalificaties voor jonge voortijdig schoolverlaters*, CINOP, 's Hertogenbosch, 42 p.
- Douterlungne M. (1994), *Dag school! Een onderzoek over het voortijdig schoolverlaten in de tweede graad van het beroepssecundair onderwijs*, HIVA, K.U.Leuven, Leuven, 146 p.
- Douterlungne M., Nijsmans I. & Van de Velde V. (1997), *Toekomstgerichte reflectie over de deeltijdse leerplicht: Verslag van de Commissie deeltijdse leerplicht aan de Koning Boudewijnstichting*, Garant, Leuven-Apeldoorn, 94 p.
- Douterlungne M., Van de Velde V., Rubbrecht I., Van Valckenborgh K., Lauwereys L., Nicaise I. & Van Damme J. (2001), *Ongekwalficeerd: zonder paspoort? Een onderzoek naar de omvang, karakteristieken en aanpak van de ongekwalficeerde onderwijsverlaters*, HIVA, K.U.Leuven, Leuven, 183 p.
- European Commission (2001), *Key data on vocational training in the European Union*, European Commission/Eurostat/CEDEFOP, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg, 166 p.
- Farag S. & Wolbers M. (2001), *Het effect van voortijdige schooluitval op de arbeidsmarktpositie van schoolverlaters van het secundair beroepsonderwijs*, Researchcentrum Voor Onderwijs en Arbeidsmarkt, Universiteit Maastricht, Maastricht, 16 p.
- Freysson L. (2000), *Indicators on transition from school to working life: The work undertaken by Eurostat since 1995*, International workshop on comparative data on education-to-work transitions, Paris, 21-23 June 2000, 9 p.

- Hannan D., Raffe D. & Smyth E. (1996), *Cross-national research on school to work transitions: An analytical framework*. Background paper prepared for the Planning Meeting for the Thematic Review of the Transition from Initial Education to Working Life, 26-27 September, OECD, Paris.
- Hannan D.F. & Werquin P. (1999), *Education and labour market change: The dynamics of education to work transitions in Europe*, TSER Conference, Brussels, April 1999.
- Harkink B., Oyen M. & Dekkers H. (1995), *Zeer voortijdige schoolverlaters: De situatie van autochtone en allochtone jongeren na het schoolverlaten*, Instituut voor Toegepaste Sociale Wetenschappen, Nijmegen.
- Hoeben W.Th.J.G. (1992), *Beroepsonderwijs en arbeidsmarkt: Een vergelijking van de arbeidsmarktpositie van schoolverlaters uit verschillende vormen van secundair beroepsonderwijs*, RION, Instituut voor Onderwijsonderzoek, Rijksuniversiteit Groningen, Groningen, 218 p.
- Hövels B., Bock B. & Eimers T. (1991), *Zonder beroepskwalificatie uit het onderwijs, Deel I: Een kwantitatief beeld van de groep voortijdige schoolverlaters, 91 p., Deel II: Aanpak, werkwijze en effecten van beloftevolle projecten, 140 p., Deel III: Achtergronden, oorzaken en perspectieven van voortijdig schoolverlaten, 120 p.*, Instituut voor Toegepaste Sociale Wetenschappen, Nijmegen.
- Hövels B.W. (1997), 'Voortijdig schoolverlaten in perspectief van de startkwalificatie', in *Onderwijskundig lexicon, Deel Centrale Onderwijsthema's, Ontwikkelingen in het beroepsonderwijs en de volwasseneneducatie*, p. 59-80.
- Lokman I. & Nieuwenhuis L. (1990), *Zittenblijven of schoolverlaten: Kosten-batenanalyses van m.b.o.-leerlingen omtrent hun school- en beroepsloopbaan*, in *Onderwijs en Samenleving*, Instituut voor Toegepaste Sociale Wetenschappen, Nijmegen, 373 p.
- Maingnet C. (1999), *The transition from the educational system tot working life: Use of national statistics*, CEDEFOP/European centre for the development of vocational training, Thessaloniki, 89 p.
- Malfait D., Sels L. & Desmet-Goethals J. (1996), *De arbeidsmarktpositie van afgestudeerden van het TSO en BSO: In het bijzonder van vrouwelijk en mannelijke afgestudeerden van de nijverheidstechnische richtingen*, HIVA, K.U.Leuven en Vlaamse Onderwijsraad, Brussel, 69 p.
- MDW Werkgroep Voortijdig Schoolverlaten (2000), *Alle wegen leiden uiteindelijk naar een startkwalificatie*, Ministerie van Economische Zaken, 's-Gravenhage, 113 p.
- Meesters M.J. & Huson J.M. (1990), *Schoolloopbanen en arbeidsmarktpositie*, OSA-werkdocument nr. W68, 's-Gravenhage, 92 p.

- Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Administratie Werkgelegenheid (2001), *Strategisch plan werkgelegenheid: Monitoring van de beoogde beleidseffecten, stand van zaken oktober 2001*, Brussel, 110 p.
- Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Administratie Werkgelegenheid (2001), *Vlaams actieplan Europese werkgelegenheidsrichtsnoeren 2001: Een Vlaamse bijdrage aan het Belgisch Nationaal Actieplan 2001*, Brussel, 103 p.
- Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs (2000), *Vlaamse onderwijsindicatoren in internationaal perspectief: Editie 2000*, Brussel, 234 p.
- Müller W., Brauns H., Couppié T., Gangl M. et al. (1999), *A comparative analysis of transitions from education to work in Europe - based on the European Community Labour Force Survey*, CATEWE Work Package 4, TSER, Mannheim (MZES), Maastricht (ROA) and Marseille (CEREQ), 228 p.
- Murray T.S., Kirsch I.S. & Jenkins L. (eds.) (1997), *Adult literacy in OECD countries: Technical report on the first international literacy survey*, United States Department of Education, Washington D.C.
- Neve J.H. (1989), *Zonder diploma op weg naar werk: Een verkennend onderzoek naar voortijdige onderwijsverlaters, hun eerste stappen op de arbeidsmarkt en hun herinstroom in het onderwijs*, Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, Den Haag, 115 p.
- Neve J.H. (1991), *Zonder diploma uit het deeltijdonderwijs: Een kwantitatief onderzoek naar de omvang van de ongediplomeerde in- en uitstroom bij enige vormen van deeltijdonderwijs*, Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, Den Haag, 111 p.
- Nijsmans I. (1996), *Het deeltijds beroepssecundair onderwijs: een balans na tien jaar werking*, HIVA, K.U.Leuven, Leuven, 298 p.
- NIS (2001), *Werkgelegenheid en werkloosheid. Enquête naar de arbeidskrachten 2000*, Ministerie van Economische Zaken, Brussel
- OECD (1998), *Overcoming failure at school*, OECD Publications, Paris, 97 p.
- OECD (1998), *Pathways and participation in vocational and technical education and training*, OECD Publications, Paris.
- OECD (1999), *Thematic review of the transition from initial education to working life: Final comparative report*, OECD Publications, Paris, 238 p.
- OECD (2002), *Education at a glance: OECD indicators*, Centre for educational research and innovation indicators of education systems, OECD Publications, Paris, 382 p.

- OECD (2002), *Education policy analysis*, OECD Publications, Paris, 131 p.
- Plug E. & Groot W. (1998), *Apprenticeship versus vocational school: Exemplified by the Dutch situation*, Department of economics, NOW 'Scholar', University of Amsterdam & Department of household and consumer studies, Wageningen University, 25 p.
- Raffe D. (1998), *Conclusion: Where are pathways going? Conceptual and methodological lessons from the pathways study in Pathways and participation in vocational and technical education and training*, OECD Publications, Paris, p. 375-392.
- Raffe D. (2000), *Strategies for collecting cross-national data on education-to-work transitions: Recommendations of the Catewe-project*, TSER SOE2-CT97-2019, Catewe Deliverable 8, Work package 4.
- Ryan P. (2001), 'The school-to-work transition: Problems and indicators', forthcoming in: A.-N Perret-Clermont, C. Pontecorvo, L. Resnick, T. Zittoun & B. Burge (eds.), *Youth, learning and society*, University of Cambridge, CUP.
- Sollogoub M & Ulrich V. (1999), *Apprenticeship versus vocational school: Selectivity bias and school to work transition (evidence from France)*, Working paper TSER-project "Comparative analysis of transitions from education to work in Europe", 27 p.
- Steunpunt Werkgelegenheid, Arbeid en Vorming (2000), *De arbeidsmarkt in Vlaanderen, Deel 5: Jaarboek*, Garant, Leuven, 332 p.
- Sweet R. (2000), *A comprehensive framework for indicators of the transition from initial education to working life: Perspectives from the OECD thematic review*, International workshop on comparative data on education-to-work transitions, Paris, 21-23 June 2000, 12 p.
- Uerz D., Portengen R. & Dekkers H. (1999), *Zonder diploma van school? Een cross-sectionele studie naar zeer voortijdig schoolverlaten*, Instituut voor Toegepaste Sociale Wetenschappen, Nijmegen, 118 p.
- van Batenburg Th.A. & den Boer P.R. (1996), *Startkwalificatie en voortijdig schoolverlaten*, Max Goote Kenniscentrum voor Beroepsonderwijs en Volwasseneneducatie, Amsterdam, 124 p.
- van Batenburg Th.A. (1998), *De loopbaan na het MBO van voortijdige schoolverlaters*, Gronings instituut voor onderzoek van onderwijs, opvoeding en ontwikkeling (GION), Rijksuniversiteit Groningen, Groningen, 65 p.
- van den Bosch D.P., Dercksen W.J. & Hoefnagel F.J.P.M. (1994), *Startkwalificatie en leerplicht*, Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WWR), 's-Gravenhage.

- Vanderpoorten M. (2000), *Actieplan TSO-BSO Onderwijs-Arbeidsmarkt*, Brussel.
- Vanderpoorten M. (2000), *Beleidsnota onderwijs en vorming 2000-2004*, Vlaamse Regering, Brussel, 58 p.
- van der Velden R. & Lodder B. (1994), 'Alternative routes from vocational education to the labour market. Labour market effects of full-time versus dualized vocational education', Working Paper prepared for the workshop '*Determinants of individual success in transitions to the labour market*', Network on Transitions in Youth, European Science Foundation, Seelisberg, Switzerland, 16-19 September 1994.
- Van Dorpe S., Van Hoof K., Denys J. & Omeij E. (1995), *De beroepsloopbaan van afgestudeerden TSO en BSO*, Vakgroep Sociale Economie/Hoger Instituut voor de Arbeid, Universiteit Gent/Katholieke Universiteit Leuven, 209 p.
- Vanhaverbeke P., Boon P. & Vos M. (1992), *Indicatoren voor het onderwijs: Deelrapport 1*, HIVA, K.U.Leuven, Leuven, 154 p.
- Van Valckenborgh K., Douterlungne M. & Sels L. (1999), *Modules als bouwstenen voor het onderwijs: ook in Vlaanderen?*, HIVA, K.U.Leuven, Leuven, 315 p.
- Verijdt H. & Diederens J. (1993), *Loopbanen van voortijdige schoolverlaters uit het voortgezet onderwijs*, Instituut voor Toegepaste Sociale Wetenschappen, Nijmegen, 120 p.
- Vlaamse Regering (2000), *Actieplan: Een leven lang leren in goede banen, Nota aan de Vlaamse Regering*, Brussel, 20 p.
- Voncken E. (1995), *Samen naar een gecoördineerde aanpak van voortijdig schoolverlaten: Een inventarisatie van kwantitatieve en kwalitatieve aspecten van het voortijdig schoolverlaten in het voortgezet onderwijs in Alkmaar*, SCO-Kohnstamm Instituut voor Onderwijsonderzoek, Amsterdam, 103 p.
- Voncken E., van der Kuip I, Moerkamp T. & Felix C. (2000), *Je bent jong en je weet niet wat je wilt: Een inventarisatie van push- en pull-factoren die leiden tot voortijdig schoolverlaten in de BVE-sector*, SCO-Kohnstamm Instituut, Amsterdam, 103 p.

